

**T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**KENTLEŞME SÜRECİNDE YAŞLILIK VE
YEREL YÖNETİM UYGULAMALARI:
İSTANBUL ÖRNEĞİ**

HAMZA KURTKAPAN

2502110581

TEZ DANIŞMANI

YRD. DOÇ. DR. MURAT ŞENTÜRK

İSTANBUL 2017

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Hamza KURTKAPAN Numarası : 2502110581
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : Sosyoloji Anabilim Dalı Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK
Tez Savunma Tarihi : 28.04.2017 Saati : 14.30
Tez Başlığı : Kentleşme Sürecinde Yaşlılık ve Yerel Yönetim Uygulamaları: İstanbul Örneği

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. İsmail COŞKUN		Kabul
2-Doç. Dr. Didem DANIŞ		Kabul
3- Doç. Dr. Yusuf ADIGÜZEL		Kabul
4- Doç. Dr. M. Fatih AYSAN		Kabul
5- Yrd. Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Yrd. Doç. Dr. Seda GÜVEN		
2- Yrd. Doç. Dr. Zübeyir NİŞANCI		

ÖZ

KENTLEŞME SÜRECİNDE YAŞLILIK VE YEREL YÖNETİM UYGULAMALARI: İSTANBUL ÖRNEĞİ

HAMZA KURTKAPAN

Kentleşme, farklı toplumsal değişimleri beraberinde getirmekte ve bu değişim de sayıları giderek artan Türkiye’deki yaşlıların bireysel ve toplumsal hayatında önemli ölçüde etkili olmaktadır. Bu çalışmanın amacı kentleşmenin yaşlıların hayatında hangi yönde değişimler oluşturduğunu ve bu değişimler ekseninde yerel yönetim uygulamalarının nasıl bir konuma sahip olduklarını ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma geleneği içerisinde yer alan Fenomenoloji araştırma deseni kullanılarak yaşlılara hizmet veren yerel yönetim aktörleri ve belediyelerde gönüllü çalışan yaşlılarla derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Bu mülakatlardan elde edilen veriler kategorik içerik analizine tabi tutularak ilgili literatür ekseninde değerlendirilmiştir.

Yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik sağlık ve evde bakım başta olmak üzere sosyal destek hizmetlerinin yaşlıların yerinde yaşlanmalarını desteklediği söylenebilir. Diğer taraftan kent belediyelerinin sosyal kültürel faaliyetleri yaşlıları sosyal yaşamda aktif kılmakta ve onların yaşam doyumlarına olumlu yönde katkı yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Yaşlanma, Yaşlılık Sosyolojisi, Yerinde Yaşlanma, Yeni Kentleşme.

ABSTRACT

AGING WITHIN URBANIZATION PROCESS AND LOCAL GOVERNMENT ADMINISTRATIONS: ISTANBUL CASE

HAMZA KURTKAPAN

New urbanization processes pave the way for different social changes that have important effects on the individual and social lives of the elderly, whose number is increasing in Turkey. The purpose of this study is to determine changes in the lives of the elderly during the new urbanization process and to reveal the position of local administrative practices alongside these changes. Using the phenomenological research design from among the qualitative research traditions for this purpose, in-depth interviews have been applied to local management actors who serve elderly and senior volunteers in municipalities. The data derived from these interviews have been subjected to categorical content analysis and evaluated in the light of the relevant literature.

The social support services of local governments for the elderly, especially on health and home care, support their aging in place. On the other hand, the social and cultural activities of municipalities have seniors citizens become active in their social lives and positively contribute to their life satisfaction.

Keywords: Elderly, Aging, Sociology of Aging, Ageing in Place, New Urbanization

ÖNSÖZ

Yaşlanmanın sosyolojisi alanında çalışmaya karar vermemin arka planında kişisel bir hikâye yer almaktadır. Araştırmacının on iki yaşındaki kız yeğeninin doksan yaşını aşkın ve temel ihtiyaçlarını görebilen ama yine de kısmi bakıma ihtiyacı olan büyükannesi (*aslında babasının büyükannesi*) için günlük konuşmalar arasında: “*Büyükanneyi neden huzurevine yatırmıyoruz, orada daha rahat etmez mi?*” soruları araştırmacı için bir sorgulama ve düşünme alanı açtı. Şöyle ki 1990 öncesi küçük bir kent olan Muş’ta geleneksel tarzda yaşayan bu aile, o tarihten itibaren bir metropol olan İstanbul’a göç etmiş ve orada yaşamaktaydı. Bu ailede, İstanbul’da doğmuş olan yeğeninin yaşlılığa ve yaşlı bakımına yüklediği anlam kendinden önceki kuşaklardan farklılık göstermekteydi. Bu durum toplumda yaşlının aile içerisindeki pozisyonun, temel bakımı dahil pek çok açıdan değiştiğine işaret ediyordu. Araştırmacı buradan hareketle metropollerdeki yaşlıların aile ilişkileriyle kentte yaşlanmanın temel özelliklerini merak etmeye ve bu konuda literatür okuması yapmaya başladı.

20. yüzyılın ortalarından itibaren gelişen *yaşlanmanın sosyolojisi* alan yazınında, *yaşlılık* sosyoekonomik değişkenler bağlamında çeşitli özelliklere göre çalışılmaktadır. Bunlar arasında kırsal ve kentsel alanlarda yaşlanmaya dair çalışmalar da yer almaktadır. *Yaşlanmanın sosyolojisi* literatür okumalarında özellikle kentsel ortamdaki yaşlılarla ilgili çalışmaların yetersizliği, araştırmacının kentli yaşlılar üzerine çalışmasını motive edici diğer bir unsur olmuştur.

Çalışmanın her aşamasında büyük bir emeği bulunan, her türlü bilimsel ve manevi yardımını esirgemeyen, deneyim ve fikirlerini benimle paylaşarak beni yönlendiren değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Murat Şentürk’e teşekkür ederim. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde doktora çalışmalarına başladığım ve asistanlık yaptığım sürece bana sürekli destek olan değerli hocam Prof. Dr. İsmail Coşkun’a çok müteşekkirim. Sosyoloji Araştırma Merkezi’nde yürüttüğümüz “İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durumu ve Yaşlılara Yönelik Hizmetler” başlıklı araştırma projesinin ve ulusal ölçekte düzenlediğimiz Yaşlılık Atölyesi’nin tez çalışmama ciddi katkılar sağladığını vurgulamak isterim. Bu bağlamda gerek Sosyoloji Bölümüne gerekse Bölümün bir parçası olan Sosyoloji Araştırma

Merkezi'ne teşekkür ederim. Önemli eleştiri ve katkılarıyla tezin her aşamasında bana yardımcı olan Doç. Dr. Didem Danış'a, İstanbul Üniversitesi'nde bulunduğum andan bugüne desteğini esirgemeyen Arş. Gör. M. Ali Akyurt'a teşekkür ederim.

Takıldığım çeşitli noktalarda yardımını esirgemeyen Doç. Dr. Yusuf Adıgüzel, Yrd. Doç. Dr. Ayşen Satıroğlu, Dr. Serdar Nerse, Arş. Gör. Mehmet Emin Balcı, Arş. Gör. Fatih Güloğlu, Arş. Gör. Fatih Karakaya, Arş. Gör. Seyit Ali Eren, Arş. Gör. Melike Akbıyık, Arş. Gör. Ayşe Mahinur İnan yorucu tez yazma yolculuğum sırasında yaptıkları katkılar için teşekkürü fazlasıyla hak ediyorlar. Bu bağlamda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'ndeki diğer arkadaş ve meslektaşlarımin her birine hem saha sürecinde hem de sonrasında çektiğim sıkıntılar nedeniyle beni yalnız bırakmadıkları için ayrıca teşekkür ederim.

Bu çalışmanın ülkemizde *yaşlanmanın sosyolojisinin* gelişimine olumlu katkı yapmasının ümit ederken, bu konuda 2214/A Yurt dışı araştırma burs programı kapsamında bana destek olan TÜBİTAK- BİDEB' e de teşekkür ederim.

TÜBİTAK bursuyla Kanada'ya gidiş sürecinde ve oradayken desteklerini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Mehmet Fatih Aysan'a teşekkür ederim. Ayrıca Western Ontario Üniversitesi'nde araştırma için bulunduğum bir yıla yakın sürede Prof. Dr. Julia McMullin'den maddi manevi pek çok destek gördüm. Prof. Julia Ann McMullin “*Aile ve yaşlılık*”, “*yaşlılara sosyal destek ve emeklilik*” ve “*emeklilik sistemleri*” gibi konularında bana önemli katkılarda bulundu.

Yine yerel yönetimlerin ilgili birim amirleri ve çalışanlarından yardımlarını esirgemeyenlere ve araştırmadaki katılımcıların her birine teşekkürü borç biliyorum.

Teşekkür faslının sonunu ise babam Mehmet Kurtkapan, eşim Aslı Kurtkapan, yeğenlerim Esra ve Büşra'ya ayırmak istiyorum. Doğrudan ve dolaylı katkılarının dökümünü yapmak imkânsız olduğu için burada isimlerini anmayı yeterli görüyorum.

İstanbul, 2017

Hamza Kurtkapan

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLOLAR LİSTESİ.....	xiii
HARİTA LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xviii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ZEMİN:

YAŞLILIK VE YAŞLANMA ÇALIŞMALARI İÇİN BİR ÇERÇEVE DENEMESİ

1.1. Sosyolojik Bir Olgu Olarak Yaşlılık ve Yaşlanma	11
1.1.1. Yaşlı, Yaşlanma ve Yaşlılık: Kavramların Farklılıkları	12
1.1.2. Yaşlı ve İleri Yaşlılık	16
1.1.3. Sosyal Bir İnşa Olarak Yaşlılığa Yaklaşmak	18
1.1.4. Nüfusun Giderek Yaşlanması: Azalan Doğurganlık, Artan Yaşam Süresi	21
1.1.5. Sosyal Yapıda Yaşlıların Değişen Pozisyonları: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme.....	29
1.1.5.1. Modern Zamanlarda Yaşlı Olmak: Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık... ..	30
1.1.5.2. Bir Dışlanma Türü Olarak Yaş Ayrımcılığı.....	32

1.2. Yaşlanma Sosyolojisi Kuramları	35
1.2.1. Yapısal İşlevselci Perspektifte Yaşlanma Kuramları: Birbirini Tamamlayan Parçaların Hikâyesi	40
1.2.1.1. Modernleşme Kuramı: Teorinin Pratikte İmtihanı.....	40
1.2.1.2. Yaşamdan Geri Çekilme Kuramı: Zorunlu Yaşlanmanın Kuramını Yapmak	44
1.2.1.3. Aktivite Kuramı: Anlamsızlığa Karşı Hayatı Savunmak.....	50
1.2.1.4. Süreklilik Kuramı: Başarılı Yaşlanmanın İmkânı.....	53
1.2.1.5. Yaş Tabakalaşması Kuramı: Deneyimi Yeniden Düşünmek.....	58
1.2.2. Çatışmacı Yaşlanma Kuramı: Politik Ekonomi ve Yaşlanma	62
1.2.3. Sembolik Etkileşimci Perspektifte Yaşlanma Kuramları:.....	65

İKİNCİ BÖLÜM

KENTLEŞME VE KENTTE YAŞLANMA

2.1. Kentleşme ve Yaşlı Nüfusun Kentlerde Yoğunlaşması	69
2.2. Kentte Yaşlıların Karşılaştığı Engeller	74
2.3. Kentsel Alanlarda Yaşlıların Desteklenmesi	75
2.4. Yeni Kentleşme Yaklaşımı ve Yaşlanma.....	78
2.5. Yaşlı Dostu Kentler	80
2.5.1. Yaşlı Dostu Kentlerde Yaşlıların Sosyal Katılımı	83
2.5.2. Yerinde Yaşlanmayı Olanaklı Kılan Dost Kentler.....	84
2.5.3. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm ve Yaşlı Dostu Kent İçin Kaçan Fırsatlar	86
2.6. Türkiye’de Kentleşme ve Yerel Yönetimler	88
2.6.1. Kentleşme ve Yerel Yönetimlerde Sosyal Belediyecilik	91

2.6.2. Sosyal Belediyecilik ve Yerel Yönetimlerin Yaşlılara Yönelik Hizmetleri

95

2.6.3. Yerel Yönetimlerin Yaşlı Hizmetlerini Değerlendiren Çalışmalar..... 98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Araştırma Modeli..... 105

3.2. Çalışma Grubu 108

3.3. Araştırmanın Veri Toplama Aracı..... 113

3.4. Verilerin Toplanması..... 117

3.5. Verilerin Analizi..... 120

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Yaşlı Kimdir ve Yaşlılık Ne Zaman Başlamaktadır? 123

4.1.1. Yerel Yönetimlerin Yaşlılık Algısı 127

4.1.2. “Kendimi Yaşlı Görmüyorum”: *Kentli Yaşlıya İçerden Bir Bakış* 138

4.2. Kentli Yaşlıların Ayırıcı Özellikleri 141

4.3. Kentli Yaşlıların Aile ve Sosyal İlişkileri: Yeni/Farklı Bir Sosyalleşme Pratiği..... 144

4.3.1. “Kentli Ailede Maddi Bağlar da Manevi Bağlar Kadar Önemlidir” 145

4.3.2. “Kentli Aile, Yaşlıyı Evde Tutmak İstemiyor” 150

4.4. Yaşlılık Zor Zanaat: Kentte Yaşlılığın Sosyal Görünümleri 157

4.4.1. “Yaşlılıkta Yoksulluk Artmaktadır” 160

4.4.2. “Yaşlanınca Yalnızlık Artmaktadır” 161

4.4.3. Bir Yardım Hizmeti Tekniği Pratiği: Yerel Yönetimlerin Yalnız yaşayan yaşlılara Acil Butonu ve Tele Destek Hizmetleri	167
4.4.4. “Kentte Yaşlılarda Çeşitli PsikoSosyal Kaygılar Ortaya Çıkmaktadır”	171
4.4.5. Engelsiz Bir Kamusal Alan ve Yaşlılar: Kentte Yaşlıların Kamusal Alanlara Katılımına Mekânsal Engeller	176
4.4.5.1. “Mekânla İlgili Problemler Evden ve Apartmandan Başlıyor”	179
4.4.5.2. “Yaşlılar İçin Trafik ve Gürültü Daha Fazla Problem”	183
4.4.5.3. Erişilebilir Engellerini Aşma Adına Yapılan Düzenlemeler: Erişilebilir Bir Kente Doğru.....	184
4.5. Yerel Yönetimlerin Yaşlılara Yönelik Hizmetlere Yaklaşımı.....	187
4.5.1. Yerel Yönetimlerin Yaşlılara Verilen Hizmetlerinin <i>Lütf</i> Değil <i>Hak</i> Oluşu: Hizmet Etiğini Yeniden Düşünmek	188
4.5.2. “Yaşlı Hizmetlerinin Yerelde Yönetilmesi Gerekmetedir”	192
4.5.3. “Yaşlılara Yönelik Hizmetlerin Koordine Edilmesi Gerekmetedir” ...	195
4.5.4. Yerel Yönetim Hizmetlerinden Yararlanan Yaşlılar.....	197
4.6. Yerel Yönetimler ve Yerinde Yaşlanma: Bağımlılığın Önlenmesi/ Geciktirilmesi Yönünde Çalışmalar	203
4.6.1. Evde Yaşlı Bakım Hizmetleri	210
4.6.1.1. Bir Hizmet Dökümü: Yaşlılara Evde Kişisel Bakım ve Kuaförlük Hizmetleri.....	212
4.6.1.2. Yaşlının Evinin Temizlenmesi Hizmeti	213
4.6.1.3. Yaşlılara Yönelik Evde Bakım ve Onarım Hizmetleri	214
4.6.1.4. Yerel Yönetimlerin Yaşlılara Yönelik Sıcak Yemek Hizmeti	215
4.6.2. Yerel Yönetimlerin Evde Yardımcı Sağlık Hizmetleri.....	218
4.6.2.1. Evde Yaşlı Sağlığına Destek Hizmetleri.....	220

4.6.2.2. Koruyucu ve Bilgilendirici Hekimlik Kapsamında Eğitim Hizmetleri	223
4.6.3. Gündüz Yaşlı Bakım Hizmeti	225
4.6.4. Yerel Yönetimlerin Huzurevi Hizmeti.....	228
4.6.5. Belediyelerin Sosyal Faaliyetleri	230
4.6.5.1. Yerel Yönetimlerin Yaşlıları Evde Ziyaret Hizmeti: Modern Bir Gelenek ya da Bir Yaşlı Yoklaması	232
4.6.5.2. Yerel Yönetimlerin Yaşlıların Aktif Olmalarına Yönelik Yardımcı Hizmetleri.....	233
4.6.6. Yerel Yönetimlerin Yaşlılara Eğitim, Bilgilendirme ve Psikolojik Gelişim Hizmetleri.....	238
4.6.7. Yerel Yönetimlerin Yaşlılara Maddi Yardım Hizmetleri	242
4.7. Kentte Sosyal Belediyecilik ve Yaşlıların Aktifliğinin Sürekliliği	243
4.7.1. Sosyal Destek Hizmetleri Birimi: Sosyal Belediyecilik ve Yaşlılar	244
4.7.2. Yerel Yönetimlerin Yaşlılar İçin Sosyal Mekân İnşası: Yaşlıları Evden Çıkarma Projesi	249
4.7.2.1. Sosyal Yaşam Evlerinin Amaçları: “Hasta değiller, buraya sosyalleşmek için geliyorlar.”	252
4.7.2.2. “Belediye Sosyal Tesislerinde Arkadaşlıklarını Devam Ettirerek Aktifliğe Katkı Sağlamaktadır.”	255
4.7.3. “Aktif Olma, İşe Yarıyorum Hissi Oluşturmaktadır.”	256
4.7.4. Aktif Yaşlı Olma Taktiği Olarak Gönüllü Organizasyonlarında Yer Almak	261
4.7.5. Yerel Yönetimlerin Kuşaklararası İlişkiyi Geliştirmek Amacıyla Yaptıkları Hizmetler.....	268
4.7.6. Kentte Yaşlanmaya Yönelik Bireysel ve Toplumsal Farkındalık Düzeyinin Geliştirilmesi	273

SONUÇ:	275
KAYNAKÇA	286
EKLER	303
ÖZGEÇMİŞ	306

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Türkiye’de 1960 -2014 Yılları Arası Doğurganlık Oranı	24
Tablo 2. Türkiye’nin Nüfus Yapısı (Bin)	25
Tablo 3. Türkiye’de Yaşlı Nüfus Oranları	25
Tablo 4. Türkiye’de Ortalama Yaşam Beklentisi	27
Tablo 5. Türkiye’de Yaşa Göre Beklenen Yaşam Süresi, 2013-2014	28
Tablo 6. Dünya’da Yıllara Göre Kentsel Nüfus	70
Tablo 7. Türkiye’de Yıllara Göre Kentsel Nüfus	71
Tablo 8. İstanbul’daki İlçelerden Katılımcı Sayısı	109
Tablo 9. Katılımcıların Yaş Dağılımları	112
Tablo 10. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları	112
Tablo 11. Katılımcıların Mesleki Dağılımları	112
Tablo 12. Katılımcıların Yönetici Pozisyonları	113
Tablo 13. Kentte Yaşayan Yaşlılar	189

HARİTA LİSTESİ

Harita 1. Araştırma Yapılan İlçeler.....	110

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
akt.	: Aktaran
AB	: Avrupa Birliği
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
Ed.	: editör, derleyen, hazırlayan
EYH	: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
IMF	: International Monetary Fund
md.	: Madde
NIA	: National Institute on Aging
OECD	: Organization for Economic Co-operation and Development
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SED	: Sosyoekonomik Düzey
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
t.y.	: Tarih yok
UN	: United Nations

UNDESA : United Nations, Department of Economic and Social Affairs

WHO : World Health Organization

vd. : Ve diğlerleri

Yay. : Yayın Evi

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

Yaşlanma olgusu hem Türkiye’de hem de tüm dünya da önemli bir konu olarak görülmektedir. Zira dünya nüfusu çeşitli nedenlerden dolayı hızla yaşlanmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre 2013 yılında 841 milyon olan 60 yaş üstü insanların sayısı 2050 yılında ise yaklaşık 2 milyar insanı bulacağı tahmin edilmektedir (UNDESA, 2015). Bu çerçevede hızla yaşlanan dünya nüfusu için bazı tedbirlerin alınması için çeşitli uluslararası organizasyonlar düzenlenmiştir. Bu bağlamda BM tarafından 2002 yılında Madrid’de düzenlenen “*Dünya Yaşlanma Asamblesi*” sonrasında hızla yaşlanan dünya nüfusu karşısında yerel, ulusal ve küresel ölçekte alınması gereken önlemler ve atılması gereken adımlar konusunda görüş bildirilmiştir (UN, 2002). Bunun yansıması olarak Türkiye’de Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 2007 yılında *Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı* hazırlanmıştır (DPT, 2007: vii). Ayrıca 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yürütülen *Türkiye’de Yaşlılık Dönemine ilişkin Beklentiler* araştırması da bu çerçevede yapılan bir diğer önemli çalışmadır. Bütün bunlar giderek yaşlılığın Türkiye’nin gündeminde daha fazla yer alacağını göstermektedir.

Yaşlılık henüz ileri endüstriyel toplumlardaki kadar büyük bir “sorun” olarak algılanmasa da Türkiye’de sağlık alanında gerçekleştirilen iyileşmeler ve yaşam standartlarının geliştirilmesi sonucu ortalama yaşam süresinin uzamasıyla yakın gelecekte bir sorun olma potansiyeli taşımaktadır. Türkiye oransal olarak yaşlı nüfus yapısına sahip ülkelere göre genç bir nüfus yapısına sahip görünse de mutlak yaşlı sayısı ¹ oldukça fazladır. Diğer taraftan Türkiye’de yaşlı nüfus oranı da hızla artmaktadır. Hatta 65 yaş üzeri nüfusun oranının 2023 yılında, nüfusun yaşlı toplum kategorisinde değerlendirileceği bir boyut olan, %10.2’ye ulaşacağı ön görülmektedir. Yaşam beklentisi konusundaki rakamlar da nüfusun giderek yaşlandığını göstermektedir. 1960’larda kadınlar için 54 yıl, erkekler için 51 yıl olan yaşam süresi beklentisi 2030 yılında erkeklerde 74 yıl, kadınlarda 79 yıl olacağı

¹ 2016 TÜİK verilerine göre: Türkiye’de 65 ve üzeri yaşlı sayısı: 6.651.503 bireydir

öngörülmektedir (EYH, 2013: 9). Bu istatistikî veriler artma eğilimi gösteren yaşlı nüfusla ilişkin sosyal bilimler alanında daha fazla çalışma yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca gelişmiş ülkelerde çok uzun bir zaman diliminde gerçekleşen nüfusun yaşlanması durumu gelişmekte olan ülkelerde çok kısa bir sürede gerçekleşmektedir. Bu yönüyle Türkiye için yaşlılık konusunun akademik anlamda öncelenmesi, gerek yaşlıların karşılaşacağı sorunların azaltılması, gerekse yaşlılığın toplumsal bir soruna dönüşmesinin önüne geçilmesi noktasında büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) 9. kalkınma planında (2007-2013) kadınlar, çocuklar, yaşlılar, özürllüler ve kente göç edenler başta olmak üzere, yoksulluk riskiyle karşı karşıya olanlara yönelik eğitim, kültür ve sağlık gibi hizmetlerin artırılması ihtiyacının devam ettiğinin belirtilmesi ve *“ülkemizde yaşlı nüfusta gözlenen artış ve aile yapısının değişime uğraması gibi nedenlerin, yaşlı kesime götürülecek hizmetlerin önemini artırdığının”* (EYH, 2013: 14) vurgulanmasıyla yaşlıların kentsel ortamlarda karşılaşabilecekleri sosyal sorunların ve bu sorunlara yönelik çözüm uygulamaların değerlendirildiği çalışmaların gerekliliği vurgulanmaktadır.

Birleşmiş Milletler raporlarında göre 21. yüzyılın iki önemli eğilimi olarak yaşlanma ve kentleşme gösterilmektedir. Bu bağlamda metropollerdeki yaşlılara yönelik çalışmaların gerekliliği ortadadır. Kentleşme süreci sayıları giderek artan kentte yaşayan yaşlıların bireysel ve toplumsal hayatını önemli ölçüde etkilediği söylenebilir. Kentleşmeyle birlikte, yıllardır aile içinde söz sahibi olan yaşlılar, kentlerde yaşam koşullarının güçleşmesiyle ailelere yük olarak değerlendirilmeye başlamıştır. Ekonomik koşulların zorlu olduğu ailelerde bu durum daha da belirgindir. Yaşlı birey aile içinde eskiden olduğu gibi ekonomik ve manevi yaşam yükünü paylaşamamaktadır. Bu durum ise aile içindeki samimi duyguların yitmesine ve *saygının zayıflamasına* neden olmaktadır. Böylece aile için bir anlamda “yük” olarak nitelendirilen yaşlılar, günümüzde kentsel yaşam koşullarındaki aile modeline uyum sağlamakta zorluk çekmektedirler (Konak & Çiğdem, 2005: 37). Böylece toplumda “marjinalize” edilen yaşlılar; özgüvenlerinin azlığı, göreceli yoksullukları, kurum bakımı hizmetini ikincil görmeleri, kuşaklar arası gerilim, ailelerine bağımlı

yaşamaları, gelir yetersizliği, yaşa göre damgalanarak kategorize edilmeleri, mikro düzeyden makro düzeye yaşlılığa hazırlanmamaları vb. nedeniyle negatif ayrımcılığa tabii tutulmaktadır (Dönümcü, 2006: 43). Bu çalışmada kentleşmenin meydana getirdiği sosyal ve ekonomik koşulların yaşlılar üzerindeki etkileri *yaşlılık sosyolojisi*nin kuramlarıyla yeniden değerlendirilmektedir. Ayrıca yerel yönetimlerin yaşlılara ve ailelerine dönük hizmetleri değerlendirilmekte ve böylece gelecekteki çalışmalar için yeni önerilerin geliştirmesine katkıda bulunmaktadır.

Türkiye’de yaşlılık konusu tıp, gerontoloji, sosyal hizmet, psikoloji, antropoloji, kent planlaması, ekonomi vb. çok farklı disiplinlerce ele alınmakla birlikte sosyoloji alanında özellikle doktora düzeyinde çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Özellikle ülkemizde yaşlanmayla mekan ve çevre ilişkisini değerlendiren çalışmalar görece yeni sayılır. Bu çalışmalar arasında modern dönemin yaşlılar üzerindeki etkilerini ve kentte yaşayan yaşlıların gündelik hayat pratiklerini değerlendiren araştırmalar başta gelmektedir.

Modernleşmenin yaşlılar üzerindeki etkilerinin incelendiği bir araştırmada, kent ve kasaba gibi farklı sosyokültürel çevrelerde yaşayan yaşlılar arasında yaşlılık algısı incelenmiştir. Bahsedilen çalışmada, yaşlıların yaşama bakış açıları, yaşam tercihlerinde ve gelecek beklentilerinde kent ve kasaba yerleşim yerlerine göre, farklılıklar tespit edilmiştir (Yapıcıoğlu, 2009). Kentte yaşayan yaşlılar da sosyal, ekonomik politik düzlemde oldukça heterojen bir grup oldukları belirlenmiştir (Erol, 2011). Kentsel koşulların yaşlılığa uyum, yaşam doyumu, sosyal ilişkilere etkilerine odaklanılan başka bir araştırmada yerleşik kentsel bölge ile daha az yerleşik kentsel bölgenin yaşlıların yaşam uyumlarına farklılıklara ulaşılmıştır. Yerleşik kentsel bölgedeki yaşlılar yaşam koşullarının iyileştirilmesinde daha talepkâr oldukları belirtilmiştir (Gitmez, 2000). Ayrıca bu yaşlıların sosyal dönüştürme kapasiteleri bağlamında daha aktif oldukları ifade edilmiştir (Erol, 2011).

Türkçe literatürde, kentlerde yaşayan yaşlıların günlük yaşam aktivitelerini ve yaşam yaşlılık algılarını değerlendiren çalışmalar da yer almaktadır. Kentte, yaşlılıkla birlikte meydana gelen gerilemelerin yaşlıların gündelik hayatlarını etkilediği belirtilmektedir. Yaşlıların günlük hayat aktivitelerinde özellikle ulaşım ve

alışverişte daha fazla yardıma ihtiyaç duydukları ifade edilmektedir (Akkaya, 2014). Kentlerde, evde yaşayan yaşlılarla ilgili yapılan bir çalışmada ise kentte yaşlı bireylerin yaşam kaliteleri incelenmiştir. Bunda önemli bir belirleyici olan sağlıkla ilgili değerlendirmelerinde, katılımcıların %30.1'i sağlıklarını kötü olarak değerlendirmişlerdir. Bu araştırmaya katılan yaşlıların %55'i yemek yiyebilmede; %49.5'si ise giyinebilme hiç güçlük çekmediği, ancak %10.3'ü banyo yapabilmede; %17.4'ü yemek hazırlayabilmede; %15.5'i de ev işlerini yapabilmede kimi zaman güçlük yaşadıklarını belirtmişlerdir (Gürbüz, 2011). İstanbul'da yapılan başka bir çalışmada ise yaşlıların %53.6'sının ev işi yapmada; %47'sinin banyo yapabilmede; %43'ünün ise yemek yiyebilmede ve yaklaşık %40'ında giyinebilmede bağımlı oldukları belirlenmiştir (Mutlu, 2012). Bu durum kentlerde, yaşlı bakımında kamusal desteklerin artmasına neden olmaktadır.

Yaşlı bakımıyla ilgili İsveç ve Almanya gibi gelişmiş ülkelerdeki modelleri inceleyen çalışmalarla Türkiye'de yaşlı bakımının gelecekteki boyutuyla ilgili bakış açısı geliştirilmeye çalışılmaktadır (Çağlar, 2015; Ceylan, 2013). Bu bakımının önemli bir ayağını oluşturan evde yaşlı bakım hizmetlerinde merkezi idarenin yasal çerçeveyi çizdiğini ancak yerel yönetimlerin uygulayıcı olduğu belirtilmiştir (Öz, 2010). Taşkesen (2012). Evde bakım hizmetinin yararlanan yaşlılara ekonomik, sosyal etkilerini ve yansımalarını incelemiştir. Bu çerçevede Akış (2013) yaşlı evde bakım sürecinde devlet yardımının bakım alan ve sağlayan bireyler üzerindeki etkilerine odaklanmıştır. Yardımın, bakım sağlayıcılara sosyal sermayelerine olumsuz etkisi bulgulanmıştır. Türkiye'deki yaşlı nüfusu demografik özelliklerini inceleyen Canpolat, yaşlı bakımında ailenin önemine koruduğunu belirtmektedir. Öte yandan artan yaşlı nüfusta artışla birlikte finansal, sosyal güvenlik ve duygusal bakımdan yaşlı bakımında ailenin desteklenmesi gerektiğini belirtmektedir (2008). Bu bağlamda 1980-2010 yılları arasında Türkiye'de refah devletinde yaşanan değişime odaklanan Aysan, ana refah dağıtıcısı rolüne sahip ailelerin yanında devletin ve özel sektörün artan rollerine dikkat çekmektedir (2011: 145).

Türkiye'de sosyal hayatta, hızlı bir dönüşüm süreci yaşanmaktadır. Kentleşme sürecinde yaşanan toplumsal değişimle birlikte aile yapısı da farklılaşmaya devam

etmektedir. Bu değişimin etkilediği aktörlerin başında yaşlılar gelmekte ve yaşlıların toplum içerisindeki konumları ve sosyo-ekonomik durumları değişmektedir. Kentte yaşayan yaşlılar, *yalnız yaşama, geçim sıkıntısı, bakım hizmetleri sosyal uyum sorunları, sosyal statü kayıpları, kuşaklar arası çatışmalar, yaşlı ayrımcılığı ve yaşlı istismarı* gibi birçok sorunla yüzleşmektedirler. Kentleşmeyle ortaya çıkan bu sorunlar, yalnızca aile bağlarıyla çözümlenemeyecek bir duruma gelmektedir. Bu sorunların üstesinden gelinebilmesi, ailenin yanında, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşların (STK) daha fazla sosyal sorumluluk üstlenmesine bağlanmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Türkiye’de nüfus giderek yaşlandığından demografik yapı hızlı bir değişime uğramaktadır. Buna ilaveten, kentleşme ve göç dinamiklerinin etkisiyle toplumsal yapı ve aile de değişmektedir. Söz konusu bu değişim, yaşlıların sosyal hayatlarında büyük değişiklikler meydana getirmekte ve yaşlıların aileleriyle ilişkileri, toplumsal konumları önemli oranda dönüşmektedir. Hızlı kentleşmenin meydana getirdiği sosyal değişim, aile ve dolayısıyla yaşlıların hayatlarında büyük yenilikler meydana getirdiğinden, oluşan bu yeni durumu analiz etmeye ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çalışmada kentleşmenin yaşlıların hayatında oluşturduğunu değişimler ekseninde yerel yönetim hizmetlerinin nasıl bir konuma sahip olduklarını ortaya çıkarmak hedeflenmektedir. Araştırma temelde, kentte yaşlanmanın sosyal boyutlarını, metropollerde değişen sosyal ve ekonomik dinamiklerin yaşlılar üzerindeki etkilerini görebilmeyi amaçlamaktadır. Yaşlıların kentleşmeyle sosyal alanlarda yaşadıkları sorunlarla baş edebilme pratikleri *yaşlı aktörün failliği* bağlamında *yaşlanma sosyolojisinin* modernite, aktivite ve süreklilik kuramlarının kuramlarıyla incelemek amaçlanmaktadır. Yeni kentleşme sürecinin yaşlıların hayatında hangi yönde değişimler oluşturduğu ve bu değişimler ekseninde yerel yönetim yaşlılara yönelik uygulamalarının konumu bu araştırmanın temel problemidir. Bunun yanı sıra kentleşmeyle birlikte yaşlıların aile ve toplumsal alanda yaşadıkları sosyal zorluklarla baş edebilmeleri ve sosyal yaşama aktif katılmaları için yerel

yönetimlerin nasıl bir sorumluluk alacağı araştırmanın diğer bir problemini oluşturulmaktadır.

Bu amaç ve problemler doğrultusunda yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik uygulamaları onların kentsel yaşamları hakkında bilgi vereceği ön kabulüyle, çalışmayı yerel yönetimler üzerinden yapmaya karar verildi. Çalışma sahası olarak da İstanbul'un ilçe belediyeleri belirlendi.

Araştırmanın Yöntemi

Nitel araştırma geleneği içerisinde yer alan *fenomenoloji* deseni kullanılarak, yerel yönetim aktörleri ve belediyelerin yaşlı hizmetlerinde yer alan gönüllüleriyle derinlemesine mülakatlar yapıldı. Bu mülakatlardan elde edilen veriler kategorik içerik analizine tabi tutularak ve ilgili literatür ekseninde teorik bakışlarla desteklenerek yorumlandı. Kuramların uygulamalı çalışmaların destekleyicisi olduğu gerçeğinden hareketle bu çalışmanın bulguları birden fazla kuramdan yararlanılarak değerlendirildi. Zira yaşlanma çalışmalarında tek bir kuramsal yaklaşımla açıklanamayacağı (Victor, Westerhof & Bond, 2007: 110) varsayımından hareket edildi. Ayrıca saha çalışmasının son aşamasında bulgularla literatürde yer alan çalışmalarla karşılaştırıp, benzerlikler ve farklılıklar üzerinden çalışmanın tutarlılığı sağlanmaya ve alan yazınına katkı yapılmaya çalışıldı.

Bu bağlamda elde edilen bulgular üç farklı yaşlanma kuramının kuramlarından yararlanarak iki temel doğrultuda analiz edildi. Birinci düzlemde bu nitel çalışmada yaşlıların kentsel yaşamdaki dezavantajlı durumları yaşlı aktörlerin yaşam pratikleri üzerinden değerlendirildi. Bu değerlendirmelerde modernite ve yaşamdan geri çekilme kuramlarının verilerinden yararlanıldı. Bu çalışmada yaşlanma modernite kuramının temel varsayımlarından olan yaşlıların modern hayatla birlikte yaşadıkları statü kaybı ve ailedeki pozisyon kayıplarına odaklanılmaktadır. Zira analiz birimi yaşlanma modernite kuramı kentsel ortamın yaşlılar aleyhine ürettiği bu sosyal olumsuzlukları anlamlandırmaya yardımcı olmaktadır.

İkinci düzlemde kentli yaşlıların yerinde yaşlanabilme olanaklarıyla, sosyal yaşama katılabilme pratikleri incelenmiştir. Bu doğrultuda araştırma bulgularını yorumlarken

analiz birimi aktivite ve süreklilik kuramlarının argümanlarından yararlanılmaktadır. Bu bağlamda yapılan araştırmada yaşlıların aktifliklerini sürdürme eğilimleri ve bu durumun yaşlıların yaşam doyumlarına etkisi de incelenecektir.

Diğer taraftan *yaşlı aktörün kentsel alanda aktifliğini* anlamak için Michel de Certau'nun *strateji ve taktik* (1980) kavramlarına başvurulmaktadır. Kentsel yaşamın yaşlılar aleyhine ürettiği sonuçlara karşılık, yaşlılar bazı taktikler geliştirmektedirler. Bu taktikler aracılığıyla aktif kalmaya ve orta yaşlarındaki sosyal rollerinin sürekliliğini hedeflemektedirler. Bu doğrultuda toplumsal değişimin boyutu ve görünürlüğünü ve yaşlı aktörlerin kentsel alanlarda fail olma taktiklerini yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik yapmış oldukları hizmetler üzerinden değerlendirme amaçlanmaktadır.

Kentsel ortamda yerel yönetim uygulamaları üzerinden yaşlıların gündelik yaşam pratiklerinin araştırıldığı bu çalışmanın kendi içerisinde birbiriyle bağlantılı araçsal ve kavramsal iki çıktısı olmaktadır. Araçsal yarar sosyal gerçekliğe ilişkin bilgilerden politika uygulayıcılarının yeni çözümlerde faydalanmalarını belirtilirken, kavramsal yararda ise herhangi bir sosyal sorunun derinlemesine kavratılmasına katkı yapmasına gönderme yapılmaktadır (Kümbetoğlu, 2008: 38). Bu bağlamda çalışmada kentte yaşlı olmayı anlamaya, yaşlıların kentte yaşadıkları sorunlarının anlamlandırılmaya *kavramsal* mütevazı bir katkı sunmanın yanı sıra bazı politika önerileri geliştirerek kentli yaşlıların problemlerinin görünürlüğüne *araçsal* bir katkı hedeflenmektedir.

Bu araştırmanın amacı, kentleşme sürecinin meydana getirdiği toplumsal durumun yaşlıların yaşamını nasıl değiştirdiğini yaşlılık sosyolojisinin kavram ve kuramlarıyla değerlendirmektir. Ayrıca yerel yönetimlerin yaşlılara ve ailelerine dönük mevcut uygulamalarını değerlendirerek gelecekteki çalışmalar için sosyolojik bir bakış açısıyla yeni önerilerin gelişmesine katkıda bulunmaktır.

Bu amaçlar doğrultusunda hazırlanan çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın önemi ve yaşlılıkla ilgili temel kavramları tanımladıktan sonra yaşlılığın sosyal inşa edilme durumunun yanı sıra nüfusun giderek yaşlanmasının sosyoekonomik yansımaları üzerinde durulmaktadır. Diğer taraftan çalışmanın birinci bölümde ise

yaşlanma sosyolojisinin tarihsel gelişimi içerisinde geliştirilen kuramlara genel olarak yer verilmektedir. Bu kuramlar *yapısal işlevselci*, *çatışmacı* ve *sembolik etkileşimci* kuramlar üst başlıkları altında toplanmıştır. Bu kuramlar arasında *modernite yaşlılık* kuramı ile *aktivite ve süreklilik* kuramlarına çalışmanın analiz birimlerini oluşturdukları için daha ayrıntılı olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise kentleşme ile ilgili açıklamalara yer verilmektedir. Kent ortamının yaşlılar için ürettiği fırsatlar ve engeller tartışılırken, yaşlı dostu kent ve yerinde yaşlanma kavramları açıklanmaktadır. Bu bölümde ayrıca Türkiye kentlerinin hızla büyümesi, göç biçimlerinin farklılaşması, kentsel yoksulluğun biçim ve içerik değiştirmesi, kentlerin giderek küreselleşme sürecinin bir parçası haline gelmesi gibi konular da incelenmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde araştırma yöntemi hakkında bilgilere yer verilmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın önemi ele alındıktan sonra, araştırma deseni olan fenomenolojik yönetime ilişkin özet bilgiler sunulmaktadır. Ayrıca bu bölümde araştırmada kullanılan veri toplama yöntemleri, araştırma sahası, evreni ve katılımcılar hakkında da ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

Bulguların tartışıldığı dördüncü bölümde ise ilk olarak görüşme analizleri içerisinde yaşlılığın sosyal bir inşa olduğuna dair veriler paylaşılmaktadır. Aynı zamanda bu bölümde toplumda yer alan *yaşlılık algısına* dair bulgular da yer almaktadır. Bu arada bulgular kısmında kentsel ortamda yaşlıların aile, akrabalık başta olmak üzere sosyal pozisyonlarına da bakılmaktadır. Ayrıca bu bölümde görüşmeler aracılığıyla yerel yönetimlerin uygulamalarından hareketle, kentsel mekânda yaşlıların pozisyon ve statü kaybı ile yaşlıların yaşam doyumları da değerlendirilmektedir. *Yaşlanma sosyolojisi*nde yer alan modernite kuramındaki “*yaşlıların modern dönemle birlikte statü kaybı yaşadıkları*” varsayımı ile aktivite kuramındaki “*Yaşlıların aktifliği ile yaşam doyumunu arasında olumlu bir ilişki bulunmaktadır*” varsayımının izlerine görüşmelerden elde edilen bulgulara rastlanılmaktadır.

Son bölümde yerel yönetimlerin sosyal faaliyetleriyle yaşlıların deneyim aktarım durumları ve gönüllülük faaliyetlerinin, onların aktif olmalarına etkileri üzerinde durulmaktadır. Görüşmelerde yaşlıların yerel yönetimlerin kendilerine sundukları imkânlar eşliğinde sosyal katılım ve gönüllülük faaliyetleriyle yaşam doyumlarının

arttığına dair ifadeler yer almaktadır. Yaşlıların büyük bir kesimini oluşturan aktif yaşlılar, kentsel yaşamda pek çok açıdan olumsuzluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu dezavantajlı durumları değerlendirmek ve yaşlıların aktifliği üzerinde çalışmak araştırmacının belediyelerin yaşlı yaşam merkezlerine yönelmesine neden olmuştur. Yaşlılar bu merkezle aracılığıyla sosyal yaşam içerisinde aktif olabilmekte ve böylece yaşam doyumları artmaktadır. Bulguların tartışıldığı son bölümlerde ayrıca, De Certau'nun *strateji ve taktik* analizi üzerinden kentli yaşlıların geliştirmiş oldukları taktiklere odaklanılmaktadır. Bu anlamda gerçekleştirilecek *uygulama taktikleri* için yerel yönetimlerin mekân ve hizmet üretmelerinin işlevsel olacağı vurgulanmaktadır.

Bugüne kadar yaşlıların sosyal durumlarıyla ilgili farklı çalışmalar yapılmıştır ancak bu çalışmalar arasında kentleşme ve yaşlılık ilişkisini ele alan tartışmalar ne yazık ki oldukça yetersizdir. Bu çalışma, genel olarak yaşlıların kentsel deneyimlerini sorgulanmakta ve betimlenmektedir. Ayrıca alan araştırması ile uygulanan hizmetlerin analiz edilmesiyle kentleşmenin yaşlılar üzerindeki olumsuz yansımaları bütünsel bir perspektifle ele alınarak yaşlılık sosyolojisi alanında yapılan çalışmalara mütevazı de bir katkı amaçlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ZEMİN:

YAŞLILIK VE YAŞLANMA ÇALIŞMALARI İÇİN BİR ÇERÇEVE DENEMESİ

Bu bölümün ilk kısmında yaşlanma ve nüfusla ilgili sosyal teorideki temel kavramlar ile yaşlanma sosyolojisinin literatür bilgilerine yer verilerek kentsel alanda yaşlı olmanın getirdiği yeni durumları anlaşılır kılmak ve saha çalışmasının teorik ve kuramsal alt yapısını oluşturmak amaçlanmaktadır. Bu bölümün ikinci kısmında ise yeni bir alt disiplin olan *yaşlanma sosyolojisi*nde 50 yılı aşkın süredir geliştirilen kuramlar açıklanmaktadır. Burada kentsel alanlardaki yaşlıların sosyal durumlarını anlamlandırmada yararlanılacak olan *modernite kuramı* ile yaşlıların kendilerini bir strateji olarak kentte *aktör kılma* taktiklerini yorumlanmada yararlanılacak olan *aktivite ve süreklilik yaşlanma kuramları*na genişçe yer verilmektedir. Yaşlanma sosyolojisindeki sembolik etkileşimci perspektifle geliştirilen aktivite ve süreklilik kuramlarıyla araştırma problemini kuramsal bir zeminde tartışmak amaçlanmaktadır.

Bu bölümde yaşlı nüfus ile sosyal yapı arasındaki ilişkiye yaşlanma sosyolojisinin kavram ve kuramları üzerinden bakılmaktadır. Genel anlamda bu ilişkiyi sosyolojik perspektifle ele alırken kentleşme sürecinde yaşlanmanın sosyal boyutlarını ortaya koymak, kentli yaşlıların gündelik yaşam pratiklerini anlamak için yaşlanma sosyolojisinde yer alan modernite, aktivite ve süreklilik kuramlarının argümanlarından ve gündelik hayat sosyolojisinin *sosyal inşa, strateji ve taktik* kavramlarından yararlanılmaktadır. Ayrıca tezin bu kısmında yaşlılık ve yaşlanma olgularının modern endüstriyel toplumlara özgü boyutları açıklanırken yaşlanma eğiliminin kentte oluşturduğu yeni durumların nitel çalışmayla ele alınması gerekliliği gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu bölümün birinci kısmının sonunda ulusal ve uluslararası kuruluşların yaşlı nüfus verilerinden yararlanılarak Türkiye’de giderek etkisini gösteren demografik geçiş gerçekliğine dikkatleri çekmek amaçlanmaktadır.

1.1. Sosyolojik Bir Olgu Olarak Yaşlılık ve Yaşlanma

Birleşmiş Milletler (BM) ve Dünya Sağlık Örgütü (DSO) yaşlı olmayı yaşam döngüsü içerisinde belirli bir yaşı aşmak olarak tanımlamaktadırlar. Ancak bu iki kurumdan birincisi yaşlı olmanın *başlangıcını* 60, ikincisi ise 65 yaş olarak belirlemiştir. Bu farklılık bile yaşlılığın tanımının sadece “biyolojik” olarak yaş almayla açıklanamayacağını göstermektedir. Bununla birlikte yaşam süresi giderek uzamaktadır. Bunun temel nedenleri arasında kentleşmenin giderek artması, işçi sınıfının çalışma yaşamındaki ve gündelik hayatını kurup sürdürdüğü mekânlarındaki iyileşmeler, sağlık alanındaki gelişmeler, teknolojiye yenilikler ve gıda arzındaki artış gösterilmektedir (Turner & Tatlıcan, 2011: 132). Bu gelişmelerle birlikte bebek ölümlerinin azalması, kentsel ortamda çocuk bakımının getirdiği ekonomik ve sosyal zorluklar nedenleriyle azalan bebek doğum oranları ve ortalama yaşam süresinin uzaması sonucunda nüfus içerisindeki yaşlıların oranı giderek artmaktadır. Demografik geçişle birlikte nüfusun yaşlanmasının toplumsal ekonomik yansımaları kaçınılmaz olduğu için bu konuyu sosyolojik perspektifle ele almaya ihtiyaç bulunmaktadır. Zira hangi yaşta emekli olunacağı, araba kullanım yaşının üst sınırının kaç olması gerektiği ve bu yaş sınırlarının hangi kriterlere göre belirleneceği gibi örnekler yaşlılık meselesinin sosyal, ekonomik, kültürel ve hukuki boyutlarını göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca kentsel alandaki yaşlı nüfus oranlarının hızla artmasıyla yaşlıların değişen hedef ve beklentilerinin de sosyolojik bir perspektifle incelenmesi gerekmektedir.

Yaşlılık günümüzde önemli bir konu olmasına rağmen, çoğu insan için kavramsal olarak bir belirsizliğini korumaktadır. Yaşlanmanın tam olarak açıklanması için konunun üç önemli boyutu olan bireysel yaşlanma, nüfusun genel olarak yaşlanması ve yaşlılık dönemindeki niteliksel değişimlere bakılması gerekmektedir (Timonen, 2008: 4). Bu bağlamda çalışmanın bu kısmında ilk olarak bireysel yaşlanma, kronolojik, fiziksel, biyolojik ve psikolojik olmak üzere dört parametre üzerinden ele alınmaktadır. Ayrıca bireysel yaşlanmanın sosyal bir inşa olduğu üzerinde özellikle durulmaktadır. İkinci olarak ise nüfusun yaşlanmasını demografik geçiş kuramıyla

ele alarak ilgili kavramlar ekseninde tartışıldıktan sonra son olarak da yaşlılık dönemindeki sosyal ve ekonomik değişimlere bakılmaktadır.

1.1.1. Yaşlı, Yaşlanma ve Yaşlılık: Kavramların Farklılıkları

Yaşlanmanın sosyolojik boyutlarının incelenebilmesi ve kentsel alanda yaşlanmayı daha iyi açıklayabilmek için, her şeyden önce konunun kavramsal olarak ele alınmaya ihtiyaı bulunmaktadır. Bu amaçla başlangıçta *yaşlı* ve *yaşlanma* kavramları biyolojik, kronolojik, fiziksel ve sosyolojik boyutlarıyla ele alındıktan sonra, çalışmanın diğer temel kavramları arasında yer alan *ileri yaşlılık* ve *yaşlılığın sosyal inşası* kavramları da bu kısımda genel hatlarıyla açıklanmaktadır.

Yaşlı, yaşlanma ve yaşlılık birbiriyle aynı anlamlarda kullanılmakla birlikte, yaşlı bir nitelik belirleme sıfatı/kavramı iken; buna karşılık yaşlanma, zaman sürecini belirtmekte; yaşlılık ise belirli bir yaştan sonra başladığı kabul edilen bir dönemin adı olarak kullanılmaktadır. Yaşlı kavramı genellikle tanımlama sıfatı olarak bazen olumlu anlamda kullanılırken, kimi zaman olumsuz çağrışımlar içerebilmektedir. Bu durumun temel etkenleri arasında sosyal ve kültürel faktörler verilebilmektedir. Bu faktörlerin oluşturduğu yaşlılık algısı toplumlara göre, bazen de aynı toplumda zaman içerisinde değişebilmektedir (Baran, 2005: 24). Yaşlanma ve yaşlılık kavramları ise başlangıç dönemlerinin birbirinden farklı olmasıyla ayrılmaktadırlar. Yaşlanma, yaşamın erken yıllarından itibaren başlayan bir sürec olmasıyla yaşlılık döneminin başlangıcından daha önceki bir dönemi anlatmaktır. Ayrıca yaşlılık döneminde görülen bazı gerilemeler, yaşlılığın başlangıcı olarak kabul edilen 60 veya 65 yaştan önce de görülebilmektedir. Bu nedenle yaşlanma süreci ile yaşlılık döneminin birbirinden özenle ayrılması gerekmektedir (Akçay, 2011: 12).

Bireysel yaşlanmayı açıklamada kullanılan yollardan en yaygın olanı “kronolojik yaş” tanımıdır. Bu tanımlamada, “yaşamın zaman boylamında ilerlemesiyle srenin geçmesi” şeklinde bir açıklama makul görülmektedir. Yaşlı olma hali belirli bir süre yaşamış olmayı varsaymakla birlikte bu srenin kaç yaş olması gerektiği üzerinde mutabık kalmak kolay grlmemektedir. Zira başlangıç yaşı kültürden kültüre ve dönemlere göre değişmektedir. Bazı az gelişmiş ülkelerde yaşam ve sağlık

koşullarının kötü olmasına bağlı olarak insanların büyük çoğunluğu 60 yaşı göremeden hayatını kaybetmektedir. Bundan dolayı bu ülkelerde daha erken yaştaki bireyler yaşlı olarak kabul edilmektedir. Bu açılarından pek çok araştırmacı, sadece yaşam süresini ele alan kronolojik yaşlı tanımlamasının içinde barındırdığı çeşitli yetersizlikler üzerinde durmaktadır (Baran, 2005: 27).

Yaşlanmanın kendi içerisinde farklı görünimleri bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi insanların yaş aracılığıyla çeşitli olay ve deneyimleri kronolojik olarak işaretlemeleridir. Ancak unutulmamalıdır ki bu olaylar zaman içerisinde kendi kendilerine veya bağımsız olmamaktadırlar. Bu bağlamda “zamanın geçirilmesi” olarak ortaya çıkan yaşlanma durumunun fiziksel, psikolojik ve sosyal görünümüyle birlikte ele alınması gerekmektedir. Söz konusu zorunluluk, yaşlanma tanımının içerisinde bu faktörlere de yer vermeyi gerektirmektedir. Buradaki her bir faktör yaşlanmanın bir boyutunu tanımlamakta ancak yine de eksik bırakmaktadır. Örneğin *fiziksel yaşlanma*; saç ve sakalların ağarması, derinin buruşması, bağışıklık sisteminin zayıflaması ve kalp ve sistemlerin fonksiyonlarındaki değişimleri ifade etmektedir. Ancak fiziksel olarak yaşlanma bu olguyu tam olarak ifadelendiremez. Diğer taraftan *biyolojik yaşlanma* tanımında ise bedenin ve sistemlerin fonksiyonel durumlarına odaklanılmaktadır. Biyolojik yaşlılığı ifade eden *beden yaşı*, genetik özellikler, besleme alışkanlıkları, tıbbi bakım, temiz hava, temiz su, egzersiz yapma durumu gibi iç ve dış faktörlerden etkilenmektedir. Yaşlanmanın başka bir yönü olan *psikolojik yaşlanma* ise kişilik özelliklerinin, zihinsel fonksiyonların, benlik algılarının yetişkinlik yıllarına özgü değişimlerini içeren süreç adlandırılmaktadır (Morgan & Kunkel, 2007: 2–4). Psikolojik yaş bireyin hafızası, zekâsı, hissettikleri ve motivasyonu yaşı hakkında bilgi verir. Bazı bireylerin psikolojik olarak yapabilecekken çeşitli nedenlerden dolayı kimi işleri yapamayacaklarını düşünmeleri, yaşlanmanın psikolojik bir boyutu olduğunu göstermektedir. Yaşlı olmanın algısal boyutu da psikolojik yaşlılık tanımı içerisinde değerlendirilmektedir. Örneğin kimi zaman torun sahibi olmak, çocukların

evlenmesi ya da anne babanın vefatı gibi yaşamda çok önemli değişiklikler de bireylerde yaşlılık algısında belirleyici olabilmektedir².

Sosyal-kültürel yaş tanımında ise yaşlılardaki toplumsal beklentiler anlatılmaktadır. Genel olarak toplum, bireylerin beden ve zihin kabiliyetleri ile ilgilenmek yerine onların sosyal ortamlarda yapıp ettiklerinin sınırlılıklarıyla meşgul olur. Tüm toplumlarda belirli bir yaşa göre uygun rolleri ve sorumlulukları belirleme eğilimi bulunmaktadır. Örneğin toplum tarafından büyükanne ve büyük babalık durumlarına uygun davranış kalıpları belirlenir ve yaşlılardan bunlara uyması beklenir. Bu tarz toplumsal beklentiler yaşlılığın sosyal tanımı içerisinde gösterilmektedir (Timonen, 2008: 8). Karmaşık bir konu olarak karşımıza çıkan yaşlılık kavramının içerisinde kaçınılmaz olarak pek de açık olmayan sosyal ve kültürel boyutlar da bulunmaktadır. Ortalama yaşam beklenti süresi dünyanın farklı bölgelerinde değişiklik göstermektedir. Zira az gelişmiş ülkelerde çok küçük bir grup ancak 65 ve üzeri yaşlara kadar yaşam sürerken, gelişmiş ülkelerde her üç kız çocuğundan biri 100 yaşın üstüne çıkabilmektedir. Nüfus bilimciler yaşam süresi beklentisinin ve yaşam kalitesinin toplumlar arasında farklılık gösterdiğinden dolayı her yerde geçerli belirli bir takvim yaşını genel yaşlılık başlangıcı kabul etmenin yetersizliğinden bahsetmişlerdir (Timonen, 2008: 8). Yaşlılığın başlangıcını belirten bu spesifik yaş için, toplumların gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak bir miktar esnek olmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Sosyal olgular tarihsellikten bağımsız olmadığı gibi yaşlılık olgusu da döneminden bağımsız değildir. Bundan dolayı *kentleşme* döneminde gerçekleşen yaşlanma da tarihsel bağlamda ele alınmalıdır. Yaşlılık söz konusu olduğunda geçerli tanımlamalar yaşlı olmayı belirleyen kültürel boyutları eksik bırakmaktadır. Genel olarak saçların ağarması veya dökülmesi gibi fizyolojik değişimler yaşlı olmanın belirteçleri olarak kabul edilmekle birlikte yaşlılık ve yaşlanma toplumlar arası

² Bu araştırmada bir belediyenin gönüllü merkezinde müdür olan katılımcının anne ve babasının vefatından sonra kendisini yaşlı hissettiğini söylemesi bu duruma örnek olarak verilebilir.

değişim göstermektedir. Örneğin Japonya, Norveç gibi *ortanca yaşın*³ yüksek olduğu ülkelerde 50 yaşındaki bir birey ile Meksika ve Türkiye gibi ortanca yaşın 30 yaş civarı olan ülkelerdeki 50 yaşındaki bireylerin yaşlılık algısı veya 50 yaşındakilere bakış açıları aynı değildir. Bu ülkeler OECD ülkeleri olmalarına rağmen, ikinci gruptaki bireyler toplumun ortalama yaşından fazla yaşayabilmenin verdiği algısal durumla kendilerini birinci gruptakilere oranla daha yaşlı hissedebilmektedirler. Diğer taraftan bazen de aynı toplumda zaman içerisinde yaşlı ve yaşlılık kavramlarının tanımları değişebilmektedir. Bu tanımlamalar doğrultusunda birtakım yasal haklar için belirlenmiş bir yaş sınırı olabilmektedir. Son kertede yaşlılara tanınan ayrıcalıklar ve hizmetler zamanla değişebilen bu yaş sınırına göre verilmektedir. Örneğin araştırma yapılan sosyal tesisler arasında yer alan Kadıköy Belediyesi Sosyal Yaşam Evi'ne üye olma alt sınır yaşı ilk başta 65 yaş olarak belirlenmişken daha sonraları bu sınır kadın üyeler için 55'e kadar geriletilmiştir. Yasal yaşlılık başlangıç yaşının değiştiğine örnek olarak ise emeklilik yaşının ekonomik ve sosyal şartlar gereği sosyal güvenlik reformlarıyla kademeli bir şekilde ileri yaşlara doğru çıkarılması verilebilir.

Yaşlılık döneminin başlangıcını etkileyen önemli etkenlerden bir diğeri ise sağlık ve teknoloji alanlarındaki gelişmeler sebepleriyle yaşam beklentisinin zamanla değişmesi ve artmasıdır. Ortalama yaşam süresi beklentisi yükseldikçe yaşlı olarak kabul edilen yaş da değişmektedir. Türkiye'de 1960'larda 45 olan doğuştan beklenen ortalama yaşam süresi 2014'te 75'dir (World Bank, 2016). 1950li yıllarda Türkiye'de 50 yaşındaki bireyler *yaşlı* olarak kabul edilirken, günümüzde ise bu yaştakiler *orta yaş* kategorisinde değerlendirilmektedir. Her ne kadar *başlangıç yaşı* üzerinde tam olarak uzlaşılmasa da, yaşam süresinin son evresini oluşturan döneme *yaşlılık dönemi* denmektedir.

Bu dönemin belirgin özellikleri arasında yaşlı olmanın kültürden bağımsız olamayacağı gerçeği gelmektedir. Bilgi sosyolojisi yaklaşımı çerçevesinde "hasta olma"nın, var olan kültürel kategorilerle (Turner & Tatlıcan, 2011: 28)

³ *Ortanca yaş*, nüfusu sayısal olarak iki eşit parçaya bölmek anlamına gelmektedir. Ortanca yaşın altında ve üstünde birbirlerine eşit sayıda birey bulunmaktadır (Danış, 2013).

açıklanmasına benzer bir şekilde, yaşlı olma durumunu da kültürel bağlamından bağımsız olamayacaktır. Bu tanım, yaşlılığı toplumsal olarak inşa edildiğini ve yaşa uygun davranışların ve normların neler olması gerektiğini belirtmektedir (Macnicol, 2006: 5). Yaşlılığın sosyal bir inşa edilme durumuyla ilgili ilerleyen sayfalarda detaylı bilgi verilmektedir. Zira yaşlanmanın sosyal olarak inşa edilen bir olgu oluşu çalışmanın temel odak noktalarından birini oluşturmaktadır.

Dünyada ve Türkiye’de bazı kuruluşlar, yapılan çalışmaları izleyebilmek için 60 ya da 65 yaşı yaşlılığın başlangıcı olarak kabul etmektedirler. Örneğin National Institute on Aging (NIA) ve Birleşmiş Milletler (BM) 60 yaş üstü bireyleri yaşlı kabul ederken (Achenbaum, Weiland, & Haber, 1996: 59), Dünya Sağlık Örgütü (DSO) ve Türkiye’de başta resmi istatistik kurumu (TÜİK) olmak üzere pek çok kurum 65 yaşı yaşlılık başlangıcı olarak kabul etmektedir. Her ne kadar yasal düzenlemelerle belirlenmiş bir yaşlı başlangıç yılı olsa da bazen bu grupta yer alan bireyler kendilerini bu tanımlamanın dışında tutabilmektedirler. Örneğin bazı belediyeler belirli ayrıcalıklardan yararlanırmak için 65 yaş üstünü yaşlı olarak tanımlarken yine bazı sağlıklı bireyler 75 yaşına kadar kendilerini yaşlı grubunda görmemektedirler. Görüldüğü üzere yaşlılığın “yasal tanımı” ile bu kategoridekilerin kendilerini algıladıkları durum farklılaşmaktadır. Bunun temel nedeni ise yaşam sürelerinin artmasına bağlı olarak insanların yaşlılık dönemine bakış açısının değişmesidir. Yaşlılığın kişisel algılara göre değişmesi bu durumun bir sosyal inşa olduğunun da göstergesidir. Diğer taraftan yaşlılığı tek bir kategoride ele almak yerine kendi içerisinde dönemlere ayırmak işlevsel olacaktır. Zira bu ayırım, yaşlılık dönemine ilişkin analizlerin doğru yapılabilmesi için gerekmektedir.

1.1.2. Yaşlı ve İleri Yaşlılık

Yaşlanma sosyolojisi literatürüne bakıldığında yaşlılığı dönemlere ayıran çalışmalar bulunmaktadır. Bu ayırım “genç-yaşlı” dan “ileri-yaşlı” ya kadar çeşitli kronolojik yaş evrelerini içermektedir (Marcoen, Coleman, & O’Hanlon, 2007: 60). 1982 yılında Viyana’da düzenlenen Birinci Dünya Yaşlılık Toplantısı’nda 60 yaşı yaşlılığın başlangıcı ve 75 yaş ve üzerini ise ileri yaş dönemi olarak adlandırılmıştır (Baran, 2005: 27). Sosyal gerontolog Palmore, yaşlıları kendi içerisinde *genç-yaşlı*,

normal yaşı ve *ileri yaşı* gruplarına ayırmıştır. Onun çalışmasında 65-74 yaş arası genç yaşı, 75-84 yaş normal yaşı ve 85 yaş ve üstü bireyler ise ileri yaşı olarak tanımlanmıştır (Palmore, 1990: 47). Moody ve Sasser ise yaşlıları kendi içerisinde sınıflandırdığı çalışmalarında 85 yaş üstünü ileri yaşı yerine *en yaşı* olarak tanımlamıştır (Moody & Sasser, 2012: 5). Turner ise yaşlılığı, dönemlendirdiği çalışmasında 55-75 yaş arasını *geç olgunluk dönemi* ve 75 üstünü ise *yaşlılık dönemi* şeklinde ayırmasının gerekçesi olarak, çoğu sağlık problemlerinin 75 yaş üstü bireylerle sınırlı olmasına bağlamıştır (Turner & Tatlıcan, 2011: 141). Genellikle sağlıklı bireyler 75 yaş üstüne kadar kendilerini yaşı olarak görmedikleri (Achenbaum vd., 1996: 59) gerçeğinden hareketle kimi araştırmacılar da 75 yaşına kadar olan yaşlılık dönemiyle 75 yaş ve üzeri yaşlılık dönemini “yaşı” ve “ileri yaşı” olarak ayırmayı önermektedirler. Yaşam sürelerinin uzamasıyla birlikte yaşlılık dönemini de kendi içerisinde genç yaşı ve normal yaşı şeklinde periyotlara ayırmayı öneren diğer yazar İsmail Tufan ise kimi toplumların yaşlıları *üçüncü dönem yaşlılar* ve *dördüncü dönem yaşlılar* şeklinde ayırdıklarını vurgulamıştır (Tufan, 2003: 57). Yaşlılığı kendi içerisinde bu tarz dönemlere ayırarak değerlendirme, *yaşı kuşağın* sosyal, sağlık ve ekonomik farklılıklarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Yaşlıların kendi içerisinde yaş gruplarına göre oluşturulan ileri yaşlıların popülasyonun oranının diğer yaş gruplarına oranla artış göstermesi *yaşlıların daha da yaşlanması* olarak adlandırmaktadır. Dünyada toplam nüfus içerisinde en hızla artan yaş grubunu 80 yaş üstü ileri yaşlıların oluşturması, sosyal bilimciler tarafından oldukça düşündürücü bulunmaktadır (Timonen, 2008: 24). Zira 2015 yılında dünyada 125 milyon nüfusu olan 80 yaş üstü grubun, 2050 yılında 434 milyona ulaşarak şimdiki sayısının üç katını aşacağı öngörülmektedir (UNDESA, 2015: 2). Ayrıca sağlık alanında artan iyileşmelerle 19 yy.’da çok nadir görülen yüz yaşın üstünde insanlar 21 yy.’da kentleşme ile birlikte ortaya çıkan olanaklarla giderek daha fazla görülmektedir. Bu anlamda BM’nin kaynaklarına göre 100 yaş üzeri insan sayısının 2000’de 167.000 iken 2050’de 3.3 milyon olacağı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte literatürde dördüncü yaş grubu olarak da adlandırılan *ileri yaşlılık*

döneminde sağlığın daha çok bozulduğu, bir ya da daha fazla fiziksel engelin ortaya çıktığı, sosyal bağımlılığın arttığı ifade edilmektedir (Marcoen vd., 2007: 38–60). Diğer taraftan toplumda var olan yaşlılıkla ilgili sağlığın bozulması, engelliliğin oluşması ve bağımlı olmaları gibi pek çok olumsuz bakışın da aslında daha çok ileri yaşlılık dönemini kapsadığını belirtmek gerekmektedir. İlerleyen yaşlarda, kadın ve yoksul olma daha büyük riskler barındırmaktadır (Arun & Çakıroğlu Çevik, 2013).

Ekonomik, sosyal ve hukuki anlamda yaşlılık başlangıcını belirleyen bir yaşı kabul etmek gerekse de ortalama yaşam süresinin giderek arttığını göz önünde bulundurduğumuzda, yaşlıları kendi içerisinde *yaşlı* ve *ileri yaşlı* gruplarına/kategorilerine ayırmak gerekmektedir. Zira yaşlıların kendi içerisinde algıları ve beklentileri birbirinden farklılık göstermektedir. Diğer taraftan yaşlılıkla ilgili genelleştirici durumun meydana getirdiği sosyal problemleri bu kavramsal ayırımla genç yaşlılar lehine azaltmak için ilgili sınıflandırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Zira yaşlı denilince sosyal bir olgu olarak varsayılan sağlık ve aktiflikle ilgili pek çok olumsuzlukların, aslında ileri yaşlardaki bireylerle ilgili değerlendirilmesi gerekmektedir. Şöyle ki başarılı yaşlanma, sağlıklı yaşlanma ve bakım hizmetlerindeki iyileşmeler sayesinde yaşlılığın ortaya çıkardığı fiziksel ve biyolojik gerilemelerin büyük bir bölümü çoğu zaman ileri yaşlılıkta görülmektedir. Ayrıca bu halin yaşlıların aktiflik durumlarına etkisinden dolayı yaşlıları bir bütün olarak görmek yerine kendi içerisinde gruplandırarak değerlendirmek anlamlı bulunmaktadır.

1.1.3. Sosyal Bir İnşa Olarak Yaşlılığa Yaklaşmak

Yaşlılık kavramı tanım itibarıyla kolay görülmekle birlikte meselenin sosyolojik açıdan anlaşılması için bu tanımın sosyal ve kültürel yönlerine bakılması gerekmektedir. Bu kavramın kendi doğallığında gelişmediği ve aslında bir inşa olduğunu belirtmek gerekmektedir. Peter Berger ve Thomas Luckmann'ın (1966) *Gerçekliğin Sosyal İnşası* teorisi bağlamında yaşlılığa da bir tür *inşa edilmiş sosyal*

*gerçeklik*⁴ olarak bakılabilir ve bu inşa süreci yaşlanma deneyimine etki eden sosyal etmenler üzerinden değerlendirilebilir. Bu etmenlerin başında ise ekonomik, sosyal ve kültürel değerler gelmektedir. Örneğin yaşlılık ekonomik bir etmen olarak ele alındığında, modern toplumlarda kapitalizmle birlikte yaşlılığın ekonomik göstergeler üzerinden tanımlanmaktadır. Bu anlayışla yaşlıların kazanç getiren bir iş sahibi olmayan bireyler şeklinde tanımlanması yaşlılığın sosyal inşa boyutunu göstermektedir (Turner & Tatlıcan, 2011: 144). Ayrıca bu durum yaşlılığa modern dönemde olumsuz yaklaşımların da temellerini oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yaşlılığın insanların fiziksel ve zihinsel kapasitelerinin üzerindeki etkileri hakkındaki hatalı inanışların altında bu tarz sosyal ve kültürel değerler yatmaktadır. Zira yaşlanmayla ilgili yapılan değerlendirmelerin temelinde yaşlanmanın *manasının* toplum tarafından inşa edilmiş olduğu realitesini içselleştirip uygulanması yer almaktadır. Özellikle yaşlılıkla ilgili negatif manaların çeşitli ve özel yollarla inşa edildiğini belirtmek gerekmektedir (Morgan & Kunkel, 2007: 5).

Yaşlanma, gerçekte çok çeşitli anlamlar içermekte ve bu anlamların bir boyutunu sosyal ve kültürel faktörler oluşturmaktadır. Sosyal tanımlamalarda yaşlanmayla ilgili problemlere vurgu yapılarak yaşlanmanın olgusal olarak verili bir gerçek olmaktan ziyade sosyal olarak bir inşa edilme olduğu vurgulanmaktadır. Literatürde bu durumu örneklendiren çalışmalar yer almaktadır. Örneğin toplumda yaş ayrımcılığını ortaya koyan bir çalışmaya göre 40 yaşındaki bir işçi ya da sporcu, iş yerinde “yaşlı işçi” ya da “yaşlı sporcu” olarak tanımlanabilmektedir. Kimi insanların büyükbaba olduğu bu 40 yaş, kimilerinin ise daha yeni baba olduğu yaş olmaktadır. Bu açıdan 40 yaşında yaşlı ya da genç olmak, söz konusu bireyin mesleki ya da ailevi konumuna göre inşa edilebilmektedir. Konuyla ilgili başka bir örnek olarak, 2005 yılında Romanyalı Adriana Iliescu, kayıtlı en yaşlı doğum yapan anne olarak 66 yaşında bir kız bebeğini doğurması verilebilir. Bu bağlamda 65 yaşı aşmış bu kadından artık akranları gibi davranması yerine kendisinden daha genç

⁴Michel Foucault’ya göre bireyler belirli özel söylemler aracılığıyla sosyal aksiyoma dâhil olurlar ve dünyayı öyle bilebilirler. Dolayısıyla yaşlılık, söylem ve kuram bağlamında yapılandırılmıştır. Biyolojik tıp, sosyal politika, medya, kurgu roman, sanat, hatta sosyal gerontolojinin kendisi bile bu inşaya hizmet etmektedir. Sosyal politika ve kitle iletişim araçları yaşlanma/yaşlı olmanın inşasına yardımcı olmaktadır (Westerhof & Tulle, 2007, s. 237) .

insanlardan beklenen rolleri yüklenmesi beklenmektedir. Ayrıca gelişmiş ülkelerde çoğu 75 yaşını doldurmuş insanlar kendisini yaşlı kategorisinde görmediklerini de belirtmek gerekmektedir (Morgan & Kunkel, 2007: 2).

Yaşlanma konusuna tarihsel açıdan bakıldığında karşımıza çıkan durum şudur: 16 yy.'ın ortalarına kadar insanlar yaşlarını tam olarak bilemiyorlardı. Fakat modern döneme girildikten sonra bireylerin yaşları (giderek daha fazla bir şekilde) vurgulanmaya başlanmıştır. Modern dönemle birlikte çeşitli kamusal alanlarda yasal yaş sınırının getirilmesi, örneğin evlenebilmek için asgari yaş sınırı ya da oy kullanma yaşı gibi durumlar daha fazla öne çıkarılmaktadır. Özellikle emeklilik yasal yaş sınırları üzerinden yaşlanmanın bir sosyal inşa meselesi olarak kodlandığı/ele alındığı söylenebilir. Yine bu duruma farklı meslek gruplarından emeklilik yaş farklılıkları örnek olarak verilebilir. Kimi askerler 37 yaşında bile emekli olabiliyorken başka bir meslekte bu emeklilik yaşı 70 yaşına kadar uzatılabilmektedir. Başka bir örnek ise farklı spor dallarının yaşlılara özel kategorilerine kabuldeki yaş sınırı üzerinden verilebilir. Mesela erkeklerin yaşlı profesyonel golf turnuvasına katılım için alt yaş sınırı 50 iken; teniste bu sınır 35'e kadar düşmektedir. Bu örnekler, yaşlı kabul edilmenin pek çok resmi ya da resmi olmayan belirleyicilerinin olduğunu göstermektedir. Özetle yaşlanmanın tanımı ve anlamı sosyal pek çok duruma, özellikle kültüre ve zamana göre değişebilmektedir. Yaşlanmanın ne olduğuna, ne zaman başladığına ve yol açtığı problemlere ancak yaşlanmanın yaşandığı bu sosyal kontekst içerisinde cevap bulunabilecektir (Morgan & Kunkel, 2007: 2).

Yaşlanmanın sosyal insanın başka bir ifadelendirilişi olan *sosyal yaşlanma* kavramıyla, yaşlılık deneyiminin ve bu kavramının içine taşıdığı anlamların biçimlenmesine yardım eden toplumsallaşma yolları anlatılmaktadır. Bir inşa olarak sosyal yaşlanma kavramı, bireylerin farklı yaşlara özgü olarak nasıl davranıp davranamayacaklarını, nelerden hoşlanabileceğini belirleyen ve yanı sıra neleri yapabileceğini gösteren beklenti ve varsayımlar bütünüdür. Kimi sosyal roller ve toplumsal fırsatlar için “çok yaşlı” ya da “aşırı genç” olmak gibi kültürel belirleyiciler bulunmaktadır. Yaşlanmanın bir inşa olduğunu ve bu sürecin sosyal

içeriklerini hukuk sisteminde de görülebilmektedir. Buna örnek olarak araba kullanımına ehliyet sahibi olabilme ya da devlet başkanı seçilebilmenin yasal yaş sınırları verilebilir (Morgan & Kunkel, 2007: 5). Sosyal yaşlanma bağlamında toplumdaki ekonomik, sosyal ve kültürel görünümünün nitel araştırma sınırlılıkları içerisinde incelendiği bu çalışmada yerel yönetim uygulamalarından elde edilen bulgular üzerinden yaşlılığın sosyal bir inşa edilme durumu tartışılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kentleşmeyle birlikte yerel yönetimlerde yaşlılığa yüklenen olumsuz anlamların birçoğunun sosyal bir inşa olduğu belirtilmelidir.

1.1.4. Nüfusun Giderek Yaşlanması: Azalan Doğurganlık, Artan Yaşam Süresi

Toplumun sınıflandıracak çok sayıda kriter bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de nüfustaki yaş oranlarının dağılımlarıdır. Bu anlamda toplumlar bazı matematiksel formüllerle ve belirli bir yaşı referans alarak nüfusu genç ya da yaşlı nüfus olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan ülkeler üç kategoriye ayrılmıştır. Birinci kategoride yer alan genç nüfusa sahip ülkelerde yaşlıların toplam nüfus içerisindeki oranları %4-7 arasında yer alırken; olgun ya da erişkin nüfusa sahip ülkelerde bu oran %7-10 arasındadır. Diğer taraftan bu oranın %10'u geçtiği ülkeler ise çok yaşlı ülkeler olarak değerlendirilmektedir (Durgun ve Tümerdem, 1999: 115). BM'nin tanımına göre, 65 yaş üstü nüfusun %7'ye ulaştığı toplumlar “yaşlanan nüfus” olarak adlandırılmaktadır. “Yaşlı nüfus” tanımında ise 65 yaş üstü nüfus %15 olarak belirlenmiştir. Şu anda Türkiye genelinde yaşlı nüfus %7⁵'ye ulaştığından Türkiye “yaşlanan nüfus” kategorisinde yer almaktadır (Özbay, 2013). Bu tarz bir yaşa bağlı olarak yapılan sınıflama, toplumu anlamada ve yapılacak sosyal ve ekonomik politikaları belirlemede kolaylık sağlamaktadır. Nüfusun yaşlanmasıyla birlikte toplumun demografik yapısının yanında kültürel ve yapısal özellikleri de değişmektedir. Sosyal yapının derinlerinde ortaya çıkan bu önemli değişiklikler tüm bireylerin sosyal yaşamlarını etkilemektedir (Morgan & Kunkel, 2007: 6).

⁵Bu oran 2016 TÜİK verilerine göre %8.3'tür.

En genel anlamıyla *nüfusun yaşlanması*, 65 yaş ve üstü yetişkin bireylerin toplam nüfus içerisindeki oranının artmasını ifade etmektedir. Bu durumun temel nedeni olarak yüksek doğum oranı ve ölüm oranlarının zaman içerisinde düşük doğum ve ölüm oranlarıyla yer değiştirmesi gösterilmektedir (Timonen, 2008: 6–13). Demografik iki temel gösterge olan doğum ve ölüm oranlarındaki değişim toplumların nüfusunun giderek yaşlanmasına neden olmaktadır. Geçmişe oranla giderek azalan doğum ve ölüm oranlarından birincisi çocukların nüfus içindeki oranının azalmasına, diğeri de yaşlıların oranlarının artmasına neden olmaktadır. Bu durum genel anlamda nüfusun yaşlanması olarak ortaya çıkmaktadır. Doğurganlığın azalmasının ve yaşam süresinin uzamasının nedenlerini tartışıldıktan sonra görülecektir ki günümüzde gelişmiş ülkelerdeki yaşlı nüfus gerçeği zamanla gelişmemiş ülkelerde de kaçınılmaz bir sosyal realite haline gelecektir.

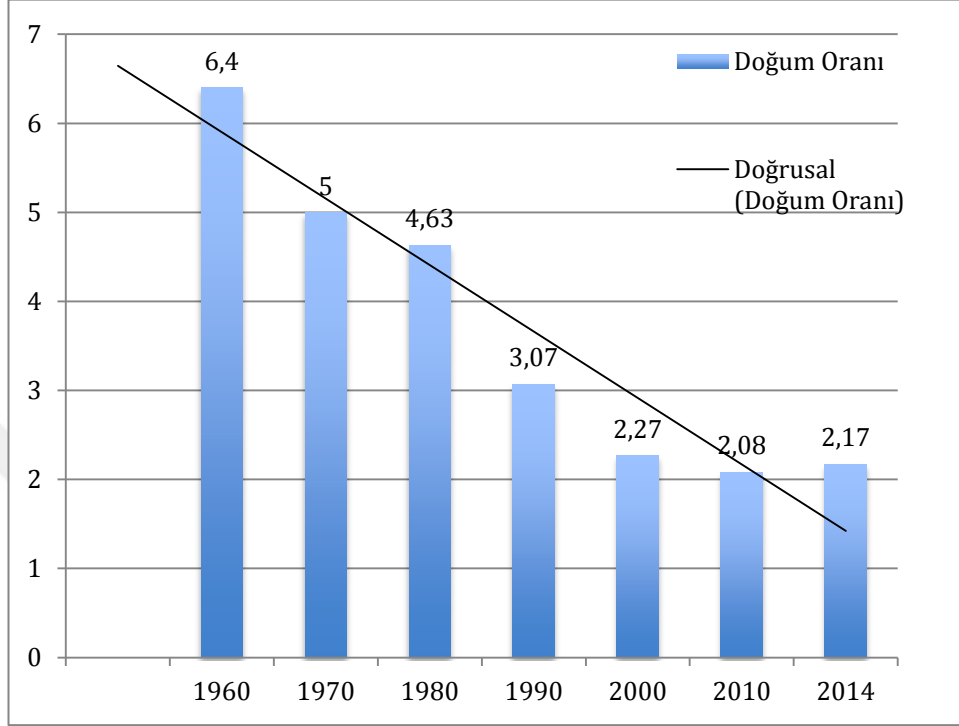
Doğum oranlarının düşmesinin nüfusların giderek yaşlanmasına neden olduğu bilinen bir gerçektir. Zira ülkede doğumlar azaldıkça, nüfusta çocuk, genç ve yaşlı oranları yaşlılar lehine değişmektedir. Nüfusun kendini tekrar üretebilme oranı, kadın başına 2,1 çocuk olarak kabul edilmektedir. İki çocuk anne ve babanın nüfustaki yerini alırken artı 0,1 ise bebek ölüm oran olasılığı üzerinden geliştirilmiş bir istatistiksel nüfus yenileme alt sınırını ifade etmektedir. Bazı gelişmiş ülkelerde kadın başına çocuk oranı, nüfusun kendini yenileyebilme ve sürdürebilmesi için gerekli olan 2,1 oranının altına düşmüştür. Son zamanlarda gelişmekte olan ülkelerde de giderek doğum oranlarının düştüğü görülmektedir. 21. yy.'ın ortalarına doğru gelişmekte olan ülkelerde de bu alt eşiğin altına düşeceği öngörülmektedir (Timonen, 2008: 5–16).

Bebek ölüm oranlarının azalması sonucu daha fazla insan yaşlılık dönemlerine erişebilmektedir. Modern dönem ailelerinde çocuk sayısının az olmasının başlıca nedenleri arasında çocukların yetiştirilmesi, eğitim ve bakım hizmetlerinin giderek zorlaşması gibi nedenler gösterilmektedir. Ayrıca bebek doğum oranlarının azalmasıdaki önemli bir sebep olarak, bebek ve çocuk ölüm oranlarındaki azalma gösterilmektedir. Zira çocuk ölümlerinin fazla olduğu dönemlerde bebeklerden bir kısmının hayatta kalması düşüncesiyle fazla çocuk tercih ediliyordu. Gelineen noktada

ise aileler teknolojisindeki gelişmeler sayesinde çocukların sağlıklı büyüyeceklerini düşünmeleri nedeniyle bir ya da iki çocuğu yeterli görmektedirler. Bu durum çocuk sayısının toplam nüfusa oranını azaltmakta ve bununla paralel olarak yaşlıların oranı giderek artırmaktadır. Son teknolojik gelişmelerin ışığında aşılar, sağlıklı beslenme ve sağlıklı gebelik dönemleri sayesinde bebek ve erken yaş çocukların ölüm oranlarında azalmasının yanında yaşam sürelerinin uzaması da nüfus yaşlanması sonucunu kaçınılmaz kılmaktadır (Timonen, 2008: 5–16). Geçmişte yaşlıların tüm toplumsal nüfus içerisindeki oranları çok düşükken günümüzde bazı gelişmiş ülkelerde bu oran %20’leri aşmış ve yakın zamanda da %25’leri aşacağı ön görülmektedir. Bu durum kimi zaman *nüfusun grileşmesi* olarak adlandırılmaktadır (Timonen, 2008: 5–6). Zira 2015 yılından 2030 yılına dünya genelindeki 60 yaş üstü nüfusun %56 oranında artacağı, dünyadaki yaşlı nüfus sayısının 901 milyondan 1,4 milyara ulaşacağı ve 2050 yılında ise bu rakamın iki katını aşarak, 2,1 milyara ulaşacağı öngörülmektedir. Ayrıca dünya genelindeki 60 yaş üstü nüfus oranı genel nüfus içerisinde 2015 yılında sekiz bireyde bir iken; bu oranın 2030’da altı bireyde bir; 2050 yılında ise beş bireyde bir olacağı tahmin edilmektedir (UNDESA, 2015: 3–9).

Çocuk sayılarındaki azalma ve ortalama yaşam sürelerindeki artışla birlikte artık nüfusun yaşlanması geri döndürülemez bir olgu halini almıştır. Bu yaşlanma evrilmesi karşısında, yaşlılık, yaşlı gibi olgu ve kavramlar üzerine var olan düşünce yapısının da ayarlanması ve yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Zira nüfus yaşlanma döngüsü farklı hız ve zamanlarda olsa bile tüm dünyada da gerçekleşmektedir. Gösterimi piramit şeklinden sütun şekline dönüşen nüfusun yaşlanmasının nedenleri üzerinde durmak gerekmektedir. Şöyle ki günümüzde doğan çocukların yaşam beklenti süreleri anne-babalarınınkinden yüksektir (Timonen, 2008: 6–13). Demografik yapıda meydana gelen bu dönüşüm bazı ölüm ve doğum grafiklerle bu çok boyutlu konunun anlaşılmasına hizmet etmektedir.

Tablo 1. Türkiye’de 1960 -2014 Yılları Arası Doğurganlık Oranı

Kaynak: OECD “Fertility Rates (indicator)”, (Çevrimiçi) [https://data.oecd.org/ pop/fertility-rates.htm](https://data.oecd.org/pop/fertility-rates.htm). 2 Ocak 2017.

Tablo 1’de görüldüğü üzere Türkiye’de 1960’larda kadın başına doğum oranı 6.4’den 2010’da 2.08’e gerilemiştir. Bu oran nüfusun kendini yenileme oranı olan 2.10’ın altına düşmüştür. Ancak 2014’de 2.17’ye yükseldiği görülmektedir. Ayrıca kadın başına doğum oranları 1960’lardan 2000 yılına kadar doğrusal (lineer) düşüş gösterirken, 2000 yılından itibaren düz bir seyir takip etmektedir.

Tablo 2. Türkiye'nin Nüfus Yapısı (Bin)

Yaş	1980	2015	2030	2050
0-14	17.588	20.194	17.973	16.013
15-64	24.153	52.542	59.114	60.092
65-74	1.458	3.642	6.568	10.622
75-84	362	1.917	3.271	6.698
85-99	-	371	787	2.377
100 +	-	1	3	17
Toplam	43.906	78.666	87.717	95.819

Kaynak: UNDESA: "Population Division, World Population Prospects: The 2015 Revision", (Çevrimiçi) <https://esa.un.org/unpd/wpp/DataQuery/>, 1 Ocak 2017.

Tablo 3. Türkiye'de Yaşlı Nüfus Oranları

Yaş	1980	2015	2030	2050
60+	%6.5	%11.2	%17.0	%26.6
65+	%4.7	%7.5	%12.1	%20.6
80+	%0.6	%1.4	%2.2	%5.4

Kaynak: UNDESA: "World Population Ageing, 2015", (Çevrimiçi) http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf, 2 Ocak 2017.

Tablo 3'de görüldüğü üzere Türkiye'de tüm dünyadakine benzer şekilde nüfus artışı en fazla 80 yaş üstü grupta yer almaktadır. Bu gruptakilerin genel nüfus içerisindeki

oranları 2015 ile 2050 yılları arasında yaklaşık olarak dört kat artıp; %1.4'den %5.4'e yükseleceği öngörülmektedir.

Nüfus yapısını etkileyen en belirleyici faktör olarak doğum ve ölüm oranları görülmektedir. Ayrıca nüfus yapısı üzerinde göç, savaş, deprem gibi olağan dışı etkenleri de göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu bağlamda ülkelerin uyguladıkları göç politikaları o ülkelerin nüfus yapısına etki etmektedir. Bunun en belirgin örneğini Kuzey Amerika ülkeleri ile Japonya gibi bazı ülkelerin göç politikalarını karşılaştırdırna görmek olasıdır. Her sene belirli miktar göç kabul eden Kanada gibi ülkelerin daha yavaş yaşlanmasında göçmen kabulündeki gizli ya da açık yaş sınırlamasının etkisi bulunduğu söylenebilir.

Diğer taraftan gelişmekte olan ülkelerde nüfusun yaşlanma hızı çoğu gelişmiş ülkelerinkinden daha hızlı olmaktadır; dolayısıyla gelişmekte olan ülkeler nüfus yaşlanması realitesine daha hızlı adapte olmak zorundadırlar (United Nations vd., 2015: 3). Zira her ne kadar yaşlanma insanoğlunun tarihsel gelişmişliğin bir göstergisi olarak (Timonen, 2008: 163) değerlendirilse de, nüfusun yaşlanma süreci pek çok zorlukları da beraberinde getirmektedir (Morgan & Kunkel, 2007: 59). Geçmiş yıllarda üstesinden gelinemeyen pek çok problemler nedeniyle insanların çoğu ileri yaşları göremeden hayatlarını kaybediyorlardı. Genel hayat standartlarındaki iyileşmenin bir sonucu olan ortalama yaşam süresinin uzamasıyla insanlar daha fazla sağlık problemleriyle karşılaşmaya başlamıştır (Turner & Tatlıcan, 2011: 250). Nüfusun giderek yaşlanmasının başta sağlık olmak üzere ekonomik ve sosyal alanlarda pek çok yansıması olmaktadır. Bu yaşlı nüfusun büyük bölümünün de kentlerde yaşayacaklarını düşünürsek İstanbul kent merkezleri örnekleminde yapılan bu tez çalışmasının önemi daha iyi ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmadan elde edilecek bulgular, yaşlılık olgusunun metropollerdeki sosyal ve ekonomik yansımalarının anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

Nüfusun yaşlanmasının göstergeleri arasında ortama yaşam beklenti süresindeki artış başta gelmektedir. Yaşam beklentisi, genel olarak bireylerin doğumdan itibaren bekledikleri ortalama yaşam süresini ifade etmektedir. Bu kavram, toplumun gelişmişlik seviyesini ve insanların yaşama bakışlarını göstermesi açısından önem

arz etmektedir. Yaşam beklenti süresi genellikle doğumda ve 60 yaşına yaşam beklentisi şeklinde ölçülmektedir. Bunun yanında ileri yaştakilerin yaşam beklentisi de ölçülerek nüfusun farklı yaş grupları için hesaplanmaktadır. İleri yaştakilerin yaşam beklentisiyle “toplumun biyolojik elitlerinin” yaşam beklentilerinin de hesaplanması amaçlanmaktadır. Yaşam beklenti süresi cinsiyete göre değişiklik göstermekte ve kadınlarda erkeklerden genelde daha fazla olmaktadır. İnsanların yaşam beklentilerinin zaman içerisinde arttığı görülmekte ve bu durum giderek de artma eğilimi göstermeye devam etmektedir. Zira ortalama yaşam beklenti süresi dünyada 1950-55 yılları arasında 46,6 yaştan, 2005-2010 yıllarında ortalama 66,5 yaşa yükselmiştir (Achenbaum vd., 1996: 86; Timonen, 2008: 15). Bunun yanında Türkiye’de doğuştan, 60, 65 ve 80 yaşlarında yaşam beklentisiyle ilgili bilgiler tablo 4 gösterilmektedir.

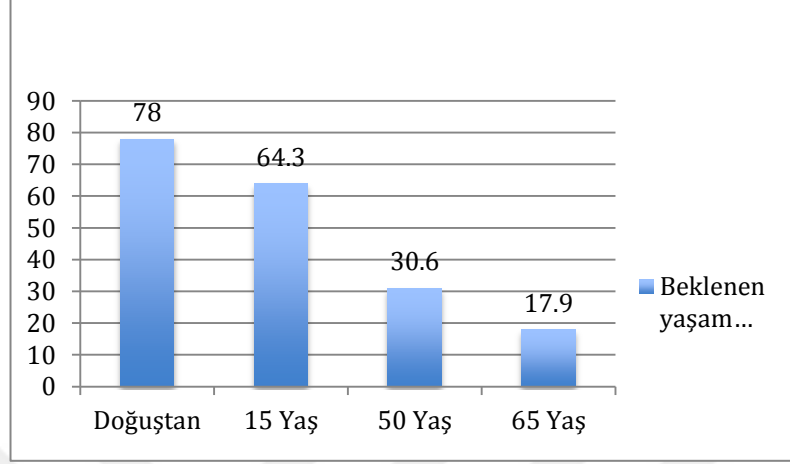
Tablo 4. Türkiye’de Ortalama Yaşam Beklentisi

Yaş	1980-1985	2010-2015	2030-2035	2045-2050
0	60,2	74,8	79,7	82,5
60	17,5	20,8	23,4	25,2
65	13,9	16,7	19,2	20,8
80	6,0	7,0	8,4	9,4

Kaynak: UNDESA: “World Population Ageing, 2015”, (Çevrimiçi)
http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf, 02 Ocak 2017.

Tablo 4’de görüleceği üzere Türkiye’de ortalama yaşam süresinin 2030’larda yaklaşık 80 yaş olacağı ön görülmektedir.

Tablo 5. Türkiye’de yaşa göre beklenen yaşam süresi, 2013-2014

Kaynak: “Hayat Tabloları, 2013-2014”, (Çevrimiçi) [http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri id: 18618](http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri?id:18618), Ekim 2015.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun verilerine göre Türkiye’de 65 yaşında olanların kalan yaşam beklenti süresi ortalama 17,9 yıldır. İstanbul’da doğuştan beklenen yaşam süresi Türkiye ortalamasından daha yüksek olup toplam 78,7’dir. Bu oran erkeklerde 75,8 ve kadınlarda ise 81,5 yıldır (TÜİK, 2015).

Yaşlı nüfusun genel nüfusa ortalamasına ek olarak ortanca yaş da bize nüfus yapısı hakkında bilgi vermektedir. Nüfustaki tüm bireylerin yaşları aritmetik olarak sıralandıktan sonra bu sıralamada tam ortadaki bireyin yaşı *ortanca yaşı* vermektedir. Tüm nüfusu ortadan ikiye bölen bu yaş sınırının altında kalanlar ortanca yaştan genç olan yaşları; üste kalanlar ise ortanca yaştan yaşlı olanları göstermektedir. Ortanca yaştaki söz konusu bu artış nüfusun yaşlandığının demografik göstergelerindendir. Türkiye nüfusunun ortanca yaşı giderek yükselmektedir. 2014 yılında 30,7 olan ortanca yaş, 2015 yılında önceki yıla göre bir miktar artış göstererek 31 oldu. Bu artış giderek devam etmektedir. Türkiye’de ortanca yaş erkeklerde 30,4 iken, kadınlarda 31,6 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2016).

Toplumların yaşlanmalarını açıklayan kuramların başında gelen *demografik dönüşüm kuramı* nüfusun yaşlanması olarak da adlandırılmaktadır. Zira gelişmiş toplumlarda nüfusun giderek yaşlanmasını bazı araştırmacılar bu kuramla

açıklamaktadırlar (Turner & Tatlıcan, 2011: 135). Demografik dönüşüm, yüksek doğum ve ölüm oranlarının düşük doğum ve ölüm oranlarına dönüşmesinin ortaya çıkardığı bir durumdur (Timonen, 2008: 5). Demografik dönüşümden önce ortalama yaşam süresi kısa ve kadınların doğum oranları yüksek olduğundan dünya nüfusunda genel olarak genel nüfus içerisinde gençlerin oranı yüksekti. Ölüm oranlarının azalmasıyla yaşam süresinin uzaması sonucu demografik dönüşüm başlamış oldu. Bunun sonucu hızla nüfus artışı yaşanmaya başladı ve daha sonra doğum oranlarının azalmasıyla birlikte nüfus artışı yeniden yavaşladı. Demografik dönüşümün son aşamasında ise nüfus içerisinde yaşlı oranlarında artış yaşanmaktadır. 19. yüzyılda Avrupa kıtasında başlayan demografik dönüşümün, 21. yüzyılın sonlarında tüm dünyada tamamlanacağı tahmin edilmektedir. Bu dönüşümün son aşamasını yaşayan pek çok Avrupa ülkesinde yaşam süresi uzun ve doğum oranları az olduğundan yaşlı nüfus oldukça fazladır. Türkiye’de 1950’lere gelmeden başlayan demografik dönüşümün ise 21. yüzyılın ortasında tamamlanacağı tahmin edilmektedir. Zira doğum ve ölüm oranlarının azalması sonucu Türkiye’de nüfus hızla artmış ve sonrasında ise doğurganlık oranının düşmesiyle yaşlıların toplam nüfus içerisindeki oranı artış göstermiştir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında 30 olan ortalama ömür, 2015 gelindiğinde doğumdan yaşam beklentisi 76’ya yükselmiştir. Bununla birlikte doğurganlık oranının kadın başına yedi çocuktan iki çocuğa düşmesi de Türkiye’deki demografik dönüşümün nedenlerinden sayılmaktadır (Özbay, 2013). Bu dönüşüm sonucu tüm dünyaya da olduğu gibi Türkiye’de de nüfusun giderek yaşlanacak olması meselenin önemini göstermektedir.

1.1.5. Sosyal Yapıda Yaşlıların Değişen Pozisyonları: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme

Kentleşmeyle birlikte artan yaşlı nüfusun bazı sosyal ve ekonomik zorlukları da belirginleşmeye başlamıştır. Modern yaşamla birlikte yaşlılar ile sosyal çevreleri arasındaki sosyal ilişkilerde yaşanan çözümler sonucu, yaşlılar için yalnızlık, sosyal izolasyon ve yaşlı ayrımcılığı daha fazla görünür olmaktadır. Bu kısımda yaşlıların kentsel alanda karşılaştıkları bu problemlerin alan yazınında ele alınmış biçimleri özet bir biçimde değerlendirilmektedir.

Sosyal yapı içinde yaşlıların durumunu anlayabilme aile yapısını anlamaktan geçmektedir. Zira ailede genel olarak yaşlılar ve genç kuşaklar arasında maddi olmayan transferler söz konusudur. Bu transferlerin başında gelen yaşlı bakımında geçmişten günümüze en büyük sorumluluk aile bireylerine düşmektedir (Timonen, 2008: 28). Genel anlamda yaşlı bakımının ailesi tarafından yapıldığı geleneksel ailede üç kuşağın bir arada yaşadığı ön kabulü yaygındır. Oysa eskiden salgın hastalık, savaş vb. yaygın olmasıyla çoğu bireyler 65 yaş üstünü göremeden yani torun sahibi olamadan hayatlarını kaybediyorlardı. Dolayısıyla geleneksel dönemde de aslında sanılanın aksine üç kuşak bir arada yaşayamıyordu. Ancak yine de geleneksel ailede yaşlıların pozisyonlarının modern dönemdekilerden daha iyi olduğu kabul edilmektedir (Timonen, 2008: 11; Moody & Sasser, 2012, s. 7)).

Kentleşmeyle birlikte ailedeki gençlerin meşguliyetlerinin giderek daha fazla olması ve boş zaman aktivitelerinin artması nedeniyle, modern ailede yaşlıların bakımı ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması giderek güçleşmektedir. Modern dönemde evlenme ve boşanma süreçlerinde meydana gelen köklü değişimler, endüstrileşmeyle birlikte kadınların ücretli çalışma yaşamına daha fazla katılmaları gibi önemli değişiklikler de yaşlıların ailedeki pozisyonlarını olumsuz etkilemektedir (Timonen, 2008: 28–31). Bu durumu anlatan *modernleşme kuramı*, kentleşmenin ve endüstrileşmenin yaşlıların statülerinde kayıplara yol açtığı tezini savunmaktadır. Zira kimi sosyal bilimciler modernleşmeyle birlikte yaşlıların statü değişimlerinin arkasında bireysel tutumların yanında yapısal güçlerin de etkili olduğunu savunmaktadırlar (Gratton, 1986: 11). Modern dönemde kentleşmeyle birlikte yaşlılarda, ailede başlayan ve toplumun diğer alanlarında da çeşitli şekillerde kendini gösteren statü ve sosyal pozisyon kayıplarının yalnızlık, izole edilme ve ayrımcılık gibi görünüşleri bulunmaktadır.

1.1.5.1. Modern Zamanlarda Yaşlı Olmak: Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık

Modern dönemde kentleşmeyle birlikte yaşlıların yalnızlaşması olgusuyla daha fazla yüzleşilmektedir. Zira bireylerde yaş ilerlemesiyle birlikte eş, yakın arkadaş ve

dostların zaman içerisinde hayatlarını kaybetmeleriyle yaşlılarda doğal olarak *yalnızlık* artmaktadır. Yaşlı yalnızlığının artmasının nedenleri arasında yakın çevredeki insanların azalmasının yanında ileri yaşlarda yeni dostluklar kurmanın da güçleşmesi de gösterilebilir. Öte yandan artan oranda ileri yaşlılık ve bu yaşta yalnız yaşama zorunluluğuna ailenin giderek küçülmesi de neden olmaktadır. Bunun yanında ailede bulunan kadınların ücretli çalışma yaşamına daha fazla katılmaları ve kadınların sosyal hayatta giderek artan oranda aktif oluşları da bu durumun nedenlerindendir. Ayrıca yaşlıların genç kuşaklarla birlikte olmak istememeleri de ileri yaşta yalnızlığın sebeplerinden sayılmaktadır. Yalnız yaşayan bazı yaşlılar her gün belirli ihtiyaçlarını karşılama adına dışarı çıkmakta mekân üretimi ve bu üretilen mekânla etkileşimde olunmaktadır. Yalnızlığı gidermek için dışarı çıkan yaşlılar üretilen bu mekânları kullanmaktadır. Bazen sırf sosyal hayatın içerisinde olabilme adına kendilerine iş ve sorumluluklar üretebilmektedirler (Altan, 2015: 97-99).

Diğer taraftan İsmail Tufan, kadınların daha uzun yaşadığını, yaşlılığın kadınsallaştığını ve özellikle kadınların yalnız yaşamak durumunda kaldıklarını tespit etmektedir. Tufan'a göre kadınların daha uzun süre yaşamalarının temel nedenleri arasında; kadınların daha iyi kalp-damar sağlığına sahip olmaları, riskli davranışlara daha az eğilimli olmaları ve geleneksel olarak fiziksel emek gerektiren işlerin daha çok erkekler tarafından yapılıyor olması yer almaktadır. Ayrıca yaşlı kadın oranlarının erkeklerden fazla olması, yalnız yaşayan yaşlıların cinsiyet değişkeni açısından daha fazla kadınlardan oluşmasına neden olmaktadır (Tufan, 2003: 48– 52). Kadınların ortalama yaşam süresi erkeklerden daha fazla olduğu için yaşlı kadınların erkeklere oranı da doğal olarak yüksek olmaktadır. Diğer taraftan genel nüfus içerisinde yaşlı erkeklerin nüfus artış oranı yaşlı kadınlara göre daha fazladır. Örneğin 2010 nüfus sayımına göre, 65 yaş ve üstü erkeklerin yüzde oranı 65 ve üstü yaş kadınların yüzdesinden daha hızlı büyümüştür.

Ayrıca pek çok açıdan yalnızlıktan farklılık gösteren *sosyal izolasyonda* kentte yaşlılar açısından problemler barındırmaktadır. Bedensel ve ruhsal sağlıkları daha kırılgan hale gelen yaşlılar sosyal izolasyonun sonucu olarak depresyon benzeri

psikolojik problemleri daha fazla yaşayabilmektedir. Ayrıca kimi çalışmalar sosyal olarak izole olmuş yaşlıların sağlık ve sosyal hizmetlerini daha az kullandıklarını göstermektedir. Bu açıdan sosyal izolasyonun olumsuz etkilerini azaltmak için kişisel grup arkadaşlıkları ve özel amaçlı topluluklar geleceğin dünyasında ve yaşlıların sosyal ilişkilerinde çok daha fazla rol oynayacaktır. Kentte yaşayan orta sınıf yaşlılar için bu tarz sosyal birliktelikler, aile ve akrabalıklar yanında ayrıca önem taşımaktadır. Örnek olarak, çocuksuz yaşlı bireylerin aile destek programlarına katılarak sosyalleştikleri topluluklar verilebilir (Timonen, 2008, s. 28).

Öte yandan Türkiye’de yaşlılara sosyal izolasyon Bazı gelişmiş ülkelerinde olduğu kadar yaygın değildir. Bunun nedenleri arasında yaşlılarla aile bireylerinin yakın oturması söylenmektedir. Sibel Kalaycıoğlu’nun (2003) araştırmasında bu durum belirtilmektedir. Timonen çalışmasında, İtalya ve diğer Akdeniz ülkelerinde yaşlıların aile bireylerinin yakınlarında oturmasının yaygın ve buna paralel olarak da sosyal izolasyonun az olduğunu belirtilmiştir. Ancak yine de modern dönemle birlikte ailenin bakım anlamında giderek geri çekildiği ve yaşlılar başta aile olmak üzere ve diğer sosyal alanlardan dışlandıkları altı özenle çizilmesi gereken bir realitedir (Timonen, 2008: 31). Ailenin giderek küçülmesi, yaygınlaşan ve artan boşanma oranları, yaşlıların gelecekte daha fazla sosyal izolasyona maruz kalacağı söylenebilir.

1.1.5.2. Bir Dışlanma Türü Olarak Yaş Ayrımcılığı

Alan yazınında Gerontolog Robert Neil Butler tarafından geliştirilen *yaş ayrımcılığı* (*ageism*), insanların sırf yaşından dolayı tıpkı ırkçılık, cinsiyet ayrımcılığında olduğu gibi sistematik olarak sosyal dışlanmaya maruz bırakılmalarıdır. Bu durum yaşlılara karşı bir çeşit ayrımcılık ya da üçüncü bir yaftalama mekanizmasıdır. Palmore’a göre insanlık tarihinde en son gelişen önyargı ve ayrımcılık türü yaşlanmayla birlikte toplumsal bazı haklardan mahrum kalma ve olumsuz tutumlarla karşılaşma durumunu içeren yaş ayrımcılığıdır. Burada herhangi bir yaş grubuna karşı toplumda sadece yaşlı olduğundan dolayı geliştirilen önyargı ve negatif ayrımcılık söz konusudur. İnsanların yaş, cinsiyet, ırk gibi sosyal karakterleri kimi zaman onları etiketlemeye, onlara karşı önyargı geliştirmeye, hatta ayrımcılığa yol açmaktadır.

Yaşlı ayrımcılığı, tıpkı deri renginden dolayı ırkçılık yapılmasında olduğu gibi, bir insanın yaşlı olduğu için sistematik olarak kötü söz ve davranışlara maruz kalmasıdır (Bond & Cabrero, 2007: 117; Palmore, 1990: 3–5; Powell, 2006: 75).

Özellikle tıbbi bakımda yaşlıların ihmale maruz kalması, örneğin yaşlıların kanser taramasının uygulanması hizmetinden mahrum bırakılmaları, belirli bir yaştan sonra sürücü olamama, bazı eğitimleri sadece yaşlı olduğundan dolayı alamama, çalışma yaşamında işe alınırken, işten çıkartılırken, terfi mekanizmasını işletirken, özellikle işyerinde işten zorunlu emekli edilirken kendini göstermektedir. Diğer taraftan yaşlı olduklarından dolayı yaşanan ayrımcılığın en belirgin hali/şekli, zorunlu emeklilik yaşı uygulamasında görülmektedir. Şöyle ki bu uygulamada yaşlı işgücünün yeteneklerinin kullanılmaya ihtiyaç duyulmasına rağmen bireyin sağlık ve iş yapabilirliğine bakılmaksızın belirli bir yaşta emekli olmaya zorlanmaktadır. Burada şirket yöneticileri hızlı ve modern endüstriye ayak uydurabilecek genç ve dinamik iş gücüne ihtiyaç duyduklarından yaş sınırlaması getirmektedirler. Zira endüstri toplumlarında işgücü piyasası daha çok *genç işgücü* piyasası olarak tanımlanmaktadır. 19 yy.'ın sonlarında kimi şirketler artık 40 yaş üstündeki işçileri çalıştırmayı ret etmeye başlamakta ve özellikle yaşları 60 ve 65 üstü olan çalışanların işten ayrılmalarını teklif etmeleriyle yaş ayrımcılığının kurumsallaştığı görülmektedir. Bu yaş ayrımcılığı özellikle 1930 ekonomik krizinden sonra daha fazla yaygınlaşmıştır. Ayrıca modern dönemde devletin bazı sosyal haklardan yararlanılmak için belirli bir yaş sınırını dayatması da ayrımcılığa yol açmaktadır (Achenbaum vd., 1996; Macnicol, 2006: 6; Marcoen vd., 2007: 12; Timonen, 2008: 154–167). Ayrıca II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaş ayrımcılığına karşı reaksiyonlar gelişmeye başlamıştır.

Modern dönemde bu durumu destekleyen politikaların izlerine rastlanılan yaş ayrımcılığına sosyal alanlarda, iş yerlerinde ve insanların sosyal ilişkileri ve genel tutumlarında kendini göstermektedir. Bazı toplumlarında gençlikle birlikte anılan pozitif kavramların yanında yaşlı olmayla birlikte kullanılan ve olumsuz bir anlam içeren kavramlar da yaşlı ayrımcılığını göstermektedir. Zira modern Batı tüketim kültüründe genç, güzel, atletik ve enerjik olmak hayranlık verici iken; yaşlı bedenler

olumsuzluğu, çirkin olmayı, bozulmuşluğu kayıpları temsil etmektedir. Bunların yansıması olarak gündelik yaşamda “yaşlı bunak”, “yaşlı keçi” gibi bazı metaforlar/adlandırmalar kullanılmakta ya da dolaşıma sokulmaktadır. Bunlara ilaveten “buruşuk”, “kırışik yüz”, “aksi insan”, “inatçı keçi” gibi kavramlarının yaşlıları nitelemede kullanılması da beraberinde yaşlılara karşı bir etiketlemeyi ve onların dışlanması ilgili oluşturulan bir söylemi beraberinde getirmektedir (Palmore, 1990: 5; Bond & Cabrero, 2007: 117). Yaşlı ayrımcılığına şarkı sözleri arasında, şaka ve esprilerde, edebiyatta, konuşma dilindeki sözcüklerde, televizyonda ve medyada rastlanılmaktadır. Ayrıca söz konusu ayrımcılık yaşlılar için özel hazırlanan doğum günü kartlarındaki cümlelere dikkatle bakıldığında da anlaşılmaktadır (Morgan & Kunkel, 2007: 1–11; Palmore, 1990: 3; Powell, 2006: 75).

Yaşlılar sosyal yaşama katılımlarında ya da sosyal ve ekonomik fırsat dağılımında olanaklarda yararlandırılma konusunda ötekileştirilmektedirler (Morgan & Kunkel, 2007: 11). *Yaşlı ayrımcılığı* olarak da literatüre geçen bu durumun modern dönemdeki toplumsal nedenleri arasında, modern yapının hızlı ve dinamik oluşu gelmektedir.

1.2. Yaşlanma Sosyolojisi Kuramları

İnsanların yaşlanmaları, aileden ekonomik sistemlere kadar pek çok sosyal bütünlükler içerisinde meydana gelmektedir. Yaşlanmanın gelişim evrelerini ve sonuçlarını derinlemesine anlamak için söz konusu bu sosyal bütünlükler anahtar rol üstlenmektedir (Morgan & Kunkel, 2007: xvii). Yaşlanma, sadece yaşlı nüfusun değil tüm yaş grubundakilerin ortak konusudur. Gelişmiş ülkelerde yaşlanmayla ilgili çok daha kapsamlı ele alınıyor görülse de bu ülkelerde de hızlı bir yaşlanma trendine girdiklerinden bu konu küresel bir ölçekte ele alınmalıdır. Yaşlanma konusunun küresel ve yerel boyutta sosyal, ekonomik ve politik yönleriyle ele alınması gerekmektedir. Bu noktada sosyoloji disiplinine diğer sosyal bilimlerden daha fazla sorumluluk düşmektedir.

Wright Mills'in (1959) *Sosyolojik İmgelem (The Sociological Imagination)* adlı çalışmasında da belirttiği üzere, sosyolojinin alt dalları bireylere kavramsal aletleri vererek onların toplumsal problemlerin üstesinden gelmesine hizmet etmektedir. Yaşlılığı ve yaşlanmanın sosyolojik boyutunu disiplinler arası bir yaklaşımla inceleyen yaşlanma sosyolojisi de sosyal kavramlar ve tarihsel arka plan ile bireysel yaşlılık deneyimlerini anlamlandırmaya hizmet etmektedir. Sosyolojik imgelem kavramı üzerinden söyleyecek olursak, sosyal yapı ile bireyler arasında bir *süreçten* söz etmek gerekebilir. Yaşlanma sosyolojisi ayrıca, yapı ve birey arasındaki ilişkiler üzerine yaptığı analitik çalışmalar sayesinde insan yaşamları ve değişen sosyal yapı arasındaki karşılıklı etkileşimi anlamaya yardımcı olmaktadır (Powell, 2006: 45).

Gerontoloji disiplinine bağlı olarak *gerontososyoloji* olarak da bilinen yaşlanma sosyolojisi oldukça yeni bir alt daldır. Bu alanda *yaşlı*, *yaşlılık* ve *yaşlanma* kavramları, *yaşlı ve boş zaman aktiviteleri*, *yaşlılığın kadınsılaşması*, *yaşlılarda yalnızlık*, *yaşlı ayrımcılığı*, *yaşlının yaşam aranjmanları* gibi konuları ele almaktadır. Yaşlıların sosyal ve ekonomik boyutlarının anlaşılması için *yaşlanmanın tarihçesi*, *yaşlının toplumdaki yeri*, *yaşlıların sosyal ilişkileri*, *modernleşme açısından yaşlılık*, *yaşlı hakları*, *yaşlıların aile ilişkileri*, *emeklilik*, *yaşlı ve din*, *yaşlı ve tüketim*, *kentte veya kırsal alanda yaşlanma* konuları da bu disiplin tarafından ele alınmaktadır. Yaşlanma sosyolojisinin temel kaygısı sosyal, ekonomik ve kültürel bir inşa olarak

yaşlılığı anlamaktır. Ayrıca yaşlanmanın artmasıyla ilişkili olarak ortaya çıkan yeni durum ve süreçlerin cinsiyet gruplarındaki farklı etkileri de araştırılmaktadır (Phillipson & Baars, 2007: 68).

Yaşlanma sosyolojinin ilgilendiği temel konulardan bir diğeri de sosyal bir süreç olarak *yaşam döngüsü*dür. Bu döngüyü yaş ve yaş tabakalarının yaşlanma süreci içerisinde değişimiyle incelemektedir. Yaşlanma sosyolojisinin konularından olan *yaşam döngüsü* bireylerin deneyimlerini, aile ve sosyal ilişkilerini, büyüme ve gelişmeleri sonucunda ortaya çıkan bireysel değişimlerin tamamını anlatmaktadır. Sosyologlar, bireylerin doğumdan hayatın bitimine kadar geçen süre olan bu yaşam süreçlerine odaklanmaktadır. Burada odaklanılan temel konu, yaşlılık döneminin genel karakteristiklerinin yetişkinlik ve ergenlik gibi dönemlerinden farklarıdır. Yaşlanma sosyolojisinde yaşam döngüsü kuramında Erikson'un gelişim evreleri kuramı ve Darwin'in evrimsel düşüncesiyle yaşlılık dönemini açıklama çabası görülmektedir (Achenbaum vd., 1996; Quadagno, 2014: 48).

Ayrıca yaşlanma sosyolojisi, aile üyeleri arasındaki *güç farklılaşması* ve kuşaklar arasındaki hiyerarşi ve toplumsal disiplin konularına sosyolojik perspektiften bakmaktadır. Foucault'ya göre sosyal bilimlerin ortaya çıkmasında sanayi kentlerinde artan nüfusu daha rahat gözetim altında tutma isteği yer almaktadır. Bu anlamda yaşlanma sosyolojisinin bir alt dalı olarak 1950'lerde ortaya çıkmasında dünya nüfusundaki artan yaşlılık oranının kontrol altına alınma isteği bulunmaktadır. Foucault'ya göre sosyoloji disiplinin temelinde, sosyal çevreyi oluşturulan bilgi çeşitleriyle kontrolde tutmak yatmaktadır (Turner & Tatlıcan, 2011: 26–35). Kentleşmeyle artan yaşlı nüfus oranı ve bu nüfusun kontrolü gereksinimi doğmuştur. Kentli ve yaşlı nüfusun gözetim altında tutma çabasının bir ürünü olarak yaşlanma sosyolojisi geliştirilmiştir.

Bu bölümde, sosyal deneyim süreci olarak yaşlanmayı açıklayan sosyolojik kuramlara değinilmektedir. Yaşlanmayı toplumsal bağlamda açıklayan kuramlar iki kategoride değerlendirmektedir. Birinci kategoride yaşlanma ile toplumsal yapı arasındaki etkileşimi *makro perspektife* inceleyen kuramlar yer almaktadır. İkinci kategoride ise yaşlı bireyi merkeze alan ve yaşlıların deneyimlerini anlamlandırmaya

alışan *mikro ölçekli* kuramlar bulunmaktadır. Bu bağlamda sosyal gerontolog Jill Quadagno, yaşlılık kuramlarını mikro, mezo ve makro kuramlar şeklinde şöyle sınıflandırmıştır: Mikro kuramlar olarak psikolojik temelli yaşamdan geri çekilme, aktivite ve süreklilik kuramlarını; makro temelli kuramlar olarak ise modernleşme ve yaş tabakalaşması kuramlarını saymıştır. Ayrıca g ve eşitsizlik temelli açıklama yapan politik-ekonomik eleştirel yaşlanma ve feminist yaşlanma kuramlarını da büyük ölçekli kuramlara dâhil etmiştir. Diğer taraftan makro ve mikro ölçekli kuramların dışında ara bir kategori olan mezo kuramlar olarak rol değişimi ve alt kültür kuramlarını göstermiştir (Quadagno, 2014: 50–66).

Sosyal teorinin büyük ustaları arasında olan Durkheim, Marx, Weber, Comte ve Spencer toplumun genel sosyal problemleriyle ilgilenildiğinden yaş, yaşlanma ve jenerasyon gibi konulara pek değinmemişlerdir. Sosyolojinin kurucu isimleri birinci dereceden yaşlanma konusuyla ilgilenmemekle birlikte, sonradan gelenlerin teorik bakış açılarını büyük ölçüde etkilemiş ve yaşlanma ile ilgili kuramsal gelişmelere dolaylı katkı sunmuşlardır. Bu yüzden onların izlerini yaşlanma ile ilgili sosyal kuramlarda görülmektedir. Diğer taraftan sosyal teorinin ilklerinden sayılabilen Alman sosyolog Karl Mannheim 1927’de yazdığı *The Problem of Generation* kitabında, jenerasyonların bilinçliliği ve birbirlerini takip ettiği görüşleri yer almaktadır. Bu kitapta genel olarak yaşlanmayı kuşaklarla ilgili dinamiklerin bir parçası olarak değerlendirmesiyle yaşlanma sosyolojisinin gelişimine hizmet etmiştir (Morgan & Kunkel, 2007: 11–13).

Yaşlanma sosyolojisi, 1940’lı yıllarda başlayan çok yeni bir alan olmasına rağmen, günümüze kadar bu alanda pek çok çalışmalar yapılmıştır. Ancak şimdiye kadarki yapılanlar, güçlü bir kuram geliştirmek için yeterli olmamıştır. Bununla birlikte yine de bu kuramlar yaşlanmanın sosyal anlamlarını yorumlamaya yardımcı olmaktadır. Bu bölümde, yaşlanma sosyolojisindeki kuramlar, sosyolojinin ana akım kuramları ekseninde yapısal, işlevselci ve çatışmacı yaşlanma kuramları başlıkları altında değerlendirilmektedir. Yaşlılıkla ilgili sosyal bilim birikimini sistematik bir şekilde takip edebilmek ve bu birikimlerin dayandıkları tarihsel ve sosyal arka planı görebilmek için bu türden bir sınıflandırma uygun görülmektedir. Yaşlanma

sosyolojisinin birinci kuşak kuramları, yapısal ve işlevselci yaklaşım temellidir. Bu kuramlar alanın kurulmasına ve gelişimine büyük katkı sağlamışlardır. Sosyal çatışmacı ve sembolik işlevselci yaklaşımlar ise son dönemlerdeki yaşlılık kuramlarında etkilerini göstermektedir.

Yaşlanma sosyolojisi çalışmalarının yarım asrı geçen birikiminde, dönemsel olarak belirli temalar öne çıkmaktadır. Sosyal yaşlanma ile ilgili erken dönem kuramların yer aldığı 1940'lı ve 50'li yıllarda yaşlanmayla ortaya çıkan bireysel ve sosyal problem temaları incelenmektedir. İkinci dönem kuramların yer aldığı 1970'li ve 80'li yıllarda ise yaşlanmanın ekonomik açıdan oluşturduğu tehdit teması ele alınmaktadır. Son dönemde ise yaşlanmayı küresel bir konumda değerlendirip yaşlılığın sosyal bir inşa olduğu teması üzerinden kuramlar üretilmektedir. Ayrıca yaşlı nüfus ile kurumlar arasındaki ilişkilerin zamanla evrimleşmesinden dolayı yaşlılık ve yaşlanmayı değerlendirirken teorik perspektifler de değişmektedir. Yaşlanma alanında çalışan birinci kuşak sosyologlar fonksiyonalist bakış açısıyla, bireyleri aşkın sosyal sistem, yani düzenleyen ve inşa eden toplumsal yapı üzerinden yaşlılık açıklamıştır. Marksist bakışın yaşlanma çalışmalarında yükselmesiyle ortaya çıkan ikinci kuşak yaşlanma alanında çalışan sosyologlar ise fenomenolojik bakış açılarıyla sistemin üyelerce inşa edilmesine odaklanmışlardır. Birincilerin aksine yaşlanmanın sistemin getirdiği bir olgu olarak değerlendirilmesi yerine, yaşlanmanın ilişkisel boyutunu öne çıkartarak, yaşlılığın *ilişkiler* aracılığıyla tekrar üretildiğinin üzerinde durulmuştur (Phillipson & Baars, 2007: 70–74).

Parsons ve arkadaşları tarafından 1940 ve 1950'lerdeki yapısal işlevselci paradigma çerçevesinde yürütülen çalışmalar yaşlanmayla ilgili sosyal kuramları da etkilemiştir. Bu dönemin olgularından etkilenen nüfus, ekonomi ve tıp araştırmalarının çoğunda yaşlanma ve bununla ilgili temel problem alanları arasında yaşlılara gelir desteği ve talep doğuracak yeni inisiyatif alanları yer almaktaydı. Ayrıca yaşlılara yönelik sağlık ve sosyal alanlarda yeni girişimcilik sahaları ve yeni potansiyel meslekler de bu dönemin odak konularındandır. Bütün bu sosyal durumları açıklama adına Yaşlanma sosyolojisinde iki temel akım gelişmiştir: Bunlardan ilki yaşamdan geri çekilme; ikincisi, aktivite kuramı olarak görülmektedir (Phillipson & Baars, 2007:

70). Her ne kadar aktivite kuramı yaşamdan geri çekilme kuramından daha önce ortaya çıkmış olsa da yaşamdan geri çekilme kuramı sosyoloji alanında daha fazla ilgi uyandırmıştır. Bu kuramlar, yaşlılık olgusunun sosyal ve ekonomik boyutlarını işlevselci bir perspektifle açıklamaktadırlar.

Yapısal işlevselci perspektife sahip kuramlardan ilki olan aktivite kuramının etkisi 1950'li ve 60'lı yıllardaki yaşlılık çalışmalarında görülmektedir. Bu dönemdeki yaşlanma sosyolojisi çalışmalarında, yaşlıların sosyal hayata katılımlarıyla *yaşam memnuniyeti* arasındaki ilişki araştırılmaktaydı. Yaşam memnuniyetini ölçen araştırmalar 1960'ların sonlarına kadar devam etti. Yaşlanma sosyolojisindeki kuramsal tartışmalar William E. Henry ve Elaine Cumming'in yayınladıkları *Growing Old* kitabıyla başka bir boyuta taşınmıştır. Bu kitap yaşlanmanın ilk sosyolojik kuramı olan *yaşamdan geri çekilme kuramının* ilkelerini tartışmaktadır. Bu kuram yaşlıların kademeli olarak sosyal hayattan geri çekilmesinin yaşlılar ve toplum açısından karşılıklı getirilerine odaklanmıştır. Bu kuramda yaşlıların psikolojik özellikleri göz önünde bulundurularak onların sosyal yaşam alanında ortaya çıkaracağı gerilimli duygu durumuna dikkat çekilmekte ve yaşlıların sosyal yaşamdan geri çekilmelerinin onlar açısından faydalı olabileceği üzerinde durulmaktadır. Ayrıca yaşlıların geri çekilmesiyle işgücü piyasasına yeni ve dinamik işgücüne alan açılması da toplumsal bir fayda olarak değerlendirilmektedir.

20. yüzyılın son çeyreğinde yaşlanma sosyolojisinde fonksiyonalist bakış açısının yanında Marksist gelenekten gelen ekonomipolitik kuramda etkin olmaya başlamıştır. Yaşlanma olgusunun eleştirel bir bakışla ele alındığı bu kuramda, yaşlılığın *sosyal bir inşa* edilme durumu vurgulanmaktadır. 1980'lerin sonlarından günümüze kadar yapılan yeni dönem çalışmalarda ise yaşlı nüfusun artışının genel olarak ekonomiye yansımaları açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu dönemden sonra eleştirel yaşlanma sosyolojisinde sosyal devletin yaşlılara yönelik hedefleri, gelir dengesizliğinin yaşlılara yansımaları, sosyal eşitsizliğin yeniden üretimi, yaşlı yoksulluğu ve yaşlıların görece bağımlı olmaları gibi konularda açıklamalar getirilmektedir (Phillipson & Baars, 2007: 71–77). Sosyal teorideki köklü değişimler yaşlanma sosyolojisinde yeni bakış açılarına zemin hazırlamıştır. Çağdaş sosyal

teoride baskın olan sembolik etkileşimci perspektif yaşlanma sosyolojisinde de etkisini göstermektedir.

1.2.1. Yapısal İşlevselci Perspektifte Yaşlanma Kuramları: Birbirini Tamamlayan Parçaların Hikâyesi

Yapısal işlevselci yaklaşım, insan bedeni örneğinden hareketle toplumsal düzenin nasıl olması gerektiğini açıklamaya çalışan makro ölçekli bir kuramdır. Toplumu tıpkı insan bedeni gibi birbirleriyle uyumlu çalışan bir sisteme benzeterek toplumdaki ekonomi, siyaset, aile ve eğitim gibi alt sistemleri birbirleriyle etkileşimli bir bütün olarak açıklamaktadır. Bu sistemler arasında karşılıklı etkileşim söz konusu olduğu için sistemlerdeki herhangi bir değişim birbirlerini etkilemektedir. Bu bağlamda yaşlılar da sosyal işlevleri olan bir unsur olduklarından, toplumsal düzeni oluşturan kurallar onlar için de geçerlidir (C. R. Victor, 2005: 17). İşlevselci yaşlanma kuramları yaşlıların toplumun geneliyle *uyumlu* olmaları gerektiğinin üzerinde durmaktadır. Ayrıca bu kuramlar toplumun *denge* halini yaşlılar üzerinden inceleme çabası içerisinde olmuşlardır.

Yaşlanma sosyolojisinin erken dönem çalışmalarının yapıldığı 1940'lı yıllarda sosyolojide yapısal işlevselci bakış oldukça etkiliydi. Bundan dolayı yaşlanma sosyolojisinin ilk dönem çalışmalarında daha çok fonksiyonalist yaklaşımın etkisi görülmektedir. 20 yüzyılın ortalarında bu alandaki çalışmalarda daha çok, bireylerin yaşlılık döneminde değişen sosyal rollerine nasıl adapte oldukları üzerinde durulmaktaydı. Ayrıca bu dönemin çalışmalarında, modern toplumda yaşlıların sosyal rollerindeki azalmasının toplumsal yansımaları değerlendirilmekteydi.

1.2.1.1. Modernleşme Kuramı: Teorinin Pratikle İmtihanı

Sosyolojideki modernite kuramının toplumların sosyal ve ekonomik gelişmişliğini açıklayan temel varsayımların yaşlanma ve yaşlılık olgusunu değerlendirmede kullanılmasıyla, yaşlanma sosyolojisinde modernleşme kuramı geliştirilmiştir (Quadagno, 2014: 57). Gerontologların araştırmalarındaki önemli bir odak, yaşlıların toplum içerisindeki statülerindeki değişimlerdir. Modernleşme yaşlanma kuramı, yaşlıların yaşamlarına ve sosyal statülerindeki değişime odaklanmıştır. Bu bağlamda

Donald Cowgill, modernleşme kuramının temel argümanlarıyla, modern dönemde yaşlıların statü ve konumlarını anlatan makro düzey bir kuram geliştirmiştir. Amerikalı sosyolog Talcott Parsons, Batı toplumlarında modernleşmeyle birlikte yaşlıların statü kaybı yaşandıklarını vurgulamıştır⁶ (Weeks, 1984: 19–33).

Donald Cowgill, toplumların modernleşme düzeylerinin yaşlılara etkileri açıklamaya çalışmaktadır. Ona göre yaşlı kabul ediliş yaşı ile modernleşme arasında sistematik bir ilişki bulunmaktadır. Yaşlılık başlangıcı kabul edilen yaş, toplumların modernlik seviyesine göre artmaktadır. İlkel toplumlarda daha erken yaşlarda insanlar yaşlı olarak kabul edilirken, modern toplumlarda yaşlılığın başlangıcı insanların yaşam sürelerindeki artışa bağlı olarak daha ileri yaşlara doğru evrilmektedir (Cockerham, 1991: 62). Modern toplumlarda kentleşme ve endüstrileşmenin artışıyla birlikte bireylerin yaşam(dan) beklentileri yükselmiş ve buna bağlı olarak yaşlıların nüfus içerisindeki oranlarında da artış görülmektedir. Bu kuram bağlamında, genel nüfus içerisinde artan yaşlı nüfus oranının, yaşlıların toplum içerisindeki statülerine etkisi araştırılmaktadır (Quadagno, 2014: 57). Bu kuramın temel varsayımı, toplumların modernleştikçe yaşlıların statülerinin olumsuz etkilendiği ve saygınlıklarının azaldığı şeklindedir (Moody & Sasser, 2012: 7; C. R. Victor, 2005: 25). Yaşlıların rol ve statü çeşitliliği toplumların modernleşme derecelerine göre sistematik olarak değişmektedir. Toplumların modernlik seviyesi arttıkça sosyal sistem içerisindeki güvenlikleri de azalmaktadır (Cowgill, 1972: 13).

Modernleşmeyle birlikte yaşlıları ilgilendiren değişiklikler yaşanmaktadır. Cowgill, on beş ülkede yaptığı gözlemler sonucunda bu değişikliklerle ilgili şu çıkarımlarda bulunmuştur: i) Modern öncesi toplumlarda modern toplumlara oranla insanlar daha erken yaşlarda yaşlı olarak sınıflandırılmaktaydı. ii) Modern dönemde yaşlılık kronolojik yaş ekseninde tanımlanırken modern öncesinde ise büyük ebeveyn olma gibi bazı olaylarla ilişkilendirilmekteydi. iii) Toplumların modernleşmesi ile

⁶*Growing Old* kitabının önsözünde Talcott Parsons, toplumların yaşlanmış bireylere uygun roller bulmalarını tartışmaktadır. Metinde, modern dönemde gençlik miti üzerinde çokça durulması ve ölüm konusunu göz ardı etme çabasının, yaşlıların potansiyellerinin ihmaline neden olabileceği üzerinde durmuştur (Cumming & Henry, 1961).

ortalama yaşam süresinin uzaması arasında ilişki kurulmaktadır. Bu bağlamda toplumlar modernleştikçe yaşlı nüfus oranı yükselmektedir. v) Nüfus içerisinde yaşlıların oranı arttıkça yaşlıların statüleri azalmaktadır. vi) Yaşlıların statüleri ilkel toplumlarda yüksekken; toplumlar modernleştikçe bu durum değişmekte ve bir statü kaybı yaşanmaktadır. vii) Yaşlıların statüleri kırsal alanlarda yüksekken, kentlerde yaşlıların statüleri düşmektedir. viii) Toplumda okuryazarlık oranı ve eğitim düzeyinin artması, yaşlıların statüsünü olumsuz etkilemektedir. ix) Modern toplumun bir icadı olan emeklilik kurumu temelde kitle üretiminin yapıldığı toplumlarda görülmektedir. x) Aile yapısındaki değişim en fazla yaşlıların ailedeki pozisyonlarını etkilemektedir. xi) Modern dönemde yaşlıların ekonomik güvenliği aile kurumundan devlet kurumuna kaymıştır (Cowgill, 1986: 188–190).

II. Dünya Savaşı sonrası ve kapitalizmin ortaya çıkardığı farklı ekonomik ve sosyal gelişmeler ve teknolojik yeniliklerin yaşlıların sosyal pozisyonlarına etkileri değerlendirilmektedir. Leo Simmons'un *İlkel Topumlarda Yaşlıların Rollerini* (*The Role of the Aged in Primitive Society*) çalışması sosyolojideki modernleşme kuramıyla yaşlanma arasında ilişki kurmaya yarayan etkili bir eser olmuştur. Simmons'un bu çalışmasında modernleşmenin yaşlılığa etkisi geçmiş toplumlarla karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmektedir. Modernleşme kuramının temel dikotomisi, olan geleneksel ve modern ayrımından hareketle tarihsel süreçte yaşlıların statü ve rollerinin nasıl etkilendiği üzerinde durulmaktadır. Bu sosyal kurama göre, modern toplumlarda yeniliklerin gençlik lehine devşirilmesinden dolayı yaşlılar, toplum içerisinde birçok açıdan olumsuzluklara maruz kalmaktadır. Bu açıdan bakıldığında “yaşlı olmak”, modern çağlarla birlikte bir problem olarak ele alınmaya başlanmıştır (Achenbaum vd., 1996: 114).

Modernleşme kuramı, toplumların belirli bir doğrultuda, evrelerden geçerek modern döneme ulaştıklarını söylemektedir. Tarihsel süreçte yaşanan bu dönemlere göre yaşlıların saygınlık ve statüleri de değişiklik göstermektedir. Bu tarihsel dönemlerin ilki olan avcılık toplayıcılık evresinde yaşlıların statüsü tarım toplumlarındakilere oranla daha düşüktü. Tarım toplumlarında yaşlılar, toprak üzerinde daha fazla yetki sahibi olmalarının verdiği avantajla daha yüksek bir statüye sahiptiler. Modernite

kuramının varsayımlarından birisi geleneksel tarım toplumunun yaşlılar açısından altın çağ oluşudur. Bu dönemde toplumdaki yaşlılar sayısal olarak az olmalarına rağmen yaşlıların statüleri yüksekti. Modern öncesi toplumlarda toprak üzerindeki hâkimiyetleri itibariyle yaşlılar altın çağlarını yaşarken, modern dönemde saygınlık ve otorite açısından gerileme yaşamaktadırlar (Moody & Sasser, 2012: 7; Quadagno, 2014; C. R. Victor, 2005: 25).

Modern dönemde yaşlıların prestijlerinin azalması sadece onların kapasitelerinin azalmasıyla açıklanamamaktadır. Bu durumun ekonomik sosyal pek çok nedeni bulunmaktadır (Achenbaum vd., 1996: 114). Yaşlıların modern dönemde statü kaybı yaşamalarının nedenlerinden ilki modern dönemde hızlı teknolojik gelişme, teknolojileri kullanımının yaygınlaşması ve otomasyonun artması olarak belirtilmektedir. Teknolojideki gelişmeler farklı meslek kollarını ortaya çıkarmakta ve yaşlıların mesleki birikimlerini değersiz kılmaktadır. Ayrıca bu gelişmeler, iş sahalarındaki uzman ihtiyacı azaltmakta ve yaşlıların iş deneyimlerinin büyük kısmını değersiz kılmaktadır. Bütün bunlara yaşlıların teknolojideki hızlı gelişmelere ayak uydurmada güçlük çekmeleri eklenince, yaşlıların kaçınılmaz olarak geçmişteki statüleri gerilemiştir. Modern toplum, emeklilik kurumunu geliştirerek yaşlılarda bu statü kaybını kurumsallaştırmıştır. Ayrıca Yaşlılar gelişmemiş toplumlarda daha fazla statüye sahip olurlarken, teknolojinin geliştiği modern toplumlarda yüksek statülü işlerde daha fazla gençler görev almaktadırlar (Achenbaum vd., 1996: 114; Cockerham, 1991: 62; Palmore, 1990: 59–60; Victor, 2005: 25–26; Baran, 2012: 147). Diğer taraftan modernleşmenin bir sonucu olan kentleşmeyle birlikte, yaşanan aile bağlarında zayıflama ve ailede dönüşüm de yaşlıların prestijlerini olumsuz etkilemiştir. Modern ailenin giderek küçülmesi ve endüstrileşmeyle birlikte kadınların ücretli iş piyasasına katılımlarındaki artış, yaşlıların ailedeki pozisyonunu olumsuz etkilemiştir. Ayrıca bilim ve teknolojide yaşanan gelişmeler yaşlıların saygınlığının önemli bir kısmını oluşturan bilgi birikimlerini değersiz kılmaktadır (Moody & Sasser, 2012: 7; Palmore, 1990: 59–60; C. R. Victor, 2005: 25). Modern dönemde eğitimde yaşanan gelişmeler sonucu okuryazarlığın artması ve örgün eğitimin yaygınlaşması yaşlıların geleneksel “bilgelik pozisyonlarını” ortadan

kaldırmaktadır. Anılan bu gelişmeler, yaşlıların ailedeki geleneksel anlamda bilgi taşıyıcılığı rollerini zayıflatmakta ve ailedeki değerlerini düşürmektedir (Timonen, 2008: 11).

Endüstri toplumu öncesi, kıt kaynakların kontrol ve denetiminin yaşlılarda olması ve geleneksel bilginin taşıyıcı pozisyonu yaşlıların sosyal statülerini yüksek tutmaktaydı. Modern dönemde sağlık standartların yükselmesiyle ortalama yaşam süresinin artmasının yaşlılara yönelik bazı ekonomik ve sosyal sonuçları olmuştur. Bunların başında zorunlu emeklilik ve yeni modern meslek dalları geliştirilmesi gelmektedir. Bu gelişmeler ise yaşlılarda iş, gelir ve statü kaybını doğurmaktadır. Diğer taraftan modernleşmeyi belirleyici kriterler arasında yer alan kentleşmeyle genç nüfusun sanayi merkezlerine göç etmesi de yaşlıların pozisyon kaybında önemli etkenlerdendir. Bu göç hareketiyle yaşlılar ya kırsal alanlarda ya da kentlerin eski bozulmuş kötüleşmiş geri kalmış bölgelerine terk edilmekte ve böylece prestij ve statü kaybı yaşamaktadırlar (Palmore, 1990: 59–60).

Öte yandan modernite kuramı çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. İlk olarak bu kuram, emekliliğin modern öncesi toplumlarda da olduğu gerçeği üzerinden eleştirilmiştir. Diğer bir eleştiri ise modernleşmenin yaşlılar üzerindeki statü açısından olumsuz etkisinde kültürün payına dikkat çekilerek yapılmaktadır. Japonya gibi bazı modern toplumlarda yaşlıların sosyal statülerinin yüksekliği örnek olarak gösterilmektedir. Ayrıca modernleşmenin yaşlılardaki statü kaybında sosyoekonomik düzey ve cinsiyet değişkenlerinin durumunda etkileri üzerinde yeterince durmaması da eleştirilmektedir (Cockerham, 1991: 62).

1.2.1.2. Yaşamdan Geri Çekilme Kuramı: Zorunlu Yaşlanmanın Kuramını Yapmak

William Henry ve Elaine Cumming Kansas City’de yapmış oldukları ve yetişkinlerin yaşlanma süreçlerini pek çok açıdan inceleyen saha çalışmasıyla sosyal psikolojik bir yaşlanma kuramını şekillendirmişlerdir (Cumming & Henry, 1961: ix). Bu çalışmada toplumdaki statülerin zorunlu rolleri referans alınarak, söz konusu rollerde yaşlılıkla birlikte ortaya çıkan bazı değişimler incelemişlerdir. Bu değişiklikler neticesinde

toplum ve yaşlılar açısından karşılıklı yararlılık ekseninde bir tür *geri çekilme* olarak adlandırılacak durum tespit etmişlerdir. Yaş ilerledikçe toplum ve sosyal birey arasında karşılıklı olarak geri çekilme olduğunu söyleyen yaşamdan geri çekilme kuramında bu sürecin hem toplum açısından hem de yaşlılar açısından yararlı olduğu üzerinde durulmaktadır. Yaşamdan geri çekilme kuramında üç temel olgu öne çıkmaktadır. İlki geri çekilme sürecinin ömür boyu devam ettiğidir. İkinci olarak, rol kaybının kaçınılmaz olduğu varsayılmaktadır. Son olarak da yaşlıların azalan sosyal katılımı toplum için yararlı görülmektedir (Powell, 2006: 47–50).

Yaşamdan geri çekilme kuramının sosyal teorideki yerini Talcott Parsons kuramın temelini oluşturan saha çalışmalarının yaşlanma sürecinin sosyal ve psikolojik doğasını anlamaya dönük önemli bir adım olarak nitelendirmiştir (Cumming & Henry, 1961: v). Ayrıca Parsons, bu kuramın orta yaş boyunca açığa çıkan erkeklerdeki mesleki sorumluluklardan geri çekilmeyi ve kadınlarda aileye ait bazı sorumluluklardan vazgeçmeyi teorik olarak açıklamasının önemine de değinmiştir (Cumming & Henry, 1961: vii). Yaşlanmanın sosyolojik yönü ilk defa bu kuramla ele alındığından, bu kuram sosyoloji dünyasında çok fazla kabul görmüştür (Funk, 2016: 9). Yaşlanma sosyolojisinde büyük bir öneme sahip olan yaşamdan geri çekilme kuramı, klasik sosyal teoriyle bir bağ kurmasıyla da önemli bir değer kazanmıştır. Zira bu kuram, Durkheim'in *Toplumsal İşbölümü* (1893) ve Parsons'ın *Sosyal Sistem* (1951) gibi yapısal işlevselci kuramın önemli eserlerinin izlerini taşımaktadır (Cockerham, 1991: 49). Bu kuramı daha iyi anlayabilmek için yapısal işlevselci perspektifle birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrasında sosyal gerontolojide disiplinler arası bir yaklaşımla yapılan çalışmalarda toplumların demografik değişimlerinin sosyal, sağlık ve ekonomik/politik göstergeleri üzerinde durulmuştur. Yaşlanma sosyolojisinde 1950 ve 1960 yılları arasında bu konular yaşamdan geri çekilme ve aktivite kuramlarında ele alınmaktaydı (Powell, 2006: 47). Bu kuramlarda ilki olan yaşamdan geri çekilme kuramına göre, yaşlanmayla birlikte bireyler zorunlu olarak yaşamın bazı sosyal alanlarından çekilmektedirler. Bu kaçınılmaz geri çekilme sonrasında yaşlılar ve diğer bireyler arasındaki etkileşimde bir miktar gerileme görülmektedir (Achenbaum

vd., 1996: 57). Yaşamdan Geri Çekilme Kuramı, sosyal sistemin süreç içerisinde aksamaması adına kaçınılmaz olan yaşamın sonlanması gerçeğine bireyleri ve toplumu hazırlamak için yaşlı bireylerin toplumsal rollerinden kademeli olarak geri çekilmelerini önermektedir. Böylece sosyal yapıda bu durumun oluşturabileceği olumsuz etkileri azaltmak amaçlanmaktadır (Quadagno, 2014: 50). Yaşlanmayla beraber biyolojik gerilemenin meydana getireceği olumsuz durumların etkilerini azaltmak için yaşlıların orta yaştaki sosyal rollerinin bir kısmından geri çekilmesinin hem doğal hem de sosyal sistemin yararına olduğu söylenmektedir.

Yetişkinler üzerine yapılan on yıllık araştırmanın sonuçlarına dayanan *yaşamdan geri çekilme* kuramı yaşlıların modern toplumdaki pozisyonlarını açıklayan kapsamlı bir kuramdır (Moody & Sasser, 2012: 10). Yaşlıların bu pozisyonlarını açıklamak için fonksiyonalist gelenekten gelen sosyologlar yaşlılarda ortaya çıkan rol kayıplarının sonuçlarından “rolsüzlük rolü” kavramını türetmişlerdir (Powell, 2006: 47–50). Yaşamdan Geri Çekilme Kuramı bir yönüyle yaşlıya bakan diğer yönüyle de topluma dönük açıklamalarıyla makro ve mikro özellikleri beraber taşımaktadır. Bu kuramda, modernleşmenin sonucu olarak ortaya çıkan işlevselci bir süreçten bahsedilmektedir (Kalınkara, 2011: 34). Bu kurama göre modernleşmeyle birlikte artan sanayileşme, teknolojik gelişmeler, iş yaşamındaki uzmanlaşma ve kentleşme, yaşlıların sosyal pozisyonlarını değiştirmiştir. Bu durum ise yaşlıların sosyal hayattan çekilmesini netice vermiştir. Yaşlılıkta yaşamdan geri çekilmenin en açık örneği olarak ücretli bir işten zorunlu emekli olma/etme gösterilmektedir. Bu kuramda bireylerin üçlü bir geri çekilmesinden bahsedilir. İlki ve en belirginini, sosyal rollerin büyük bölümünden çekilme; ikincisi ise sosyal çevre ve ilişkilerde daralma ve sonuncu olarak da bazı sosyal sorumlulukların azalmasıdır. Başarılı bir yaşlanma bu ifade edilen geri çekilmelerin kademeli olarak yaşanmasıyla oluşmaktadır. Zira yaşlılar sosyal baskı ortamının yaşattığı gerilimden uzaklaşarak daha rahat ettikleri savunulmaktadır. Yaşlıların geri çekilmesiyle boşalan sosyal alanlara aktif işgücüne sahip gençler getirilerek toplum da bu durumdan kârlı çıkmaktadır. Bu bağlamda yaşlanmayla birlikte rolleri terk etme hem toplumsal sistemin işleyişinin devamı hem de başarılı bir yaşlılık için gerekli görülmektedir (C. R. Victor, 2005: 18–19).

Yaşlanan bireyler doğal bir refleks olarak sosyal rol bağlarından kademeli bir şekilde geri çekilip, yeni duruma ayak uydurarak mutlu oldukları varsayılmaktadır. Ayrıca bu dönem, yaşlı bireylerin hayatın kısalığının farkına vardıkları ve yaşam alanlarının daraldığını fark ettikleri anda başladığı belirtilmektedir (Kalaycıoğlu, 2003: 10).

Yaşamdan geri çekilme kuramının temel varsayımları 1961 yılında yapılan saha çalışmalarına dayanarak yazılan *Growing Old* kitabıyla ortaya koyulmuştur. Bu kurama göre, bireylerin yaşlanmayla birlikte kaçınılmaz olarak sosyal rollerin bir kısmından geri çekildikleri evrensel bir realitedir (Achenbaum vd., 1996: 57; Quadagno, 2014: 50). Yaşamdan geri çekilme gerçekleştiği zaman yaşlanan bireyler orta yaştaki rollerinden geri çekilmek istemektedir. Kurama göre bu durum gerek toplumun gerekse geri çekilmeye maruz kalan yaşlıların avantajına olan bir süreçtir. Bu çekilme, yaşlılar açısından daha az sorumluluk ama daha fazla kendine zaman ayırma ve böylece yaşlılığın tadını çıkarma imkânı sağlamaktadır. Ayrıca aile üyeleriyle ve arkadaşlarla daha fazla vakit geçirebilme imkânı, varsa ve isterse hobilerini yapabilme olanağı doğurmaktadır. Bu sürecin topluma bakan yönü ise toplumdaki genç ve dinamik kuşağın çalışma yaşamında daha fazla yer alabilmelerinin, aktif ve üretken olmalarının sağlanmasıdır. Gençlere yeni alanlar açmaya yardımcı olan bu zorunlu geri çekilme, aslında yaşlıların sağlık ve ekonomik koşullarından bağımsız olarak gelişmektedir. Bunun temel nedenlerinden biri, genç ve dinamik iş gücüne daha fazla istihdam alanı oluşturabilmektir. Böylece modern istihdam alanının istediği dinç ve dinamik iş gücüne kavuşabilmek ve bu yeni açılacak istihdam alanlarıyla işsizliği azaltmak hedeflenmektedir (Baran, 2012: 144).

Modern dönemde geliştirilen sosyal kurallardan birisi de yaşlıların belirli yaşa gelince çeşitli törenlerle emekliye ayrılmalarıdır. Ancak yaşlının yaşamdan geri çekilmesi sadece iş hayatıyla sınırlı değildir. Yaşlılar düzenli olarak yapageldikleri sosyal rollerinden giderek artan oranda çekilme yaşamaktadırlar. Yaşlıların emeklilik rolü hariç diğer rollerden önemli ölçüde geri çekilmesi beklenmektedir. Söz konusu sosyal rollerin yerlerine yaşlılardan yeni hobiler edinmesi, kulüp faaliyetlerine, seyahatlere, golf ve balık tutma gibi sportif faaliyetlere katılması istenmektedir. Yaşlılar sosyal rollerden kademeli olarak çekilirken toplum bu geri çekilmeyi

desteklenmektedir. Toplumda emeklilik mekanizması gibi normatif durumlarla yaşlılar bazı rolleri gençlere devretmektedirler. Bu kuram emeklilikle birlikte yaşlıların iş yaşamından ayrılmalarının toplumsal yapının devamlılığına hizmet ettiğini söylemesiyle yapısal işlevselci karakter göstermektedir. Ayrıca yaşlıların sosyal rol ve görevlerinden çekilmelerine sosyal bir açıklama getirmesinden dolayı yaşamdan geri çekilme kuramına sosyal bilimciler önem vermişlerdir (Cockerham, 1991: 52-53). Yaşamdan geri çekilme kuramının varsayımları toplumsal sisteme ve yaşlıların psikolojilerine yönelik faydalarından dolayı sosyal teoride önem arz etmektedir. Aktivite Kuramının tezlerine karşı olarak geliştirilen geri çekilme kuramında, modern toplumlarda yaşlıların yeri sosyal hayattan olabildiğince uzakta gösterilmektedir. Bu uzaklaşma, toplum ve yaşlılar arasında karşılıklı olarak yaşanmaktadır. Ayrıca yaşlıların toplumsal rollerden kopuşu onların olası sosyal yararlılıklarını da ortadan kaldırdığı unutulmamalıdır (Kalınkara, 2011: 31).

Yaşamdan geri çekilme kuramı, sosyal teoride önemli bir yere sahip olmakla birlikte, yaşlanmayla ortaya çıkan rollerdeki geri çekilmenin kaçınılmaz ve doğal bir süreç olduğunu ispatlamaya yeterli çalışmalar yapılmadığı noktasında ciddi olarak eleştirilmiştir. Bu kuramın Kuzey Amerika toplumunda yapılan gözlemlerle sınırlı kalması ve buradan elde edilen sonuçlarla genellemelere gidilmesi de eleştiri konusu edilmektedir (Akçay, 2011: 54). Bu kuramı doğrulayıcı bazı araştırmalar bulguları bulunmasına rağmen yanlışlayıcı bulgulara da rastlanılmaktadır. Örneğin emeklilikle, eşlerden birinin ölmesiyle ya da yetişkin çocukların evden ayrılmasıyla yaşlılar bazı sosyal rollerini kaybettiklerine dair araştırma bulguları bulunmaktadır. Ancak kaybedilen bu rollerin yenileriyle telafi edilmesinin örnekleri arasında yeniden evlenme, emeklilik sonrası yeni bir işe girmeye ilgili bulgularda kimi araştırmalarda yer almaktadır. Diğer taraftan ampirik bilgiler bize yaşlıların sosyal rollerindeki azalmayı göstermekle birlikte, bu değişimin kaçınılmaz ve doğal bir süreç olduğunu ispatlamaya yetmemektedir (C. R. Victor, 2005: 19). Bu yüzden Robert Atchley (1988) yazmış olduğu değerlendirme yazısında, yaşamdan geri çekilmenin doğal ve kaçınılmaz olduğunu reddetmiştir. Geri çekilmeyi daha çok dâhil olmayı devam ettirme fırsatlarının azalmasıyla ortaya çıkan bir durum olarak

değerlendirmektedir. Aynı şekilde Gorden, Streib ve Scheider geri çekilmenin bütün olarak değil de parçalar şeklinde olduğunu söylemektedir. Yaşlılar bazı aktivitelerden geri çekilmekte fakat diğerlerini ya basitçe azaltmakta ya da devam ettirmektedir (Akçay, 2011: 54).

Ayrıca bu kuramın cinsiyet değişkenini göz ardı ederek sadece erkekler üzerinden açıklama yapması da eleştirilmiştir. Aslında yaşlı erkekler iş hayatından koparak çoğu sosyal rollerinden geri çekilirken, yaşlı kadınlar aile ve toplum içerisindeki rollerini büyük oranda devam ettirmektedirler (Akçay, 2011: 54). Erdman Palmore, Duke Üniversitesi'nde yapmış olduğu çalışmada yaşlı erkeklerin meslek dışı aktivitelerinde ve yaşam doyumlarında neredeyse hiç değişiklik olmadığını gözlemlemiştir. Bu geri çekilmenin daha çok sağlıkları bozulmuş ileri yaşlılarda gözlemlendiğini belirtmiştir. Ayrıca bu kuramın en önemli eksiği, sosyal rollerden geri çekilmeyi isteyen yaşlılar hesaba katılarak yapılmış olması fakat çekilmeyi istemeyen yaşlıların göz ardı edilmesidir. Yapılan çalışmalarda bu tür sosyal rollerden geri çekilmenin pek de istenilen bir durum olmadığı görülmektedir. Bazı insanlar zayıflayan sağlık durumlarından dolayı kurumsal düzenlemelerce emekliliğe zorlandıkları belirtilmektedir. Diğer bir eleştiri ise yaşlılıkla birlikte yaşamdan geri çekilmenin tüm kurumlarda görülmediğidir. Bu durum emeklilik uygulamasındaki kurumlar arası farklılık üzerinden açıklanmaktadır. Eğer emeklilik uygulamaya değerse tüm kurumlarda aynı şekilde uygulanmalıdır ancak bu durumun toplumun tüm kurumlarında işlemediği belirtilmektedir (Cockerham, 1991: 52–54).

Son ve önemli bir eleştiride ise bu kuramın toplumda yaşlılara yönelik negatif tutumlara zihinsel bir meşrutiye kazandırabileceği noktasında olmuştur. Bazı sağlık ve sosyal politikalarının yaşlılar göz ardı edilerek geliştirmesi ve bunun bir sonucu olarak yaşlıların aleyhine sonuçlar doğurabilmesi de eleştirilmiştir. Blau, yaşamdan geri çekilme kuramının, yaşlıların toplum tarafından marjinalize edildiği gerçeğini görmeyi engellediğini dile getirmektedir. Estes, bu kuramı yaşlılara yönelik politika uygulamalarını kısıtladığı söyleyerek eleştirmektedir. Bu kuramla yaşlanma dönemini bir çözülme dönemi olarak gösterilerek yaşlılara yönelik hizmet kalitesinin düşüklüğü, emekli maaşlarının azlığı, bakım standartlarının zayıflığı gibi durumlar

meşrulaştırılmış olmaktadır (C. R. Victor, 2005: 25). Bu durum ise yaşlı bireylerin yaşamlarını kaliteli bir şekilde devam ettirmeleri açısından problemli sonuçlar doğurmaktadır. Yaşlılara verilen hizmetler diğerlerine verilen hizmetlerden ayrı ve düşük kalitede verilmeye başlandığı gibi, yaşlılara yönelik negatif tutumların zihinsel arka planını oluşturulmasına zemin hazırladığında da kuram eleştirilmiştir. Yaşamdan Geri Çekilme kuramı araştırmacılar açısından pek kabul görmese de, politik alandaki etkisi hâlen sürmektedir (Estes, 2001: 25).

1.2.1.3. Aktivite Kuramı: Anlamsızlığa Karşı Hayatı Savunmak

Aktivite Kuramı 1950'lerin başlarında, yaşlılık döneminin anlamsızlık ve önemli toplumsal rollerin kaybolduğu bir dönem olarak etiketlenmesine karşı bir duruş sergileyen sosyal bilimciler tarafından geliştirilmiştir. İşten emekli olmak, arkadaşların kaybı, ilgi kaybı, sosyal hayattan çekilme gibi durumlar yaşlılarda faydasızlık fikrini beslemektedir. Bu kurama göre yaşlılıkta anlamlılık için aktif olmak anahtar kavramdır. Robert Havighurst (1963) tarafından biçimlendirilen Aktivite Kuramı, yaşamdan geri çekilme kuramına bazı eleştiriler ortaya koymuştur. Ona göre yaşlılardaki sosyal hayattan geri çekilme, fiziksel aktivitelere bağlı gelişmekte ve bundan dolayı doğal bir süreç olmamaktadır. Dolayısıyla bedensel ve fiziksel fonksiyonlarında azalma yaşamayanlar ileri yaşlarında dahi sosyal yaşamda aktif olabilmektedirler. Böylelikle Yaşamdan Geri Çekilme Kuramındaki yaşlıların doğal olarak sosyal yaşamdan geri çekildikleri tezi çürütülmektedir (Achenbaum vd., 1996: 3–58; Cockerham, 1991: 53). Geri çekilme kuramında bireyler sosyal yaşamdan çekildikçe daha rahat olacakları ifade edilirken; Aktivite Kuramında ise sosyal anlamda aktif kalabilmek, başarılı ve huzurlu bir yaşlılık için zorunlu ve gerekli bir durum olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bu kuram Yaşamdan Geri Çekilme Kuramını yaş ayrımcılığı yapmakla ve hiçbir şekilde pozitif yaşlanmaya teşvik etmemekle suçlamaktadır (Powell, 2006: 49).

Aktivite Kuramında, yaşlı bireyler ve onların ilişkileri ele alındığından dolayı mikro bir bakış bulunmaktadır. Ancak bu kuram yaşlıların sosyal ortama uyumuna öncelik verilmesiyle de makro bir kuram olan yapısal işlevselci kuramdan etkilenmiştir. Yaşlılar dahil her birey, sosyal sistemin devamının bir gereği olarak toplumda belirli

işlevleri yerine getirmektedir. Toplumsal sisteme uyum ve sistem bütünlüğün “başarılı yaşlanmayı” sağlayacağı üzerinde durulan bu kuramda, yaşlanmayla birlikte ortaya çıkan sosyal ve yaşamsal değişimlere yaşlıların verdiği tepki ve uyum davranışları üzerinde durulmaktadır (Baran, 2012: 46; Victor, 2005: 21). Modern dönemde teknolojiyle yaşanan hızlı değişimlerle yapılacak işlerin özellikleri değiştiğinden, yaşlıların bu değişimlere hızla ayak uydurabilmesi kolay olmamaktadır. Bunun bir yansıması olarak toplum yaşlıların biraz daha geri planda olmasını isteyerek reaksiyon göstermektedir. Ancak yaşlılar bu durumu pek kabullenmemekte, yaşlanmayı olabildiğince geciktirmeye çalışmaktadırlar.

Aktivite Kuramında yaşlılıkla birlikte kaybedilen roller ve aktivitelerin yerine yeni davranış setlerinin konulması, ilişkileri geliştirmek gerektiği söylenmektedir. Bu durum yaşlanmanın getirdiği problemlerle baş etmenin ve yaşamda mutlu olmanın bir zorunluluğu olarak kabul edilmektedir (Powell, 2006: 49). Aktivite Kuramının bazı öncülleri bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, normal yaşlanan yaşlıların aktivite seviyeleri, gençlikteki davranışlarıyla çoğunlukla tutarlılık göstermesidir. Bundan dolayı yaşlılar için en iyi strateji, kalabildikleri kadar etkin kalmayı benimsemeleridir. Aktivite Kuramının güçlü yönü, orta yaş ile ileri yaş arasındaki sürekliliğin önemine odaklanmasıdır. Diğer taraftan yaşlılığa uyum sağlayıp etkin kalmada fiziksel sağlık, finansal güvenlik, yakın arkadaşlık ve güçlü ilişki ağları dikkat çekici etkenlerdir. Bu etkenler doğrultusunda insanların çoğu çalışma hayatında yaptıklarının aynısını emeklilikte de yapmaya, çeşitli sosyal rolleri yerine getirmeye devam etmektedirler. Bu kuramın diğer bir varsayımı ise yaşlanma deneyiminde başarılı olmada fiziksel, sosyal ve zihinsel aktivitelerin devamının veya geliştirilmesinin önemli görülmesidir. Başarılı yaşlanmada fiziksel hatta zihinsel etkin kalabilme anahtar bir role sahiptir. Havighurst’a göre orta yaştaki çoğu istek ve beklentiler yaşlılıkta da devam etmektedir. Başarılı bir yaşlanma, olabildiğince orta yaştaki gibi davranmaya dayanmaktadır. Aktivite Kuramındaki diğer bir varsayım ise sosyal aktivitelerin yaşlının toplumsal bütünlük içerisinde kalmalarına yardımcı olduğudur. Bundan dolayı yaşlılıkta her ne kadar sağlık ve biyolojik nedenlerden dolayı kaçınılmaz bazı gerilemeler yaşansa da, özellikle psikolojik ve sosyal

ihtiyaçlar büyük ölçüde orta yaşlardakilerle benzer şekilde devam etmektedir. Orta yaştaki tutum ve davranışların yaşlılık dönemine taşınması gerektiğini söyleyen bu kuramda orta yaş döneminin başarıda zirveyi temsil ettiği ve onun korunabildiği ölçüde başarılı olunacağı belirtilmektedir. Ayrıca orta yaştaki aktivitelere devam edebilmek, bireylerde yaşlanmanın olumsuz etkilerini azaltarak toplumsal destek mekanizmalarının sürekliliğini olanaklı kıldığı da vurgulanmaktadır (Kalaycıoğlu, 2003: 11; Kalinkara, 2011: 28; Quadagno, 2014: 50).

Bu kuramda yaşlanınca bireylerin aktifliğinin giderek azaldığını kabul etmekle birlikte bu durumun büyük ölçüde toplumsal dinamiklerden kaynaklandığı vurgulanmaktadır. Yaşlılarda görülen rollerdeki azalmanın, toplumun yaşlılardan bir bakıma elini çekmesiyle ortaya çıktığı belirtilmiştir. Ancak bu kurama göre yaşlılar toplumun dayattığı rol bırakmaya direnç gösterirler, gençlik dönemlerinde kazanımları devam ettirmek çabası içerisinde bulunurlar. Yine de emeklilik ve diğer nedenlerden dolayı bazı rolleri bırakmak zorunda kalırlarsa yerlerine başkalarını getirerek sosyal yaşama katılmaktadırlar. Emekli olan bir öğretmenin iş hayatından çekildikten sonra onun yerine gönüllü faaliyetlerine katılması ya da sigorta satış işine girip ve bu işten çok para kazanması örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca aktif yaşam ile mutlu olmak ve yaşam memnuniyeti arasında ilişki de tespit edilmiştir. Yaşamda aktiflik ile yaşam doyumu arasındaki ilişki her yaş grubuna da olduğu gibi yaşlılar için de geçerlidir (Baran, 2012: 145; Achenbaum vd., 1996: 58; Akçay, 2011: 49; Cockerham, 1991: 53; Victor, 2005: 21).

Aktivite Kuramındaki diğer bir öncül ise yaşlandıkça yaşamdan geri çekilmenin farklı seviyelerde gerçekleştiğidir. Bu çekilme daha çok gençlik ve orta yaştaki yaşam stillerinden, alışkanlıklardan, sosyal ve ekonomik bazı faktörlerden etkilenmektedir. Bireylerin yaşlılık öncesi yaşam tarzları aktif kalabilmelerini etkilemektedir. Bu kuram yaşlıların aktiflik durumlarında alışkanlıklarının, sağlık ve ekonomik durumlarının etkili olduğunu belirtmektedir. Tam olarak yaşamdan geri çekilmek ancak hayatı kaybetmenin bir miktar öncesinde gerçekleştiğinin altı çizilmektedir (Kalinkara, 2011).

Bu kurama yönelik eleştirilerin başında yaşlılarla ilgili eşitsizlik, güç ve yaş grupları arasındaki çatışmalar gibi konuların ihmal edilmesi gelmektedir (Powell, 2006: 50). Bu kuramın savunucularının, yaşlılarda aktif olmayı aktif olamamadan daha önemli görmeleri de eleştirilmektedir. Ayrıca yaşlılar arasındaki bireysel farklılıkların olabileceği çok fazla dikkate alınmamıştır. Bu kuramın varsayımlarının ileri yaşlılar, çok yaşlılar ve sağlığı bozulmuş yaşlılar için fazla bir şey ifade etmemesi de zayıflık olarak belirtilmektedir (Achenbaum vd., 1996: 5). Oysa bu tip yaşlılarda sağlık, biyolojik ve sosyal sınırlamalar doğrultusunda orta yaşlarda yapılan aktivitelerin devamı zorlaşmaktadır. Sosyal yaşamdan soyutlanmış, fiziksel, zihinsel, sosyal ve ekonomik açıdan yoksun yaşlılar orta yaşlardaki standartlarda aktivitelerini devam ettirmeleri olası görülmemektedir. Bu durumda olan yaşlılar hakkında bu kuramda yeterli açıklama olmadığından aynen geri çekilme kuramı gibi bütün yaşlıları kapsayan bir açıklama yapılamamaktadır (Akçay, 2011: 54). Bu kuram, genelde bireylerin orta yaşlarda yaptıklarını yaşlanınca da devam etmek istedikleri öncülünden hareket etmektedir. Ancak bazı yaşlı yetişkinler, etkinlik düzeylerinin azalmasını kendileri istemektedirler. Orta yaşlardaki davranışları devam ettirmek istemeyenlere ait bir açıklamanın kuramda olmaması da eksiklik olarak görülmektedir (Cockerham, 1991: 55).

Diğer bir eleştiri, bu kuramın varsayımlarının bir kısmının toplumsal karşılığının olmadığı şeklindedir. Aktivite Kuramının günümüz toplumlarında tam olarak uygulanabildiğini söylemek mümkün görülmemektedir. Zira toplumda “aktif *yaşlı* imgesi” kimi zaman olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Modern dönemdeki tüm olumlu gelişmelere rağmen, toplum bazen yaşlıların sosyal uyumunu engellemektedir. Örneğin toplumumuzda belirli bir yaştaki yaşlıların gençler gibi davranması yadırganmaktadır. Özellikle yaşlı kadınların ikinci evliliği söz konusu olduğunda bu durum toplum tarafından yadırganabilmektedir (Funk, 2016: 3).

1.2.1.4. Süreklilik Kuramı: Başarılı Yaşlanmanın İmkânı

Robert Atchley ve George L. Maddox’un çalışmalarıyla ilişkili olan Süreklilik Kuramının özünü, bireylerin kişisel özelliklerinin büyük bir bölümünün ömür boyu sabit kaldığı düşüncesi oluşturmaktadır (Baran, 2012: 146). Süreklilik Kuramı,

Aktivite Kuramıyla birlikte geliştirilmiş ve yaşamdan geri çekilme kuramına bir itiraz olarak dile getirilmiştir. Süreklilik Kuramı, sosyal ve bireysel inşaların bir sonucu olan orta yaş ve yaşlılıktaki davranışların gözlemlerine dayanmaktadır. Bu kuram geçmiş ile gelecek arasında bir köprü kurarak geçmişten günümüze devam edegelen ve gelecekteki olası rollere odaklanmaktadır. Genel perspektif olarak bu kuram yaşamın kesintiye uğramadan devam ettiğini savunmaktadır. Süreklilik Kuramı, yaşamın çocukluktan yetişkinliğe oradan da ileri yaşlılığa bir *bütünlük* içerisinde süreklilik gösterdiği tezine dayandırılmaktadır.

Artley bireylerin yaşam boyu kazandıkları pek çok özellikleri ilerleyen yaşlarda da devam ettirmek güdüsüne sahip olmaları üzerinden bir yaşlanma kuramı geliştirmiştir. Bu kurama göre alışkanlıklar ve yaşam biçimleri bazı değişimlere uğrasa da, bireylerin temelde yaşam tarzını olabildiğince uzun süre korudukları önermesi kabul edilmektedir (R. Atchley C., 1999: 98; C. R. Victor, 2005: 22). Ayrıca başarılı yaşlanma refleksinin bir sonucu olarak orta yaşın iyi ve sağlıklı geçirilmesi bireylerin rollerini kesintiye uğramadan devam ettirmelerine yardımcı olacağı varsayılmaktadır. Böylece yaşlılıkta orta yaşlarla tutarlı bir yaşam sürmenin ilişkilerin devamına ve sosyal rollerin anlaşılır olmasına yardım ettiği üzerinde durulmaktadır (Baran, 2012: 146). Süreklilik Kuramına göre yaşlıların aktivitelerindeki devamlılık yaşlanmanın ortaya çıkaracağı sosyal, psikolojik ve fiziksel kayıpları azaltmaya yardımcı olmaktadır. Bireylerin yaşam tarzlarında kişisel özelliklerin belirleyici olması bazı durumların yaşam boyu devam edeceğinin göstergesidir. Bireyler, kişisel algılarında ve bireysel ilişkilerinde göreceli olarak devamlılık gösteren bir yaşam tarzlarına sahiptirler. Bu kuramın temel varsayımlardan biri de davranışlardaki sürekliliğin düşünce, zaman, mekân ve enerji birikimleri sonucu yaşam boyunca devam edeceğidir. Süreklilik Kuramının varsayımlarından bir kısmını Atchley şöyle sıralamıştır:

- i. Gerçekliğin bireysel algısı, yaşam deneyimleriyle öğrenilerek geliştirilen bireysel davranışların kişisel yapılarına dayanmaktadır. Kültür ve sosyalleşme kişisel yapıyı etkiler ancak kişilik sadece onlara bağımlı olarak gelişmemektedir.

- ii. Sürekliliği belirleyen içsel ve dışsal faktörler büyük oranda bireyseldir. Bu açıdan süreklilik her bireyde öznel karakter taşımaktadır.
- iii. Amaçlara ulaşmak ve değişime adapte olmak için kullanılan süreklilik stratejilerinin her zaman başarılı sonuçlar vermesi gerekmemektedir.
- iv. Durağanlık ya da dengede olma hali de bir çeşit süreklilik iken buna karşılık evrimleşebilme özelliği olan süreklilikten bahsedilmektedir. Bu da zaman içerisinde yaşa bağlı olarak birçok alanda evrimleşirken sürekli kalabilmeyi ifade etmektedir (R. Atchley C., 1999: 98–101; Cockerham, 1991: 55).

Süreklilik Kuramı, yaşlanma sürecinde birey ve sosyal yapı arasındaki ilişkiyi bireysel davranışlar üzerinden anlamaya yardımcı olmaktadır (R. Atchley C., 1999: 94). Bu kurama göre yaşlılıkta davranışlar bazı değişikliklerle beraber genel olarak süreklilik göstermektedir. Bu kuramın amacı yaşlılıkla birlikte meydana gelen değişimlere bireylerin nasıl adapte olduklarını yaşlıların davranışlarındaki sürekliliği *sosyal yapı ve fail*⁷ arasındaki ilişkiyle değerlendirmektir. Süreklilik Kuramında bu adapte olma süreci açıklanırken, bireylerin içsel ve dışsal davranış özellikleri arasındaki ilişkiye bağlı kalınmaktadır (R. Atchley C., 1999: 97). Bireylerin içsel ve dışsal özellikler düşünce biçimi; kişisel amaç hiyerarşisi, yaşam tarzı ve yeni duruma adapte olabilme becerisi bileşenlerinden oluşmaktadır. Bireylerin içsel yapılarını onların dünya görüşleri, kişisel amaçları, zihinsel durumları, tercihleri, değerleri, inançları, bilgi ve yetenekleri oluşturmaktadır. Diğer taraftan yaşanan fiziki ve coğrafi çevre, yerleşim yerinin özellikleri, sosyal roller, aktiviteler ve sosyal ilişkiler kişisel düşünceyi oluşturan dışsal faktörlerdir. Bu iç ve dış faktörler yıllar içerisinde inşa edilen sosyal benliğinin yaşlılıkta da devamının nasıl olduğunu ifade etmede kullanılmaktadır. İçsel yaşam birikimiyle oluşturulan kişilik özellikleri kimlik, sosyal rollerin devamını istemektedir. Bu içsel durum, dışsal sürekliliği etkilemektedir. Araştırmalar ekonomi, eğitim ve sosyal durum gibi dışsal faktörlerin yaşlılıkta yapılan aktiviteler üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Süreklilik Kuramına göre içsel ve dışsal çevrenin oluşturduğu aktivitelere uyum yeteneği, ilişkilerin ve

⁷ Çağdaş sosyal teoride temel tartışma alanlarından birisi de sosyal yapı ile fail ilişkisidir. Sosyal yapıyla genel toplumsal sistem ve kurumlar kastedilirken; faille, bu sistemi oluşturan tekil bireyler ve aktörler anlatılmaktadır.

düşüncelerin pozitif sonuçları olarak çoğu yetişkinler tarafından başarılmaktadır (R. Atchley C., 1999: 118). Ancak sosyoekonomik düzey, cinsiyet ve yaş gibi sosyal yapısal faktörler yaşam döngüsünü etkilediğinden dolayı kadınlar, düşük sosyal ekonomik düzeydekiler ve daha yaşlı olanlar süreklilik stratejileri geliştirmede zorluk yaşamaktadırlar (R. Atchley C., 1999: 105). Örneğin çoğu kadınlar dul kaldıktan sonra tekrar evlenme taktiği geliştirememekte ve yaşam stilini devam ettirmekte zorluk çekmektedirler. Aynı şekilde düşük ekonomik statüdeki ve ileri yaştan dolayı fiziksel düşkünlükler yaşayan bireylerin süreklilik stratejileri geliştirmeleri zorlaşmaktadır. Sosyal ve yapısal faktörler süreklilik stratejileri geliştirmeyi engellemesi yaşlıların kendilerini gerçekleştirmelerine olumsuz olarak yansımaktadır (Akçay, 2011: 56; R. Atchley C., 1999: 94–105).

Aktivite Kuramıyla birçok benzerlikler barındıran Süreklilik Kuramının temelinde, orta yaştaki davranışları yaşlılıkta da koruma ya da mümkün mertebe geliştirme yer almaktadır. Bu kuramın temel varsayımı, bireylerin kişilik özelliklerinde büyük oranda tutarlılık gösterdiğidir. İnsanlar yaşlanmalarına rağmen onların tutum, değer ve alışkanlıkları gelişerek devam etmektedir. Süreklilik Kuramına göre insanların bazı özellikleri değişebilir ancak insanlar genel olarak temel kişilik özelliklerini bir miktar geliştirerek devam ettirme eğilimindedirler. Aynı zamanda bu kuram, yaşlılıkla birlikte yeni durumlara adapte olmak için bazı değişimleri de kabul etmektedir. Örneğin emekli olan bir birey, bu yeni duruma kendi kişisel özellikleri çerçevesinde uyum sağlanmaktadır (Cockerham, 1991: 55). Bundan dolayı zamanla bireyler içsel bir tepki olarak mesleki ve toplumsal rollerdeki değişimlere ayak uydurmak yükümlülüğüyle karşı kaşıya kalmaktadırlar. Bireyler değişime karşı potansiyel olarak direnç gösterebilmektedirler. Ekonomik, sosyal ve teknolojik değişimlere adapte olabilmek durumları önemli görüldüğünden insanlar bu değişimlere mantıklı bir gerekçe oluşturma eğilimindedirler (Achenbaum vd., 1996: 41–45). Aynı zamanda bu kurama göre insanlar yaşlanınca değişen koşullara, onların alışkanlıkları ve kişisel özellikleri doğrultusunda karşılık verme eğilimlerinde oldukları için, yaşlılıkla kaybolan bazı rollerin yerlerine yenilerini koymaktadırlar

Sürekli­lik Kuramına göre bireyler, orta yaşlarda kazandıkları davranış alışkanlıklarını ileri yaşlarda da devam ettirmektedirler. Yaşamın birbirinden dönemsel olarak ayırabilmenin çok kolay olamadığı ve bir bütün olduğu gerçeğinden hareketle yaşlılıkta yapılacakların aslında orta yaşlarda yapılanların bir devamı olduğu savunulmaktadır. Sosyal rollerin sürekliliği kadın ve erkeklerde farklılık göstermektedir. Kadınlar, orta yaş dönemlerinde devam edegelen ailedeki roller başta olmak üzere sosyal roller bir kısım değişikliklerle beraber süreklilik göstermektedir. Bundan dolayı kadınlar erkeklere oranla daha avantajlı bir grubu oluşturduğu söylenmektedir.

Sürekli­lik Kuramına göre yaşlanmayla birlikte bireylerde bazı değişimler görülmektedir. Bunun sonucu olarak bireyler meslekten emekli olmalarına rağmen amaç ve sosyal rollerinin bir kısmını devam ettirme eğilimi içerisinde­dirler. Bu eğilimin farklı formlarını göz­lemlene mümkündür. Bazen bir yönetici, bazen bir derneğe üye, bazen de torunlarını eğitme şeklinde kendini göstermektedir. Ayrıca yaşlanmayla birlikte ilişkilerde devamlılık başarılı yaşlanma için büyük bir önem arz etmektedir. Yaşlılıkta yaşam koşullarını olabildiğince devam ettirebilme başarılı yaşlanmanın şartları arasında görülmektedir. Yaşlıların geliştirdiği sürekli­lik stratejileri çoğu durumlarda yaşamdan memnuniyetlerini ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda yaşam doyumu ile orta yaşlarda yapılanların devam ettirilmesi arasında bir ilişki bulunmaktadır (R. Atchley C., 1999: 99; Kalaycıoğlu, 2003: 11). Bu yüzden yaşlanan bireyin eski ve sürekli olan yaşam düzenini büyük ölçüde değiştirmemesi, sağlıklı ve sorunsuz bir yaşlılık için önemli kabul edilmektedir.

Sürekli­lik Kuramı sosyal yapı ile yaşlılar arasındaki dengeyi daha çok yaşlıların deneyimleri üzerinden açıklamaya çalışan bir kuramdır. Bu kuram yaşlılıkla birlikte bazı rollerde ilişkinin kesilmesi, bazı rollerde ise sürdürülmesi bileşimine dayanmaktadır. Birey merkezli olan bu kuramda yaşlılık dönemi ile yaşamın önceki safhaları arasındaki bağlantılara vurgu yapılmaktadır. Sürekli­lik Kuramını test etmek için yaşamsal döngülerini araştıran çalışma bulgularına ihtiyaç duyulmaktadır. Burada bireylerin sosyal yapı içerisinde gelişmiş özel fikir ve davranışlarından ziyade zaman içerisinde kendini gösteren genel aktivite tercihlerine, kişisel amaç

önceliklerine, sosyal ilişki ağlarına bakılarak test edilebilir. Bireyin yaşam alanı ve kişiliğin sosyal bağlamdaki uzantısı olan “ilişkiler” bireyin yaşam sürekliliğinin göstergeleridir (R. Atchley C., 1999: 105). Bu kuramda sadece yaşlıların bireysel özelliklerine odaklanıldığından ve onların toplumsal özelliklerine dikkat edilmediğinden tam anlamıyla gelişmemiştir. Yine de bu kuram mikro seviye açıklamalarla yaşlıların davranışlarını anlamaya yönelik bir perspektif sağlamaktadır (Cockerham, 1991: 55).

1.2.1.5. Yaş Tabakalaşması Kuramı: Deneyimi Yeniden Düşünmek

Matilda White Riler (1971) tarafından geliştirilen yaş tabakalaşması (*age stratification*) kuramına göre toplum çeşitli yaş katmanlarına ayrılmaktadır. Her yaş grubunda yer alanlar, tarihsellik içeren yaşam sahnelerine sahip benzer sosyal rol ve deneyimler yaşamaktadır (Cockerham, 1991: 55). Sosyal roller, toplumsal yaş gruplarının genel özelliklerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu kurama göre yaşın sadece kronolojik anlamı yoktur, ayrıca bireylerin yaşam boyu geçirdiği dönüşümler de aynı yaş grubundakilerin temel özelliklerini belirlemede önemli olmaktadır. Bu dönüşümler yaşam döngüsü içerisinde yer alan, farklı yaş gruplarına göre değişik boyutlarda yaşanmaktadır. Geçmişte benzer olayları yaşayan aynı yaş grubundakiler günümüzde ve gelecekte de kendi kuşaklarına uygun deneyimleri paylaşmaya devam edeceklerdir. Bu kuram, yaşlıların bu benzer deneyimlerinden hareketle, onları belirli kategori içerisinde ele alıp onların topluma adaptasyonlarıyla ilgilenmektedir.

Genel tabakalaşma kuramında yer alan sınıf tabakalaşması kuramıyla pek çok açıdan benzerlik taşımakta ancak bu kurama göre toplumsal tabakaları sosyal sınıflar yerine daha çok yaş grupları belirlemektedir (C. R. Victor, 2005: 23). Yaş tabakalaşması kuramında aynı yaş grubunu paylaşanların benzer rolleri, toplumda meydana gelen önemli sosyal değişim süreçlerinden etkilenmektedir (Phillipson & Baars, 2007: 74). Bu etkilenme benzer yaşam süreci deneyimleyenlerde bazı benzeşen alışkanlık ve özellikler meydana getirmektedir. Bu durum kimi zaman aynı yaştakileri alt kültür seviyesinde kategorileştirecek düzeye bile ulaşabilmektedir. Bu yaklaşımın önemi, yaşa bağlı ortak roller aracılığıyla belirli bir yaş grubunda bulunan bireylerin diğer

yaş grubundaki ve kendi yaş grubu içerisindekilerle ilişkilerini değerlendirmeyi mümkün kılmasıdır. Bu yönüyle yaş tabakalaşması kuramı, yaş gruplarını karakterleri itibariyle beraber analiz edilebileceğinden bahsederek bize bir metod teklif etmektedir.

Erken dönem sosyal bilim ustalarından Durkheim, Mead ve Freud'un düşüncelerinin 1970'lerdeki düşünceye uyarlama çabası olan yaş tabakalaşması kuramı, temelde Parsons ve beraberindekilerinin *sosyal sistem* kuramından yararlanılarak geliştirilmiştir. Pek çok açıdan sosyal teoride yer alan, sınıf tabakalaşma kuramıyla paralellik içeren yaş tabakalaşması kuramı, toplumu salt ekonomik koşullara göre gruplandıran sınıfsal tabakalaşmadan farklı olarak yaş değişkenine bağlı kategorilere ayırmaktadır (Foner, 1976: 192; Riley & Foner, 1968: xiv-6). Kuram bu yönüyle işlevselci bir bakış açısına sahip olmasına rağmen kimi yazarlarca yaş grupları arasındaki eşitsizlikleri, çatışmaları ele aldığından dolayı çatışmacı kuram içerisinde değerlendirilmektedir. Yaşa bağlı sınıflandırma kimi toplumlarda yaşlılar açısından saygı ve prestij kaynağı olmasına rağmen modern toplumlarda yaş tabakalaşması, kendi içerisindeki gruplar arasında bir çeşit eşitsizlik doğurmaktadır (C. R. Victor, 2005: 24). Bundan dolayı çatışmacı perspektifle ele alınan yaş tabakalaşması kuramında yaş grupları arasındaki gelir ve güç eşitsizliklerine odaklanılmaktadır.

Yaş sosyal tabakalaşması başlıca dört unsurdan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi aynı yaş aralığındaki insanlar, ikincisi yaşa bağlı olan yapılabilen davranışlar, üçüncüsü yaşla ilişkili beklenti, yaptırım ve izinler, son olarak ise yaştan dolayı ortaya çıkan rollerdir. Toplumu açıklarken kullanılan güç, sınıf, etnik yapı, prestij gibi değişkenlerin yanında yaş tabakaları değişkeni de toplumun anlamaya yardımcı olmaktadır. Şöyle ki toplum içinde yer alan farklı yaş tabakalarının farklı şekillerde yaşlanmalarını etkileyen psikolojik, biyolojik faktörlerin yanında tarihsel faktörler de yer almaktadır. Yaş tabakalaşması kuramında yaşlanmanın dinamik yapısı, belirli bir coğrafi mekânda, sosyal ve tarihsel bağlamında geliştiği vurgulanmaktadır (Weeks, 1984: 33). Her bir yaş grubu kendi sosyal tarihi içerisinde doğup büyüyüp yaşlanmaktadır. Yaşla ilgili gelişen yaşam farklılıklarının iki temel süreçle ilgisi bulunmaktadır. Birincisi, yaşam döngüsü içindeki bulunulan yaş aralığı, ikincisi ise

tarihsel ve sosyal olayların etkilendiği yaş grubunun zaman seyri içinde akışıdır (Foner, 1976: 193). Yaşlanma bir süreç olduğundan hareketle zamanın birbiriyle paralel takvim yaşı ve yaşam döngüsü boyutlarından bahsedilmektedir. Bireylerin yaşam döngüsü, toplumun tarihinden bağımsız değerlendirilmemektedir. Yaşlanma pasif bir süreç olmadığından, bireylerin yaşlanmasını kişisel özelliklerle birlikte büyük makro toplumsal olaylardan da etkilemektedir. Bu bağlamda sosyal ve kültürel çevre ve zaman içerisinde yaşanan önemli olaylar bireylerin tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Ayrıca bu tarihsel olayları deneyimleme yaşları da bireyler üzerinde etkilidir (Riley & Foner, 1968: 20–30). Bazı tarihsel dönemlerde büyük sosyal değişimleri farklı yaş gruplarındakiler farklı şekilde deneyimlemiştir. Her bir yaş tabaka grubu benzer yaş ve yaşam deneyimlerindeki insanlardan oluşmaktadır. Bu farklı yaşlarda önemli olayları deneyimlemek aynı yaş grubundakilerin bir alt kültür oluşturabilecek şekilde benzer özellikler taşımalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda her bir yaş grubunun tüketim davranışları, boş zaman aktiviteleri, medeni durumları, dinsel davranışları, eğitim seviyeleri diğer yaş katmanlarından farklılık göstermektedir. Bu farklılık üzerinde yaşam sürecinde deneyimleme tarihsel düzlemin etkisi görülmektedir (Cockerham, 1991: 55–59; Riley, 1976: 25).

Yaşlanma pratikleri toplumdan topluma, çağdan çağa değişiklik gösterdiği gibi, tek bir toplumdaki yaş grupları arasında da farklılık göstermektedir (Riley & Foner, 1968: 11). Her bir yaş grubu, içerisinde yer aldığı bireyler, grup üyeleriyle aynı dönemsel olaylardan etkilenmekte ve bir bakıma inşa edilmektedir. Tarihin özel bir çağında toplumdaki var olan kültürel ve sosyal maddi koşullar yaş grubunda yer alan bireylerin özelliklerini şekillendirmektedir. Tarihi ve toplumsal olaylardan yaşandığı andaki farklı yaş grupları farklı şekillerde etkilenmekte ve ona göre o yaş grubundakiler arasında ortak bazı özellikler gelişmektedir. Zaman içerisinde yaş grupları arasındakilerin daha önceki devirlerde yaşayan bu yaş grubundakilerle farklılıkları, tarihsel olaylar ve toplumsal değişimlerle açıklanmaktadır (Cockerham,

1991: 55–59; Riley, 1976: 30). *Baby boom*⁸ kuşağı örneğinde olduğu gibi, tarihsel dönemleri ortak yaşayanların deneyimleri, yaşam tarzları ve gündelik hayatları aralarında benzerlikler meydana getirmektedir. Ekonomik buhran yaşamış yaşlıların daha tutumlu olmaları, yaşamamışların daha fazla risk almaları bu duruma örnektir. Ayrıca yaşlıların biriktirme alışkanlıkları, az riskli yatırım yapmaları, satın alma güçleri ve tercihleri farklı dönemde yaşlı olmaya göre değişmektedir. Yaşlanan nüfus kuşağının alışkanlıkları, ortak tarihsel deneyimleri, ekonomik anlamda yaşlılara yönelik hizmet ve servis ürünlerini belirlemektedir. Örneğin günümüzde geçmişe oranla daha fazla yaşlılara yönelik çeşitli oyunlar geliştirme ve planlama bu kuşağın kendinden önceki yaşlılara göre daha fazla boş zaman değerlendirme alışkanlıkları olduğundandır (Morgan & Kunkel, 2007: 7). Her kuşağın kendi tarihselliği içerisinde yaşam alışkanlıkları, ekonomik seviyeleri, eğitim durumları, ortalama oy verme alışkanlıkları, yaşam süresi beklentileri, korkuları, gelecek beklentileri bu kuşağın önceki dönemlerinden bir miktar farklılık göstermektedir.

Yaş tabakalaşma sistemi, sınıf tabakalaşmasıyla bağlantılı açıklamalar geliştirir. Bu kuram, yaşa sadece *kronolojik* bir anlam yüklemek yerine aynı zamanda sosyal, kültürel ve özellikle de tarihsel anlam yüklenmektedir. Bu yaklaşım *deterministik* bir bakışla grupsal davranışlara odaklandığından, bireysel davranışları açıklayabilmede yetersizliği eleştirilmektedir (C. R. Victor, 2005: 25). Bu eleştirinin yanında literatürde yaş tabakalaşması kuramında ekonomik ve sosyal kazanımların dağılımında yaş statüsüne aşırı vurgu yapılması da tenkit edilmektedir. Diğer taraftan sosyal sistem, kurumlar ve yapının uyumlu işleyişine aşırı vurgu ve zorunlu denge durumuyla ilgili fonksiyonalist varsayımları kritiğe tabi tutulmuştur (Phillipson & Baars, 2007: 75). Ayrıca yaş tabakalaşması kuramında güç ilişkilerini göz ardı edişi de eleştirilmektedir (Quadagno, 2014: 65). Aynı zamanda bu kuram yaşlılar arasındaki sosyal eşitsizlikleri ve sosyoekonomik farklılıkları göz ardı etmesi bu kuramın zayıf noktası olarak değerlendirilmektedir. Bu kuram dâhilinde benzer yaş grubunda olanlar arasındaki farklılıkları oluşturan diğer değişkenlerin ihmal edilmesi

⁸ Batıda, İkinci Dünya Savaşı sonrası 1945-1955 yılları arasında doğanların oluşturduğu kuşak baby boomer kuşağı olarak adlandırılmaktadır.

söz konusudur. Sadece yaş değişkeninin ele alınması ve bunun dışında kalan cinsiyet, ırk, ekonomik faktörlerin yaşlanma üzerindeki etkilerinin sorgulanmaması kuramın yönetilen önemli eleştirilerdendir (Cockerham, 1991: 40).

1.2.2. Çatışmacı Yaşlanma Kuramı: Politik Ekonomi ve Yaşlanma

Yaşlanma sosyolojisi kuramlarında 1960'lara kadar yapısal işlevselci perspektif etkili olmuştur. Daha sonra çatışmacı teorisyen Dahredorf (1959) tarafından Marksist kurama dayalı çatışma eksenli yaşlanma kuramı geliştirilmiştir. Bu kuramda, işlevselciler sosyal değişim ve çatışmayı açıklayamadıkları ve tutucu oldukları üzerinden eleştirilmektedir (Cockerham, 1991: 50). Çatışmacı yaşlanma kuramının temelinde, sosyal kaynakların dağılımındaki eşitsizliklerin yaş kategorileri arasında da olduğu anlayışı yer almaktadır. Kapitalist toplumlarda temel değer olarak maddi üretime vurgu yapılması ve insanların üretime yaptığı katkı ile değerlendirilmesine eleştirel yaklaşılmaktadır. Bu kuramda endüstri toplumlarında yaşlıların diğer az üretenlere yapıldığı gibi değer kaybına uğratılması eleştirilmektedir. Yaşlıların cinsiyet ve sınıf farklılıkları üzerinden incelendiği çatışmacı kuramda onların diğer kuşaklarla ve kendi aralarındaki eşitsizliklere odaklanılmaktadır.

Çatışma yaşlanma kuramları 20. yüzyılın son çeyreğinde yaşlılar üzerinde toplumsal güç ve eşitsizlik üretimini tartışan yeni jenerasyon kuramlardandır. Yaşlanmayla ilgili eleştirel gerontoloji kuramı ilk dönem Frankfurt Okulu düşünürlerinden Adorno, Holkheimer ve Habermas'ın çalışmalarından büyük ölçüde etkilenmiştir (Kolb, 2014: 50; Quadagno, 2014: 63). Yaşlanmayı açıklamada neo-Marksist sosyolojiden geliştirilen çatışmacı yaşlanma kuramında uyumsuzluk vurgulanmaktadır. Bu kurama göre farklı yaş grubundakiler toplumsal fırsat ve kaynaklara erişimde birbirleriyle çatışma halindedirler. Bu çatışmanın temelinde ekonomik eşitsizlikler varsayılmaktadır. Buradaki eşitsizliği üreten ideolojiler üzerinden güç ve iktidar ilişkilerinin yaşlılara yansımaları incelenmektedir. Ayrıca çatışmacı yaklaşım neo-Weberyen sosyolojik açıklamadan statü farklılıklarının ortaya çıkardığı eşitsizlik fikrinden de yararlanmıştır. Böylece bu kuramda yaşlılıkta ekonomik ve sosyal statü farklılıklarının ortaya çıkardığı eşitsizliklere odaklanılmıştır. Eleştirel gerontoloji yapısal eşitsizliklere ahlaki konularla birlikte

değerlendirirken sadece bu ayrımcılığı anlamaya odaklanmamakta, ayrıca bu zorluğun üstesinden gelmekte hedeflenmektedir. Bu kuram, politik iktisat kuramının yaşlanmayı açıklamada kullandıkları kuramsal yaklaşımda etkili olmuştur (Powell, 2006: 52; C. R. Victor, 2005: 26).

Politik Ekonomi ve Yaşlanma kuramı Batı’da 1973 ekonomik kriz sonrası 1970’lerin sonlarında başlamaktadır. Estes (1979), Guillenerd (1983), Philipson (1982) ve Walker (1981)’ın katkılarıyla geliştirilen bir kuramdır. Bu teorisyenlerin ortak kabulü, kapitalizm yaşlıları pek çok açıdan marjinalize ettiği görüşüdür. Bu kuramda yaşlılar ve yaşlanmanın toplumsal mekanizmalardan bağımsız olmadığı ve bundan dolayı yaşlıların ilişkilerinin toplumsal yapılara göre şekillendiği düşünülmektedir. Yaşlılık konusunda araştırmacılara eleştirel bir bakış açısı sağlayan bu kuramda sosyal, ekonomik ve politik faktörler ve yapısal düzenlemelerin bir bütünlük içerisinde yaşlanmayı ürettiği varsayılmaktadır (Estes, 2001: 40–44). Ayrıca bu kuramda, kapitalist toplumlarda kaynakların dağılımında yaşlıların yaşadığı eşitsizliklere ve yaşlıların yaşam standartlarındaki değişikliklere odaklanılmaktadır. Bu kuram yaşlılara yönelik medikal yaklaşımların da karşısında durmaktadır. Yaşlıların ekonomik bir meta olarak görülüp yük gibi algılanışı eleştirilmektedir. Yaşlanmayla birlikte emeklilik ve gelirden azalma durumunun yaşlıları daha güçsüz kıldığı görüşünü savunmaktadırlar. Bu kurama göre, yaşlılar maddi anlamda giderek daha fazla güvensiz kalmaktadırlar. Ayrıca kaynakların dağılımındaki eşitsizliklerin yaşlıların bireysel özelliklerinden ziyade sahip oldukları sosyal sınıfa göre değişiklik gösterdiği belirtilmektedir (Powell, 2006: 50–52). Özellikle kapitalist devlet mekanizmasında yaşlıların nasıl olumsuz etkilendikleri ve dışlandıkları üzerinde durulmaktadır. Toplumdaki *egemenlik* ilişkilerinin kendini yeniden üretmesinin yaşlıların yaşamlarına etkileri ile sosyal, ekonomik ve güvenlik politikalarının yaşlıları etkileme düzeyleri incelenmektedir.

Politik ekonomi kuramında, temelde hükümet ve ekonomi kurumları ile sosyal sınıflar, statü grupları ve yaşlılar arasındaki ilişkileri açıklanmaktadır. Bu açıklamayı yaparken toplumsal artı değerlerin yaşlılara dağıtımındaki eşitsizliğe odaklanılmaktadır (Vincent, 1995: 162). Politik ekonomi ve yaşlanma kuramı,

yaşlanmanın inşasına katkı yapan yapısal süreçler ve güçler ile sosyal politikalara vurgu yapmaktadır. Bu kurama göre yaşlanmayı ancak uzun süreli sosyal düzen ve sosyal koşulların bütünlüğü içerisinde anlayabiliriz. Bu perspektif yaşlılığın bireysel mikro boyutunun yanında organizasyonel bağlamda kurumsal ilişkilerin olduğu makro boyuta dikkat çekmektedir (Estes, 2001: 1-2). Eşitsizlikler yaşam boyu devam ettiği varsayımından hareket edilmektedir. Bireyler orta yaşlarındaki yoksulluklarını yaşlanınca da devam ettirmekte ve zenginler zenginliklerini sürdürmekte ve dolayısıyla da bu gelir eşitsizliği yaşlılıkta da devam etmektedir (C. R. Victor, 2005: 27). Politik ekonomi kuramı, modernleşme kuramlarının ön kabulleri üzerinden bu bulguları paylaşarak, yaşlının azalan statüsünü araştırmaktadır. Modernist kuramcılardan farklı olarak kapitalist ekonomik güçlerin sosyal kaynak dağıtımındaki eşitsizlikleri devam ettirdiği ya da arttırdığı üzerinden temelde sınıf, ırk, cinsiyet eşitsizliği ile yaşa bağlı eşitsizliklerin nasıl üretildiğine odaklanılmaktadır. Bu kuramda yaşlıların yaşlılıkla baş etmeleri yerine daha çok yaşlılara yönelik sosyal kaynak dağılımına dikkat çekilmektedir.

Bu kuram sosyolojideki politik ekonomi ve feminist yaklaşımlardan türemiş ve bakış açıları küresel güçlerin politika ve programları doğrultusunda geliştirilmiştir. Bu küresel güçlerin politika ve programlarının yaşlıların gündelik yaşamlarını nasıl etkilediği üzerinde kuram üretilmektedir. Yaşlanmanın sadece yerel bir durum olmadığı, aynı zamanda küresel boyutunun da olduğu ve bu boyutun ulus, aile ve yaşlı üzerinde bazı sonuçlarının olduğu vurgulanmaktadır (Quadagno, 2014: 65). Yaşlı işçilere ya da ailede yaşlı bulunduran işçilere yönelik göç sınırlılıkları getirme konunun küresel ekonomik boyutlarına örnektir.

Bu kurama yapılan eleştirilerin başında bireysel aktörlerin motivasyonlarını, algı ve aktivitelerini göz ardı etmesi gelmektedir. Bireysel farklılıkları göz ardı ettiğinden ve yaşlıları aşırı derece pasif gördüğünden çok fazla negatiflik taşıdığı eleştirilmektedir (Quadagno, 2014: 65).

Çatışmacı yaşlanma kuramları arasında eleştirel yaşlanma kuramı ile feminist yaşlanma kuramları da yer almaktadır. Her iki kuramda farklı bakış açılarının bir araya getirilmesiyle geliştirilmiştir. Feminist Yaşlanma Kuramında, yaşlanma

alışmalarına bir analiz değişkeni olarak cinsiyet de eklenmektedir. Bu anlayışta yaşlı kadınların dezavantajlı pozisyonunu bir miktar daha fazla ne çıkarılmaktadır. Ayrıca bu perspektifte yaşlılar arasında kadın oranının fazlalığına dikkatler çekilerek yaşlılıktaki sorunlardan kadınların daha fazla etkilendiklerine vurgu yapılmaktadır. te yandan eleştirel yaşlanma sosyolojisinde sosyal devletin yaşlılara yönelik hedefleri, gelir dengesizliğinin yaşlılara yansımaları, sosyal eşitsizliğin yeniden üretimi, yaşlı yoksulluğu ve yaşlıların görece bağımlı olmaları gibi konularda açıklamalar getirilmektedir (Phillipson & Baars, 2007: 71–77).

1.2.3. Sembolik Etkileşimci Perspektifle Yaşlanma Kuramları:

Sosyal kuramdaki köklü değişimler yaşlanma sosyolojisinde yeni bakış açılarına zemin hazırlamıştır. Çağdaş sosyal teoride baskın olan sembolik etkileşimci perspektif yaşlanma sosyolojisinde de etkisini göstermektedir. Bu bakış açısıyla yaşlanma problemi tekrar ele alınmış ve yaşlanma sosyolojisindeki ilk dönem aktivite ve süreklilik kuramları sembolik etkileşimci bir perspektifle yeniden gözden geçirilmiştir. Ayrıca sembolik etkileşim yaşlanmanın toplumsal boyutunun yanında, bireysel boyutuna da odaklanmaktadır. Bu doğrultuda yapı ve fail etkileşimine odaklanan makro ve mikro sosyolojik perspektiflerin kesişim alanlarından hareketle çeşitli açıklamalara gidilmektedir. Çağdaş sosyolojide sembolik etkileşimci perspektifin önem kazanmasıyla yaşlanma sosyolojisindeki aktivite kuramı da bu bakış açısıyla yeniden değerlendirilmiştir. Buna göre insanların yaşlılıkta kaybettikleri rollerin yerlerine yenilerini üstlenerek etkileşimde kalmayı devam ettirdikleri ileri sürülmektedir. Yaşlanmanın getirdiği biyolojik faktörler sonucu ortaya çıkan kısıtlamalarla ve emeklilik gibi zorunlulukların ortaya çıkardığı bazı rol değişiklikleriyle yerlerine başkalarını koyulmaktadır. Bu durum aktif olmaya, zihin sağlığına ve yaşamdan daha fazla tatmine katkı sağlamaktadır (Kalinkara, 2011: 29–31). Boş zaman aktiviteleri ve yaşlıların kendi aralarında oluşturdukları topluluklar ve kurulan merkezler onların aktif kalmalarını cesaretlendirmektedir. Bu merkezler, yaşlıların iş ve aile sorumluluklarının değiştiğini göstermesi bakımından kuramı doğrulamaktadır (Achenbaum vd., 1996: 4). Bu anlamda roller değişse de ileri yaşlarda aktif kalma devam etmektedir. Belki daha fazla arkadaş, aile işlerine ve

serbest zaman aktivitelerine zaman ayrılmakta ama yine de aktif kalınabilmektedir (Kalınkara, 2011: 29–31).

Bu kuram başarılı bir yaşlanmanın ancak ilişkiler ve sosyal rollerin devamıyla mümkün olabileceği üzerinden meseleye önemli bir açıklama getirmektedir. Çağdaş araştırmalar göstermektedir ki bireyler kayıplarını ihmal etmelerine karşılık; kendi durumlarını ayarlamaları gerektiğini kabullenmektedirler. Onlar kendi değerlerini devam ettirmenin yanında bir miktar geri çekilip daha fazla kendilerine zaman harcayıp ilişkilere devam etmek istemektedirler (Achenbaum vd., 1996: 5). Sembolik perspektifle Aktivite Kuramına göre akrabalık, iş arkadaşlıkları gibi formel ve formel olmayan ilişkiler ile yaşam memnuniyeti arasında bir bağlantı tespit edilmiştir. Genel olarak formel olmayan ilişkilerin formel aktivitelerin yaşam memnuniyetinde daha etkili olduğu sonucu çıkarılmıştır (Longino & Kart, 1982). Bundan dolayı yaşlılıkta süreklilik gösteren formel olmayan ilişkiler yaşlıların yaşam kalitelerine olumlu yansımaktadır.

Sonuç olarak; yaşlanma kuramları, bütün bilimsel kuramlar gibi, tarihsel eğilimlerden bağımsız değildir. Bu eğilimler o dönemdeki yaşlılık çalışma metodlarını etkilemektedir. Tarihselliği içerisinde bu kuramlar büyük ölçüde mikro ve makro teriler şeklinde kategorize edilebilirler (Quadagno, 2014: 65). Bazı fonksiyonalist kuramlar yaşlanmanın yansımalarına odaklanarak yaşlanmayı geri çekilme ya da aktif kalma üzerinden açıklarken; bazıları da makro düzeyde analiz yapmakta ve yaş grupları arasındaki gerilimi azaltmaya ve yaşın ırk, sınıf ve cinsiyet ilişkilerine odaklanmışlardır. Endüstrileşmenin yaşlanma üzerindeki etkilerini inceleyen sosyolojik kuramlar olan yaşamdan geri çekilme, toplumsal değiş tokuş ve modernleşme kuramları, günümüzde sosyal bilimciler tarafından çok nadir kullanılmalarına rağmen bu kuramların önemli sosyolojik katkılar sağladıkları bir gerçektir. Özellikle sanayileşme ile yaşlanma arasındaki ilişkileri ortaya koyarak alanın gelişmesinde önemli katkıları olmuştur (Funk, 2016: 9). Zira işlevselci yaklaşıma sahip Yaşamdan Geri Çekilme ve Modernleşme kuramları sosyal yapı ve sosyal düzenin devamına katkı sağlamaktadırlar. Son zamanlarda yapılan çalışmalarda görülmektedir ki yaşlılık, kendi içerisinde çeşitlilik göstermektedir. Bu

anlamda birbirlerine zıt olan iki kuramdan hem Yaşamdan Geri Çekilme hem de Aktivite Kuramlarının geçerli oldukları yani doğru bakış açıları geliştirdikleri yerlerin olduğunu kaydetmek gerekmektedir (Achenbaum vd., 1996: 5)

Alan yazınındaki birikimden çalışmanın hedefleri doğrultusunda bulguların yorumlanmasında yararlanılmaktadır. Çalışmanın temellerini oluşturan amaçlardan ilki, nüfus ile sosyal yapı arasındaki ilişkiyi analiz etmek; ikincisi ise kentleşme sürecinde yaşlanmanın sosyal boyutlarını ortaya koymak ve sonuncu olarak da kentli yaşlıların gündelik yaşam pratiklerini sosyolojik perspektifle değerlendirmektir. Bu amaçlar yaşlanmanın pek çok boyutunu içermektedir. Yaşlanma kuramların hiçbiri, tek başına yaşlanmayı sosyal açıdan tam olarak açıklayamadığından (Cockerham, 1991: 48). Çalışmanın bulguları yorumlanırken bu kuramların yalnızca birinden değil bir kaçından yararlanılmaktadır. Bu bağlamda Yaşlanma sosyolojisinde yer alan modernite, aktivite ve süreklilik kuramlarının argümanlarından yararlanılmaktadır. Kentsel yaşam süren yaşlıların sosyal durumlarını anlamlandırmada *modernite kuramından* yararlanılmaktadır. Zira modernleşme kuramında kentleşmeyi açıklarken kullanılacak pek çok argüman bulunmaktadır. Modernleşmenin bir göstergesi kabul edilen kentleşmeyle birlikte artan hızlı ve değişken yaşam tarzları ve bunların aile başta olmak üzere toplumda neden olduğu değişimlerin yaşlılar üzerindeki etkileri modernleşme kuramı verileriyle tartışılmaktadır. Bu kuramın temel varsayımlarından birisi, ailenin geleneksel geniş aileden modern çekirdek aileye dönüşmesiyle yaşlıların pozisyon kaybı yaşadığı şeklindedir. Bu yeni kentli ailede kadınların çalışma yaşamına daha fazla katılımı sonucu, yaşlı bakım görevi modern toplumda aksamaktadır. Modern dönemde evden ve aileden uzaklaşmak zorunda kalan yaşlılarda yalnızlık, sosyal izolasyon gibi bazı sorunlara olmaktadır. Araştırma bulguları birinci kısmı yorumlanırken kentli yaşlıların yukarıda sayılan sosyal durumlarını anlamlandırmada *modernite kuramının* argümanlarından yararlanılmaktadır. Analiz birimi modernleşme kuramında Kentlileşmeyi ve kentli yaşlıların sosyal ilişkilerini yorumlayan veriler sunmaktadır. Diğer taraftan kentsel stratejik alanda yaşlıların kendilerini *aktör kılma* taktiklerini bulguların ikinci kısmında sembolik etkileşimci perspektifle geliştirilen *Aktivite ve Süreklilik*

Yaşlanma Kuramlarından yararlanılarak yorumlanmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda Modernite, Aktivite ve Süreklilik Kuramları ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

KENTLEŞME VE KENTTE YAŞLANMA

21. yüzyılı biçimlendiren kentleşme ve nüfusun yaşlanması gibi iki büyük küresel eğilim yaşanmaktadır (Philipson, 2010: 597; WHO, 2007: 1). Bu eğilimlerden ilki olan kentleşme, nüfusun kentlerde demografik olarak artışını ifade ederken; kentlerde yaşayan popülasyon ikinci eğilime bağlı olarak giderek yaşlanmaktadır (Erkan, 2010: 21). Son dönemlerde küresel eğilim olarak farklı dinamiklerle nüfusun yaşlı oranı giderek artmaktadır. Ayrıca nüfus giderek daha fazla kentlerde ve mega kentlerde toplanmaktadır. Diğer taraftan yaşlılığın ve yaşlanmanın, kırsal ve kentsel alanda farklı koşullar altında değişik deneyimleri bulunmaktadır. Zira yaşlanma sürecinin mekânla, yerleşimle ve mekâna bağlı bir biçimde gerçekleşen iktisadi, toplumsal ve siyasi ilişkilerle yakından ilişkisi görünmektedir. Bundan dolayı hızlı kentleşme ve dünya nüfusunun büyük bölümünün kentlerde yaşamasıyla birlikte metropollerde yaşlılık önemli konulardan biri halini almıştır (Şentürk, 2015: 284). Bu çalışma, kentleşmeyle birlikte sosyal yaşamda ortaya çıkan zorlukları dikkate alarak, yaşlı ve kent ilişkisine odaklanmaktadır. Nüfusun yaşlanmasının kentsel yaşama etkileriyle; kentleşmenin yaşlılar üzerindeki etkilerine, yerel yönetim uygulamaları üzerinden bakılmaktadır. Ayrıca bu çalışmada modernleşmenin geldiği son noktada kentsel yaşamın ortaya çıkardığı yoğunluk, karmaşa, hız faktörlerinin yaşlının hayatındaki anlamlarına bakılmaktadır. Denilebilir ki yaşlılar bu noktada kentsel yaşamın meydana getirdiği etkilerin tam zıddı bir konumda yer almaktadırlar. Zira yaşlılar modernitenin görünümü olarak gelişen kentsel mekânlara çok da uygun olmayan dingin ve sakin bir hayat istemektedirler. Bundan dolayı kent, yaşlılara uygunluğu noktasında tartışılmaya başlandığında aslında kentsel yaşamının ve kentleşmenin eleştirisi başlamaktadır.

2.1. Kentleşme ve Yaşlı Nüfusun Kentlerde Yoğunlaşması

Kent sosyolojisi literatürde, fiziksel özellikleriyle araştırma nesnesi olarak ele alınan kent, insan ilişki ve davranışlarını değiştiren bir organizma şeklinde de kavramlaştırılmıştır (Erkan, 2014: 172). Kent, bireylerin gündelik yaşamlarını

etkileyen sosyal bir alan olmasının yanında mekânsal ve yönetsel boyutları da içinde barındıran karmaşık bir birimdir. Günlük aktivite ve serbest zaman etkinliklerinin zamanlanması; sosyal ilişkilere kadar geniş bir yelpazede etkisi bulunan kent, toplumu ve bireyleri etkilemektedir (Şentürk & Turan, 2015: 20). Diğer taraftan kentlerde nüfus, kırsal bölgelerden çeşitli nedenlerle aldığı göçler nedeniyle çok hızlı artmaktadır. Zira kentlerdeki sanayi ve diğer iş gücü ihtiyacı, sağlık ve eğitim olanaklarının gelişmişliği kentleri cazip kılmaktadır. Yüzyıllık tarih süresince kırsal ve kentsel nüfus oranlarında büyük bir değişim yaşanmıştır. 1900’lerde kentte yaşam oranı %10 iken; 2008’de bu oran %50’ye ulaşmıştır (Danış & Aksoy, 2011: 133). Bugün %53’ü kentlerde yaşayan dünya nüfusunun 2050 yılında %65’den fazlasının kentlerde yaşayacağı tahmin edilmektedir (WHO, 2007).

Tablo 6. Dünya’da yıllara göre kentsel nüfus

Yıllar	Kentsel Nüfus Oranı
1950	%30
2014	%54
2050	%66

Kaynak: United Nations, "World Urbanization Prospect" "Population And Vital Statistics Report, UN I Library: The 2014 Revision - Highlights", Text. Statistical Papers (Ser. A), (Çevrimiçi) <http://www.un-ilibrary.org/human-settlements-and-urban-issues/world-urbanization-prospects>, 3 Aralık 2014.

Tablo 6’da görüldüğü üzere 1950’de dünya nüfusunun %30’u kentlerde yaşıyorken; bu oran 2014’de yaklaşık iki katına çıkarak %54’e ulaşmıştır.

Diğer taraftan kentte yaşam artışı dünyada olduğu üzere Türkiye’de son 75 yılda büyük bir ivme kazanmıştır. Bugün gelinen noktada nüfusun %90’ından fazlası kentte yaşamaktadır.

Tablo 7. Türkiye’de yıllara göre kentsel nüfus

Yıllar	Kentsel Nüfus Oranı
1950	%25
1980	%44
2000	%65
2010	%76
2013 ⁹	%91
2015	%92

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, 1927-2000 ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları, 2007-2015

Tablo 7’de görüldüğü üzere Türkiye’de 1950’lerde %25 olan kentsel nüfus oranı; 2010’da %76’ya ulaşmıştır. Bu oran 1950’de dünya kentte yaşam ortalamasının altındayken 2000’lerden sonra dünya ortalamasının üstüne çıkmıştır.

Kentleşme, genel olarak bir toplumda kentlerde yaşayanların sayılarında artma sürecidir (Tekeli, 2015: 261). Bu kavram içerisinde o ülke içerisinde kentlerin sayısal artışlarını da içermektedir (Adıgüzel, 2016: 49). Ancak kentleşmeye sadece demografik ölçüte göre tanımlamak yetersizdir (Kıray, 1998: 115). Kentleşmeyle uzmanlaşma, bilgi, hizmet ve mal üretim servisi sektörleri gelişmiştir (Kıray, 1998: 115). Böylece artan örgütlenme, uzmanlaşma ve insanlar arasındaki ilişkiler de dönüşmektedir (Adıgüzel, 2016: 49). Ayrıca bir yerleşkede nüfusun belirli bir büyüklüğe ulaşmasının yanında yaşam kentsel yaşam kalıplarına göre olabilmelidir. Bu yerleşmede yaşayanların buranın kültürel kalıplarına, kentli normlarına uymaları kentlileşmeleridir (Tekeli, 2015: 262). Bu durum bir çeşit toplumlaşma biçimi

⁹ Bir önceki yıla göre "il ve ilçe merkezleri" ile "belde ve köyler" nüfuslarındaki büyük farklılıkların ana nedeni, 6360 sayılı Yasa uyarınca yapılan idari bölünüş değişiklikleridir.

olarak, kentteki değer ve normların kentte yaşayan bireylerce öğrenilme süreçlerini de içermektedir (Adıgüzel, 2016: 52).

Kentler barındırdıkları nüfus yoğunluğuna göre sınıflandırılmakta ve bu doğrultuda bazı kentler “mega kentler” olarak adlandırılmaktadır. Kentler “hiyerarşisinde” merkez konumdaki bu mega kentlerde nüfus yoğunluğu giderek artmaktadır. Şöyle ki 10 milyon ve üzeri nüfusa sahip mega kentler 20. yüzyıl boyunca on kat artmıştır. 2005 yılı verilerinde ise dünyada mega kentte yaşayanların oranı kentli nüfusun %9’una ulaşmıştır (WHO, 2007: 3). Bu bağlamda kentleşmeye demografik açıdan bakıldığında nüfusun büyük bölümünün son zamanlarda belirli büyük kentlerde toplandığı görülmektedir. Bu durum nüfus yoğunluğunun belirli merkez kentlerde yığılması bu mega kentlerin bazısına küresel kent statüsü kazandırmaktadır (Danış & Aksoy, 2011: 133). Bu küresel mega kentlerden biri olan İstanbul’da 1927 yılında Türkiye’nin toplam nüfusun %5’i barınmaktayken bu oran 2011’de %18’i aşmış durumdadır (Danış, t.y.). Nüfusun merkez kentlerde bu şekilde toplanması daha fazla mekânsal ve toplumsal problem üretmektedir.

Kentleşmenin ilk dönem hareketliliği, sanayi bölgelerine doğru bir göçü tetikliyordu. Ancak yeni ekonomik durum, hizmet alanlarının ve sağlık vb. durumların kentte yaygınlaştırılması kentteki yaşlı nüfusun ikamesini tetiklemektedir. Böylece yaşlı nüfus oranı, kentlerde kırsal bölgelere oranla daha hızlı bir artış göstermektedir. 2000 yılından 2015 yılına gelinceye kadar dünya genelinde kentlerde 60 yaş üstü oranının %68 oranında arttığı görülürken, bu oran aynı dönemde kırsal alanda %25 olarak gerçekleşmiştir. Yaşlı nüfusun kentlerdeki oranı kırsala oranla üç kat daha fazla artış göstermiştir. Bu durumun başlıca nedenler, arasında doğum oranlarının kırsala oranla kentlerde düşük olması ve dünyadaki genel kentleşme eğilimi gösterilmektedir (UNDESA, 2015: 12). Kentlerin giderek daha fazla yaşlı nüfusu barındırması, kentin karakteristik özellikleri noktasında birtakım zıtlıklar üretmektedir. Bundan dolayı kentsel yaşam ve donatıların yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Kentlerde yaşamda kırsaldan farklı sosyal ilişki biçimi yer almaktadır. Chicago Okulu’na bağlı Louis Wirth tarafından geliştirilen (1938) “bir yaşam biçim olarak kentlileşme” düşüncesinde, kente bir zihniyet sorunu olarak yaklaşılmaktadır

(Pınarcıoğlu, Kanbak, & Şiriner, 2010: 88). Kentlerde bir yaşam biçim olarak üç özellik üzerinde durulmaktadır. Bunlar nüfusun yoğunluğu, büyüklüğü ve heterojen oluşudur. Nüfusun büyüklüğü, insanlar arasında toplumsal farklılıklara yol açmakta ve bu farklılıklar da insanlar arasındaki birincil ilişkileri zayıflatmaktadır. Böylece insanlar arasındaki ilişkiler yüzeysel ve çıkarı dayalı ikincil ilişkiler gelişmektedir. Nüfus yoğunluğu ise bölgesel farklılıkların oluşmasına neden olmaktadır. Duygu bağı azalan kentli insanlar mekânsal olarak yakın yaşasalar bile aralarında rekabet ilerleme güdüsü ve sömürünün artmasına engel olamamaktadır (Pınarcıoğlu, Kanbak, & Şiriner, 2010: 88). Kentlerdeki ilişkilerde yaşanan çarpıklık ve yüzeysel ilişkiler kentli yaşlıları önemli ölçüde etkilemektedir. Kent, nüfus yoğunluğu ve insanlar arasındaki ilişkilerdeki duygu yoksunluğu yanında, yaşlılara yönelik birtakım sorunlar barındırmaktadır.

Yaşlılar, kentte yoksulluk yalnızlık istismar gibi toplumsal problemlerle daha sık karşılaşmaktadır. Ayrıca kentleşme sürecinde aile kurumunda yaşanan değişimler de yaşlıları etkilemektedir. Yaşlılar ailede pozisyon kaybı ve sosyal güvencesinde olumsuzluk yaşamaktadır. Bundan dolayı denilebilir ki kentleşme yaşlıların aleyhine bazı sonuçlar üretmektedir. Kentler özellikle mega kentler, yaşlılara yönelik fiziksel ve kurumsal bariyerler üreterek ana akım sosyal ve ekonomik yaşamdan yaşlıları ayrı tutmaktadır (Philipson, 2010: 598). Yalnız yaşamak zorunda bırakılan yaşlı kadınlar, evsiz ve yoksul yaşlılar, kent hayatında giderek artmaktadır. Nüfusun merkez kentlerde toplanmasının ürettiği karmaşa, ulaşım probleminden yaşlılar daha fazla etkilenmektedirler. Nüfusun belirli merkez kentlerde birikmesi yaşlıların yaşamlarını kalabalık, karmaşa gibi faktörlerle birlikte pek çok açıdan olumsuz etkilediği söylenebilir.

Kentleşmenin bireysel yansıması olan kentlileşme süreci başta aile kurumu olmak üzere toplumsal kurumları ve bireyleri etkilemektedir. Bununla birlikte kentleşmenin, tüm yaş grupları arasında yaşlıları önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Bu etki daha çok kentleşmeyle birlikte dönüşen kentsel mekânlarda görülmektedir. Zira kentleşmeyle artan betonlaşma ve özellikle mekânsal değişimler yaşlıların yaşamını daha da zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan bu yüzyılın küresel

trenlerinden olan nüfusun yaşlanmasına bağlı olarak kentlerde yaşayanların yaş ortalamaları yükselmesi kenti ve kentsel mekânları etkilemektedir. Kenti dönüştüren önemli yapısal dönüştürücülerden olan nüfusun yaşlanması, kenti mekân ve ilişki düzeyinde etkilemektedir. Kentin mimarisinden peyzajına, sosyal ve kültürel faaliyetlerinden üretim şekline kadar pek çok faktörler bu demografik değişkenden etkilenmektedir.

2.2. Kentte Yaşlıların Karşılaştığı Engeller

Kent, yaşlılar için başta sağlık olanakları ve rekreasyon alanları olmak üzere pek çok avantaj barındırmaktadır. Ulaşım araçlarının yaygınlığı, sosyal kulüplerin çokluğu, tiyatro, sinema gibi sosyal aktivite olanakları, alışveriş mekanlarına yakınlık, modern ısınma ve hijyen, gıda ve hizmet arzının yaygınlığı bu avantajların başlıcalarıdır. Ayrıca kentlerde hizmetlere rahat ulaşabilecek olma duygusu yaşlıları rahatlatmaktadır. Sosyal destek birimlerinin varlığı, ihtiyaç halinde sağlık ve ilaç desteğine hızlı ve etkin bir biçimde ulaşabilme, kentli yaşlılara önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bütün bunların yanı sıra kentte yaşlılar için bazı problem alanları bulunmaktadır. En başta kentlerdeki bazı yol, kaldırım ve geçitlerin bir kısım yaşlılara hareket engeli barındırması gelmektedir. Trafik, gürültü ve artan kaza riski ve güvenlik riskleri, yaşlılar için kent yaşamının başlıca zorluklarıdır. Ayrıca sosyal ilişkilerdeki yüzeysellik, kalabalık, hızlı akan kent yaşamı yaşlılar açısından kentin diğer mekânsal ve toplumsal problemlerindendir.

Kent yaşamında azınlıkta kalan gruplar, mekân uygulamalarında göz ardı edilebilmektedir. Bu anlamda diğer yaş gruplarına göre “azınlık” olabilen yaşlılar ihmale uğrayabilmektedirler. Yaşlılar bazı engellere sahip olduklarından onlar için kent yaşamının getirdiği birtakım zorluklar olabilmektedir. Kent mekânlarının fiziksel özellikleri yaşlılar için önem taşımakta ve onların yaşam kalitelerini direk etkilemektedir (Phillips, Siu, Yeh, & Cheng, 2005: 147–148). Yaşlılıkla birlikte meydana gelen fiziksel gerilemelere bağlı olarak kentsel mekânlara ulaşabilme yaşlılar için dikkat çekici bir konudur. Zira kimi yaşlılar bazı fiziksel gerilemelere bağlı olarak kentsel alanlarda erişim engelliyle karşılaşabilmektedirler. Yaşlılarda, yaşa bağlı ortaya çıkan fiziksel gerilemelerle oluşan engellere göre yürüyüş yolları,

kaldırımlar, parklar/yeşil alanlar, toplanma alanlarının yapılması önemli olmaktadır (Phillips vd., 2005: 162). Kentsel alanlardaki çevre düzenlemeleri, yaşlılarla birlikte tüm yaş grupları için oldukça büyük bir önem arz ettiği unutulmamalıdır.

Genel anlamda modernleşmeyle birlikte artan kentleşme sürecinde ailenin işlevlerinde de büyük değişiklikler olduğu kabul edilmektedir (Özbay, 2015: 32). Değişen aile yapısı, sosyal ilişkiler, sosyal dayanışma ağları modernleşme ve kentleşmeyle zayıflamıştır. Yaşlı bireyler kentsel ortamlarda sosyal dışlanma, sosyal ilişki zayıflığı, izole edilme gibi pek çok problemle karşılaşmaktadırlar (Ceylan, Ayar, & Günel, 2015: 91). Ayrıca modern dönemde ortaya çıkan profesyonel meslekler doğrultusunda yaşlılarla ilgili pek çok meslek birimi ortaya çıkmaktadır. Böylece kentsel yaşamla birlikte yaşlı bakımı kurumsal ve yapısal bir kimlik kazanmaktadır. Özellikle üretici sosyal sınıfın kadın emek gücü yaşlıların bakımında profesyonelleşme ihtiyacını doğurmaktadır.

2.3. Kentsel Alanlarda Yaşlıların Desteklenmesi

İnsanlar kendilerini birçok perspektiften algırlar ve bunların en önemlilerinden bir tanesi de *mekân kimliği*dir. Mekân yaşlıların hayatında diğer yaş gurubundakilere oranla daha önemli bir yere sahiptir. Kentte konutlar, kamusal açık ve kapalı alanlar tasarlanırken yaşlıların özellikleri göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Böylece yaşlılar kentsel alanda yaşadıkları sorunlarla baş edebilmeleri adına desteklenmiş olunurlar. Ancak kentsel ortamlarda yaşlılar çoğu zaman evlerine mahkûm ve yaşamdan izole edilirler. Dahası toplumun, genel olarak mekânları yaşlılara göre değil de daha çok gençlere göre organize ettiği kabul edilmektedir. Zira evden başlayarak, fiziksel ve sosyal alanın küçülmesinin yaşlılar için iyi bir durum olduğu varsayılmaktadır (Andrews & Phillips, 2005: 110–180). Diğer taraftan bu küçülme yaşlılarda yalnızlık, kimsesizlik, güvensizlik, dışlanma gibi problemler üretebilmektedir. Bu problemlerle baş edebilmeleri adına yaşlıların kamu tarafından desteklenmesi gerekebilir.

Bu desteklerin başında yaşlılara uygun ekonomik konutlar planlama gelmektedir. Yaşlıların kentte desteklenmeleri adına kentsel ortamlardaki yaşlıların giderek

yalnızlaşmalarını göz önünde bulundurarak konut mekânlarının planlanması gerekmektedir. Zira kentteki yaşlıların yalnız yaşam oranlarının yapılan araştırmalara göre artacağı söylenebilir. Gençlerle yapılan araştırmada yaşlılıkta tercih edilen yaşam tarzı sorusuna gençlerin %89.2'lik bir bölümü yaşlanınca kendi evimde yalnız yaşarım cevabını vermişlerdir. Ancak %7.9'u yaşlanınca çocuklarımın yanına giderim cevabı verilmiştir (Türel, 2007: 329). Bu durum gençlerin yaşlılık dönemleri beklentileri hakkında bilgi vermektedir. Yalnız yaşama tercihinin geleceğin yaşlılarında daha da artacağını göstermektedir. Diğer taraftan yaşlılar emeklilikle birlikte azalan gelir ve fiziksel kayıplar nedenleriyle ya çocuklarıyla ya da kurumda yaşamak zorunda kalabilmektedir. Her iki durumda da yaşlı bireyin kendisine ait “özel alan”ı ortadan kalkmaktadır. Burada sağlıklı, dinç bir emeklinin gelir ve fiziksel becerilerine uygun ve toplumdaki kopmadan yaşam sürdürebileceği konut modellerine ihtiyaç bulunmaktadır (Türel, 2007: 327). Yaşlıların gerek yalnız kalmaları gerekse çocuklarıyla kalırken kendi özel alanını oluşturabilmeleri adına kentsel alanda konut planlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Konutların iç ve dış mimarisi yapılırken yaşlıların fiziksel psikolojik durumları göz önüne alınması kentli yaşlıların desteklenmesi açısından önemlidir. Yaşlı barındıran evlerinin yaşlıların kullanımına uygun hale getirilmesi adına çalışmalar yapılmalıdır. Konuttan başlayarak kentteki kamusal ve özel alanların yaşlıların özellikleri ve ihtiyaçları göz önüne alınarak düzenlenmesi gerekmektedir. Zira kentleşme deneyiminde, yaşlılık açısından konut ve yeterli kamusal alan önemli olmaktadır (Uluocak, Arslan, Bakar, Gökulu, & Bilir, 2013: 160).

Bu açıdan bakıldığında kamusal mekânlarda yaşanan sorunlar ve barındırdığı fırsatlar penceresinden değerlendirmeye ihtiyaç bulunmaktadır. İktisadi amaçlar doğrultusunda gelişen kentlerin dezavantajlı bireylerin sahip olduğu olanaklar sınırlı olmaktadır (Şentürk, 2015: 9). Dezavantajlı bir kısım yaşlıların kent yaşamının ortaya çıkardığı stresle baş edebilmeleri ve kaliteli bir yaşlılık sürmeleri bazı olanaklara sahip olmalarıyla ilgilidir. Zira aktivitelere katılım, kulüplere üyelik, yürüyüş, dini etkinlikte bulunma, hayvan besleme, kitap ve gazete okuma, bulmaca

çözme, bahçıvanlık gibi aktiviteler yaşlılıkta ortaya çıkan, stresi azaltıcı ve sağlıklarının gelişimine katkı yapan durumlardır (Phillips vd., 2005: 157–162).

Kentlerde yaşayan yaşlıların çevreleriyle sağlıklı, huzurlu bir ilişki kurabilmeleri ve esenlik durumları, kentsel ortamların yapısal ve fiziksel donatılarının yeterli ve kaliteli olmasını gerektirmektedir. Modernleşmenin beraberinde gelişen ve *karşılaşma mekânı*¹⁰ olan (Şentürk, 2016a: 34) kentlerde bulunan açık ve kapalı kamusal alanlar, yaşlı bireylerin iyi olma halleri ile aile ilişkilerinin sıhhati açısından önemlidir. Zira kamusal mekânlar yaşlıların aktif kalabildikleri/katılabildikleri ve kendilerini toplumsal olarak var edebildikleri alanlar olmaktadır. Ancak kentsel koşullar nedeniyle kentte eve/konuta verilen önem bu tarz kamusal alanlara verilmemektedir. Kamusal mekânların yaşlılar için elverişliliği konusunda sıkıntılar olduğu görülmektedir. Kentler erişim açısından yollar ve kaldırımlardan ve ilgili açık ve kapalı kamusal binaların fiziksel yapılarına kadar söz konusu kentler pek çok engel barındırmaktadır. Bu bağlamda bina ve konutun yanında kamusal alanların da yaşlılara özel tasarlanması yaşlıları için önemli görülmektedir. Zira kentteki park vb. kamusal alanlar yaşamın büyük kısmını kapalı alanda geçiren yaşlılar için bir hava değişimi imkânı barındırmaktadır (Arat, 2007: 336–337).

Alan yazınında, kentlerdeki 65 yaş üstü kişilerin büyük kısmının hareket edebilme açısından bağımsız olduğunu göstermektedir. Bir araştırmada yaşlıların %84'ü kendi başına dışarı çıkabildiğini, %8'i kısmen yardım alarak dolaşabildiğini, %4'lük kesim ise başka birinin yardımıyla dışarı çıkabilmektedir. Ancak %4'lük bir küçük grup tamamen eve bağımlıdır (Uluocak vd., 2013: 110). Kentlerdeki yaşlıların büyük kesimi/oranı dışarı çıkabildiği göz önüne alınarak kentsel kamusal alanların bu doğrultuda düzenlenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte Çanakkale kentinde yapılan söz konusu araştırmada, yaşlıların kamusal alandan çekildikleri bulgulanmıştır. Bundan dolayı yaşlıların sosyal katılımlarını sağlanmaya dönük politikalara önem verilmesine dikkat çekilmiştir. Bu araştırma bulgularına dayanarak

¹⁰ Sosyalleşme alanları olarak kullanılan kamusal mekanlar, kentlerde yaşlıların ve diğer bireylerin *karşılaşma mekanları* olarak tanımlanmaktadır (Şentürk, 2015a, s. 10).

yaşlılar için kentte birtakım düzenlemeler yapılabileceği belirtilmektedir. Bu doğrultuda kent merkezleri, parklar ve yeşil alanlar ve toplu taşıma araçları yaşlıların kısıtlılıkları düşünerek düzenlenmesi önerilmektedir. Ayrıca sadece yaşlıların kullanacağı toplu taşıma araçlarının düşünülmesini de teklif etmişlerdir (Uluocak vd., 2013: 160). Bu anlamda yaşlıların fiziksel, sosyal ve psikolojik özelliklerine bağlı onlara özel birtakım ihtiyaçları göz önüne alınmasının gerekliliğine dikkatleri çekmişlerdir.

Yaşlılar için farklılaşan özellikler olsa da konut ve dış mekâna ilişkin çevre düzenlemeleri başta olmak üzere güvenlik ve ulaşım gibi kentsel hizmetler, tüm yaş gruplarının ortak ihtiyaçlarıdır (Şentürk, 2015a: 13). Bu ihtiyaçların başında sözü edilen ve kentin sosyal donatısı olan konut ve dış *mekânlar* kenti yaşanılır ve çağdaş kılmaktadır. Bu bağlamda denilebilir ki her yaş grubunun kullanması ön görülen bu mekânlar, yaşlıların yaşa bağlı fiziksel gerilemeleri hesaba katılarak planlanmalıdır (Arat, 2007: 336–337). Zira kentin hitap ettiği *ortalama bireye* ait özelliklere yaşının uyum sağlaması güç olmaktadır. Ayrıca yaşlılar için barınma, temel besin ihtiyacı, güvenlik gibi temel ihtiyaçlarının yanında, stres azaltıcı rahatlama mekânlarına ulaşılabilirlik de önem arz etmektedir (Phillips vd., 2005: 157–162). Bu anlamda kentteki kaldırım, yaya geçitlerindeki (varsa) yaşlılara yönelik engelleri kaldırıp bu mekanlara yaşlıların ulaşabilmeleri desteklenmelidir. Son dönemlerde ortaya atılan yeni kentleşme akımı, yaşlı dostu kent anlayışı ve kentsel yenileme uygulamaları yaşlıların kentsel yaşamda destekleyecek düzenlemeleri yapabilme adına fırsatlar üretmektedir.

2.4. Yeni Kentleşme Yaklaşımı ve Yaşlanma

Küreselleşmenin kent algısına ve yorumlanmasına yaptığı etkiler nedeniyle kentlerin yönetsel ve gelişim boyutları 1990'larda yeniden değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda kentsel yaşamda insanların refah düzeylerini artırma, kentlerin fiziksel ve sosyal gelişmelerinin hızları ve yönünü belirleme adına *yeni kentleşme akımı* geliştirilmiştir. Postmodern hareketten etkilenen bu kentleri dizayn etme hareketi 1993'de yapılan kongreyle dünya gündeminde yeni bir boyut getirmiştir. Bu hareket temelde, kentsel mekânı ve bu mekânı kullananları anlamlandırma çabasıdır.

Böylece kenti yeniden biçimlendirme ve daha yaşanabilir ve sürdürülebilir kılma amaçlanmaktadır. Ayrıca bu akımla yalnız yaşamın arttığı ve sosyal ilişkilerin azaldığı kentlerde ilişkileri geliştirme amaçlanmaktadır (İstif, 2009: 5). Emely Talen'e göre yeni kentleşme akımında üç temel sosyal amaç yer almaktadır. Bunlar sırasıyla, topluluk duygusunu oluşturmak, ortak yarar bilincini geliştirmek ve sosyal eşitliği sağlayabilmektir (Talen, 2002).

Yeni kentleşme akımında yer alan insancıl kent olma ve kentte yoğunluğu azaltmaya dönük bütünleşik kent anlayışları temelde yaşlıların kentsel yaşamını kolaylaştırmaya hizmet etmektedir. Bu anlayış birlikte, kentsel mobilitayı daha geniş bir zeminde değerlendirerek kentteki yoğunluğu hafifletme ve böylece ferah bir kentsel ortam oluşturulma amaçlanmaktadır. Yeni şehircilikte kentsel mekânda konut, iş, eğlence ve rekreasyon alanlarının yürüme mesafesinde olması hedeflenmektedir (İstif, 2009: 9). Ayrıca iş yerlerini konut mekânlarına yakın organize edilerek otomobile olan bağımlılığı azaltmak istenmektedir (Özdal, 2010: 44-57). Zira bu anlayışta araba bağımlılığı yerine kamusal alanlara yaya yoluyla erişimi olanaklı kılma ve böylece kentteki yoğunluğu azaltma anlayışı söz konusudur. Bu anlayışta büyük alveriş alanları yerine köşe başı dükkânları teşvik edilerek sosyal ilişkileri mahalle düzeyinde canlandırmak istenmektedir. Ayrıca yeni şehircilik anlayışında kentlilerin bir araya gelerek sorunlarını tartıştıkları kamusal alanlarda düzenleme hedeflenmektedir. Ayrıca sokaklar, meydanlar ve parklar gibi günlük hayatın bir parçası olan kamusal boş alanları canlandırma amaçlanmaktadır. Binalar izole edilmek yerine sokak; park ve yeşil alanlarla birlikte düşünülmektedir. Zira akımın genel politikası toplulukları ve karma kullanımı teşvik etmektir. Diğer taraftan kentsel mekânlar, yerel tarihe, coğrafik özelliklere ve ekolojiye saygılı olarak biçimlendirilme hedeflenmektedir. Kent ve çevresini insan merkezli olarak bütüncül bir bakışla değerlendirerek sürdürülebilir kentsel büyüme amaçlanmaktadır (İstif, 2009: 9).

Yeni kentleşme akımında kentleşmenin ortaya çıkardığı olumsuzlukları azaltarak yaşlılar dâhil tüm bireyler için daha tercih edilebilir mekân ve çevre üretimi amaçlanmaktadır. Günlük yaşamdaki pek çok aktivitenin yaya olarak yapılabilecek

şekilde kentin düzenlenmesi ve başta komşuluk ilişkileri olmak üzere geleneksel sosyal ilişkileri düzenleyici kentsel mekân düzenlemeleri, temel esas nokta olmaktadır. Bu akım direkt yaşlıları hedef almamakla birlikte kentin genelde sorunlarını iyileştirmeye dönük politikalar geliştirmektedir. Ancak ilişkileri mahalle düzeyinde geliştirme ve yayalaştırma çalışmaları kentsel yaşamda yaşlıların daha rahat etmelerine hizmet etmektedir. Zira kentteki ilişkilerin düzenlenmesi ve kentsel mekânlara ulaşılabilirlik önemli ölçüde yaşlıların yararına olacaktır. Bu çerçevede, yeni kentleşme yaklaşımı kentte yaşayan yaşlıların rahat etmelerine ve yaşamlarını kolaylaştırıcı politikalar barındırmalıdır (Özdal, 2010: 47).

2.5. Yaşlı Dostu Kentler

Modern kent yaklaşımlarından olan “dost kent” anlayışıyla çocuğa, gence, yaşlıya, kısacası toplumdaki dezavantajlı gruplara yönelik, onların istek ve önceliklerine göre kentsel mekânları düzenlemeyi kapsamaktadır (Şentürk, 2015a: 8). Bu yaklaşımlardan olan *yaşlı dostu kent* anlayışı bütün yaşlıların kentsel yaşama aktif katılımlarına olanak sağlama esasına dayanmaktadır (Özservet, 2015: 58). Diğer taraftan yaşlıların aktif katılmaları kentsel alanda sosyal, ekonomik, kültürel olarak oldukça geniş kapsamlı bir durumu içermektedir. Zira Dünya Sağlık Örgütü (DSO) yaşlı dostu kentleri, yaşlıların sağlık, katılım ve güvenlik fırsatlarını geliştirerek onların sosyal yaşama katılım durumlarını geliştirilmiş kentler olarak tarif etmektedir (WHO, 2007). Yaşlı dostu kentlerde yaşlıların bağımsızca sosyal katılımlarına destek verilerek yaşlıların yaşam kalitelerini arttırmak hedeflenmektedir.

Birleşmiş Milletler tarafından yaşlı dostu kentler için belirlenen ilkeler katılım, bağımsızlık, yaşlı bakımı, kendini gerçekleştirme genel başlıklarını içermektedir. Bu düzenlemeler sadece yaşlılar için değil, başta dezavantajlı gruplar olmak üzere bütün kentlilerin yararına görülmektedir (Özservet, 2015: 58; Köse & Erkan, 2015: 149). Yaşlı dostu kentler, sadece yaşlıların yaşamlarını kolaylaştırmamaktadır. Engellerin kaldırıldığı, binalar ve sokaklarla birlikte insanların hareketliliği noktasında bağımsız olmaları genç, yaşlı, kadın ya da engelli tüm bireylere gerekmektedir (WHO, 2007: 6). Kentin yaşlılar için dost olduğunu belirleyen kriterler sekiz başlıkta ele alınmaktadır:

- a) Konut/ev,
- b) Dış mekânlar ve binalar,
- c) Yollar, kaldırımlar ve diğer ulaşım imkânları,
- d) Sosyal yaşama dahil olabilme ve toplumun yaşlılara karşı saygı ve desteği,
- e) Yaşlıların ücretli işgücüne katılabilmesi,
- f) Bilgilendirme, iletişim,
- g) Sağlık hizmetleri,
- h) Vatandaşlık görevini yerine getirebilme (Özservet, 2015: 59).

Bütün bu özellikler birbirleriyle ilişkilidir. Yaşlı dostu kentler yaşlıların kentin olanaklarından daha fazla yararlanabilmelerini hedeflemektedir. Bu anlayışla yaşlıların aktif olabilmelerine kolaylık ve onların yerinden edilmeden yaşlanmalarına olanak sağlanmaktadır.

Aktif yaşlanma açısından yaşlı dostu kentler ve topluluklar olması önemlidir. Yaşlı dostu kentlerde temelde katılım fırsatları, sağlık olanakları ve güvenlik ve bağımsız hareket fırsatları üzerinden değerlendirilmektedir. Yaşlı dostu kentleri belirleyen özellikler arasında yer alan dış mekânlar ve binalar ile evin fiziksel özellikleri yaşlıların sosyal katılımlarına, sağlıklarına ve güvenli yaşamalarına katkı yapmaktadır. Ayrıca kentin fiziksel özelliklerini içeren bu kriterler yaşlıların fiziksel zarar görmeden güvenli bir şekilde kişisel hareketliliğine katkı yapmayı hedeflemektedir. Diğer taraftan yaşlıların sosyal iyi oluş hallerini etkileyen sosyal çevre ve kültür ilkeleri ise yaşlıların zihinsel iyi oluşlarını etkilemektedir. Saygı ve sosyal dâhil olma ilkeleri diğer insanların yaşlı insanlara tutum, davranış ve mesajlarında iyileştirmeye dönüktür. Öte yandan sosyal katılım ise yaşlıların rekreasyon, eğitim, kültür ve psikolojik iyi olma aktivitelerine katılmalarını içermektedir (WHO, 2007: 5–9). Ayrıca *yaşlı dostu kent*¹¹ uygulamalarında ulaşım önem kazanmaktadır. Özellikle toplu taşımacılığın imkânı, ücreti ve kullanışlılığı

¹¹ Yaşlı dostu kentler için belirlenen sekiz kriter için ayrıntılı olarak Zelal Günel'in çalışmasına bakılabilir (Günel, 2015, s. 77).

kentin yaşı için yaşanabilir olması noktasında belirleyici olmaktadır (Günel, 2015: 77). Ayrıca yaşı dostu kentlerde yaşlıların gündelik hayatta her türlü kaynağa kolay ulaşabilmeleri temel amaçlardandır. Zira yaşlılar için sıklıkla kullanılan hastane, eczane gibi mekânlara kolay erişim önemlidir.

Yaşı dostu kentleri belirleyen ilkelere kamusal mekânların kullanımıyla ilgili düzenlemeler öne çıkmaktadır. Ev ve kamusal alan arasında erişebilir olma, güvenlik, yaya yürüyüşüne uygun olma, insanlarla ve doğayla ilişki kurabilme durumları kamusal mekânlarla ilgili altı çizilmesi gereken noktalardır. Literatürdeki çalışmalarda kentteki yaşlıların ev dışında vakitlerini park benzeri yeşil alanlarda geçirdikleri belirtilmektedir. 2015 yılında İstanbul’da yapılan bir araştırmaya göre yaşlıların %81.5’i ev dışında vakitlerini parkta ve yeşil alanda geçirdiklerini belirtmektedirler (Otrar & Kurtkapan, 2015: 171–194). Bu anlamda kentte yaşayan yaşlılar için park vb. kamusal alanlar önemli bir yer tutmaktadır.

Türkçe alan yazınında dost kent tartışmaları ekseninde yaşı dostu kentlerle ilgili ideal tip oluşturulma denemesi dikkat çekicidir. Bu araştırmasında Dülger, yaşlıların dost kent bağlamında kentleşme sürecine dâhil edilmelerinin önemine değinilmektedir. Ayrıca bu süreçte fiziksel çevrenin yanında sosyal çevreyi ihmal edilmemesinin önemini vurgulamaktadır (2015). Kentlerin yaşı dostu haline getirilmesinde kentsel yenileme ve dönüşüm hareketinin önemine değinilen başka bir araştırmada konut gibi mikro ve kamusal alan gibi makro kentsel mekânların yaşı kullanımları referansıyla imarları önerilmektedir. Bahsedilen araştırmada bu mekânlarda yaşlılar için engellerden arındırılmış, sosyal katılım elverişli sosyal ve mekânsal çevre planlanması tavsiye edilmiştir (Akyıldız, 2016). Ayrıca Dülger’e (2015) göre yaşı dostu kentler ile aktif yaşlanma ve yerinde yaşlanma arasında ilişki bulunmaktadır. Yerinde yaşlanmayla ilgili akademik çalışmalarda, mekânın yaşam memnuniyetine etkisi araştırılmaktadır. Ayrıca kentte yaşlıların çevre ve yaşam kalitesinin karşılaştırılmaktadır. Dörter (2014) evlerinde/yerlerinde yaşlanan yaşlıların sosyal, kültürel çevre memnuniyetlerinin ve yaşam kalitelerinin yüksek olduğunu belirlemiştir. Öte yandan kurumlarda yaşlanan yaşlılarda ise fiziksel çevre memnuniyetinin yüksekliğine dikkat çekmektedir. Yerinde yaşlanmayla kamu

kurumlarında yaşlanmayı maliyet ve verim üzerinden karşılaştırılmaktadır (Akbaş Metin, 2016).

Dost ve yavaş kentler tam da yaşlılar için yaşanabilir kentler oluşturma adına önemli projeler olmaktadır (Günel, 2015: 76; Özservet, 2015: 58). Son zamanlarda kentlerde yaşlılar için güzel ve kullanışlı mekânlar oluşturma bir eğilimdir. Bu bağlamda Dünya Sağlık Örgütü, 35 kentte bu çalışmayı yürütmektedir (Smith, 2009: 42). Bu kentler arasında İstanbul'da aday olarak çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmalar genellikle kentin fiziksel ve sosyal koşullarını iyileştirme, yaşlıların daha rahat yaşamalarına uygun hale getirmeye yöneliktir. Diğer taraftan “Aile dostu”, “yaşlı dostu”, “dost kent” yerine ise “yaşanabilir kent” kavramı tercih edilebilir (Şentürk, 2015a: 16). “Yaşanabilir kentler” de yaşlılar dâhil tüm dezavantajlı gruplar yer almaktadır. Özellikle yaşlıların başkalarına bağımlı olmadan sosyal çevreye katılımları önemli olmaktadır. Bu anlayışla hareket özgürlüğü kapsamında kentin araçlar yerine yayalar esas alınarak düzenlenmesi istenmektedir (Şentürk, 2016b: 132). Yolların, yaya geçitlerinin ve ışıkların düzenlenmesinin yanında oturma bankalarının sayısının ve kalitesinin de yaşlıların sosyal yaşama katılımlarına etkisi bulunmaktadır. Yaşlıların kentsel mekânları daha aktif kullanabilmeleri adına kentlerdeki kamuya açık tuvaletlerin sayısı ve niteliği; oturma bankalarının sayısı ve dağılımı ve yolların düzgünlüğü önem taşımaktadır.

2.5.1. Yaşlı Dostu Kentlerde Yaşlıların Sosyal Katılımı

Alan yazınında, genel olarak yaşlıların sosyal katılımları üç başlıkta değerlendirilmektedir. Yaşlılar kâğıt oynamak, gezi vb. sosyal ve kültürel faaliyetlere katılarak *kollektif* bir sosyal katılım gerçekleşmektedir. Öte yandan *üretken* katılımı ise yaşlılar gönüllü faaliyetlerde başkalarının yararlarına işlerde aktif görev almaktadırlar. Son olarak *siyasal* katılım ise yaşlıların karar verme ve kaynakların dağıtım sürecine etki etmeleriyle gerçekleşmektedir (Ceylan, Kurtkapan, & Turan, 2015: 51). Yaşlıların kentsel ortamlarda bu üç tarz katılımların gerçekleştirilmesinde yerel yönetimlere sorumluluklar düşmektedir Zira son iki katılım olanakları yaşlıların sosyal projelerde ve karar mercilerinde yer almaları o kente aidiyet duymalarını güçlendirmektedir. Ayrıca bu katılımlar yaşlıların kentin sorunlarına

daha fazla sahip çıkmalarına ve böylece gönüllü faaliyetlere katılabilmelerini teşvik etmektedir. Ancak alan yazınında kentsel alandaki yaşlıların gönüllü çalışmalara katılımlarının az olduğu görülmektedir. İstanbul’da yaşlılara yönelik yapılan bir çalışmada 65 yaş üstü katılımcıların ancak %7.4 oranı gönüllü faaliyetlere katıldığını tespit edilmiştir (Otrar & Kurtkapan, 2015: 175). Çanakkale kentinde yapılan diğer bir araştırmada ise yaşlı katılımcıların %14’ü gönüllü faaliyetlere katıldığını, %86’sının ise katılmadığı belirtilmektedir (Uluocak vd., 2013: 117). Öte yandan yaşlıların kazandıkları sosyal sermayenin topluma kazandırılmasında gönüllülük faaliyetlerinin etkisi bulunmaktadır (Şentürk, 2015: 318). Ayrıca yaşlıları yaşam süresi ve kalitesinin artmasına bağlı olarak onların sosyal katılımları da artacaktır. Yaşlılar yerel politikada daha aktif olabildikleri oranda da yaşlılar için daha uygun kentler oluşturulacaktır. Bu açıdan yaşlıların karar alma mekanizmalarında ve planlama süreçlerinde daha fazla yer alabilmeleri ve yaşlıları ilgilendiren yerel politikaları etkileyebilme olanaklarına sahip olmaları önemlidir.

2.5.2. Yerinde Yaşlanmayı Olanaklı Kılan Dost Kentler

Yaşlanma sosyolojisi literatüründe yaşlı/mekân ilişkisi daha çok “yerinde yaşlanma” ana başlığı altında değerlendirilmektedir (Smith, 2009: 9). Bu kavram yaşlıların orta yaşlarında (45-64) yaşadıkları ev, sokak ve mahallede yaşamlarına devam etmelerini anlatmaktadır. Yerinde yaşlanmada konut önemli bir bileşen iken, yerleşim yeri (mahalle) ve buradaki insanlar (komşular) konut kadar belirleyici olmaktadır. Ayrıca yaşlı bireylerin yaşanan fiziki ve sosyal çevrenin özellikleri ile yaşamdan memnuniyet arasında ilişki bulunmaktadır (Kalınkara & Arpacı, 2013). Bu doğrultuda kentleşme çalışmaları içerisinde yaşlıların yaşam yeri koşullarını araştıran çalışmalara rastlanılmaktadır. Bu çalışmaların önemli bir kısmında yaşlıların hasta ve zayıf düştükleri durumda bile kendi ev ve sosyal çevrelerinde yaşamayı tercih ettikleri belirtilmektedir. Zira yaşlılar genellikle alışkan oldukları sosyal ve fiziki çevrelerinden kopmak istememektedirler. Öte yandan kentsel yaşamla birlikte ortaya çıkan sosyal, kültürel ve ekonomik özellikler yaşlıların kendi ev ve mahallelerinde yaşlanabilmelerinde birtakım engeller çıkarmaktadır. Bu engellerin başında

kalabalıklaşan nüfus ile bina ve çevre koşullarının yaşlının fiziksel gerilemelerine cevap veremeyecek nitelikte olması gelmektedir (Smith, 2009: 14).

Yaşlanma sağlık ve mekân çalışmalarının büyük çoğunluğu iki yerdeki yaşanan deneyim, yapılanma ve mekâna yüklenilen anlamlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlardan biri kendi evleri ve diğeri ise destek bakım yerleşkeleridir (Andrews & Phillips, 2005: 16). Literatürdeki çalışmalara göre yaşlı bakımı söz konusu olduğunda akla ilk olarak kurumsal bakım gelmektedir. Ancak gerek Avrupa’da yaşlıların bağımsız bir hayat sürmesinin sağladığı olanaklar gerekse de bunun maliyetinden dolayı evde bakım hizmetine ve böylece yerinde yaşlanmaya kayış söz konusudur (Ceylan vd., 2015: 87). Yaşlılar yaşlandıkları zaman eskiden beri alışageldikleri yerde yaşamak istemektedirler ve bu onların yaşam kalitelerini de etkilemektedir. Bu anlamda yaşlılar ileri yaşlarda huzur evi gibi alternatifleri değerlendirmek istememekte ve mekâna bağlılık duygusunu daha fazla yaşayabilmektedirler (Tufan, 2003: 150). Zira yaşlanma bir alışkanlıklar ve hatıralar üretme sürecidir. Bunların değişimi kolay değildir. Ayrıca mahalledeki toplumsal ilişkilerin yaşlıların gündelik hayatlarında önemli bir yere sahiptir. Yeniden ilişki geliştirmekte güçlük çeken yaşlılar alıştıkları bu ilişkiler devam ettirmek istemektedirler. Bu bağlamda fiziksel yeterliliği ne olursa olsun yaşlıların bildikleri çevrede yaşam sürdürme arzusu taşımaktadırlar. İstanbul’da yapılan yaşlı durum araştırmasında yaşlıların %83.7’si sağlığı bozulduğunda kendi evlerinde rahat hissettiklerini belirtmektedirler (Otrar & Kurtkapan, 2015: 196). Zira yaşlı bireyler, uzun süre yaşadığı mekânla yaşam alışkanlıkları ve deneyimleri üzerinden bir aidiyet geliştirmektedirler. Ayrıca alışkın oldukları mekânlar yaşlılara kendilerini güvende hissettirmektedir. Bu yüzden yaşlıların yerinden edilmeden yaşayabilmelerini olanaklı kılan, yaşlı dostu kentler yaşlıların iyi olma hallerini etkilemektedir (Yaylagül, 2015: 71). Ancak yerinde yaşlanma, evin fiziksel tasarımı ve kentsel donatılara erişilebilirliğiyle yakından ilişkilidir. Özellikle kentte konutlarla birlikte parklar, tuvaletler, ibadet mekânları, alışveriş merkezleri, pazarlar gibi ortak alanların yaşlı dostu olarak tasarlanması belirleyici olmaktadır (Kalinkara, 2015: 64).

Bu doğrultuda kentlerin gözden geçirilip, kentsel dönüşüm gibi fırsatları bu açıdan değerlendirmek gerekmektedir.

2.5.3. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm ve Yaşlı Dostu Kent İçin Kaçan Fırsatlar

Kentsel dönüşümde, gecekondulaşmanın ortaya çıkardığı sorunlarla mücadele ve kentin daha modern hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca göç ve hızlı kentleşme sürecinde kentte oluşan olumsuzlukları, kentte ortaya çıkan değişimi tersine çevirme hamlesi bu dönüşümde hedeflenmektedir. Zira göçün kentte bıraktığı olumsuz izleri silerek yeni bir kent tasavvuru kurmak amaçlanmaktadır. Ayrıca kentsel dönüşümle kenti modernleştirme, modern değerlerle estetize etme arzularıyla yakından alakalıdır (Şentürk, 2012: 135). Diğer taraftan son zamanlarda kentlerde yaşanan sanayisizleştirme hareketi kentsel dönüşümün temel belirleyicilerinden birisidir. Bu kavram, ağır sanayi ve imalat sanayiye bağlı istihdamın kentlerde azalmasını anlatmak için kullanılır (Duman & Coşkun, 2015: 28). Sanayi bölgelerinin kentin merkezlerinden uzaklaştırılmasıyla oluşan kentin çirkinliğinin önüne geçilmeye ve kentler turizm açısından cazip hale getirilmeye çalışılmaktadır. Böylece kentin merkezindeki tarihi mekânlar yeniden düzenlenmektedir. Bu durum ekonomik yapının ve istidam alanlarının değişmesine neden olmaktadır. Şöyle ki sanayinin önce kent çeperine, daha sonrada kentin dışına gönderilmesiyle birlikte kent merkezleri hizmet sektörlerine açık hale gelmiştir (Şentürk, 2012: 139). Sanayisizleşme kapsamında hizmet faaliyetlerinin öne çıkması önemli değişimleri de beraberinde getirmektedir. Kentler imalat mekânlarından giderek işletme metropollerine dönüşmekte ve bu dönüşümün sosyal ve ekonomik yansımaları yaşamaktadır.

Kentsel dönüşümün sonuçlarından biri olan mutenalaştırma (gentrification) ile kültür ve turizm amacıyla dönüştürülen bölgeler yeni sınıfların beğenileri doğrultusunda cazibe kazanmakta ve bu bölgelerin emlak fiyatları yükselmektedir (Danış & Aksoy, 2011: 138). Ayrıca bu tarz çalışmalarda daha çok turist çekme amacı güdülmekte ve yerel halkın ihtiyaçları ikinci plana itilmektedir. İlgili durumdan şehrin imajı olumlu

etkilenmekte ancak çoğu zaman sosyal ortamlardan kopukluk ve bölge sakinlerinin ihtiyaç ve beklentilerini dikkate almamakla eleştirilmektedir. Konut stokunun restorasyonu ile yaşanan değişim aile yapısından yaşam tarzlarına kadar köklü değişimleri içermektedir. Bu süreç bir kısım yoksul kişilerine bu bölgeleri terk etmesiyle neticelenmektedir (Danış & Aksoy, 2011: 155). Bu dönüşümün kaçınılmaz etkileri yaşlılar üzerinde görülmektedir. Bu durum ekonomik anlamda giderek yoksullaşan yaşlıların kentteki pozisyonlarını da etkilenmektedir. Özellikle gelir seviyesi düşük yaşlılarda daha fazla mağduriyetler yaşatmaktadır. Diğer taraftan bu süreçte üretilen yeni eğlence mekânları ve kentin belirli mekânlarındaki yoğunluklar yaşlıları huzursuz edebilmektedir.

Kentleşme, konutların biçim, boyut ve toplumsal anlamlarını zamanla değiştirmektedir. Bu yüzden kentleşme bir yerleşme probleminden öte toplumsal düzen kurma anlayışıdır. Bundan dolayı kentleşmenin bir boyutunu oluşturan kentsel dönüşümle yeniden bir toplumsal düzen değişimi yaşanmaktadır. Bu süreçte yoksullar ve yaşlıların durumları göz önüne alınmalı; onların konut ve kamusal mekân ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır. Zira kentsel dönüşümün ilk mağdurları yoksullardır. Ancak uygulamaların çoğu zaman bu şekilde olmadığı görülmektedir (Şentürk, 2012: 143–146).

Kentsel dönüşüm süreci pek çok araştırmacı tarafından rant boyutu ele alınmaktayken söz konusu sürecin sosyal yönleri de bulunduğunu belirtmek gerekmektedir (Danış, t.y.). Zira modernleşme bağlamında yapılan kentsel müdahaleler mekânları ve sosyal yapıyı etkilemektedir (Şentürk, 2016a: 33). Bundan dolayı kentsel dönüşüm, aile başta olma üzere yaşlı bireyleri de kapsayan tüm yurttaşlar için önemli fırsatlar barındırmaktadır. Kentsel dönüşümün fırsatlarını değerlendirme adına ilgili dönüşümün sosyal ve kamusal faydayı gözeten bir eksenle yapılması gerekmektedir. Ancak bugüne kadarki deneyimlerinden söz konusu değişimin yeni sorunlara neden olduğu da belirtilmelidir (Şentürk, 2015a: 15). Özellikle yaşlıların da bu süreçten olumsuz etkilendiğine dikkat çekilmelidir. Kentte meydana gelen hızlı dönüşümler yaşlılar üzerinde ise daha fazla etki bırakmaktadır. Bu müdahalelerin kentte ortaya çıkardığı yoksulluk durumu yaşlıları ekonomik

anlamda daha derinden etkilemektedir. Zira gerek çarpık kentleşmeyi düzenleme, gerek sanayinin çekilmesiyle boşalan alanları yeniden kurma, gerekse de turizm amaçlı mekânları yeniden dizayn edilmesiyle ortaya çıkan kentsel dönüşümde yaşlılar gereği kadar düşünülmemektedir.

2.6. Türkiye’de Kentleşme ve Yerel Yönetimler

Türkiye’de kentleşme deneyiminin analizi genellikle İstanbul üzerinden yapılmaya çalışılmaktadır. İlgili literatür değerlendirilmelerinde genellikle konut ve kamusal mekanlarla ilişkili sorunlar ele alınmaktadır. Türkiye’de kentleşme bireylerin fiziksel ihtiyaçları göz önüne alıp sosyal ihtiyaçları ihmal eden bir karakter sergilemektedir. Zira kentsel alanlarda bireyler için evlerin satın alınabilir olması diğer tüm özelliklerinin önüne geçmektedir. Bu durum Türkiye’de kentleşme deneyiminde evin yaşam alanı olma özelliklerini büyük ölçüde olumsuz etkilemektedir. Kentsel alanlar daha çok konut üretiminde kullanılmakta ve bu durum kamusal alanları daraltmaktadır. Zira kamusal mekânlar yeterli derecede önemsenmemektedir. Kamusal alanların daralması özellikle alt sınıf vatandaşları daha fazla etkilemektedir. Zira bu sınıftakilerin konut ve çevresindeki donatı eksikliği onların kamusal alanlara gereksinimlerini arttırmaktadır (Şentürk, 2015a: 18). Ayrıca yaşlılar diğer yaş grubundakilerden daha fazla kamusal alanlara ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak konut yapılaşmasına verilen önem doğrultusunda kentsel alanların giderek küçülmesiyle yaşlıların hareket alanlarının kısıtlanmaktadır. Ayrıca kapalı siteler, yüksek katlı binalar ve kentin merkezindeki rant paylaşımına paralel olarak var olan alanların giderek daralmasına ve evden çıkmayan yalnız yaşayan yaşlıların oluşmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı kentli yaşlılar söz konusu olduğunda ev/konutlardan başlayarak yaşam mekânlarının yanındaki bahçe, sokak, mahalle ve doğal ve/veya yapay kamusal mekânlara önem verilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de kentleşme ile ilişkin alan yazınında Cumhuriyet’in ilanından itibaren 1950’lere kadar olan dönem birinci dönem, 1950 ile 1980 arasına ikinci dönem ve 1980 sonrası ise üçüncü dönem olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca literatürde 2000 sonrasındaki süreci ayrı bir dönem olarak ele alan yaklaşımlar da söz konusudur. Bu dönemlemeyle birlikte var olan toplumsal dinamiklerin kentleşmeye etkisi

incelenmektedir. Türkiye’de kentleşme, kapitalist dünya sistemine eklemlenme ve modernleşme serüveni ile anlaşılmaktadır. 1950’lerde ithal ikameci sanayi modelinin benimsenmesi sonucu kentte sanayilerin oluşturduğu işgücü ihtiyacı kırdan kente göçleri netice vermiştir (Yaylagül, 2015: 67). 1980’lerden itibaren ithal ikameci bir ekonomik politikadan liberal ekonomik anlayışa geçilmesiyle kent merkezlerinde hizmet ve finans sektörleri gelişmeye başlamıştır. Diğer taraftan bütün bu süreçle birlikte sanayi ve küçük ölçekli üretim alanları kent dışına taşınmıştır (Şentürk, 2012: 135). Ayrıca Türkiye’de 1990’larda izlenen ve devam eden neoliberal kentsel yeniden yapılanma süreci, üretimin ve mekânsal yapılanmanın radikal olarak yeniden biçimlendirilmesini içermektedir (Kurtuluş, 2010: 214).

Türkiye nüfusunun %93’ü kentlerde yaşadığından bu yaşlıların büyük kısmı kentlerde yaşıyor olacaktır. Küresel yaşlanmadan bağımsız olamayacak bir şekilde Türkiye’de de kentlerdeki yaşlı nüfus oranı giderek artmaktadır. Kentsel yaşam kendi içerisinde bazı sosyal durumlar/sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bunlar arasında yaşlıların kurumsal bakımı, yaşlıların yalnızlaşması başta gelmektedir (Tomambay, 2015: 142). Ayrıca yaşlıların kültür ve yaşam merkezleri başta olmak üzere ibadethaneler, hastaneler, alışveriş mekânları olmak üzere çeşitlilik gösteren kamusal mekân ihtiyaçları da bulunmaktadır. Söz konusu bütün bu alanlara da *erişebilme*, *erişilebilirlik* önemli bir ihtiyaç olmaktadır. Ancak yaşlı bireylerin toplumsal anlamda kendilerini var ettikleri kamusal mekânlar ne yazık ki kentlerde yeteri kadar oluşturulmamıştır.

Genel kabule göre, kentlerde yaşam koşullarının daha iyi olduğu düşünülmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye’de yapılan son çalışmalar, büyük kentlerdeki yaşam kalitesinin giderek düştüğünü göstermektedir (Özbay, 2015: 244). Türkiye’de, hızlı kentleşmenin sonucu olarak kentte olması beklenen ideal kentli ilişkilerin gelişmesini olumsuz yönde etkilemiş ve “eksik kentlileşmeye” yol açmıştır. Bu eksiklikler ise temelde kentte yaşayan bireyleri ve aile ilişkilerini etkilemektedir (Şentürk & Turan, 2015: 20).

Türkiye’de, başta İstanbul olmak üzere Ankara, Çanakkale ve Antalya’da yakın dönemde yapılan ilgili saha çalışmaları yaşlıların kentsel yaşam deneyimleri ve genel

özellikleri hakkında bilgi vermektedir. Öncelikle kentte yaşlılık konusunda yapılan bu çalışmaların neredeyse tamamı sağlık, sosyal hizmet ve mimari alanlarında yoğunlaştığını belirtmek gerekmektedir. Türkiye’de kentte yaşayan yaşlıların durumlarını anlatan çalışmalar arasında Sibel Kalaycıoğlu, Uğraş Ulaş Tol, Önder Küçükkural ve Kurtuluş Cengiz Tarafından 2003 yılında hazırlanan “*Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri Araştırması*” yer almaktadır. Bu araştırmanın ana bulguları, kentlerde yaşlıların sosyal yaşamdan dışlandıklarını gösteren bir yaşlılık söyleminin hâkim olduğu, yaşlılıkla baş etme stratejisi olarak, yaşam aranjmanı ve toplumsal aktiflik gibi iki ayrı stratejinin öne çıktığı belirtilmektedir. Diğer bir bulgu ise kentlerde geniş ailenin çözülmesi ile yaşlıların daha fazla yalnız yaşamaya başladıkları yönündedir. Kentleşmeyle yaygınlaşan huzurevlerinin yaşlıların toplumsal yaşamdan dışlanmalarını besleyen bir mekanizmaya sahip olduğu diğer bir bulgudur (Kalaycıoğlu, 2003). Türkçe literatürde kentte yaşlı ve aile ilişkileri açısından yapılan önemli çalışmalardan birisi de proje yürütücülüğünü 2005 yılında Prof. Dr. Aylin Görgün Baran’ın yaptığı “*Yaşlı ve Aile İlişkileri: Ankara Örneği*” projesidir. Bu çalışmada Türkiye’de geleneklerin de etkisiyle kentlerde evde bakımın yaygın olduğu söylenmektedir. Zira modernleşme ve kentleşmeyle birlikte yaşlı bireylere hizmet veren huzurevi gibi kuruluşların sayısının arttığı görülse de aile yanındaki bakımın hem yaşlı hem de yetişkin evlatlar tarafından daha çok tercih edildiği belirtilmektedir (Baran, 2005).

Yaşlılık dönemine ilişkin beklentilere ilişkin bir çalışma ise proje yürütücülüğünü Mehmet Aközer’in yaptığı Prof. Dr. Aylin Görgün Baran ve Doç. Dr. Sibel Kalaycıoğlu’nun proje grubunda yer aldığı 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yürütülen “*Türkiye’de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler*” araştırmasındaki bulgular arasında; kentlerde erkek çocukların yaşlı anne babalarına daha yakın oturdukları yer almaktadır. Bu çalışmada yaşlıların kız çocuklarıyla daha sık iletişim kurdukları belirtilmektedir. Bu çalışmada kentsel yaşamda yaşlılıkla ilgili temel sıkıntıların başında ekonomik problemler gelse de bunun yanında, işe yaramama duygusu, bağımsızlık kaybı ve yalnızlık da devamında görülen sıkıntılar olarak sıralanmıştır. Uzun süreli yardıma ihtiyaç duyanların bu ihtiyaçlarını

ailelerinden almayı tercih ettikleri bu araştırmanın diğer bulgularındandır. Çalışmada ayrıca kentlerdeki sosyal etkinlik düzeyi yaş ilerledikçe düştüğü de belirtilmiştir (Kütük, Aközer, Baran, & Kalaycı, 2011). Türkiye’de yaşlılık alanında yapılan kapsamlı bir diğer çalışma da yürütücülüğünü Prof. Dr. İsmail Tufan’ın yaptığı “*Türkiye Gerontoloji Atlası*” çalışması ile Türkiye’deki yaşlıların mevcut durum analizini içeren verilere ulaşılmakta ve bu çerçevede uygulamaya konulması gereken politikalar önerilmektedir. Diğer taraftan *İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması* kentte yaşlılığı anlamada derinlikli bilgi vermektedir (Şentürk, 2015). Bunlarla birlikte, kentsel alanlarda yaşlanma çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

2.6.1. Kentleşme ve Yerel Yönetimlerde Sosyal Belediyecilik

Belediye sınırları içerisinde ikamet eden halkın yaşam standartlarını yükseltmeyi amaçlayan sosyal yardım ve hizmetlerin bütünü, sosyal belediyecilik kapsamında değerlendirilmektedir (Akarsu, 2014). Sosyal belediyecilik kentlilerin sadece fiziksel ihtiyaçlarından değil aynı zamanda sosyal kültürel ihtiyaçlarını da karşılaması gerektiğine dair varsayıma dayanmaktadır. Bu ihtiyaçlar genel olarak sosyal hizmet bünyesinde karşılanmaktadır. Sosyal belediyeciliğin temel politikalarını içeren sosyal hizmetler esas olarak merkezi idarenin güdümünde olmakla beraber zamanla yerel yönetimler de bu alanda görev ve sorumluluklar üstlenmektedirler. Sosyal belediyecilik yerel yönetimlerin sosyal devletin mahalli düzeyde temsilcisi veya ortağı olduğu anlayışına dayanmaktadır. Bu yaklaşımla, yerel yönetimler, merkezi yönetimler tarafından üstlenilen başta gelirin yeniden dağıtımı olmak üzere eğitim, sağlık gibi temel sosyal politikaları mahalli düzeyde sağlamakta ve kurumsal görevler yüklemektedir (Akarsu, 2014: 20–40). Bu doğrultuda Sosyal Politika kapsamında, çeşitli yasal düzenlemelerle, yerel yönetimler engelliler, kadınlar, çocuklar ve yaşlılarla ilgili çeşitli sosyal hizmet sorumlulukları yüklenmişlerdir (Öz, 2010: 26). Belediyelerin asli görevlerinin dışında sosyal yardım ve hizmetler, her türlü kültürel, sanatsal, eğitsel, sportif faaliyetler sosyal belediyecilik bağlamında yürütülmektedir (Beki, 2008: 32). Ayrıca bu anlayışta, kamu harcamaları konut, sağlık, eğitim gibi sosyal amaçlara yönlendirme ve gerekli yatırımların yapılma hedeflenmektedir (Kaya, 2003b: 274).

Kentte sosyal politika uygulayıcıları olarak merkezi ve yerel yönetimler, STK'lar, özel sektör ve hayır kurumları sıralanmaktadır (Akarsu, 2014: 20). Kentleşmeyle yerel yönetimlerin sosyal politika alanında işlevlerinde artış görülmektedir. Zira bu süreçte geleneksel anlamda gönüllü kuruluşlar, dini örgütler aracılığıyla çözölen bazı sağıık, bakım, eğıitim gibi sorunlar çözölemez boyutlara taşınmış ve böylece yerel yönetimlere yeni sorumluluklar yüklemiştir (Akarsu, 2014: 39). Ayrıca Türkiye'de 1980 sonrası neoliberal politikalarla, serbest piyasa ekonomisini benimsemesiyle devlet, STK ve özel teşebbüslerle beraber, yerel yönetimlere daha fazla sorumluluk yüklemesinde etkili olmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de 1996-2000 yıllarını kapsayan 7. Kalkınma planında sosyal nitelikli hizmetlerin yerel yönetimlerce sunulması programa dahi edilmiştir (Öz, 2010: 36). Bu bağlamda süreç içerisinde merkezi yönetimlerin pek çok hizmetlerini yerel yönetimlere devri söz konusu olmaktadır (Aysan, 2013: 23). Sosyal belediyeçiliğın yaygınlaşmasıyla pek çok sosyal alanda sorumluluk yüklenen yerel yönetimler merkezi yönetimlere karşısındaki yetkilerini arttırmaktadır (Kaya, 2003a: 175).

Çoğulcu demokratik toplumlarda, vatandaşların kamudan beklentileri artmakta ve devlet kaynaklı pek çok hizmet artık bir hak olarak istenmektedir. Böylece sosyal devlet olmanın vazgeçilmezlerinden olan insan onuruna yakışır bir yaşam standardına ulaşmak bütün vatandaşlarca talep edilmeye başlanmıştır (Beki, 2008: 31). Bu taleplere ulaşabilmek adına sosyal hizmetlerin yerelden yürütölmesi gerekliliğı vurgulanmaktadır. Zira 1980'lerden sonra yerel yönetimlerin güçlendirilme politikası hem dünyada hem de Türkiye'de tartışılmaya başlanmıştır. Dünya Bankası ve IMF (İnternational Monetary Fund) gibi uluslararası kuruluşlarca bu ademi merkeziyetçi anlayış daha etkin ve demokratik olduğı öne sürölerek desteklemektedir (Aysan, 2013: 23). Yerelden yönetim hizmetlerin entegre olmasında çözüm olarak görölmemektedir (Arun, 2016). Ayrıca sorunların etkili bir biçimde ve zamanında tespitinin yapılıp, çözölmesi adına yerel yönetimlerde yetki artırımı savunulmaktadır (Kaya, 2003b: 270). Sosyal belediyeçilik yerel yönetimlere sosyal ve kültürel alanlarda planlama, yürütme ve düzenleme adına sorumluluklar yükleyen bir yönetişim modelidir (Kaya, 2003a: 175). Sosyal belediyeçilik

kavramını desteklemek için toplumcu belediyeçilik, toplumsal belediyeçilik gibi kavramlar da kullanılmaktadır. Bu anlayışta yereldeki ihtiyaçları karşılayan belediyelerde imarla ilgili sorumluluklarının yanında, vatandaşların sağlık, eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını planlama ve düzenleme işleri de yer almaktadır (Öz, 2010: 26–27).

Türkiye’de sosyal belediyeçilik 1950’lerden itibaren, kentlerde çeperden merkeze doğru artan yoksulluğun ve 1990’larda yaşanan çarpık kentleşmenin zorlamasıyla gelişmektedir. Bu zorlama yerel yönetimlere bölgelerindeki yoksullara aş, erzak yakacak, ilaç yardımları organize sorumluluğu yüklemiştir. Zira sosyal belediyeçilikte kamu harcamalarını sağlık, eğitim, kültür gibi faaliyetlere yönlendirilmektedir (Akarsu, 2014: 39–40). Sosyal devletle ilişkili yönler taşıyan sosyal belediyeçiliğin bir kısım amaçları bulunmaktadır. Bu amaçlar yaşlılar, çocuklar, engelliler ve kadınlar gibi dezavantajlı grupların haklarını korumak ve onların sağlık, katılım olanaklarının iyileşmesine katkı sağlamak olarak belirtilmektedir (Öz, 2010: 29–30). Ayrıca sosyal belediyeçiliğin hedefleri arasında; sosyalleştirme, sosyal kontrol ve rehabilitasyon, yönlendirme, yardım etme, gözetim ve yatırım da sayılabilir (Kaya, 2003b: 276). Bu hedeflerin yanı sıra nesiller arası çatışmayı engelleme, yoksulluk ve işsizlikle mücadelede de sosyal belediyeçilikte amaçlanmaktadır (Beki, 2008: 40). Sosyal belediyeçiliğin bu hedefleriyle bağlantılı olarak güçsüzlük yaşayan yaşlıların yaşamlarının kolaylaştırmak istenmektedir (Kaya, 2003a: 175).

Yerel yönetimler sosyal belediyeçilik kapsamında yukarıdaki amaçlara yönelik hizmetleri yasal ve hukuki zeminde yerine getirmektedirler. Yerel yönetimlerin sosyal belediyeçilik adına sorumlulukları temelde 1580 sayılı Belediye Kanununa dayanmaktadır. Bu kanunda yerel yönetimlerin muhtaç ve özürllülere karşı çok sayıda sosyal politika görevleri sıralanmaktadır (Öz, 2010: 41). Ancak bu sorumlulukların pek çoğu zorunlu olmayan görevlerdir. Diğer taraftan AB’ye uyum sürecinde çıkarılan yasalarla bu konuda düzenlemelere gidilmiştir. Bu bağlamda yerel yönetimlerin sosyal politika sorumluluklarının yasal çerçevesi 2004 yılında çıkan 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı

Belediye Kanunuyla çizilmiştir (Aysan, 2013: 25). 5393 sayılı Belediye Kanunun 3/a maddesinde, yerel yönetimler, beldedekilerin yerel ve ortak ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan idari ve mali özerkliklere sahip tüzel kişilik olarak tanımlanmaktadır (Öz, 2010: 27). Bu kanun yerel yönetimlere altyapı hizmetleri üstlenmenin yanında; yerelde ortaya çıkan sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında da sorumluluklar yüklemektedir (Aysan, 2013: 25). Bu kanunlarla yerel yönetimlerin esenlik, sağlık, mutluluk, merkezler açma, yoksullukla mücadele gibi sosyal politika içerikli konularda görev ve sorumlulukları genişletilmiştir.

Yukarıda yasal dayanakları belirtilen yerel yönetimlerin sosyal belediyeçilik hizmetleri, Beki'ye göre üç kategoride değerlendirilmektedir. Bunlardan birincisi olan alt yapı hizmetlerinde yol, kaldırım, park ve temizlik hizmetleri yer almaktadır. Bu hizmetlerde insan yaşamını kolaylaştırmak amaçlanmaktadır. İkinci kategoride, maddi imkânsızlıkları olanların sosyal yardım ve sosyal hizmetler kapsamında, bedeni ihtiyaçları karşılamaya dönük hizmetler bulunmaktadır. Üçüncüsü kategoride ise eğitim, kültür, sanat ve spor hizmetleri kapsamındaki psikolojik/ruhsal ihtiyaçları karşılamaya yönelik hizmetlerdir. Şöyle ki 21. yüzyılda klasik belediyeçilik hizmetlerinden olan alt yapı, su, kanalizasyon, imar, ruhsat ve zabıta hizmetlerini yanında; sosyal hizmet, sosyal yardımlar, kültürel ve sanatsal eğitimsel spor hizmetleri de belediye hizmetleri arasında sayılmaktadırlar (Beki, 2008: 33–34). Zira sosyal belediyeçilikte, yerel yönetimler klasik fen işleriyle birlikte, sosyal sorunları da çözmesi beklenmektedir. Sosyal belediyeçilik kapsamında yerel yönetimlerin yürütmesi beklenen bir kısım hizmetler ek 2'de belirtilmiştir. Yerel yönetimlerin sosyal belediyeçilik bağlamında toplumsal gruplara ve STK'lara rehberlik etme, engellilerin, kadınların ve yaşlıların toplumsallaşmalarını sağlayacak merkezler açma görevleri de bulunmaktadır. Diğer taraftan yerel yönetimlerin bu hizmetleri sunarken özürlü, yaşlı, düşkün, dar gelirli olanların durumlarını göz önünde bulundurma yükümlülükleri bulunmaktadır (Beki, 2008: 36; Öz, 2010: 30).

Yerel yönetimlerin çocuk yuvasından huzur evi işletmeye kadar tüm yaş gruplarına yönelik hizmetleri bulunmaktadır. Bu hizmetler tüm yaş grubundakilerle birlikte yaşlılara verilmektedir. Zira yerel yönetimlerde yaşlılara verilen bazı hizmetler

genellikle tüm yaş gruplarındakilerle birlikte verilmekteyken bazı hizmetler sadece belirli yaş grubunu aşmış yaşlılara verilmektedir. Bu hizmetlerden huzurevi, bakım evi ve yemek yardımı, gıda yardımı hizmetlerinden daha çok yoksul yaşlılar yararlanmaktadır. Diğer taraftan sağlık, bakım ve ulaşım hizmetlerinden ise hasta yaşlılar yararlanırken; yerel yönetimlerin kültür, sanat, eğitim ve gezi gibi hizmetlerinden ise sağlıklı olup da sosyal yaşama katılmak isteyen yaşlılar daha fazla yararlanmaktadır.

2.6.2. Sosyal Belediyecilik ve Yerel Yönetimlerin Yaşlılara Yönelik Hizmetleri

Yerel yönetimler yaşlılara yönelik hizmetleri, çeşitli anlayışlara göre organize edilmektedir. Bu yaklaşımlar arasında, son zamanlarda sosyal devletin yansıması olarak sosyal belediyecilik anlayışı öne çıkmaktadır. Yerel yönetimlere daha fazla sosyal sorumluluk yükleyen sosyal belediyecilik anlayışıyla, insanlara bazı sosyal hizmetler mahalli düzeyde sunulmaktadır. Belediyelerin bu sosyal hizmetlerinden yararlananların başında özürllüler, kadınlar, çocuklar, bakım ihtiyacı olanlar ve yaşlılardan oluşan dezavantajlı gruplar gelmektedir. Bu yaşlılar arasında özellikle ihmal ve istismar edilen, bakım ihtiyacı karşılanmayanlar ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca bedensel, ruhsal, duygusal ve ekonomik yoksunluklara sahip, koruma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık, destek hizmetlerine ihtiyacı olan yaşlılar da dezavantajlı kategorisinde değerlendirilmektedir (Beki, 2008: 80). Bu dezavantajlı yaşlıların kentlerdeki oranları, sosyal ekonomik nedenlerle giderek artmaktadır.

Yaşlılara yönelik sosyal belediyecilik uygulamaları 1982 anayasasının 61/2 ve 61/4 maddeleriyle ilişkilidir. Ayrıca Büyükşehir Belediyesi Kanununda ise yerel yönetimlere yaşlılara sosyal ve kültürel hizmet vermeyle ilgili sorumluluklar yüklenmektedir (Öz, 2010: 46–63). Bu yetki ve sorumluluklar çerçevesinde yerel yönetimler yaşlılara değişen miktar ve kalitelerde hizmet sunmaktadırlar. Bu hizmetler evde bakımdan özel gün kutlamaya kadar çeşitlilik göstermektedir. Ceylan ve arkadaşları yaptıkları çalışmada, yerel yönetimlerin sosyal belediyecilik kapsamında yaşlılara yönelik hizmetlerini;

- a) Evde bakım hizmetleri,
- b) Kültürel hizmetler,
- c) Eğitim hizmetleri,
- d) Sağlık hizmetleri,
- e) Gezi hizmetleri,
- f) Kamp etkinlikleri,
- g) Özel gün kutlama etkinlikleri,
- h) Ekonomik destek hizmetleri,
- i) Ev temizliği hizmetleri,
- j) Ev içi tadilat hizmetleri,
- k) Kişisel bakım hizmetleri,
- l) Ücretsiz veya indirimli toplu taşıma hizmetleri,
- m) Psikolojik danışmanlık hizmetleri ve
- n) Huzurevi hizmetleri başlıkları altında toplamaktadırlar (Ceylan, Ayar, vd., 2015).

Literatürde yerel yönetimlerin bu hizmet başlıklarına ilave olarak; a) yaşlıların fiziksel olarak erişilebilirliğe yardım hizmetleri; b) dolaylı gelir desteği; c) gündüz bakım merkezleri açma; d) 65 yaş üstüne indirimli kart; e) ayni yada nakdi yardım ve f) hobi mekanları oluşturma hizmetlerinden de söz edilmektedir (Akarsu, 2014: 57–58; Öz, 2010: 64).

Yerel yönetimlerin yaşlıların serbest zaman değerlendirmelerine yönelik hizmetleri önemli olmaktadır. Zira emeklilik, taşınma ve hayatını kaybetme gibi nedenlerle toplumsal çevreleri zayıflayan yaşlıların emeklilik dönemlerinde serbest zamanların verimli geçirmeleri gerekmektedir. Yerel yönetimlerin bu anlamda mekân ve etkinlik hizmetleri yaşlılara alternatif üretmektedir. Diğer taraftan yerel yönetimlerin evde bakım hizmetleri de bir kısım yaşlılar için büyük bir boşluğu doldurmaktadır. Belediyelerde evde bakım hizmetleri kapsamında doktor, hemşire, fizik tedavi, sağlık, kişisel bakım, temel temizlik ev içi tadilat tamirat hizmetleri verilmektedir (Öz, 2010: 65). Kentlerde bu hizmetlerin önem kazanmasının başlıca nedeni kentte ortalama yaşam süresinin artmasına bağlı olarak hasta ve yalnız yaşlıların giderek

fazlalaşmaktadır. 15 Eylül 2005’de kurulan İstanbul Yaşlı Hizmetleri Danışma Kurulunda hastalık, yalnızlık ve kimsesizlik kentteki yaşlıların en önemli sorunları olarak belirtilmiştir (z, 2010: 144).

Ayrıca yerel yönetimlerin ihtiyaç sahibi yaşlılara evde bakımı hizmetinin demografik, ekonomik ve sosyal bazı başka nedenleri de bulunmaktadır. Öncelikle kentli yaşlı ve ailesinin yaşadığı ekonomik zorluklar nedeniyle kentte yoksul yaşlıların oranlarının artması yerel yönetimlere evde yaşlı bakım hizmetinde sorumluluk yüklemektedir. Bunların yanı sıra ailede yaşanan dönüşümler de yerel yönetimlerin yaşlı evde bakım sorumlulukları üstlenmesinde belirleyici olmaktadır. Zira kentte yaşlının her türlü güvencesini sağlayan geniş ailenin yerine daha fazla çekirdek aile alması belediyelerin yaşlı bakımında ne çıkarmaktadır. Bu durumda kentli çekirdek ailede, yaşlı bakımında önemli rol oynayan, kadının ücretli işgücünde çalışması etkili olmaktadır. Zira ekirdek ailelerde bakım vericilerin sayısı giderek azalmaktadır. Ayrıca yaşlılık ve yaşlı bakımı konusunda aile bireylerindeki bilgi eksikliği de yerel yönetimlere yaşlı bakımında daha fazla sorumluluk almasına neden olmaktadır. Öte yandan kentte yaşlılar bakım konusunda aileye yk olmak istememekte ve huzur evi, bakım evi gibi kurumsal bakım hizmetlerinden uzak durmaktadırlar. Yerel yönetimlerde yaşlılara evde bakım hizmeti, yaşlıların aileye yk olmalarını azaltmasının yanında yaşlıların alışageldikleri yerlerde kopmadan yaşayabilmelerine olanak sağlamaktadır (z, 2010: 74). Bu çalışmanın bulgular kısmında yerel yönetimlerini yaşlılara evde bakım hizmetlerinin onların yerinde yaşlanmalarına katkısı tartışılmaktadır.

Kent belediyeleri alt yapı ve imar hizmetlerinin yanında yaşlıların sağlık, sosyal ve kültürel ihtiyaçları karşılama adına yaşlılara özel mekânlar üretmektedirler. Belirli yaşın üstündeki ilçe sakinlerine hizmet veren bu merkezlerin sayısı şimdilik sınırlı olmakla birlikte mahalle düzeyinde giderek yaygınlaşmaktadır. Çalışmanın bulgular kısmının son bölümünde yaşlı yaşam merkezlerinin yaşlıların sosyal katılımlarını arttırmaya yönelik ürettiği alternatifler ve bunun bireysel ve toplumsal yansımaları tartışılmaktadır. Ayrıca yaşlıların sosyalleşmeleri, örgütlenmeleri ve faaliyet düzenlemeleri açısından bu merkezlerin üstlendikleri fonksiyonlar ele alınmaktadır.

Ancak bulgulara geçmeden önce bu konuda yapılan benzer çalışmaları kısaca özetlemek gerekmektedir.

2.6.3. Yerel Yönetimlerin Yaşlı Hizmetlerini Değerlendiren Çalışmalar

Yerel yönetimler kentleşme sürecinin kurumsal boyutunda önemli bir yer tutmaktadırlar. Kentleşmenin ürettiği sorunlar ve fırsatlar penceresinden yerel yönetimler kendilerine politik ve uygulamalı pozisyon almaktadırlar. Bu yüzden yerel yönetimlerdeki hizmet ve politika değişiklikleri kentleşme süreciyle birlikte okunmalıdır. Son zamanlarda, daha yaşanabilir bir kent konusunda yerel yönetimlerin daha fazla rol almaları gerektiği vurgusu kentleşmenin geldiği aşamadan kaynaklanmaktadır (Şentürk., 2015a: 16). Bu bağlamda yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik görev ve sorumlulukları giderek arttığı söylenebilir. Alan yazınında yerel yönetimlerin bu sorumluluklar çerçevesinde yürüttükleri yaşlılara yönelik hizmetleri değerlendiren çalışmalar bulunmaktadır. Öncelikle yapılan çalışmalarda yerel yönetimlerin yaşlıların günlük ihtiyaç karşılama noktasında belirli roller üstlenmesi gerekliliği vurgulanmaktadır (Uluocak vd., 2013: 160). Diğer taraftan Türkiye’de yerel yönetimlerin hizmetlerinden yaşlıların sınırlı bir kesimi yararlanabilmektedir. Zira kentsel yaşamda yerel yönetimlerin hizmetlerinden genelde yaşlıların yoksul ve dar gelirli kesimi yararlanmaktadır. İstanbul’da 2015 yılında yapılan bir araştırmada katılımcıların %56.1’i belediyelerin kentsel hizmetlerinden haberdar olmadığı; %43.9’u ise haberdar olduğunu belirtmesi bu durumu göstermektedir (Otrar & Kurtkapan, 2015: 200). Benzer şekilde Çanakkale’de yapılan bir diğer araştırmada katılımcıların %92’si belediye hizmetlerinden yararlanmadığını ancak %8’i belediye hizmetlerinden yararlandığını belirtmektedir (Uluocak vd., 2013: 97).

İstanbul’da yaşlılarla yapılan bir çalışmada, ilçe yerel yönetimlerin %79.49’unda yaşlılara yönelik sağlık hizmetleri verildiği; % 74.35’unda ise yaşlılara evde bakım hizmetleri verildiği tespit edilmiştir (Ceylan, Ayar, vd., 2015: 103). Yerel yönetimlerin bu hizmetleri genel olarak kentlerde bulunan yaşlıların sağlık ve iyi oluş hallerinin desteklenmesine yöneliktir. Ayrıca yaşlıların kentsel yaşamda iyi

oluşlarını etkileyen yerel yönetim politikalarında belirli hizmetler öne çıkmaktadır. Bunlar arasında evde bakım ve evde yardım ile gündüz bakım hizmetleri sayılmaktadır. Bu çerçevede *evde yardım* hizmeti; evde yemek hizmeti, alışverişe yardım, temizlik yardımı, kişisel hijyen ve kişisel bakım konularındaki yardımları kapsamaktadır. *Evde bakım* hizmeti ise akıl ve ruh sağlığı yerinde ve tıbbi bakıma ihtiyaç duymayan, ailesi yanında yaşayan ancak ailenin yetersiz kaldığı yaşlılara verilen bakım ve sağlık hizmetlerinin anlatmaktadır. Bu hizmet kişisel bakımdan, alışveriş hizmetlerine; meşguliyet tedavisinden, hastaneye götürmeye kadar çok çeşitli hizmetler yelpazesini kapsamaktadır (Ceylan, Ayar, vd., 2015: 84–89). Bunun yanı sıra yaşlı bakımında yetkin personel yetiştirilme hizmetinin de önemine dikkat çekilmektedir (Uluocak vd., 2013: 160). Ancak yine de kentte yaşayan yaşlılar, yaşlı bakımında ailenin bakımını yerel yönetimlere tercih etmektedirler. Zira Şentürk ve arkadaşlarının 2015 yılındaki araştırmasında, yaşlıların ancak %62.9’i “Yaşlıya belediye bakmalıdır” önermesine olumlu cevap verirken; %83.1’i “Yaşlıya ailesi bakmalıdır” önermesine olumlu cevap vermiştir (Otrar & Kurtkapan, 2015: 227). Bu durum yaşlılar arasında, yaşlı bakımında ailenin yerel yönetimlere öncelendiğini göstermektedir. Ayrıca yerel yönetimlerin bu hizmetlerinin yanında kurumsal bakım uygulamalarına da rastlanılmaktadır. Şöyle ki Türkiye’de yaşlılara hizmet veren 328 huzurevinin 20’si yerel yönetimlerce işletilmektedir (EYH, 2014).

Devletin yaşlı vatandaşlara sunduğu hizmetlerin başında sağlık, ulaşım ve konut hizmetleri gelmektedir. Yaşlılara yönelik konutlar inşa etme, yaşlı merkezlerini kurma, yaşlıların eğlence ve dinlence sosyal çevrelerini oluşturma bakım ihtiyacı olan yaşlılara yönelik hizmetlerden bazılarıdır. Yaşlı nüfusunun oranı, yapılan kent düzenlemelerinde yaşlıların ihtiyaçlarını dikkate alma noktasında belirleyici olabilmektedir. Bu yüzden İstanbul’da belirli bölgeler hariç büyük oranda yaşlı oranı az olduğundan yaşlıların ihtiyaçları göz ardı edilebilmektedir. Ancak yaşlı nüfus giderek artış göstermekte ve bu yüzden sağlıklı kentsel çevre politikası üretmek kaçınılmaz bir hal almaktadır. Sağlıkları yerinde yaşlılar evin dışında bu kentsel alanda vakit geçirmek istemektedir. Zira evin dışındaki mekânlarda vakit geçirebilmek yaşlıların yaşam tatminlerini arttırmaktadır (Altan, 2015: 101). Yerel

yönetimlerin eliyle yapılan düzenlemelerin verilen hizmetlerin yaşlıların yaşam standartlarını yükseltmeye yöneliktir. Ayrıca yaşlıların evdeki ihtiyaçlarını karşılamaya dönük hizmetleri de bu kapsamda zikredilebilir. Sağlıklı ve bağımsız bir yaşlılık dönemi geçiren yaşlılar topluma ve devlete bağımlılıkları azalacağından, finansal açıdan refah devletini “tehdit” boyutunda azalma yaşanacaktır (Ceylan, 2013: 122).

Türkiye’de yerel yönetimlerin yapacakları çevre düzenlemeleri yaşlıların hayatlarını kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir. Bu doğrultuda erişebilir sosyal çevre oluşturmak yaşlıları rahatlatmaktadır. Yayalaştırılmış yolların yaygınlaştırılması, kaldırım ve geçitlerin standartlara uygun yapılması, konutların yaşlılara uygun inşa edilmesi, park ve bahçe düzenlemesi ve yaygınlaştırılması bu noktada hayli önem arz eden hizmetlerdir. Bunların yanında toplu taşımada birtakım düzenlemelerle yaşlıların ulaşım sorunlarının çözülmesi de bir hayli önemli bir meseledir. Emniyetli ve güvenli bir çevre kurulması halinde yaşlılar sosyal dışlanmadan kurtulmuş ve sosyal alanda var olmaları sağlanmış olacaktır (Ceylan, 2013: 121–123).

Sonuç olarak; kentsel yaşamı modernleşmeden ayrı düşünemeyiz. Bu açıdan kentlerde yaşlılar çeşitli nedenlerle pozisyon kaybı yaşamaktadırlar. Zira kentsel ilişki biçimi, mekân üretim ve kullanımı tüm yaş grupları içerisinde yaşlıları daha çok etkilemekte ve statü kaybı yaşamalarına neden olmaktadır. Statü kaybı yaşayan yaşlıların ekonomik ve bakım konusunda bağımlılıkları artmaktadır. Ayrıca kentsel yaşam kendi iç dinamiği içerisinde yaşlıları dışlayan bir özellik taşımaktadır. Zira kentler üretkenliği, aktifliği ve bağımsızlığı, bireyselliği yücelten ve önceleyen bir yapısal özellik taşımaktadır. Yaşlılık bu anlamda üretken orta yaşlılığa göre sorunlu ve istenmeyen bir kategoridir. Bu anlamda kentler yaşlıları zorlayıcı, yıpratıcı ve dışlayıcı bir özellikler barındırmaktadır. Bu özelliklerin başında yer alan yoğunluk, karmaşa ve hız faktörlerini yaşlılar üzerinden değerlendirmek ayrıca kente eleştirel yaklaşımı beraberinde getirmektedir. Zira kenti yaşlıların perspektifiyle değerlendirme, yaşlılardaki yavaşlık, dinginlik, dinlenmeyi önceleme gibi kentsel yaşamda göz ardı edilen birtakım konuların gündeme getirmektedir. Şöyle ki gençlikle birlikte anılan hırs halinin yerini yaşlılıkta temkin ve kanaat almaktadır. Bu

durum kente bakış açısındaki ahlaki dönüşümü göstermektedir. Bu ahlaki pozisyonla hırsla kentin kaynaklarını bitirmeye karşı, yaşlıların kanaatkârlıklarıyla sürdürülebilir bir kent anlayışını olası kılınmasıdır. Özetle, tüm kentsel yenileme hareketleri, yeni kentleşme anlayışları gibi eğilimlerde nüfusun giderek yaşlanması olgusunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu bağlamda konut ve kentsel mekân üretimi kentte yaşayan yaşlıların giderek artacağı gerçeği düşünülerek yapılmalıdır. Zira kente ilişkin bu tarz zihinsel ve politik tavır alış pek çok şeyden önce gelmektedir. Hukuksal düzenlemelerin ancak böyle bir zeminde sorunları çözücü bir anlamı olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Sosyal bilimlerde metodolojik olarak 1950'lerden itibaren gelişen Nitel Araştırma yöntemi Alman sosyolog Max Weber'in *anlama* kavramından ve Alfred Schutz'un yöntem çalışmalarından kendine dayanak bulmaktadır. Nitel Araştırmalarda çalışmaya peşin bir yargıyla başlamak yerine, araştırma hipotezlerine alanda yapılan çalışmalar sonrasında ulaşıma amaçlanmaktadır. Bu anlamda *inşa edici* bakış açısı hakim (Marvasti, 2004: 7) olan nitel araştırmaların temel önermesi gerçeklikle örtüşen bir sosyolojik bilginin, nesnellik kaygısıyla bağlamından koparılmak yerine, verileri kendi bağlamında ortaya çıkartabilen metodolojik ilkeler kullanılarak gelişebileceği fikridir (Coulon & Tatlıcan, 2010: 15). Bu durum araştırmacıyı *yorumsamacı* anlayışa götürmektedir. Zira nitel yaklaşımda sosyal hayatı açıklamaktan ziyade anlamak esastır. Bunun yolu da ancak bireylerin yaşadıkları dünyayı duyularıyla nasıl algıladıklarına yoğunlaşmaktan geçmektedir (Layder & Tatlıcan, 2010: 104). Nitel araştırma;

(i) Doğal ortama duyarlıdır.

(ii) Araştırmacıya katılımcı rol vermektedir.

(iii) Bireysel algıları ortaya koymaktadır.

(iv) Esnek araştırma deseni hâkimdir.

(v) Olgulara bütünsel yaklaşmaktadır.

(vii) ve ayrıca nitel araştırmada analiz süreci, araştırmacıyı tümevarıma götürmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2008: 75).

Sosyolojide var olan verileri açıklamaya çalışan anlayışın yerine *anlamayı* önemseyen sosyolojik perspektifin daha sık kullanılmasıyla nitel araştırmalara daha fazla değer verilmeye başlanmıştır (Coulon & Tatlıcan, 2010: 10). Nitel araştırmalar insan deneyimlerinin kalitesinin analiz edilmesinde ve ayrıntılı olarak açıklanmasında yardımcı olmaktadır (Marvasti, 2004: 7). Toplumsal olguların nesnel gerçekliği, gündelik yaşam pratikleri arasında süreklilik gösteren eylemler içerisinde

yer almaktadır. Sosyolojinin araştırma nesneleri arasında toplumsal üyeler tarafından bilinen ve kullanılan bu sıradan eylemlerin oluşturduğu olguların irdelenmesi de yer almaktadır (Coulon & Tatlıcan, 2010: 23). Bu tarz gündelik yaşam pratiklerinin derinlerinde yatan anlamların çözülmesi için yorumsamacı bir analize ihtiyaç duyulmaktadır.

Sosyal dünyada özneler arası davranışların çoğu mekanik olarak yapılan bir rutinler dünyasından ibarettir. İnsanlar aynı deneyimi yaşamasalar da deneyimlerinin özdeş olduğunu varsayarlar. Bir bireyin öznel deneyimine bir başkası ulaşamaz. Bireyler *perspektiflerin değişebilirliği ve bağlantılar sisteminin uyumluluğu* idealleştirmeleri ile insanların özel yaşantı dünyalarının toplumsal boyutunu gösteren perspektifleri oluşturur. Bu idealleştirmeler bireylerin öznel dünyalarını nasıl olup da nesnel ve genel bir dünya gibi algıladıklarını açıklamaktadır (Coulon & Tatlıcan, 2010: 13-14). Toplumsal olguların özüne inebilmek ancak süreç içerisindeki bireysel deneyimlerinin bağlantıları keşfetmekle mümkündür. Yorumsamacı okulun temel önermesi yaşadığımız dünyanın anlama ve yorumlamayla tam olarak kavranabileceğidir. Bundan dolayı sosyal çalışmalarda açıklamanın yanında yorumlamaya da önem verilmesi gerekmektedir (Kümbetoğlu, 2008: 22-28).

Araştırmacı nitel bir çalışmada bireylerin sosyal dünyayı nasıl algıladıkları ile ilgilenirken veriyi toplamaktan daha çok veriyi oluşturmanın bir parçası olmaktadır. Nitel veri, hazır bilgi stoklarından elde edilen bilgilerden çok araştırmacı ve araştırılan arasında gelişen ilişki sonucu ortaya çıkan bir bilgidir Bireylerle görüşerek gözlem ve doküman incelemeleriyle elde edilen nitel verilerle bireyler hakkında anlamlı ve bütüncül bir resim ortaya konulmaya çalışılır. Nitel veri insani ilişkiler sürecinden çıkarsanan ve bu ilişkilerin oluşturulduğu dünyayı/evreni anlamak amacıyla üretilmiş (Kümbetoğlu, 2008: 42-48) ve gerçeklik ile değer yargıları arasında insanların anlamlandırma süreçleri içerisinde yer alan bilgidir. Zira insanların gerçekliği nasıl algıladıklarına dair felsefi eğilim, nitel araştırmaların temelini oluşturmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2008: 74). Diğer taraftan nitel araştırma, pozitivist paradigma tarafından nesnel olamama, temsil etme özelliğinin zayıflığı ve öznellik nedeniyle gerçekliği saptırma eleştirilerine hedef olmuştur. Bu

eleştirilere sosyal dünyanın esasında bireyler tarafından algılandığı andan itibaren anlamlarla inşa edilmiş ve dolayısıyla nesnelliğini yitirmiş bir dünya olduğu görüşleriyle cevap verilmektedir (Kümbetoğlu, 2012: 30–42; Tatlıcan, 2011: 112–131).

Çağdaş sosyal teoriyi destekleyen araştırma alanlarından bir tanesi olan sosyolojik fenomenoloji Alfred Schtz'un 1932 tarihli çalışmasında kurucu temellerine kavuşmuştur. Weber'de *anlama* fikri üzerinde durulsa da bu kavramın yeterince açılması Schutz tarafından yapılacaktır. Alfred Schutz'un ifadesiyle, hepimizin *pratik bir sosyolog* olduğu görüşü nitel çalışmalarda belirleyicidir. Bu görüşe göre gündelik yaşamda kullanılan dil, sosyal gerçekliğin betimlenmesinde ve inşa edilmesinde etkilidir. Zira insanlar arasındaki iletişim araçlarından biri olan dil, önceden hazır olarak elde edilen içsel ve süreklilik gösteren bir anlama haiz olmasının yanında sahip olduğu kültürel içerikler sayesinde yorumlama süreçlerine tabi tutulmaktadır (Coulon & Tatlıcan, 2010: 10-13). Bu bağlamda fenomenolojinin temel görüşü, insanlar söz konusu olduğunda mutlak değişmez gerçekliğin olamayacağı onun yerine insanların yükledikleri anlamlara bağlı bir gerçekliğin olabileceğidir.

Yorumsamacı paradigmada dışsal dünya ancak simgelerle ifade edilmekte, gerçekliğin insanların algıladığı bu simgelere verilen anlamlarla ortaya çıktığı kabul edilmektedir (Kümbetoğlu, 2012: 22). Fenomenolojik sosyoloji toplumun bireylerden bağımsız olamayacağını ve kendi sosyal dünyalarını inşa ettiklerini vurgulayan genel bir düşünce eğilimidir. Yorumsamacı yaklaşım sosyal gerçekliğin doğallığını reddederek bu gerçekliğin birey ve grupların kendi aralarındaki ilişkileriyle inşa ettikleri bir bütünlük olarak kabul etmektedir. Bu yaklaşım sosyal yapının nasıl inşa olduğunu, sosyal anlamlar ve deneyimler üzerinden anlamaya çalışmaktadır. Alfred Schutz bireylerin salt kendi öznel anlamalarından ziyade bireyler arasında ilişkilerden ortaya çıkan karşılıklı anlamaya yönelmektedir. Özneler arası oluşan düzenli anlamlandırmaların bireyler arasında etkileşimlerle oluşturulduğu söylenmektedir. Gündelik gerçekliğin zamanla ilişkilerden arta

kalanların biriktirdiği ve toplumsal aktörlerce inşa edildiği düşüncesi hâkimdir (Kümbetoğlu, 2012: 30–42; Tatlıcan, 2011: 112–131).

3.1. Araştırma Modeli

Kentleşme sürecinde yerel yönetim yaşlılık uygulamalarının gündelik hayat sosyolojisi argümanlarıyla incelendiği bu çalışmada kentte yaşlanmanın sosyal bağlamını derinlemesine anlamak amaçladığından nitel araştırma deseni tercih edildi. Yaşlanmanın modern toplumda anlamını ve yaşlılığın sosyal görünümünü anlamaya çalışan bu çalışma kentte yaşayan yaşlıların aile, akrabalık, komşuluk ilişkileri, ailedeki pozisyonları, hayattan beklentileri, toplumun genel yaşlılık algısı ve kentsel alanın yaşlının yaşamına etkisine odaklanmıştır. İstanbul'daki ilçe belediyelerinde görevli yaşlı gönüllülerin deneyimlerini ve yerel yönetimlerin yaşlılarla hizmet veren profesyonellerin görüşlerini derinlemesine yorumlayabilmek için fenomenoloji nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Bir grup profesyonellerin yaşlılara bakış açıları, yaşlılar hakkındaki anlatımları üzerinden sosyal gerçeklik hakkında bir sonuç bulmak ve araştırmanın amaçları doğrultusunda geliştirdiğimiz problemleri incelemek adına bu yöntemin uygulanmasına karar verilmiştir.

Diğer taraftan kentte yaşayan yaşlılarla ilgili sosyolojik çalışmaların az olması da var olan hipotezlerin test edilmesi yerine alanda var olan sosyal gerçekliğin fenomenolojik bir desenle inşa edilip varsayımlara ulaşmayı gerekli kılmıştır. Zira Fenomenoloji deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2008: 75). Bu bağlamda sosyal alanda var olduğu bilinen ancak yine de derinlemesine kavrayışa ihtiyaç duyulan kentsel ortamda yaşlılıkla ilgili bilgilerin fenomenolojik nitel araştırma deseniyle incelenmesine karar kılınmıştır. Nitel araştırma geleneği içinde yer alan fenomenoloji çalışmalarda genel geçer sonuçlar vermek yerine herhangi bir olguyu daha iyi anlatacak yaşam deneyim örneklikleri ortaya koyulmaktadır. Bu yönleriyle bu desen kullanılarak elde edilecek bulgularla literatüre ve yapılacak uygulamalara katkı yapmak amaçlanmaktadır.

Yaşlanma sosyolojisinin öncelikli ilgi alanları arasında, yaşlanma deneyiminin bireysel ve toplumsal boyutlarını araştırma ve anlama çalışmaları yer almaktadır. Nicel yaklaşımlar, yaşlı nüfusun doğasını ve karakteristik özelliklerini açıklamada uygun araçlar sunmaktadır. Fakat diğer taraftan yaşlıların yaşam deneyimlerini anlama sürecinde yaşlanmanın manasının anlaşılması da bizlere sınırlı bir görüş ve anlayabilme olanağı sunmaktadır. Ayrıca nitel araştırmanın temel özelliği, araştırmacının sürece empoze ettiği bir durum arz etmekten ziyade araştırmaya katılanların, gerçeklikle ilgili görüşlerini içermesidir (Victor vd., 2007: 86-97).

Sosyal bilimcilerin kullandığı yöntem ve teoride değişkenler kavramlar ve araçlar bağlamında bir tercih durumundan bahsedilir. Bu bağlamda nitel yöntemde araştırma deseninin tercih edilmesini belirleyen adımlarından birisi de çalışmada hangi tür sorulara cevap arandığıdır. Eğer çalışmanın temelde cevap aradığı sorular “nasıl” ve “niçin”i ölçüyorsa doğallığında araştırma nitel desenle yürütülmelidir (Kümbetoğlu, 2008: 34-48). İşte bu noktada sosyal gerçekliği *açıklamaktan* ziyade *anlamaya* dönük bir bakıma nasıl sorusuna cevap aranmasından dolayı bu araştırmada nitel bir yöntem izlenmiştir. Zira bu çalışma kentleşme sürecinde yaşlanma olgusunun kendine has anlam haritası ile modern kentli ailedeki yaşlıların pozisyonlarındaki değişimler belediye hizmetleri üzerinden değerlendirmektedir. Ayrıca Yaşlıların metropollerde yaşadıkları sosyal zorlukları ve kullandıkları taktikler incelenmektedir. Böylece yaşlı aktörün aktifliğinin yaşlılara ve topluma katkıları yorumlayıcı bir yaklaşım çerçevesinde analiz edilmektedir. Bu bağlamda çalışmada nitel araştırma modellerinden olan etnoğrafya, durum çalışması, eylem araştırması veya gömülü teori yerine fenomenoloji (yorumlayıcı) desen tercih edilmiştir.

Araştırma Problemi

Araştırma problemi öncelikle bir tek araştırma ile üstesinden gelinebilecek bir problem içermelidir. Bunun yanında bu problem özellikle araştırmacının ilgi duyduğu, zaman enerji-para sınırlılıkları açısından araştırmacıya uygun olmalıdır. Diğer taraftan araştırma problemi açık, anlaşılır ve araştırılabilir olmalıdır. Araştırma probleminin son bir özelliği olarak da diğer araştırmacılar için de katkı sunmasıdır. Nitel araştırmada, araştırma sorusu kavramlar arasındaki ilişkiyi sorgulayıcı, bu

ilişkiyi açıklayıcı bir özellik taşıdığından öncelikle araştırmada bu kavramlar tanımlanır. Bu araştırma genel ve esnek bir yapı gösterdiğinden varsayımlar çoğu zaman araştırma sürecinde geliştirilmektedir. Bundan dolayı nitel araştırmacı her hangi bir varsayımı test etme amacı yerine daha çok yeni bir kurama ulaşmayı amaçlamaktadır (Kümbetoğlu, 2012: 36).

Literatürde kentsel alanlarda yaşlının aile içerisindeki pozisyonunun, temel bakımı dahil pek çok açıdan değiştiğine dair tartışmalar yapılmaktadır. Bu alan yazınına katkı sağlama adına araştırmacı metropolün yaşlı ile aile ilişkileri, kentte yaşlanmanın temel özelliklerine yönelik çalışmalar yapmaya başladı. Bu doğrultuda Antalya’da düzenlenen uluslararası sempozyum için hazırlanan *Emekli Dernekleri ve Yaşlıların Toplumsal Hayata Katılımları: İstanbul örneği* (Kurtkapan, 2014) bildiri çalışmasında karşılaşılan temel bir sorun olarak, kentte yaşayan yaşlıların statü ve konumlarında giderek kötüleştiği belirtilmektedir. Bu durum yaşlılarla ilgili sorumlulukların aksamasına neden olmaktadır. Bu durum araştırma problemi olarak yaşlılarla ilgili görevlerde aile ile birlikte yerel yönetimlerin de sorumluluk yüklenmeleri gerekliliğini belirlemede etkili olmuştur. Nitel araştırmaların ilerleyen aşamalarında ortaya çıkan bulgular çerçevesinde araştırma probleminin kapsamı ve derinliği yeniden biçimlendi. Bu durum bu tarz araştırmaların doğallığında var olan ve istenilen bir durumdur (Yıldırım & Şimşek, 2008: 85). Diğer taraftan araştırmanın problemi aynı zamanda, çalışmanın temel amacını da yansıtmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın temel amacı yeni kentleşme sürecinin yaşlıların hayatında hangi yönde değişimler oluşturduğunu ortaya çıkarmaktır. Araştırma temelde, metropolde yaşlanmanın sosyal boyutlarını, yerel yönetim uygulamaları üzerinden görebilmeyi amaçlamaktadır.

Yukarıdaki amaç doğrultusunda çalışmanın saha uygulamasının başlarında araştırmanın temel problemi oluşturuldu. Kentleşmeyle birlikte yaşlıların sosyal alanda yaşadıkları zorluklarla baş edebilmeleri ve sosyal yaşama aktif katılmaları için yerel yönetimlerin sorumluluklarını inceleme araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

3.2. Çalışma Grubu

İstanbul hızlı kentleşme sürecinin yaşandığı ve göç olgusunun yaşandığı bir kent olması ve 65 yaş ve üstü oranının % 6.35'i geçmesi nedenleriyle çalışma sahası olarak seçilmiştir (TÜİK). Araştırmada kentsel alanda *yaşlı aktörün failliği* bağlamında İstanbul'un bazı ilçelerinde *yerel yönetimlerin yaşlılarla ilgili uygulamalarına* odaklanılmıştır. Araştırma sahasının belirlenmesinde yaşlı yoğunluğu faktörü kısmen göz önünde bulundurulmuştur. Yaşlı nüfus oranları İstanbul'un merkez ilçelerinde yoğunluk göstermektedir. İstanbul'daki ilçeler arasındaki yaşlı nüfus farklılıklarının çeşitli sosyoekonomik sebepleri bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışmada araştırma amaçları doğrultusunda verilere ulaşmak için, yaşlı nüfusun yoğun olduğu, tarihi kent merkezleri olan ilçeler Anadolu yakasında Üsküdar ve Kadıköy; Avrupa yakasında ise Fatih, Beşiktaş ve Şişli ilçeleri çalışma sahasına dahil edilmiştir. Tarihi kent merkezlerine bitişik olarak sayfiye merkezi olarak gelişen Maltepe ve Bakırköy ile tarihi kent merkeziyle ilişkili göçle gelişen Eyüp ve Ümraniye ilçeleri de çalışma alanında yer almaktadır. Diğer bir kategoriyle yaşlı nüfus oranının az olduğu 1990'larda kurulan ancak yakın gelecekte önemli bir yaşlı nüfusu ağırlamaya aday Beylikdüzü ve Bağcılar ilçeleri çalışmaya katılmıştır. Ayrıca çalışmada yer alan Üsküdar, Kadıköy, Fatih ve Maltepe ilçeleri İstanbul'da yaşlı nüfusun en yoğun olduğu dört ilçedir. Bu ilçelerle birlikte genel nüfus içerisinde yaşlı nüfus oranları fazla olan Beşiktaş ve Şişli ilçelerinde ağırlıklı çalışılmış olup, Ümraniye ilçesinden iki, Eyüp, Bağcılar, Bakırköy, Beylikdüzü ilçelerinden birer katılımcı çalışma grubuna dâhil edilmiştir¹².

¹² Bu araştırmada, Sosyoloji Araştırma Merkezinin İstanbul Kalkınma Ajansı projesi kapsamında yürütülen ve araştırmacının da bu projede yer aldığı İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durumu araştırmasındaki sınıflandırmadan yararlanılmıştır (Şentürk, Ceylan, 2015).

Tablo 8. İstanbul'daki İlçelerden Katılımcı Sayısı

İlçe	f.
Kadıköy	7
Beşiktaş	6
Şişli	4
Maltepe	3
Üsküdar	2
Eyüp	2
Ümraniye	2
Fatih	1
Bakırköy	1
Bağcılar	1
Beylikdüzü	1
Toplam	30

Bazı yerel yönetimlerde bir katılımcıyla görüşme yeterli görüldü. Zira bu katılımcının o yerel yönetimdeki yaşlılık çalışmaları hakkında yeterli veriyi verdiği varsayılmıştır. Örneğin Eyüp belediyesinde görüşülen katılımcı belediyenin yaşlılarla ilgili hizmetlerini genel olarak uzun ve verimli görüşmede ayrıntılı olarak anlatmıştır. Diğer taraftan Bağcılar belediyesindeki katılımcı çalışmayla ilgili araştırma sorularına içtenlikle cevap vermesine rağmen ilçenin nüfusunun yoğunluğu, yaşlı oranının azlığı ve ilçedeki genel yoksulluk oranının yüksek oluşunu bu ilçede yaşlılara yönelik verilen hizmetlerin sınırlı kalmasının nedenleri olarak sıralamış ve görüşmeyi kısa tutmuştur.

Harita 1. Araştırma Yapılan İlçeler

Kaynak: Araştırma kapsamında yazar tarafından hazırlanmıştır.

Nitel araştırmalarda sosyal gerçeklik hakkında genellemeye varılmak amaçlanmadığından temsil edici bir çalışma grubundan ziyade, fazla veri derleyebileceği düşünülen katılımcılarla çalışma yapılmıştır (Kümbetoğlu, 2012: 97). Bu çalışma, yerel yönetim yaşlılara uygulamaları üzerinden kentte yaşlı olmayı anlama çalışması olduğundan, belediyelerin yaşlı birimlerinde sorumluları ve bu hizmetleri verenler ile çeşitli kademelerdeki gönüllüler arasından bir amaç üzere örneklem seçilmiştir. Araştırmada çalışma grubunu yaşlılarla fazla zaman geçiren ve bundan dolayı zengin bir veri örneklerine sahip olduklarını düşündüğümüz yerel yönetimlerin yaşlı hizmet uygulayıcıları oluşturmaktadır. Bu seçimin temel nedeni genel olarak yaşlıların etkileşimde olduğu belediye çalışanlarıyla yapılan görüşmelerin kentsel ortamda yaşlanma olgusunu anlamada yararlı olacağı ve zengin veri kaynağına sahip oldukları söylenebilir. Zira bu uygulayıcılar çalışmaya konu olan yaşlılarla, özellikle yoksul, yalnız yaşayan, evden çıkamayan dezavantajlı olanlarıyla, ailelerinden sonra en fazla etkileşimde olan bireyler olmaları bakımından araştırmanın problemlerine doyurucu, sağlıklı ve kapsamlı bilgi verebilecek bir pozisyona sahiptirler. Araştırmacı bu katılımcıların araştırılan konulara ilişkin yeterli bilgi, birikim ve deneyime sahip oldukları varsaymaktadır. Zira bu katılımcılar

okuryazar olmayanından üniversite mezununa kadar her zümreden yaşlılarla az yâda çok temasta olan sosyolog, sosyal hizmet uzmanının gibi yerel yönetim profesyonellerinden oluşmaktadır. Ayrıca bu katılımcıların sorulara samimi ve içtenlikle cevap verdikleri düşünülmektedir.

Nitel araştırmalarda en fazla *amaçlı örneklem modeli* kullanılmaktadır. Bu modelle araştırma amacına dayanan belirli kriterlere göre seçilen bireylerden oluşturulan çalışma grubundan derinlemesine bilgiler toplanmaktadır (Maxwell, 1996; Kümbetoğlu, 2008: 99). Bu araştırmada çalışma grubu nitel araştırmalarda kullanılan çeşitli amaçlı örneklem modelleri arasından kartopu/zincir örnekleme yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Çalışmada rastlantısal örneklem yerine amaçlı örneklem türlerinden olan kartopu örneklemin seçilmesinin nedeni, araştırmada bir hipotez test etme yerine nitel çalışmanın doğası gereği, alanda olanları anlama, anlamlandırma ve bazı olguları keşfetme amacından kaynaklanmaktadır.

Araştırmanın ilk etabında çalışmanın amacına göre belirlenmiş sekiz katılımcı ile görüşüldü, daha sonra diğer katılımcılara kaynak bireyler aracılığıyla ulaşıldı. Kaynak bireylere, “Çalışma konumuzda en çok bilgi sahibi kimler?”, “Bu konuyla ilgili kimlerle görüşme yapmamı önerirsiniz?”(Yıldırım & Şimşek, 2008: 111) soruları yöneltilerek diğer katılımcılara ulaşıldı. Süreç ilerledikçe ulaşılan isimler tıpkı bir kartopu gibi büyüyerek devam etti. Çalışma yapılan gruptan küçük ölçekli bir çalışmayla derinlemesine ayrıntılı bir kavrayış hedeflendiğinden ve elde edilen verilerin analizi için yeterli olabileceği düşünüldüğünden 30 katılımcıda sonlandırıldı. Çalışma grubuna İstanbul’daki yerel yönetimlerin yaşlılarla ilgili aktörleri ve gönüllülerin dâhil edildiği katılımcı grubu belirlenirken yaş, cinsiyet ve meslek farklılıklarına dikkat edilmiştir. (Katılımcılara ait bilgiler ek 1’de yer almaktadır.)

Tablo 9. Katılımcıların Yaş Dağılımları

Yaş	f.
Genç (25-44)	15
Orta yaş (45-64)	11
Yaşlı (65-74)	4
Toplam	30

Tablo 10. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları

Cinsiyet	f.
Kadın	17
Erkek	13
Toplam	30

Tablo 11. Katılımcıların Mesleki Dağılımları

Meslek Grubu	f.
Sosyolog	2
Sosyal Hizmet Uzmanı	7
Psikolog	2
Hemşire	3
Doktor	3
Halkla İlişkiler Uzmanı	1
Emekli	6
Diğer	6
Toplam	30

Tablo 12. Katılımcıların Yönetici Pozisyonları

	f.
Birim Amiri/ Müdür	11
Birim Şefi	4
Memur	11
Gönüllü	4
Toplam	30

Yerel yönetimler kentsel örgütleniş biçimi olarak kentleşme ve onun politik uygulama alanlarını göstermesi açısından bu çalışmada odak olmaktadır. Bu açıdan yerel yönetimlerin ilgili birim amirlerinden oluşan grup çalışmanın birincil derecede bilgi kaynağını oluşturmuştur. Ayrıca yerel yönetimlerin ilgili hizmet uygulayıcıları ile gönüllüler tarafından yaşlıların da kentsel yaşam deneyimleriyle ilgili zengin veri sağlanmıştır.

3.3. Araştırmanın Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada temel olarak iki tür veri kaynağı kullanılmıştır. Birincil kaynaklar, kentsel ortamda yaşayan yaşlılara doğrudan etkileşimde olan belediye çalışanları ve bu kurumlarda yaşlılarla ilgili hizmet veren gönüllülerdir. İkincil kaynakları ise başta sosyoloji olmak üzere sosyal bilimlerin konu ile ilgili kitap, tez, makale ve belediyelerin faaliyet raporlarından oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama tekniklerinden derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Bu görüşmelerde kullanılmak üzere yarı yapılandırılmış mülakat formu geliştirilmiştir. Ayrıca belediyelerin yaşlılara yönelik yaşam merkezlerinde yapılan ve kent merkezlerinde gerçekleştirilen gözlemlerden de araştırmanın analiz kısmında yararlanılmıştır. Nitel araştırma, daha az bireyle daha fazla görüşme zamanı ayırmaya olanak sağlamasıyla konunun daha ayrıntılı anlaşılmasına yardımcı olması da çalışmaya önemli bir katkı sağlamıştır. Nitel araştırmada veri kaynaklarını çeşitlendirme açısından görüşme yöntemine doküman incelemesi eklenerek çoklu teknik kullanılmıştır. Böylece araştırmanın geçerlilik ve güvenirliliğine katkı amaçlanmıştır.

Nitel araştırmaların en yoğun veri toplama biçimi olan mülakat yöntemi, yaşlanma sosyolojisi çalışmalarında da yaygın olarak kullanılmaktadır. Yaşlanma çalışmalarında yer alan mülakat yöntemi beş kategoride incelenmektedir. Birincisi, yapılandırılmış görüşmelerdir ki büyük oranda mülakat soruları ve bu sorulara verilecek olası cevaplarla standardize edilmiştir. Bu mülakat şeklinde soruların soruluş sırası dâhil önceden belirlenmiş talimatlar içerir. Soruşturmanın pek çok safahatı bu şekilde önceden yapılandırılmıştır. İkincisi, yarı yapılandırılmış mülakatlarda ise çok az kapalı cevaplar ya da cevaplar için kategori olmaksızın bilgilere ulaşılan sorulardan oluşturulmuş görüşme türüdür. Üçüncüsü ise araştırmacının liderliğinde derinlemesine mülakat ya da odak grup görüşmesidir. Bu yöntemde sadece belirli temel bir konu ekseninde mesele ele alınmaktadır. Bir düzenden sıralamadan ziyade serbestlik içerisinde konunun çerçevesi sınırlandırılmıştır. Dördüncüsü, yönü olmayan aktif mülakatlarda ise çalışmaya katılanlar eşit bir biçimde sürece katılırlar, araştırmacının bir ajandası olsa da katılımcıları dinlemek durumundadır. Burada neredeyse hiç denecek kadar az yapılandırma söz konusudur. Görüşme için kılavuz hazırlama ve önceden soru hazırlama ve katılımcıya soru verme söz konusu değildir. Beşincisi ise hikâye anlatısı, yani söylemsel ya da biyografilerde görüşmede katılımcının belirli bir konu hakkında her şeyi anlatması istenmektedir (C. Victor vd., 2007: 98). Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanıldı. Bu formun oluşumu ve araştırmada kullanımı hakkında bu bölümün ilerleyen kısımlarında bilgi verilmektedir. Araştırmada yarı yapılandırılmış mülakatı seçilmesinin en önemli nedeni çalışmada araştırmak istenilen konu ekseninde sınırlandırma olmaksızın görüşmelerin devam ettirilmesini sağlayabilmektir.

Ayrıca mülakat yönteminin seçimi araştırmacının araştıracağı konuya bakış açısını yansıtmaktadır (C. Victor vd., 2007: 98). Bu yöntemin seçilmesi çalışmada ne tür veriler ulaşılmak istendiğinin de göstergesidir. Çalışmada derinlemesine görüşme yapılmasında diğer bir neden bu veri toplama tekniğinin açık uçlu soruların dinlenip kaydedilmesine olanak tanımasıdır. Ayrıca bu teknik gerekirse ilave sorularla detaylı şekilde incelenmeye ve görüşmeleri bir kaç kez dinlemeye imkân vermektedir

(Kümbetoğlu, 2012: 71). Öte yandan araştırma sorununa ilişkin yüzeysel bir bilgidен daha çok derinlemesine bilgiye ihtiyaç duyulduğu, sosyal gerçekliğin kavranmasında anlam ve yorumlanmanın önemli olduğundan derinlemesine görüşme yöntemine başvurulmuştur. Böylece sosyal dünyada görünen olguların araştırma süresince olguların görünür kısımlarından daha çok derinlerde yer alan anlamlarına inmeye ve ayrıntılarını kavrayıp bütüncül bir biçimde anlamaya olanaklı kılan verilere ulaşmak istenmektedir. Derinlemesine görüşmede araştırmacı bu konuşmanın akışına müdahale ettiği ayrıntılı sorularla zenginlik kattığı, araştırmanın amacına bağlı bir süreç gelişmektedir. Bu açıdan derinlemesine mülakat, zengin veri sağlaması ayrıca tercih nedeni olmuştur.

Bu çalışmada yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Araştırma problemimizle ilgili geliştirilen temalar ekseninde yarı yapılandırılmış soru formu yerel yönetimlerde yaşlılara hizmet götüren ilgili birim amir profesyonellere ve gönüllü çalışan yaşlılara yönelik hazırlandı. Mülakat form soruları oluşturulurken temelde İstanbul Kalkınma Ajansı'nın desteklediği ve Sosyoloji Araştırma Merkezi'nin yaptığı, yürütücülüğünü Yrd. Doç. Dr. Murat Şentürk'ün yapmış olduğu *İstanbul'da Yaşlanmak: İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durum Araştırması*'nin verilerinden yararlanıldı (Otrar & Kurtkapan, 2015: 129). Diğer taraftan TÜBİTAK yurtdışı doktora araştırma burs desteğiyle 12 aylık Kanada Western Ontario Üniversitesindeki çalışmalar da soruların oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Bu formda yer alan soruların araştırmaya uygunluğuna ilişkin alanın uzmanlarının görüşlerine başvurulmuştur. Oluşturulan görüşme formunda, iki kişilik pilot uygulama sonrası gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Görüşme formunda sorular belirlenen temalar ekseninde genel sorulardan özel sorulara şeklinde bir sıralamaya tabi olsa da kimi görüşmelerde bazı soruların sıraları değiştirilerek sorulmuş ve böylece konuşmanın akışının bozulmaması ve daha ayrıntılı bilgiler elde edilmesi amaçlanmıştır.

Sosyal gerçekliği derinlemesine kavramak isteyen, sosyal dünyanın hem birey hem de araştırmacı tarafından yorumlama ve anlamlandırma olduğunu kabul eden araştırmacı, araştırma problemine uygun sorular üreterek araştırma planını

kurmuştur. Kümbetoğlu'na göre görüşmelerde kullanılacak sorular oluşturulurken temelde dört noktaya dikkat etmek gerekmektedir. Bunlardan birincisi, soruların araştırma probleminin çeşitli boyutlarını ölçmeye dönük olmasıdır. İkincisi, sorular öğrenilecek bilgileri uygun biçimde ortaya koyacak bir üslupta hazırlanmasıdır. Üçüncü olarak, sorular araştırmanın kapsamı içerisinde yer alması ve son olarak da soruların sıralanışı düzgün bir formda yapılmasıdır (Kümbetoğlu, 2012: 83). Araştırmanın bütünselliği bozulmaması için soru formu hazırlanırken titiz davranılmış ve bu dört ilke çerçevesinde araştırma sorularının son hali verilmiştir. Böylece bu formun geliştirilmesinde bilimsel ilkelere riayet edilmiştir.

Çalışmada kentleşme süreciyle ortaya çıkan yeni toplumsal yapının yaşlılığa etkisini tespiti yönelik ve kentsel ortamda yaşlıların toplumsal ilişki düzeylerinin betimlendiği sorular yer almaktadır. Ayrıca yaşlı bakımı ve yaşlının mekânla ilişkisini, kentte yaşlı olmayı, yaşlılık algısı ve yaşlıların sosyal ilişkileri sorgulayan sorulara ilave olarak aşağıdaki sorular sorulmuştur.

1. *Kentleşme yaşlıların aile ilişkilerini nasıl etkilemektedir?*
2. *Metropollerde yaşanan hızlı kentleşme ve nüfus artışı yaşlıların toplumsal ilişkilerini nasıl etkilemektedir?*
3. *Kentleşme süreci kuşaklar arası ilişkiyi nasıl etkilemektedir?*
4. *Kentleşme sürecinde kentsel mekânlar yaşlılar için ekonomik ve sosyal bakımdan ne tür imkânlar ve sorunlar barındırmaktadır?*
5. *Yerel yönetimlerin yaşlılıkla ilgili bakışları nasıl ve uygulamaları nelerdir?*
6. *Yaşlıların yerel yönetimlerin uygulamalarından memnuniyet durumları ve beklentileri nasıldır?*
7. *İstanbul'da yaşamının yaşlılar açısından zorluk ve kolaylıkları nelerdir?*

Diğer taraftan araştırmada ikincil kaynaklardan doküman inceleme kullanılmıştır. Dokümanlar, nitel araştırmaların kuramsal boyutuna hizmet eden ve diğer çalışmaları tamamlayıcı özelliğe sahip verimli veri kaynaklarıdır. Ayrıca tarihsel bir anlatıya sahip olduklarından, yakın bir geçmiş ait bile olsalar sosyal çalışmalarda önemli bir yere sahiptirler (C. Victor vd., 2007: 99). Yaşlılık olgusunun tarihsel boyutu dikkate alındığında ve modernleşmeyle ortaya çıkan kentte yaşlanmanın ortaya çıkardığı

realiteleri görebilmek için bu çalışmada yapılan mülakat ve gözlemlerle birlikte doküman analizine ihtiyaç duyulmuştur. Diğer taraftan nitel araştırmalarda derinlemesine görüşme ve gözlem yöntemlerinin yanında doküman incelemesinin yapılması verinin çeşitlendirilmesine yaramış ve araştırmanın geçerliliğine ve güvenilirliğine önemli katkı yapmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2008: 188).

Nitel araştırmada ikincil kaynak olarak araştırmanın başından sonuna kadarki tüm süreçlerinde kullanılan doküman incelemeleri, görüşme yapılan bireylerden alınan bilgiler yanında başvuru bilgileri olmaktadır. Çalışmanın raporlama aşamasında yerel yönetimlerin yıllık raporlarından, faaliyetleri anlattıkları aylık dergilerinden ve broşürlerden yararlanılmıştır. Araştırmada kullanılan dokümanlar arasında yer alan resmi ya da özel kuruluşların raporları, dergiler, broşürler ve çeşitli istatistikler araştırmacıdan bağımsız olarak geliştirmektedirler (Kümbetoğlu, 2012: 145). Ancak bütün bu dokümanlar zaman ve mekânla sabit olmakla birlikte araştırmacının teorik bakış açısına da bağımlı olarak yorumlanmıştır (C. Victor vd., 2007: 99). Doküman inceleme genel olarak dokümanlara ulaşma, orijinalliği kontrol etme, dokümanların anlaşılması, dokümanlardan elde edilen verilerin analizi ve son olarak ta bu verilerin kullanılması aşamalarından oluşmuştur (Kümbetoğlu, 2012: 145; Yıldırım & Şimşek, 2008: 193).

3.4. Verilerin Toplanması

Çalışmada kullanılan görüşme formu araştırmacı tarafından literatürdeki çalışmalar ekseninde oluşturulmuştur. Ayrıca bu formun soruları sahada yapılan gözlemlerle genişletilmiştir. Ardından görüşme soruları konunun uzmanlarından görüş alınarak geliştirilmiştir. Son hali verilen mülakat formunun uygulamada işleyip işlemediğini görmek amacıyla iki katılımcıyla pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Haziran 2015 ayında Kadıköy ve Bağcılar ilçelerinde birer katılımcıyla yapılan bu pilot uygulamayla hem görüşme formunun işlevliliği test edilmiş hem de yaşlı nüfus oranları ile belediye hizmetleri arasındaki ilişki gözlemlenmiştir. Her iki ilçeden yapılan görüşmeler sonucu İstanbul'un yaşlı oranı nüfus fazla olan ilçelerden daha fazla katılımcıyı çalışmaya katmaya karar verildi. Ayrıca çalışmanın temel amaçlarından biri olan, yaşlılara yönelik sosyal kültürel faaliyetlerin yaşlıların sosyal

anlamda aktif yaşam sürekliliğinin test edilebilmesi için bu tarz hizmetlerle öne çıkmış yaşlı nüfus yoğun ilçelerde çalışılmalıydı. Bu doğrultuda ulaşılmak istenilen bilgiler 6 tema altında toplandı. Görüşmeler, araştırılan olgular çerçevesinde dört başlık ve 10 adet sorudan oluşturulmuş *yarı yapılandırılmış görüşme formu* eşliğinde belirlenen ilçelerde gerçekleştirilmiştir. Soru formuyla görüşme yapılarak, farklı insanlardan bir sistematik ve bütünlüklü bilgi elde etme amaçlanmıştır (Kümbetoğlu, 2012: 75). Görüşme formları tüm görüşmeler boyunca bir kontrol aracı olarak kullanılmıştır. Özellikle belediye personelleriyle aldığımız randevular genelde çalışma saatleri içerisinde olduğundan kimi zaman yarım saati geçmeyecek şekilde sınırlı bir zaman dilimini kapsamaktaydı. Bu zamanı etkin kullanabilmek adına görüşme formu araştırmacıya yardımcı olmuştur.

Derinlemesine mülakatları yapılan yerler çoğu zaman belediyelerin ilgili mekânları olurken, kimi zaman belediyelerin yaşlı yaşam merkezleri olmuştur. Bu soru formuyla birlikte 22 Haziran 2016 ile 26 Ağustos 2016 tarihleri arasında yerel yönetimlerin ilgili yaşlı yaşam merkezlerinde ve belediye binalarında derinlemesine mülakatlar yapılmıştır.

Araştırmanın başlangıcında çalışma yapılacak kurumlar için resmi izin yazışmaları yapıldı, kimi kurumlarda bu süreç hızlı ilerlerken kim kurumlarda ise bu iş biraz yorucuydu. Ancak görüşme talep edilen bütün belediyelerden olumlu yanıt alınmıştır. Diğer taraftan belediye personeli ve yaşlılarla görüşmede bu çalışmaya katılmada gönüllü olup olmadığı kendilerine sorulmuştur. Bu arada araştırmanın amacı belirgin bir biçimde görüşmeye başlamadan önce ortaya konularak katılımcılara izah edilmiştir. Ayrıca kimi uzman belediye personelinin resmi yazı olmaksızın görüşmemeleri ya da ses kaydına izin vermemesi dikkat çekilmiştir. Özellikle yerel yönetim çalışanlarında bilgi paylaşımlarında bir çekingenlik gözlenmiş bu durumun bir çeşit bürokratik engellerden ya da kendi belediye hizmetlerindeki olumsuzluğu göstermek istememelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu doğrultuda bazı yerel yönetimlerde yaşlılara yönelik hizmetlerin bilgisine erişim konusunda bir ketumluk gözlemlenmiştir.

Görüşülen bireyin kendisini ifade etmesi için motive edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların işbirliği yapmaları, deneyimlerini paylaşmaları için görüşmelerin tarz ve biçimlerinde kimi zaman değişikliklere gidilmiştir. Katılımcıların güvenleri kazanılarak iki taraflı aktif etkileşimli olarak veriler elde edilmiştir. Zira görüşmelerden elde edilen bilgilerin niteliğini arttırmak için karşılıklı içtenlik ve etkileşim kalitesine bağlı olarak yüzeysel bilgiden uzaklaşmak için görüşülenin dünyasına açılabilmek önemlidir. Bunu sağlamak noktasında güven duygusu oluşturmaya çalışılmış ve bu doğrultuda çalışmanın önemi vurgulanmıştır. Ayrıca verilerin bu araştırma doğrultusunda kullanılacağı, başka bireylerle paylaşılmayacağı belirtilerek katılımcıların kaygıları azaltılmaya çalışılmıştır. Ayrıca araştırmacı iyi bir dinleyici olmaya çaba göstermiş, geri bildirimlerle katılımcıyı cesaretlendirmeye çalışmıştır.

Görüşmelerin tamamının araştırmacı tarafından yapılması, görüşmeler arasındaki bağlantıyı ve konu bütünlüğünü sağlamak açısından bir avantaj sağlamıştır. Görüşmemelerin hepsi görüşme formu eşliğinde yapılmış, dört tanesi hariç ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Kimi zaman görüşmeler katılımcıların kendi anlatmak istedikleri farklı konu başlıklarına kaysa da araştırmacı, soru formu çerçevesinde konunun özünden uzaklaşmamaya ve görüşmenin belirlenen çerçevede devam etmesine dikkat etmiştir.

Nitel araştırma kapsamında yerel yönetimlerin ilgili amir, gönüllü ve personellerinden oluşturulan çalışma grubuyla, hazırlanan yarı yapılandırılmış mülakat formları çerçevesinde toplamda 30 derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Görüşme formları tüm görüşmeler boyunca bir kontrol aracı olarak kullanılmıştır. Katılımcılar görüşmelerde yaşlılarla ilgili deneyimlerini ve yerel yönetim uygulama örneklerini paylaştılar. Buradan yaşlıların kentte mevcut pozisyonları değerlendirildi. Görüşmelerin bire bir çözümlemeleri yapılarak, katılımcıların teyidi alınarak ve kodlama ve kategori aşamalarını kayıt altına alarak, bu süreçle ilgili meslektaş teyidi alınarak iç ve dış geçerliliğini tesis edilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan nitel araştırmalarda geçerliliği ve güvenilirliği arttırmak için kullanılan yöntemlerden birisi de veri çeşitlemesi (Yıldırım & Şimşek, 2008: 94)

olduğu için görüşmelerden elde edilen bulgular doküman incelemesiyle karşılaştırılmış ve veri zenginliğine erişilmiştir. Ayrıca araştırma boyunca yaşlıların sık kullandıkları parklar, bahçeler de gözlem için kullanılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Nitel veri analizinde üç farklı yaklaşımdan söz edilir. Birincisi verilerin orijinaline sadık kalarak betimsel bir yaklaşımla bireylerin söylediklerini analiz etme, ikincisi bazı nedensel ve açıklayıcı sonuçlar için sistematik analiz yapmak amacıyla bazı kavramlar ve temalar arasında ilişkileri ortaya koyarak analiz yapmaktır. Üçüncüsünde ise her iki yaklaşıma ek olarak araştırmacının veri analiz sürecinde kendi yorumlarını dâhil etmesini sağlayan bir analiz yaklaşımıdır. Buradaki yorumlama nitel veride öne çıkan ortak eğilimlerin belirlenmesi, farklılıkların ortaya konması ve anlatılanların ayrıntılarında gizlenen anlamların gün yüzüne çıkarılması işlemidir (Kümbetoğlu, 2008: 147-154). Diğer taraftan yaşlanma çalışmalarında nitel verilerin analizinde yaygın işleyen sürecin gelişim ve organizasyon sistemi şu şekilde işlemektedir. Öncelikle veriler bölümlere ayrılır, daha sonra temalar ekseninde kategorileştirilir ve son olarak da bu bölüm ve kategoriler arasında ilişkiler kurulmaktadır.

Çalışmada veriler yorumlama analiz yaklaşımına bağlı olarak kategorik içerik analiziyle değerlendirilmiştir. Analizin ilk aşamada görüşmeler bire bir çözümlenip kodlanarak, kategorilere ve temalara ulaşılmıştır. Bu çözümlemede belirlenen kod, kategoriler ve temalar eklenen her bir görüşmeyle birlikte yenilenerek geliştirilmiştir. İkinci aşamada ise bu kategoriler arasında ilişki saptanmış ve son aşamada ise bu ilişkilerle araştırma problemi arasında bağ kurulup oluşturulan bulgular literatür çerçevesinde yorumlanmıştır. Bu çalışmada içerik analizi seçilerek elde edilen bulguların literatüre bağlı yorumlamasıyla bu bulguların okuyucu açısından daha anlaşılır olması ve alan yazınına katkı amaçlanmıştır.

30 adet derinlemesine mülakat görüşmelerinin 26 âdeti ses kayıt cihazıyla kaydedilmiş; kaydedilemeyen dört adet ise görüşmeci tarafından notlandırılmıştır. Ses kayıt süresi toplamda 1080 dakika tutmuştur. Sesli kayıt alınan görüşmelerin

tamamı yazılı hale getirilerek notlarla birlikte toplamda 220 sayfalık bir görüşme arşivine ulaşılmıştır. Bu arşiv araştırmanın analiz aşamasında altı kez okunmuştur. Verilerde bulunan ancak kolayca görülemeyen ama görüşülenin vurguladığı noktaları (Kümbetoğlu, 2012: 152) ortaya çıkartabilmek için verilerin dikkatlice okunmuştur. Bulgularda doğrudan anlatılarla fazla yer verilerek verilerin analizinin inandırıcılığını arttırmak hedeflenmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2008: 75–97). Bu doğrultuda okuyucu toplanan bilgi ve yapılan yorumlar arasındaki geçerliliğe bakabilme fırsatı yakalayabilmektedir. Zira çalışmada görüşmelerden elde edilen yalın ifadeler ile sonuçlar arasında geçerliliği gösterebilme fırsatı vermektedir.

Çalışmada elde edilen bulgular yaşlanma sosyolojisinin kavram ve kuramlarıyla yorumlamıştır. Özellikle yaşlılık tanımlarında görülen yaşlılığın bir inşa olduğuna dair bulgulara bakılmıştır. Yaşlanma sosyolojisi alanının özellikle modernite kuramının bulguları özellikle kentsel yaşamın yaşlılara etkisini göstermekte kullanılmıştır. Bu bağlamda modernleşme kuramının bahsettiği kent yaşamının yaşlılar için ortaya çıkardığı olumsuzluklara odaklanılmıştır. Diğer taraftan Aktivite Kuramını özellikle kentte yaşayan yaşlıların görece daha aktif olmak istemeleri ile bunların onların yaşam doyumlarına katkısı incelenmiştir. Ayrıca Aktivite ve süreklilik kuramlarında yaşam doyumu ile yaşlılıktaki yaşam pratikleri arasındaki ilişkiye de bakılmıştır. Zira Araştırmada elde edilen bulgular yaşlanma kuramlarının teyit edilmeleri, açıklanması, örneklendirilme ya da çürütülmesi için kullanılmıştır. Diğer taraftan yerel yönetimlerin yaşlılara hizmet sunanlarının yaşlılığa bakış açıları verilmeye çalışılmış ve ayrıca katılımcıların deneyimlerinden hareketle bir dizi öneri sunulmuştur (Yıldırım & Şimşek, 2008: 90).

Ayrıca katılımcılardan elde edilen bilgiler temelde kentsel yaşamın ve modern toplumun yaşlılar açısından geliştirdiği *stratejiler* (burada geri çekilme ve modernite kuramlarından ve bu kuramlar eksenli çalışma bulgularından yararlanılarak) dayatmalar, yapısal özellikler ve bunların ortaya çıkardıkları sorunlar, olumsuzluklar temelli analiz edilmiştir. Ayrıca yaşlıların toplumsal bütünlüğün bir parçası olarak kendi benliklerinin sürekliliği sağlama bağlamında geliştirdikleri *taktikler* de analize konu edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde, kentte yaşlılık ve yerel yönetim uygulamalarının incelendiği nitel araştırmanın bulguları sınıflandırılarak, değerlendirilmektedir. Derinlemesine mülakat ve doküman incelemeleri süreçlerinde elde edilen tüm bu veriler yedi ana tema altında analiz edilmektedir. (1) kentli yaşlının kim olduğu ve nasıl algılandığı, (2) kentli yaşlının ayırıcı özellikleri, (3) bu yaşlıların aile ve sosyal ilişkileri, (4) kentleşme sürecinde yaşlanma deneyimi, (4) kentte yaşlılığın sosyal görünümü (6) yerel yönetimlerin yaşlılık uygulamaları temaları ele alınmaktadır. Son olarak (7) kentte sosyal belediyeçilik kapsamında yapılan hizmetler bağlamında kentte yaşayan yaşlıların aktifliği teması incelenmektedir.

Öte yandan saha bulguları tartışılırken katılımcıların anlatımlarına sadık kalınmaya özen gösterilmekte, kimi yerlerde görüşmecilerin uzun anlatımlarına fazla müdahale etmeden yer vermeye çalışılmaktadır. Bu sayede yapılan değerlendirmelerin geçerliliğini okuyucunun test etmesine imkân vermek amaçlanmaktadır. Araştırma bulgularının incelendiği ilk beş bölümde, kentte yaşayan yaşlıların yaşam deneyimleri ve algıları, yerel yönetim uygulamalarından hareketle incelenmektedir. Ayrıca bu bölümlerde yaşlının modern kent toplumsalında gerek aile içerisinde gerekse kamusal alanda yaşadığı kayıplar analiz birimi modernite kuramının temel argümanlarıyla yorumlanmaktadır. Diğer taraftan altıncı bölümde yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik hizmetleri kentte yaşayan yaşlıların yerinde yaşlanmalarına ürettiği fırsatlar üzerinden değerlendirilmektedir. Yedinci bölümde ise yaşlanma sosyolojisinde yer alan aktivite ve süreklilik kuramlarının verilerinden de yararlanarak, yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik uygulamalarının oluşturduğu kentsel imkânlar doğrultusunda yaşlıların kentsel yaşam alanlarında ne derece birey/fail/aktör oldukları gerçeği ortaya koyulmaya çalışılmaktadır.

4.1. Yaşlı Kimdir ve Yaşlılık Ne Zaman Başlamaktadır?

Alan yazında belirtildiği üzere yaşlanmanın önemli bir boyutunu sosyal ve kültürel faktörler oluşturmaktadır. Ayrıca sosyal tanımlamalarda yaşlanmanın olgusal olarak *verili* bir gerçek olmaktan ziyade bir *inşa edilme* olduğu vurgulanmaktadır. Bu bölümde kentte yaşlılığın sosyal, ekonomik ve kültürel bağlamında, sosyal olarak inşa edilme durumu incelenmektedir. Bu doğrultuda görüşmelerde yaşlılığın ve yaşlının tanımlanmasında yaşanan farklılığın meseleye dair uygulamaların belirlenmesinde önemli bir konumu olduğu görülmüştür. Şöyle ki görüşme yapılan bir kısım profesyoneller yerel yönetimlerin bazı faaliyetlerde yaşlılık yaş sınırı için Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSO) belirlediği 65 yaşı kabul ettiklerini, ancak yine de çeşitli nedenlerden dolayı bu yaş sınırında esneklik yapmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu durum kronolojik yaşlı tanımının yetersiz olduğunu ve yaşlılığın bir sosyal inşa edilme durumunu gösterebilir. Ayrıca bu tarz tanımlamanın bir tür *damgalama ürettiği* ve böylece rahatsızlık oluşturduğuna dair *serzenişlere* de görüşmelerden elde edilen bulgularda rastlanılmaktadır. Bu bağlamda bir yerel yönetimin yaşlı yaşam merkezinde kuruluşundan itibaren yer alan ve halen aynı merkezde sosyal hizmet uzmanı olarak görev yapan bir katılımcı, kuruluşun logosunda yer alan “65+” ibaresinin bazı yaşlıları rahatsız ettiğini ifade etmiştir. Daha sonra bu ibarenin kaldırıldığını ve bu durumun “daha iyi” olduğunu belirtmektedir:

“65+ yaş sildirme, bizim logomuzda 65 artı diye bir ibare yer alıyordu ama üyelerimiz bir kısmı yaşımız belli oluyor diyerek rahatsız oldu. Biz şaka mı yapıyorlar diye düşünürken şikâyet derecesine gelince sildirmek zorunda kaldık. Aslında logoyu oluştururken aklımıza gelmedi. Bence de daha güzel oldu.” (08, K, 34, HS, SHU)

Diğer taraftan yerel yönetimlerin sağlık işlerinde görevli kadın bir katılımcı, yerel yönetimlerin bazı hizmetlerini 65 yaş üstü vatandaşların doğal hakları olarak belirtmektedir. Öte yandan başka bir hizmet için bu yaş sınırı 75 olarak belirlenmektedir. Zira yerel yönetimdeki yaşlıların genel durumuna ve hizmet çeşidine göre söz konusu hizmeti hak edenlerin yaş sınırı da değişebilmektedir. Özellikle merkez ilçelerdeki profesyoneller, bazı hizmetlerde öncelikli yaş

kategorisini 75 yaş üstü olarak belirtirken aslında ileri yaşlılığın başladığı, yaşlı bakımı gibi konularda desteğe daha fazla ihtiyaç duyulacağı yaşam evresini 75'ten sonra başlayacağını vurgulamaktadırlar. Öte yandan katılımcıların bazıları ise yerel yönetimlerin hizmetlerinden yararlanılmak için yaşlı olmanın bir kriter olduğunu ancak yaşlılık için 65 yaş sınırının olmadığını, hatta duruma göre bazen 55 yaşındakinin bile yaşlı olarak kabul edebileceklerini belirtmektedirler:

“İlçemizde yardıma muhtaç olup ve burada en önemli kriter olarak yaşlılık kriteridir. (ancak yaşlı olmak için) 65 yaş sınırımız yok 60 da olabilir 55 de olabilir. Bu konuda biraz daha esneklik var.” (01, E, 40, BA, Psikolog)

Bu doğrultuda görüşmelerde yaşlılığın başlangıç yaşını erken yaşlara çekilmesinin örneklerine rastlanılmaktadır. Şöyle ki yerel yönetimlerin yaşlılara özel açılan merkezinde görevli kadın bir katılımcı, merkezin hizmetlerinden yararlanabilme adına yaşlılık başlangıcı olarak 65 yaş üstünü kabul ettiklerinin ancak zamanla kadın üyeler için bu yaş sınırının 55'e kadar çektiklerini belirtmektedirler:

“65 yaş üstü yararlanılacak şeklinde açıldı. Daha sonra eşleriyle birlikte gelmek istiyorlar. Ancak kadınların yaşları daha küçük olduğu için eşini de kayıt yapamıyordu. Erkek kaydoluyor ancak onun eşi kadınlar kayıt olamadığından dolayı bu yaş sınırını kadınlarda 55'e çektik. Bu yaş sınırını bir yerde koymak zorundaydık. Bunu ancak kadınlarda 55'e çekebildik, erkeklerde 65 devam ediyor.” (08, K, 34, HS, SHU)

Bununla birlikte aynı katılımcının “Bu yaş sınırının bir yerde koymak zorundaydık” (08, K, 34, HS, SHU) ifadesi yerel yönetimlerin yaşlılara hizmetlerini belirli bir düzende sunabilme adına bir sınıflandırmaya ihtiyaç duyduğunu gösterdiği söylenebilir. Bu durum, yaşlılık başlangıcının sosyal ve kültürel bir inşa edilme durumunu örneklendirmektedir. Yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik hizmetlerinde yasal bir yaş sınırını kronolojik olarak başlatmakla birlikte, katılımcıların birçoğu yaşlılığın başlangıcı olarak psikolojik faktörlere de dikkat çekmektedirler. Bu faktörlere örnek olarak yerel yönetim gönüllüsü 68 yaşındaki erkek bir katılımcı, yaşlılığı bir “hissediş durumu” olarak anlatmaktadır. Yaşlılığın özellikle orta yaşlarda yapılabilen ancak şimdilerde yapılamayan bazı faaliyetlerde daha fazla hissedildiğini belirtmektedir:

“Bazen kendimi yaşlı hissediyorum. Yaşlı hissettiren durumlar, bazı konulara müdahale edilmediğinde oluşuyor. Gençken daha atak oluyorsun şimdi adam iteklese yıkılacak bir yerin kırılacak haldesin...” (30, E, 68, G, Emekli)

Yaşlılığın başlangıcını etkileyen psikolojik faktörlere diğer bir örnek ise “kendisini yaşlı olarak görmediğini” vurgulayan 65 yaşındaki erkek bir katılımcının “yaşlılığın yaşam kalitesinde önemli bir değişiklik olduğu zaman başlayacağını” belirtmesidir. Bunun dışında orta yaşlardan itibaren söz konusu bireyin yapabildiklerinde bir değişiklik yoksa “kaygılanmaya gerek olmadığını” ifade etmektedir:

“Yaşam kalitemde önemli bir değişiklikler ortaya çıkarsa o zaman demek ki artık yaşıyoruz galiba diye düşüneceğiz. Bazen yaş şunu buldu, bazı olumsuzluklara artık çok uzak değiliz gibi düşünceler kimi zaman elbette ki aklımızdan geçiyor. Dün ne yapıyorsam bugün de yapabiliyorsam kaygı duymama gerek yok...” (29, E, 68, G, Emekli)

Ayrıca, görüşmelerden elde edilen bulgulara sosyal ve kültürel etkenlerin yaşlılık algısını belirlediğine dair örneklerle de rastlanılmaktadır. Şöyle ki yerel yönetimlerin sosyal tesisinde gönüllü öğretmenlik yapan 65 yaşındaki kadın bir katılımcı, izlediği bir haberle ilgili deneyimini aktarırken “yaşlı” olarak kabul edilmenin sosyal-kültürel farklılığına dikkat çekmektedir. Şöyle ki kırsal kesimde büyüyen yaşlıların bedensel olarak daha fazla yıprandıklarından dolayı kentli ve bakımlı yaşlılara göre daha erken yaşlandıklarını belirtmektedir. Zira kırsal özellik taşıyan yaşlılarda geleneksel gelin-kaynana ilişkilerinden kaynaklı, ev işlerini daha çok gelinlerin yapması, bu yaşlıların daha çok pasifleşmelerine ve toplumdan kopuşlarına hizmet ettiği vurgulanmıştır. Bu anlamda yaşlılık ve yaşlanmanın başlangıcında, sosyal sistemin, sosyal ilişki biçimlerinin ve orta yaşlardan süregelen alışkanlıkların etkileri olduğu söylenebilir:

“Televizyondan izliyorum, işte Ayşe Nine şu yaştan sonra bilgisayar öğrendi, torunuyla haberleşiyor. Kadını bir çıkardılar, yaşını sordular; 62 yaşında. Ben dedim aa, ne demek bilgisayar öğrenmiş, daha yaşı genç! Sonra düşündüm, buradakini [kenttekini] düşünmeyeceğiz. Kendi şartları içerisinde düşüneceğiz. Tarlada, bahçede çalışmış bir yaşlı kadın. Yaşlı diye tanımlamak yaşadığı şartlara göre değişiyor. Mesela kırsal kesimdekilerde çalışanlar çok çalışıyorlar ve çok yıpranıyorlar. Hele de gelin de alırlarsa köşelerine çekiliyorlar hep hareketsiz, (her işe) gelini bakıyor. Böylece yavaş yavaş toplumdan kopuyor.” (27, K, 65, G, Emekli)

Ayrıca yerel yönetimlerin yaşlılıkla ilgili çalışmalarında temelde bazı hizmetler ve ayrıcalıklar için belirlenen alt limitlerde kimi zaman esneklik göstermesi de yaşlılığın sosyal inşa olduğuna dair bir kanıt olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda yerel yönetimler diğer kamu kurumlarına göre daha esnek olduklarından yaşlılık hizmetlerini alabilme yaş limitinde %10 esneme payı bulunabilmektedir. Bu durum, yaşlılığın toplum ve kurumlar tarafından inşa edildiğine işaret etmektedir. Zira yaşlılık başlangıcı olarak kabul edilen yaş, kimi zaman diğer bireylerin tercihiyle ya da karar mekanizmasına bağlı olabilmektedir. Bu araştırmada temel tartışmalardan bir tanesi olarak ele aldığımız, yaşlanmanın sosyal-kültürel boyutlardan bağımsız olamayacağı üzerinde bu bağlamda durmak gerekmektedir. Bu anlamda yaşlanma kavramsallaştırmasında sosyal, kültürel ve çevresel faktörler göz önüne alınması önemlidir. “Kentli yaşlı” olarak kabul ettiğimiz modern, eğitilmiş ve bakımlı bireylerin yaşam beklentilerinin yüksekliği ve çevresinde daha fazla “ileri yaşlı” insanı görmeleri, onların yaşlılığa bakış açılarını değiştirebilmektedir. Bu bağlamda *kentli yaşlının özellikleri nelerdir?* sorusu gündeme gelmektedir.

Öncelikle yaşlı kavramının içerisinde barındırdığı olumsuz anlamlardan dolayı bireyler çoğu zaman kendilerini bu kategoride görmek istemediklerini belirtmek gerekmektedir. Diğer taraftan *yaşlı* olgusu kendi içerisinde farklı anlam ve tanımlamaları barındırmasına rağmen araştırmada katılımcıların görüşlerinden hareketle bu kavrama yeni bir boyut kazandırmak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda kentte yaşayanların yaşlılık algısını ortaya çıkarmak ve kentli yaşlıyı tanımlayabilmek adına yaşlılara hizmet götüren yerel yönetim profesyonellerine ve yaşlılar için açılan sosyal yaşam merkezlerinde görevli yaşlı gönüllülerine *yaşlılık algıları* sorulmuştur. Yerel yönetimlerin yaşlı hizmetleri biriminde sosyal hizmet uzmanı olarak görev yapan katılımcı, yaşlı olmayı kronolojik yaştan ziyade bireylerin kendi ihtiyaçlarını görebilmesi üzerinden tanımlamaktadır. Bu bağlamda yaşlı olmayla kendi kişisel ihtiyaçlarını görebilme arasında bir ilişki kurmaktadır:

“[İlçemizde] 80 yaşında her ihtiyacını görebilen çok kişi var. Bu yaşta huzurevine gitmek istemiyor çünkü kendi ihtiyaçlarını görebiliyor. Ancak 60 yaşında, 65 yaşında hayatta çok zorlanarak yaşayan ve dolayısıyla yaşlı olanlar var bu ilçede...” (11, E, 41, HS, SHU)

Öte yandan yaşlı olmayı kendi ihtiyaçlarını görebilme üzerinden tanımlama, toplumun yaşlılara yönelik algısının *yaşlılık ve bağımlılık ilişkisi*¹³ esasına dayandığını gösterebilir. Bu bağımlılığın oluşturduğu sosyoekonomik sorunlar üzerinden yerel yönetimlerce yaşlılara sağlanan hizmet üretimi, çoğu zaman onların var olan sorunlarını “pansuman etme” şeklinde gerçekleştiği söylenebilir. Ancak, son kertede yaşlıların kentsel alanın imkânlardan yararlanan birer fail oldukları gerçeğiyle hareket edilmesi önemlidir. Bu bağlamda yaşlı nüfusun fazla olduğu ilçe yerel yönetimlerinde, bağımlı yaşlılık algısının sağlıklı ve aktif yaşlılara yönelik hizmet çeşitliliğiyle kısmen aşılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Bu araştırmada kentlerdeki yaşlılık ve yaşlı bağımlılığı algısının, esaslı ve derinlikli bir şekilde anlaşılması açısından ilk olarak yerel yönetimlerin yaşlılık algısına bakılmaktadır. Bu doğrultuda öncelikle yerel yönetimlerde yaşlıların hangi kategoride değerlendirildiği, buralarda görevli profesyonel ve gönüllülerin yaşlılığa bakış açıları üzerinden incelenmektedir. Ayrıca katılımcıların görüşmelerde belirttikleri gençlerin yaşlılara yönelik tutum ve önyargıları da analize dahil edilmiştir. Bu algılama ve önyargıların toplamında ise analiz birimi modernite kuramının argümanlarıyla yaşlıların kentlerde yaşadıkları statü kayıplarına bakılmaktadır. Sonrasında ise yaşlıların kentsel strateji alanında oluşan yaşlılık algısına karşılık geliştirdikleri taktik örneklerine de yer verilmiştir.

4.1.1. Yerel Yönetimlerin Yaşlılık Algısı

Yerel yönetim profesyonellerinin yaşlılığa bakış açısı bu kamu kuruluşlarının yaşlılara yönelik genel tutumu hakkında bilgi verebilir. Bu varsayımdan hareketle yapılan analizde yerel yönetimlerin sosyal destek biriminde görevli psikolog ve birim şefi olan katılımcı, bu kurumların yaşlıları genel olarak gördüğü kategoriyi özetler bir şekilde, onları engelli ve yoksullarla aynı kategoride değerlendirdiklerini belirtmektedir:

¹³ Bağımlı Yaşlı: 0-14 yaş ve 65 yaş grubundakiler genel olarak ekonomik anlamda bağımlı nüfus olarak kabul edilmektedir (TÜİK)

“Engelli, yoksul ve yaşlıları bir kategoride değerlendirip, (bazı yaşlıları) dezavantajlı ve riskli grup olarak değerlendirebiliriz.” (01, E, 40, BA, Psikolog)

Bu anlamda bazı yerel yönetimlerin tüm yaşlılardan daha çok engelli ve yoksul olan yaşlılarla temas halinde ve onların ihtiyaçlarını karşılama çabası içerisinde oldukları belirtilmelidir. Özellikle yaşlılara yönelik hizmetler, yerel yönetimlerde Sosyal Yardım Müdürlükleri, Sağlık İşleri Müdürlükleri ve Destek Hizmetleri Müdürlükleri bünyesinde görülmektedir. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin yaşlılığı genel olarak engellilik, hastalık ve yoksullukla ilişkili bir biçimde değerlendirdikleri söylenebilir:

“Biz ev temizliği, kişisel bakım ve gezi gibi hizmetleri tamamen dezavantajlı yaşlılara yönelik veriyoruz.” (25, K, 42, BA, Müdür)

Bu durum yaşlıların genel olarak bağımlılık üzerinden değerlendirildiğini göstermektedir. Diğer taraftan yerel yönetimlerin yaşlılığa bakış ve algı ilçelerin mahallelerine göre değişebilmektedir. Bu bağlamda katılımcılardan bazıları, kendi ilçelerinin farklı bölgelerinde yaşayan yaşlılardaki davranış ve tutum farklılıklarına değinmektedirler. Bu farklılıklar yerel yönetim hizmetlerini de etkilediğini belirtmektedirler. Bundan dolayı yaşlılığı tek bir bakışla değerlendirmek pek de makul görülmemektedir.

Öte yandan yerel yönetimlerin hizmet sıralamasında yaşlıların kaçınıcı sırada yer aldıkları da bu kamu kurumlarının algılarını gösterebilir. Bu kapsamda görüşmeler değerlendirildiğinde, katılımcıların bazıları kendi belediyelerindeki yaşlılara yönelik hizmetlerin “sıranın en sonunda” geldiğini belirtmektedirler. Yerel yönetimlerde yapılan reformlarla vatandaşlara, çocuklar, gençler, engelliler, kadınlar, gibi kategoriler üzerinden hizmet götürülmektedir. Aynı zamanda yaşlılar da bu gruplardan birini oluşturmaktadır. Katılımcılardan birisinin bütün bu birimlerden sonra “Sıra ancak şimdi yaşlılara geldi...” (27, K, 65, G, Emekli) ifadesi bazı yerel yönetimlerdeki yaşlı hizmetlerine verilen önemi ve o kurumların yaşlılığa bakış açılarını gösterebilir. Benzer şekilde başka bir ilçenin ilgili birimin amiri olan bir katılımcı, yaptıkları hizmetleri anlattıktan sonra yaşlılara özel bir icraat yapmadıklarını, ancak yapmaları gerektiğini ve sıranın şimdilerde bu hizmetlere geldiğini söylemektedir:

“Şunları yapıyoruz, şunları da yapıyoruz; en son geldiğimiz noktada yaşlılara yönelik yaptığımız bir şey var mı? Yok ama yapılması gerekiyor mu? Tabii ki gerekiyor.” (16, E, 45, BA, Müdür)

Ayrıca katılımcıların bir kısmı, bazı yerel yönetimlerin yaşlılık alanında fazla çalışma yapmamasının nedenini bu alanın yeni olmasına bağlamaktadırlar. Öte yandan yerel yönetimlerde genel olarak engellilerle ilgili çalışmaların çokça yer aldığını; ancak yaşlılık gibi sosyolojik boyutu olan yerel yönetim hizmetlerinin geriden geldiğini belirtmektedirler:

“Yaşlılık çok yeni bir alandır. Üniversitelerden hem işbirliği hem proje geliştirme anlamında daha çok engellilerle ilgili işbirliği talebi geliyor; yok yaşlılık çok daha yeni bir alandır. Yaşlı bakımı gibi sosyolojik değerler biraz daha geriden gelmektedir.” (26, K, 45, HS, SHU)

Yaşlılar söz konusu olduğunda sıranın onlara *sonradan* gelmesi, kentsel hizmetlerde yaşlılara bakış açısını özetlemektedir. Bu durumun nedenlerinden biri de yaşlı nüfus oranının azlığı olabilir. Zira yaşlılara yönelik duyarlılıklarda ilçelerdeki yaşlı nüfus oranları da belirleyici olmaktadır. Bu varsayımı doğrular şekilde İstanbul’da yaşlıların büyük kısmının yaşadığı merkez ilçe yerel yönetimlerinde diğer ilçelere oranla yaşlılara daha fazla önem verildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca bu durumun nedenleri arasında o ilçelerin vatandaşlarının sosyoekonomik düzeyinin yüksek oluşu da gösterilebilir. Çünkü bu durum söz konusu ilçelerde ikamet eden yaşlıların hizmet talep etme düzeylerinde de etkilidir. Bu bağlamda, ilçede ikamet eden yaşlı oranının ve bu yaşlıların SED düzeylerinin yüksek olmasının yaşlıları sağlık ve sosyal hizmetler açısından avantajlı hâle getirdiği söylenebilir:

“Sosyal açıdan ve sağlık açısından bizim belediyenin yaşlılarını şanslı buluyorum çünkü yaşlı nüfus fazla olduğu için onlara yönelik aslında çok fazla ne yapabiliriz diye hepimiz düşünüyoruz. Sağlık hizmetleri olsun, evde bakım hizmetleri olsun.” (03, K, 30, HS, SHU)

Benzer şekilde, sosyal merkez sorumlusu sosyal hizmet uzmanı katılımcının görüşme yapılan merkezin açılış hikâyesini anlatırken kullandığı, “yaşlı nüfus fazla ve onlara yönelik hizmet verilmeli” (08, K, 34, HS, SHU) ifadesiyle yaşlı hizmetlerinin çeşitliliği ve o ilçedeki yaşlı nüfus oranı arasındaki ilişkiye vurgu yapmaktadır. Örneğin İstanbul’da yaşlıların sayısal olarak çok fazla olduğu ilçelerden birinde

sosyal yardım işlerinde yönetici olan katılımcı, yaşlı nüfusun fazlalığının yerel yönetim hizmetlerinde onların öncelikli pozisyonunda olmalarına etkisini, ilçelerinde yaşayan 65 yaş üstü nüfusun verilerini paylaşarak vermektedir:

“Sayısal veri olarak veri 65+ nüfus 47.200 kişidir. Bunların 7.135’i yalnız yaşıyor. 75+ üstü 19.983 kişidir. Dolayısıyla belediye olarak biz her alanda sosyal yardım ve hizmet götürüyoruz ikisini beraber... (Yaşlılar ilçe nüfusunun) önemli bir yekûnunu teşkil ediyorlar. Bu hizmetleri belirlerken yaşlılarımız önceliğimiz olması gerekiyor.” (13, E, 45, BA, Müdür)

Yine benzer şekilde sosyal hizmet uzmanı katılımcı, 75 yaş üstü ileri yaşlıların genel nüfus içerisindeki oranlarının fazla olduğundan bazı yerel yönetim hizmetlerinde *öncelikli hizmet alanlar* kategorisinde ileri yaşlıları seçtiklerini belirtmektedir:

“Araştırma kapsamında herkesin 75+ olduğu haneleri inceldik, Dünya Sağlık Örgütü’nün çeşitli tanımları var; 75 üstünü ileri yaş olarak tanımlıyor. [İlçemizde] Türkiye ortalamasından çok daha fazla ileri yaşlı nüfusumuz var. Neredeyse Avrupa ortalamasına yakın. Bizde bir tercih yapmalıydık ileri; yaşlı denilen kitleyi seçmeliydik, o yüzden bu skalayı böyle koyduk...” (02, E, 32, HS, SHU)

Bu çerçevede yaşlı ve/veya ileri yaşlı nüfus oranlarıyla yerel yönetimlerin yaşlılığa bakışı, yaşlılara yönelik hizmetlerin çeşidi ve miktarı arasında ilişki bulunmaktadır. İlçedeki yaşlı nüfus arttıkça yaşlılara tanınan ayrıcalıklar artmaktadır. Her ne kadar İstanbul metropolündeki yaşlı nüfus oranı, Türkiye yaşlı nüfus ortalamasının altında olmasına rağmen bu oran giderek artmaktadır. Hatta kimi ilçelerde bu oran şimdilerde çok yüksektir. Ayrıca Türkiye’de metropollerde nüfus giderek yaşlandığı düşünüldüğünde, bu duruma toplumsal hazır bulunuş hem kurumsal hem de bireysel düzeyde önem taşımaktadır. Türkiye nüfusunun önümüzdeki on yıllarda yaşlı bir nüfus olacağı ve bu durumun bazı sosyal yansımaları olabileceği algısının yerel yönetimlerde yerleşmesi gerektiği ileri sürülebilir.

Söz konusu algının geliştirilmesi doğrultusunda, Destek Hizmetleri Müdürlüğünde sosyal hizmet uzmanı olarak çalışan katılımcı, yerel yönetimlerde yaşlılara yönelik olumlu bakışın “üstten aşağıya” değil de “aşağıdan yukarıya” doğru gelişebileceğini belirtmiştir (02, E, 32, HS, SHU). Zira meslek elamanlarının bu noktada duyarlılığının önemli olduğunu ifade etmiş, ekip çalışmasının önemine dikkat çekmiştir. Ayrıca yöneticilerin bu durumu desteklemesi gerektiğini vurgulamıştır:

“Belediyenin bakış açısı bu tepeden aşağıya doğru yaratılan farkındalıktan ziyade aşağıdan yukarıya doğru oluşturulan bir farkındalık durumudur. Bu da demek oluyor ki bu işle ilgilenen meslektaşlarımızın çalışmalarıyla gelişen bir şey; tabii ki yöneticilerin bu konuya kayıtsız kalmayışı desteklemeleri de önemli, desteklemeleri bir anlamda duyarlı olduklarını gösteriyor. Ekip çalışmasıyla oluyor hiçbir yerde tepeden aşağıya gelişmez; oradaki meslek elemanlarının çabaları gerekir.” (02, E, 32, HS, SHU)

Zira yaşlılara yönelik bu farkındalık ve onlara sunulan hizmetler tepeden inme bir modelden ziyade alt kategorilerdeki/birimlerdeki hizmet sağlayıcıların, yani sahada olanların yapacağı bir durumdur. Diğer taraftan kentin yaşlısı da fail olarak kendi taleplerini üretebilmelidir. Ancak yaşlılar hizmet üretiminde, genel nüfus içerisinde kendisine düşen hizmeti alan, kendisine yönelik tekil olarak odaklanılan bir grup olmaya henüz başlamıştır. Bu başlangıçla birlikte yerel yönetimlerin cari bakış açısının değiştiğini görmek mümkündür. Bu çerçevede yerel yönetimlerde olumlu gelişmelerin giderek artacağını işaretlerine rastlanılmaktadır. Örneğin sosyal yaşam merkezi sorumlusu sosyal hizmet uzmanı katılımcı, ilçesinde yaşlılara önem verildiğini ve yaşlılar için daha fazla neler yapılabiliyor noktasında plan ve projeleri tartıştıklarını söylemektedir (08, K, 34, HS, SHU). Aynı merkezdeki yerel yönetim gönüllüsü yaşlı katılımcı, “Belediye yaşlı insanlar daha nasıl mutlu edebilmenin çabasıdadır” (28, E, 65, G, Emekli). İfadesiyle yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik hizmet algısını “daha iyiyi bulma arayışı” olarak betimlemektedir. Benzer şekilde yerel yönetimlerde birim sorumlusu katılımcı, kendi yerel yönetimlerinin yaşlılara yönelik projeler yapılmasını teşvik ettiğini ve yaşlılara duyarlılığın giderek arttığını belirtmektedir:

“Çok güzel ilçe belediye de yaşlılara duyarlıdır. Gene özellikle yaş alan kişilere yönelik projeler yapın deniliyor. Butik belediye anlayışı imardan ziyade daha fazla insana yatırım yapan, insanlarla beraber olan belediyecilik anlayışına yöneldi. (Belediye başkanı) seçildiği günün bildirisinde özellikle yaşlılara yönelik organizasyonlar yapılmasını her birimine söylemiştir.” (09, E, 57, BA, Müdür)

Bazı yerel yönetimlerde yaşlılara yönelik artan duyarlıklar doğrultusunda, yaşlılara daha iyi hizmet sunma adına bazı yerel yönetimlerde ulusal ve uluslararası iyi örneklikler takip ettiklerini ileri sürmektedirler. Bu bağlamda yaşlı oranının fazla olduğu yerel yönetimlerde sosyolog olarak çalışan katılımcı, yapılan hizmetlerde “küresel bir perspektife” sahip olduklarını, gerek ülke içerisinde başka ilçelerdeki

gerekse uluslararası alanda var olan güzel örneklikleri değerlendirip bunların bir kısmını uygulamaya geçirdiklerini belirtmektedir. Bu anlamda dünyadaki yaşlılarla ilgili dönüşen perspektiflerden etkilendiklerini vurgulanmaktadır:

“Başka ülkelerdeki iyi uygulamaların ülkemize kazandırılmasına da önem veriyoruz. Global perspektifi göz ardı etmiyoruz.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

Bu doğrultuda yaşlılarla ilgili küresel politikalarda yaşanan uygulama anlayışlarındaki değişimler yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik hizmet yapısını da dönüştürebilmektedir. Bu duruma örnek olarak dünyada giderek artan oranda yerinde yaşlanmayı destekleyen perspektifin yerel yönetimlerdeki yaşlılarla ilgilenen profesyonellerin tamamında gözlemlenmesi verilebilir.

Diğer taraftan yerel yönetim uygulayıcıları vatandaşlara yönelik hizmetlerde şimdilerde daha çok yaşlıların hizmet bekleyen kesimine odaklanmıştır. Bunun nedeni yerel yönetimlerin, engelli, hasta ve yoksul yaşlılara yönelik hizmetlerin daha acil olduğunu düşünmesidir. Bu tür yaşlıların ihtiyaçlarının karşılanmasından sonra ancak aktif yaşlıların sosyal-kültürel ihtiyaçlarına yönelik gezi, sergi vb. ihtiyaçları karşılamanın plan ve projelerini düşünebilir. Bundan dolayı yerel yönetimlerin yaşlıların aktif, sağlıklı kesimini göz ardı etme ihtimalleri yüksek görülmektedir. Bu tarz sosyal-kültürel hizmetler yaşlı nüfus oranının yüksek olduğu ilçelerde diğer ilçelere oranla görece daha iyi olmakla birlikte, genel olarak İstanbul’da yaşlıların genel nüfus içerisindeki oranının düşük olması nedeniyle yerel yönetimlerin onlara verdikleri sosyal ve kültürel hizmetler yetersiz kalmaktadır. Bundan dolayı sağlıklı, aktif yaşlılara yönelik yerel yönetim bu tarz uygulamalarının daha da geliştirilmesi gerekmektedir. Geline nokta yaşlı nüfus artışıyla birlikte yerel yönetimlerin özellikle yaşlı nüfus içindeki aktif olanlarının farkında olması ve onlara yönelik daha fazla sosyal, kültürel hizmetler üretebilmesi gerekmektedir. Yaşlılık kentsel alanda pek çok sorunları barındırmakta ancak yerel yönetimlerin konuya yaklaşımı yaşlılarda var olan sorunlar üzerinden olmaktadır. Bu doğrultuda hizmetler yaşlılardaki sorunlara pansuman olmanın ötesine geçememektedir. Bunun yanı sıra, yerel yönetimlerin yaşlıları bir aktör/fail olarak değerlendirerek onların da kentin

imkânlarından yararlanabilecekleri noktasında hareket ederek düşünmesi, hizmetleri ona göre planlaması ve uygulaması gerekmektedir.

Kentte yaşayan yaşlılar hakkındaki toplumsal algının temellerini ortaya koyabilmek adına yerel yönetim profesyoneli katılımcıların görüşlerine başvurulmuştur. Kentte yaşlılık algısı, yerel yönetimlerde yaşlılarla çok fazla temas halinde olan bu bireylerin deneyimleri üzerinden incelenmiştir. Zira bunlar kentte yaşayan yaşlılarla yoğun ilişki içerisinde bulunan, onların ihtiyaçlarını karşılamak için kimi zaman onları evlerinde ziyaret eden, onların taleplerini dinleyen, onlarla etkileşimde olan gruptur. Bu grubun içerisinde yerel yönetimlerde ilgili birimlerde görev yapan psikolog, sosyolog, sosyal hizmet uzmanı gibi profesyoneller yer almaktadır. Bu katılımcı grubun bir kısmının yaşlılarla ilgili sıraladıkları bazı özellikler, kentte yaşlılık algısını göstermesi açısından önemlidir. Araştırmaya katılan yerel yönetimlerde sosyal hizmet uzmanı kadın bir katılımcı, yaşlıların belirgin özelliğinin “değişime direnç gösterme” olduğunu, günlük rutin alışkanlıklarından vazgeçmeyen yaşlı birey örneği üzerinden açıklamıştır. Diğer bir katılımcı ise kentsel dönüşümün yoğun yaşandığı yerlerde yaşlıların bu dönüşüme gösterdikleri tepkiler üzerinden, onların bu özelliklerine dikkat çekmektedir. Zira katılımcı yaşlıların bu değişime karşılık yaşadıkları zorlukları, “yaşlılar yerinden kımıldamak bile istemezler” ifadesiyle açıklamaktadır:

“Yaşlılar değişime direnç gösterebiliyor, örneğin Moda Çay Bahçesi’nin yanında, yaşlı bir bireyin her gün orada yürüyüş yapıyordu. Belediye kadınlar için el emeklerinin satabilecekleri bir pazar alanı kurdu. İlk 4 hafta boyunca her gün bir çatışma; (yaşlı birey) ben burada yürüyorum, siz burayı kullanamazsınız şeklinde bir fevri davranış gösterdi. Çünkü orası onun bir yaşam alanı idi ve değiştirmek istemiyordu. Belediye orayı başka bireyler için de o kamusal alan olarak kullanabilir. Sadece sana ait bir yer değil ki... Dört haftadan sonra fark etti [ve] bir aşağı parkurda ya da o pazar saatleri dışında yürümeye başladı.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

“Binalar çok eskidi, deprem dönüşüm yasasıyla aslında ağır aksak işliyor. Bu yaştaki insanlar evlerini, yurtlarını terk edip gidip bilmem nerelerde oturup sonra geri gelmesi gibi çözüm önerileri, çözüm değil! *Bu insanlar için yerinden kımıldamak bile istemez bunlar.* Bütün bunlar gözünde büyür. Bu, insanların tercih etmediği bir durumdur; dönüşümün ağır aksak gitmesi bundan, burada hızlı yapılaşmayı mümkün kılacak değişim dönüşüm bizim (yaşlı) insanlarımız için tercih edilmez.” (29, E, 68, G, Emekli)

Ayrıca yerel yönetimlerin sosyal yaşam merkezinde sorumlu katılımcı hizmet verdikleri yaşlıların belirgin özelliği olarak onların *kırılgan* ve *alınan* olduklarını ve yaşlılara bu özelliklerine göre davrandıklarını belirtmektedir (12, E, 55, BA, Emekli). Aynı katılımcı yaşlıların diğer özellikleri arasında, *çocuklaşma* ve *daha fazla sohbet ihtiyacına sahip* bir kişiliği de belirtmiştir. Bu doğrultuda başka bir katılımcı, yaşlıların sohbet ihtiyacının çokça üzerinde durulması gereken bir konu olduğunu vurgulamıştır. Bu durumu kadın yaşlı katılımcı, yaşlıların *çok konuşkan* olduklarını “yaşlanınca biraz daha fazla konuşuyorsunuz.” (27, K, 65, G, Emekli) cümlesiyle örneklendirmektedir. Diğer taraftan sosyal hizmet uzmanı katılımcı, “bizde şey vardır ya, yaşlılar yaşlanınca çocuk gibi olur; [bizim kültürümüzde] yaşlılara çocuk gibi davranılır” (02, E, 32, HS, SHU) ifadesiyle, yaşlıların çocuksu özellikler taşıdıklarının altını çizmiştir.

Öte yandan yerel yönetimlerin yaşlılara hizmet veren birimlerinde müdür olan bir katılımcı, yaşlıların özellikleri arasında “beklenti artışını” ve “ilgi ve alakaya daha fazla ihtiyaç duymalarını” sıralamıştır (13, E, 45, BA, Müdür). Ayrıca yerel yönetimlerde gönüllü çalışan yaşlı katılımcı, yaşlıların “aceleci bir kişiliğe” sahip olduklarını ve “kolay mutlu olamama” özelliklerini katıldıkları bir etkinlik örneğiyle anlatmaktadır:

“Yaşlılar, bir noktada çok aceleci oluyoruz, hemen olsun istiyoruz; bir de mutlu olamıyoruz. Kendimi de katıyorum, bunu yapmamaya çalışıyorum ama yapıyorum; bir hizmet verildi yetin onunla. Mesela Çanakkale’ye geziye götürüldü, bir hizmet verildi; sosyal yaşam merkezinden alınıp buraya getirilmiş, ücretsiz gezi yemek vermişler; rehber ücretsiz, otobüs ücretsiz gidip geliyoruz. Burada söyleniyor insanlar. İşte, gecenin bu vakti burada mı bırakıldı, 11’de burada mı bırakıldılar, ne var evimize bıraksalardı... Bir de belediyeçilik hizmeti biraz nankör bir hizmet... Bir anda herkesi mutlu edemiyorsun böylede bir durum var.” (27, K, 65, G, Emekli)

Katılımcıların bir kısmı tarafından yaşlılarla ilgili değişime dirençli, kırılgan ve alınan, çocukça davranan, konuşkan, beklentileri artmış, daha fazla ilgi ve alaka bekleyen, aceleci olma gibi görece olumsuz olarak nitelendirilebilecek özellikler vurgulanmaktadır. Ayrıca yerel yönetimlerde görevli katılımcıların bazıları yaşlıların bütün bu özelliklerine atıfla, yaşlıları “ilgilenmesi zor grup” (14, K, 60, BA, Emekli) şeklinde tanımlamışlardır. Ama öte yandan katılımcıların bir kısmı ise yine yaşlılarla

ilgili olarak, onlarla ilgilenmenin insana huzur verdiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların büyük bir kesimi tarafından bu özelliklere vurgu yapılması, kısmen yaşlılık hakkında toplumsal algıyı da gösterebilir. Sonuçta bütün bu yaşlılıkla ilgili algı paylaşımları kentte yaşayan yaşlıların psiko-sosyal özelliklerini anlamaya yardımcı olabilir.

Diğer taraftan yaşlıların başka bir özelliği katılımcılardan bir kısmı tarafından “özgürlüklerine düşkün olma” olarak belirtilmiştir. Hatta özgürlüklerinin kısıtlandığı düşüncesi, kimi yaşlıların huzurevi gibi kurumsal bakım ortamlarında kalmak istemeyişlerinin nedenlerinden sayılmaktadır:

“Bizimde vatandaşlarla zorlandığımız en önemli hususlardan birisi de bu anlamda, görüyoruz teyzemizi, gel seni huzurevine yatıralım; tek başınasın, kimsen yok, gelirin yok, hayatı da tek başına idame ettiremiyorsun, hiçbir şeyin yok... Aman oğlum bana huzurevi demeyin de ne dersiniz deyin (şeklinde cevap verdi); çünkü orada özgürlüklerinin kısıtlandıklarını düşünüyorlar. Zaman zaman zarla zorla ikna edip yatırdığımız vatandaşlarımız oluyor. Bakıyorum, çıkmışlar gelmişler bir süre sonra, tabiri caizse, bir dilim kuru ekmeği de özgürce dışarıda da yiyeyim, peşindedirler.” (13, E, 45, BA, Müdür)

Araştırmaya katılan emekli yaşlıların yaşlılık ve/veya emeklilik dönemiyle ilgili söyledikleri arasında toplumsal yaşlılık algısının izlerine rastlanılmaktadır. Genel olarak emekli ve yaşlılarla ilgili toplumsal algının olumsuz olduğu söylenebilir. Şöyle ki katılımcılardan bazıları emeklilik dönemiyle ilgili toplumsal yaklaşımlar üzerinden emeklilerdeki “terk edilmişlik duygusuna” vurgu yapmaktadırlar. Orta yaşlarda çalışan üreten ve vergi ödeyerek katma değer sağlayan bireyken, yaşlanınca üretimden geri çekilmenin bir sonucu olarak “kenarda kalmışlık psikolojisi” yaşanabildiği belirtilmektedir:

“Emekliler, emekli olduktan sonra kendilerini dışarıya atılmış hissediyorlar. İnsanlarda ben bu kadar çalıştım, devlet benden vergisini aldı ama şimdi beni terk etti psikolojisi herkeste var.” (30, E, 68, G, Emekli)

Yerel yönetimlerde gönüllü 68 yaşındaki erkek bir katılımcı, emekli ve yaşlıların Batı toplumlarında ombudsman gibi algılandığını ve onure edildiğini belirtmektedir. Buna karşılık ülkemizde emekli olmak, daha çok ekonomik bağımlılıkları üzerinden değerlendirildiğini ifade etmektedir. Bazen de emeklilerin “fosil” benzeri onur kırıcı

yakıştırmalara maruz kaldığını belirtmektedir. Özellikle çalışan kesimlerce çalışmayan emeklilere yönelik olarak çalışmadan maaş aldıkları şeklinde bir tutuma dikkatleri çekmektedir. Aslında şimdiki aldığı ücretlerin çalışırken maaşından yapılan kesintilerden olduğunu ve emeklilikte kendi parasını harcadığını söylemektedir:

“Bunlara artık emekli olmuş bir an önce ölsün benim sosyal sigortalar masrafından çıksın algısının olmaması lazım. Çalışmadığımız halde sanki maaş alıyoruz. Ama bugünkü aldığımız paralar aslında zamanında bizim maaşımızdan kesintilerin karşılığıdır.” (30, E, 68, G, Emekli)

Diğer taraftan yaşlılarla ilgili toplumdaki olumsuz yargıları gösteren ve bu yargıların pekişmesine yol açan faktörler arasında, yaşlılarla birlikte kullanılan ve anılan ikilemeler ve kurum adları gelmektedir. Bu bağlamda katılımcıların bazıları yaşlılarla ilgili kullanılan bazı kurum isimlerinin aslında insanların zihinlerinde *olumsuz imajlar* çağrıştırdığını söylemektedirler. Bunun bariz örneklerinden birisi Darülaceze kurumudur. İstanbul’da yaşlıların bakımıyla ilgili olarak en çok bilinen bu kurumun isminin, insanların zihinlerinde yaşlılıkla ilgili oluşturduğu imajlara dikkat çekilmektedir. Bu çerçevede katılımcılardan birisi “Darülaceze ismini değiştirmek mi lazım...” (30, E, 68, G, Emekli) ifadesiyle bu kavramın toplumdaki düşkün, aciz yaşlı algısını pekiştirdiğine dikkatleri çekmiştir. Ayrıca bu şekilde adlandırmalar, yaşlıların huzurevi gibi kurumsal yaşlı bakım mekanizmalarına olumsuz yargı beslenmesinin nedenlerinden sayılabilir. Katılımcıların bir kısmı yukarıda sayılan ön yargıların yanında yaşlıların neleri yapabilecekleri ve neleri yapamayacaklarına ilişkin kalıplaşmış değer yargılarına da değinmişlerdir. Bu değer yargılarıyla bir kısım yaşlıların çeşitli konularda yetersizliğe mahkûm edildiği belirtilmiştir.

“Kalıp yargılarımız fazla; kişilerin [yaşlıların] neleri yapabilir, neleri yapamaz, kalıp yargılarımız var bunlardan kurtulabilmemiz lazım.” (23, K, 40, HS, Hemşire)

Diğer taraftan bütün bu terk edilmişlik, işe yaramazlık, kenara bırakılma durumu, fosil muamelesi görme gibi olumsuz algı örnekleri, yaşlılarla ilgili olumsuz imajlarla birlikte değerlendirildiğinde analiz birimi modernite kuramında belirtilen yaşlıların kent yaşamında statü kaybı yaşadıkları örneklendirmektedir (Cowgill, 1986: 188–

190). Ayrıca katılımcıların gençlerle ilgili gözlem ve deneyimlerini içeren, anlatımlarından hareketle analiz edilen, gençlerin yaşlılık algılarının da toplumdaki bu algıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Özetle; araştırmaya katılan katılımcıların bir kısmı yaşlılık dönemini genelde “değişime dirençli”, “kırılgan ve alıngan”, “çocuklaşmış”, “sohbet ihtiyacı olan”, “ilgi ve alaka bekleyen”, “aceleci”, “kolay mutlu olamayan”, “fazla konuşkan ve terk edilmişlik psikolojisi yaşayan”, ayrıca “ilgilenilmesi zor bir grup” şeklinde olumsuz anlam yüklenilecek kavramlarla tanımlanmaktadır. Bunlarla birlikte yaşlılar, “yerinden kımıldamak istememe”, “kırılgan olma”, “çocuklaşma eğilimi”, “kolay mutlu olmama”, “dışlanma hissi yaşama”, “bağımlı olma”, “iletişim kurulamama”, “huysuz, aksi ve sağlıklı olma” ve “çağdışı olma” gibi olumsuz etiketlemelere maruz kalmaktadırlar. Böylece, analiz birimi olan modernite kuramında belirtilen, modern dönemde yaşlılara yönelik olumsuz yargıların (Moody & Sasser, 2012: 7; Palmore, 1990: 60) örneklerine, kentte yaşayan yaşlıların algılanış biçimleri üzerinden bu araştırmada da rastlanılmaktadır.

Ayrıca yerel yönetimlerde gönüllü çalışan yaşlıların ve yaşlıları tanıyan yerel yönetim personelinin yaşlılık algısı, kentli yaşlıyı toplumun nasıl gördüğü hakkında bilgi vermektedir. Bu bağlamda neredeyse yerel yönetimlerin tamamında yaşlılar daha çok sorun üzerinden algılanmakta ve yerel yönetim hizmetleri, yaşlılara ait problemleri “pansuman etme” şeklinde yapılandırılmaya gidilmektedir. Diğer taraftan yerel yönetimlerde gönüllü çalışan yaşlı katılımcıların kendilerini değerlendirmelerinde olumlu bakışları da yer almaktadır. Bu anlamda yaşlılığın yeniden tanımlanması ve bakış açılarının gözden geçirilmesi gerekmektedir. Zira yaşlıların yaşam beklenti süresi uzamakta, buna bağlı olarak yaşlılar giderek daha aktif olmakta ve sosyal hayatın içerisinde daha fazla yer almak istemektedirler. Bu bağlamda özellikle kentte yaşayan aktif yaşlılar, standart ve damgalayıcı bir tutumla aynı kategori içerisine sokulmak yerine daha az rahatsız edici kavramların kullanımı istenmektedir.

4.1.2. “Kendimi Yaşlı Görmüyorum”: *Kentli Yaşlıya İçerden Bir Bakış*

Kentte yaşayan ve kronolojik olarak yaşlı olarak tanımlanabilecek olan bireylerin bir kısmı, kendilerini yaşlı olarak görmemektedirler. Söz konusu yaşlıların, görece bakımlı ve aktif olmaları bu durumun başlıca nedenleri arasında yer almaktadır. Ayrıca katılımcıların bir bölümüne göre “yapmak isteyip de yapamadıkları şeylerin olmaması” da onların kendilerini yaşlı olarak kabul etmemelerinde bir etkidir. Yaşlılığı bir çeşit “güçsüzlük” olarak gördüklerinden dolayı da yaşlı olmayı kabul etmedikleri söylenebilir.

“Yaşlılık aslında... insan kendisini aynaya bakmadan genç hissederim ben; onlardanım, insanın içinde yaşam sevinci varsa ben kendimi genç hissederim, bunları yaparım dediğiniz zaman zaten yaşlanmıyorsunuz da fakat yaşlılık dediğiniz zaman genelde bizim kuşağın köylerde eve bastırılmış şeyler, yaşlılık acizlik, genelde yaşlılık güçsüzlük, yaşlılık formdan düşme...” (30, E, 68, G, Emekli)

“(...) Kişisel olarak ben kendimi yaşlı görmüyorum, katiyen görmüyorum, yaşlı da hissetmiyorum; ben bundan 10 sene evvel, 20 sene evvel bu dünya nimetlerinde hangi ölçüde yararlanıyorsam bugünde aynı ölçüde yararlanıyorum. Yani bir bu nimetlerden yararlanma adına bir sıkıntı yaşamadığım için, yaşlandığım[ın] da farkına varmıyorum. Sağlığım çok iyi, bütün fonksiyonlar[ım] yerinde, herhangi bir kayıp yok, bir geriye gidiş yok, merdiven tırmanırken zorluk hissetmiyorum, yokuş tırmanırken herhangi bir aykırılık hissetmiyorum... Herhangi bir ağrım sızım yok, kullandığım ilaç yok, ameliyat olduğum yok; dolayısıyla bana artık ‘Sen yaşlısın!’ uyarısını yapacak herhangi bir olumsuzluk yok. Dolayısıyla, yani orta yaş insanı gibi davranıyorum; ‘Hayır, değilsin!’ uyarısı yapan herhangi bir mekanizma yok...” (29, E, 68, G, Emekli)

Benzer şekilde katılımcılardan 65 yaşında olan emekli bir kadın gönüllü, kendisini daha çok orta yaşlarda hissettiğini ve bundan dolayı, imkânı olsa daha fazla bu yaştakilerle vakit geçirmek istediğini belirtmiştir:

“Yeni emekli olanlar içinde belediye bir şeyler yapılması lazım, orta yaş için bir şeyler, ben mesela onlarla kendimi yaşıt hissediyorum, belki onlarla birlikte olacağım; mesela böyle bir durumlar olması lazım...” (27, K, 65, G, Emekli)

Bu durum bize, özellikle kentte yaşayan yaşlılarda yaşlı olmayı başlatan yaş üzerinde bir miktar daha düşünmenin gerekliliğini, en azından 75 yaş altındaki bireylerin bu anlamda bazı hassasiyetler taşıyabileceklerini göstermektedir. Ayrıca 65 yaş üstü

katılımcıların bazıları yaşlı olmanın taşıdığı olumsuzlukları kabul etmediklerini belirtmektedirler. Dahası yaşlılıkla birlikte kendilerinde bazı olumlu gelişmelere vurgu yapmaktadırlar. Bu doğrultuda 70 yaşlarında erkek yaşlı katılımcı, yaşının ilerlemesine rağmen kendisini yaşlı hissetmediğini aksine bunca sene sonunda biraz daha geliştiğini, olgunlaştığını, iletişim kurmada daha rahat olduğunu söyleyerek bunları bu yaşın kazanımları olarak saymaktadır:

“Ben kendimi dolu dolu hissediyorum, daha bir her konuda sanki geliştiğimi, daha bir şeyler biriktiğini daha olgunlaştığımı hissediyorum; bu da mutluluk veriyor. İnsanlarla olan iletişimde daha bir rahat hareket edebiliyorum. Yani bunlar kazanımlar oluyor...” (29, E, 68, G, Emekli)

Benzer şekilde yaşlı erkek bir katılımcı yaşlılık dönemini, “Ben 68 yaşındayım ve herkesten daha fazla tecrübeye sahibim.” (30, E, 68, G, Emekli) ifadesiyle “tecrübe sahibi olunan dönem” olarak tanımlamaktadır. Bu özelliği destekler biçimde yerel yönetimlerde görevli katılımcılardan bazıları yaşlıları bilgi deposu olarak gördüklerini belirtmektedirler:

“İngilizce hocası 85 yaşındaki yaşlıyı bir kütüphane gibi ve bir hazine gibi düşünüyoruz.” (09, E, 57, BA, Müdür)

Başka bir açıdan da sosyal yaşam merkezinde yönetici olan kadın bir katılımcı, yerel yönetimlerin yaşlı yaşam merkezine gelen yaşlıları “hatırşinas” insanlar olarak tanımlamıştır.

“Yasalarla ilgili, sağlıkla ilgili ben tahtaya tıktık vurduğumda herkes birbirine susun. F... kızımız bize bir şey anlatacak, bizi bir şeyle bilgilendirecek; sağ olsunlar hatırşinas insanlar.” (14, K, 60, BA, Emekli)

Diğer taraftan 65 yaşındaki gönüllü kadın bir katılımcı ise yaşlılıkla ilgili bir probleminin olmadığını, aslında bunun da kendine has güzellikleri olduğunu ve bunları yaşamak gerektiğini belirtmiştir:

“Kişilere göre değişebiliyor, benim için sakıncası yok ama başkaları takabiliyor. Benim için sakıncası yok çünkü hani bu yaşa gelmek için geçen yıllar da boş geçmemiş oldu. Bize de bir şeyler kattı; sormuşlar estetik ameliyat olur musun ne düşünürsün demişler; o dedi ki; deli misiniz, ben o kırıksıklıkları kazanmak için kaç yılımı verdim, neler edindim neler yaşadım. Ben bunu örnek ediniyorum ve mutluyum...” (27, K, 65, G, Emekli)

Yerel yönetim çalışanı katılımcılar genellikle yaşlılıkta olumsuzluklara vurgu yaparlarken özellikle SED ortamının üstü olan yaşlı katılımcılar ise olumlu yönleri öne çıkarmaktadırlar. Bu çerçevede yaşlıların kendilerini tanımlarken kullandıkları “birikim sahibi olma”, “tecrübe kazanmış olma”, “olgunlaşma” ve “kadirşinaslığa” vurgu yapılarak yaşlıların yaşlılık dönemiyle beraber bazı olumlu özelliklere sahip olduklarını belirtmektedirler. Ayrıca bir kısım 65 yaş üstü katılımcı kendisini yaşlı görmediğini ve orta yaşlarda hissettiklerini belirtmektedirler. Bu durum aslında yaşlılığın tek düze olmadığını, 65 yaş üstündekilerin bir kısmının “aktif yaşlı” kategorisinde değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca bu durum onların kent mekânlarında var oluşlarını ve *özne* olduklarını belirtme ihtiyacı duyduklarına işaret etmektedir. Böylece yaşlılar bu özellikleri aracılığıyla kentte fail olarak algılanmaları gerektiğini vurguladıkları söylenebilir. Bu doğrultuda yerel yönetim hizmetlerinin, sadece bağımlı yaşlılara yönelik pansuman edici hizmetlerinin yanında, aktif yaşlıların kentsel aktör olmalarını destekleyici hizmet sorumlulukları almaları önerilebilir. Yerel yönetimler yaşlıların kentsel alanın birer aktörü olarak görünür olmalarını destekleyebilir. Özellikle yerel yönetimlerin sosyal ve kültür işleri ve destek hizmetleri birimleri bu anlamda işlevsel olmaktadır.

Katılımcılarının görüşlerinden hareketle kentte yaşayan yaşlıların yaşlılığın olumsuz algısıyla baş edebilme adına bazı taktikler geliştirdikleri tespit edilmiştir. Bunlar arasında, yaşlıların toplandıkları mekânlara gelen diğer bireylere, burada yaşlılar değil, “gençler olarak toplanıyoruz” şeklinde cevap vermeleri sayılabilir. Böylece yaşlılar kendilerinin kentli gençler gibi aktif/ faal olduklarını ve kentin imkânlarından yararlanabileceklerini ifade etmişlerdir. Zira yaşlılar kendilerinin gençler tarafından aciz ve zayıf olarak görülmelerinden rahatsız duyulmaktadır. Bu durumun üstesinden gelmek adına, “Biz buradakiler tıpkı gençler gibiyiz,” anlamına gelen yukarıdaki ifadeyi kullanmaktadırlar. Bunun yanında yerel yönetimlerin yaşlıların yararlanacağı özel mekânların adlandırmasında olumlu çağrışım yapan *ikinci bahar, yaşam evi gibi* isimleri tercih edilmektedir. Bu durum kimi zaman kurum yetkililerince tercih edilmekte bazen de yaşlıların talepleri doğrultusunda gelişmektedir. Yaşlıların yoğun olduğu ilçedeki kullanan sosyal yaşam merkezinin

logosundan, başlangıçta yer alan “65+” ifadesinin sonradan şikayet ve talepler üzerine kaldırılması bu duruma bir örnek gösterilebilir.

Ayrıca modern kent hayatında yaşlılıkla birlikte ortaya çıkan olumsuz anlamlardan dolayı yerel yönetimlerin bazılarında yaşlı yerine *yaş alan* kavramı tercih edilmektedir. Zira kentsel olanaklardan yararlanan yaşlı bireyler aktif ve sağlıklı olmalarına bakarak, kendileri için toplumsal anlamda *aciz*, *miskin* gibi olumsuz çağrışımlar barındıran bir kelime olan *yaşlı* yerine *yaş alan* kavramını kullanmayı tercih etmektedirler:

“Yaşlı yerine yaş alan diyoruz. Yaşlı denilmesinden hoşlanmıyorlar, buradaki yapılan hizmetleri soran herhangi birine buradaki misafirler cevap verirken ‘Bizim gibi gençler geliyor buraya,’ şeklinde cevap vermektedirler. Yaşlılığı kabullenememe durumu var.” (05, K, 28, HS, Psikolog)

“(…)Yaşlı demiyoruz onun yerine yaş alan... Şimdi biz kimseye yaşlı demiyoruz; eskiden 50 yaşını aşan herkese yaşlı diyorduk ama şimdi ömür uzadı, ötelendi; 65 hatta 70 yaş üzerindekiyle yaşlı denmeye başlandı. Biz yaşlı demiyoruz, onun yerine yaş alan vatandaşlarımız diyoruz... hassasiyetler oluşturuyor.” (09, E, 57, BA, Müdür)

Diğer taraftan yaşlı olduğunu belli etmemek ve onun oluşturduğu olumsuz psikososyal baskıyı azaltmak için kimi zaman aynaya bakmama ya da yaşlılık belirtisi olan yüzündeki kırışıklıklara atıfla, “Bunları kazanmak için yıllarımı verdim!” (27, K, 65, G, Emekli) gibi tepkiler verilmektedir. Bu yüzündeki kırışıkların oluşturacağı olumsuz duygu durumunu yenmek adına da yapılan yaşlılıkla baş etme taktiği olarak görülebilir.

Bahsedilen taktikler esasında modern dönemde kentsel yaşamda gençlik ve dinçliğin aşırı vurgulanmasının yansıması olabilir. Diğer taraftan kent ve kentleşme, hız, yoğunluk, ekonomik yaşam ve aile özellikleriyle kentli yaşlılığı üretmektedir. Öte yandan kentlerde, kırsaldan göçle gelmiş ancak kentsel yaşama tümüyle adapte ol(a)mamış yaşlılar da olabilmektedir. Bu bağlamda *kentli yaşlıyı* tanımamız gerekmektedir.

4.2. Kentli Yaşlıların Ayırıcı Özellikleri

İstanbul metropolünde yaşayan yaşlıların pek çoğu çeşitli nedenlerle kırsal

bölgelerden göçle gelmiş olmalarından dolayı, geldikleri bölgelerin yaşam alışkanlıklarını sürdürebilmektedirler. Ancak uzun süredir kentte yaşayan yaşlıların bazı ayırıcı özellikleri görüşmelere katılanların anlatımlarında rastlanılmıştır. Bu bağlamda yerel yönetimlerde çalışan katılımcıların bir kısmı, belirli bir süre metropolde yaşayan yaşlıların kuşaklararası ve sosyal çevreleriyle ilişkilerinin, İstanbul'a sonradan göç eden yaşlılara nazaran, farklılık gösterdiğini vurgulamaktadırlar. Zira uzun süre kentte yaşayan yaşlılarla, İstanbul'a son zamanlarda gelenler arasında bazı farklılıkları vurgulamaktadırlar:

“İlişkiler burada daha yerleşik göç az alındığında ilişkiler daha yerleşiklik alıyor. Göç burada daha yeni konuşulmaya başlandı. Bu bölgede 50 yıldır, doğduğundan beri burada olan yaşlının kuşaklarla ilişkisi ile, etrafındakilerle ilişkisiyle, gelenlerle ilişkisi diğerleriyle ilişkisi aynı değildir.” (10, K, 45, BA, Sosyolog)

Katılımcılardan bir kısmı “kentsel değerleri özümseyebilmiş yaşlıların” daha çok belirli yerlerde yoğunlaştıklarından bahsetmektedirler. Kentteki yerleşik değerlere sahip, bu yaşlıların genelde daha çok merkez ilçelerde yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bunu doğrulayıcı şekilde katılımcılardan bazısı, kentli yaşlıların çoğunlukta yaşadığı ilçelerin İstanbul'un merkez ilçeleri olduğu belirtmişlerdir. “Şişli, Beşiktaş, Bakırköy içinde bunu söyleyebiliriz; kentli yaşlılar belediye yapılarından da belli oluyor.” (11, E, 41, HS, SHU). Ayrıca katılımcıların bir bölümü bu demografik durumun ilçelerin yönetim ve hizmet uygulamalarını da etkilediğini vurgulamaktadırlar.

Kentli yaşlıların çok yaşadığı bir ilçede yerel yönetimin yaşlılarla ilgili birim sorumlusu katılımcı, kentli olarak nitelendirdiği yaşlıların daha fazla *aktif* olduklarını ve sosyal faaliyetlere katılıp, “hayatın içerisinde” olmayı arzu ettiklerini belirtmektedir. Bu durumu aynı ilçe sınırları içerisinde olan ve üç kilometre merkeze mesafesi olan mahalledeki yaşlıların beklentileri ve faaliyetlere katılımları ile ilçe merkezindeki yaşlıların aralarındaki farklılıklara dikkat çekerek örneklendirmektedir.

“Yaşlılar birçok şeye katılıyorlar. Birçok sosyal faaliyete katılıyorlar, aktifler çünkü modern kentli yaşlı olduğu için daha çok şey istiyor. Paşa'daki [mahallesindeki yaşlılar] öyle değil, şurası 3 km. bile değil...” (11, E, 41, HS, SHU)

Aynı şekilde başka bir katılımcı da kentli yaşlıların hayatın içerisindeki bu aktifliklerini, yaşlıların alışverişlerini kendilerinin yapması, sokakta, caddede daha fazla dolaşmaları ve market çalışanlarıyla ilişkileri üzerinden örneklendirmektedir:

“[Kırsaldaki yaşlı] ister ki önüne yemeği gelsin, gelini ona iyi davransın, o geleneksel formatta yaşamaya devam eder. Buradakinin [kentli yaşlı] öyle derdi yok, eline pazar çantasını alıyor, zorlansa da çeke çeke götürüyor, getiriyor. Yani hayatın içinde...” (10, K, 45, BA, Sosyolog) “Sokaklarda dolaşın, o kadar çok yaşlı teyze görürsünüz ki elinde çantası Ü.....’den alışveriş yapıyor; mağazalar belli, bütün markettekiler onu tanıyor. Market çalışanları destek oluyor ve onlarla yaşlılarla sohbet ediyor.” (11, E, 41, HS, SHU)

Araştırmada kentli yaşlının kentsel alanlarda faal oluşları süreklilik kuramı argümanlarıyla değerlendirilebilir. Kentli yaşlı orta yaşlarda kazandığı kişisel birikim, deneyim ve alışkanlıkları sayesinde yaşlılık döneminde de faal olarak yaşam sürdürme eğilimindedirler. Bu anlamda kentsel yaşamının genel özelliği olarak çoğu zaman yaşlılar *kendi işlerini kendileri görmek* zorunda kalıyorlar. Bunun temel nedenleri arasında geleneksel anlamda yaşlıların ailedeki pozisyonlarının değişimi gösterilebilir. Kentli yaşlıların bu özelliklerinin yanında katılımcıların bazıları bu yaşlıların, kırsal yaşlılardan farklı olarak *değişime açık* ve *daha esnek* olduklarını belirtmektedirler. Bu anlamda modern/kentli yaşlı, gençlerin giyim kuşam ve davranışlarını garipsemedikleri vurgulanmaktadır. Bu yaşlılardaki gençlerin farklılıklarını kabullenici tutumu kentliliğin bir göstergesi olarak görmektedirler:

“Benim teyzem yaşlı; işte kırsalda niye böyle giyindin, niye böyle yapmadın diye elli tür şey söyleyebilir, kentli yaşlısı bu tip şeylere, bu tip ayrıntılara sorgulamaları daha az... [Kentte] yaşlılar biraz daha kabullenici oluyorlar. Kırsal alanda yaşlılar biraz daha geleneksel ve daha müdahaleci oluyorlar. Ama aslında bizim coğrafyamızda burada [kentte yaşayan yaşlılarda biraz daha] esneklik var.” (10, K, 45, BA, Sosyolog)

Kentli yaşlı kimliğine, kırsal/kentli yaşlı ya da geleneksel/modern yaşlı ayrımı üzerinden bakılabilir. İstanbul’da kentte yaşayan yaşlı sayısı bilinmekle beraber, kentli yaşlının oranı tam olarak bilinmemektedir. Bu durum İstanbul’da yaşayan ama kentsel yaşama tümüyle adapte ol(a)mamış yaşlıların varlığından ve sayılarının kesin olarak bilinemediğinden kaynaklanmaktadır. Ancak bu yaşlılara ait sosyal kültürel özelliklerin bir kısmı söylenebilir. Araştırmaya katılan İstanbul’daki yaşlılar ve

yaşlılarla etkileşimde olan yerel yönetimlerdeki profesyoneller, özellikle mega kentlerdeki ilişki biçimlerinin bir yansıması olarak temelde kentli yaşlıların daha fazla “yalnızlaştıklarını” söylemişlerdir. Bu yaşlılar kentin imkânlarından yararlandıklarından dolayı onların “eğitim düzeyleri yüksektir”. Kentli yaşlılar genç kuşaklardaki “farklılıkları daha fazla kabullenici” olmaktadır. Ayrıca bu yaşlıların “kendilerini görmede” daha istekli oldukları üzerinde durulmaktadır. Son olarak kentli yaşlıların “sosyal hayatın içerisinde daha fazla görünür” oldukları ve “çok daha fazla beklentileri” olduğu ifade edilmektedir.

Diğer taraftan demografik olarak yaşlıların kentteki nüfus içerisindeki oranları arttıkça sosyal yapı da değişmektedir. Bu yapı içerisinde kentli yaşlıların özelliklerini bilmek, onları anlamayı ve onların özelliklerine göre politikalar üretebilmeyi kolaylaştıracaktır. Kentli yaşlıyı anlayabilmek için araştırmada kentte yaşayan yaşlıların aile ve sosyal ilişkilerine de bakılmıştır. Zira bu yaşlıyı ancak kentsel alandaki aile içerisinde anlaşılabilir. Şöyle ki kentteki aile ilişkileri kentli yaşlının özellikleri üzerinde ve gündelik hayatında belirleyici olabilmektedir.

4.3. Kentli Yaşlıların Aile ve Sosyal İlişkileri: Yeni/Farklı Bir Sosyalleşme Pratiği

Kentli yaşlıların sosyalleşme pratikleri olarak onların aile, akraba, komşuluk ilişkileri ve yerel yönetim personelleriyle olan ilişkileri değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda araştırma kapsamında kentli yaşlıların aile ve akrabalık ilişkilerini görebilmek adına, derinlemesine mülakat yapılan yerel yönetim profesyonellerinin ailede yaşlı bakımına ilişkin görüşleri sorulmuştur. Bunlar ekseninde modern/kentli ailede özellikle yaşlının saygınlığı ve diğer kuşaklarla (genç kuşak) olan ilişkilerinin ailedeki değişimden büyük oranda etkilendiğiyle ilgili bulgulara rastlanılmıştır. Özellikle bakım ücreti ve kamu kurumlarının yaşlı hizmetlerinin aile içi ilişkilere verdiği zararlarla ilgili tespitler, politika uygulayıcılarının bu konu üzerine etraflıca düşünmelerini gerektirebilir.

Öncelikle katılımcıların bazılarına göre, yaşlı bakımında huzurevi, bakım evi gibi kurumları tercih edilmesine verilen toplumsal reaksiyonlar değişebilmektedir. Şöyle ki önceden yaşlıya bakım ailede olurken, kurumsal bakım için talebin toplumsal olarak baskılandığı belirtilmektedir. Ancak günümüzde bu baskının azaldığı ifade edilmektedir. Bu durum üzerinden yaşlıların ailedeki pozisyonlarının da dönüştüğü gözlenebilir. Bu bağlamda katılımcıların bazıları geçmişte yerel yönetimlerin bazı hizmetlerinden yararlanmanın sosyal çevre tarafından yadırgandığını, ancak günümüzde bu hizmetlerden yararlanılması pek de garipsenmediğini belirtmektedirler:

“Gelenek, görenek, örf yazılı olmayan kurallardı; bir hizmeti verirken bunları yapmazsanız toplumsal baskı ile karşılaşsınız eskiden. Eskiden derlerdi ki annesine bakmıyor sokağa attı, huzurevine verdi falan gibi; şimdi toplum bunları daha çok kanıksadı.” (01, E, 40, BA, Psikolog)

“Ne yapılması konusunda değinirsem eğer... Bizim bölgede özellikle insan ömrü çok uzadı; 90 yaş artık çak sıradan yaş, 95-96 yaş, 97 bunlar artık sıkça rastladığımız yaşlar ve de aile bağları da eskisi kadar güçlü değil. Yani o geniş aile yapısı Türkiye’de çoktan bozuldu, çekirdek aile, karı, koca ve çocuklarda ibaret çekirdek aileye geçildi. Artık ileri yaştaki bireylerimiz artık çocuklarıyla birlikte oturmuyor.” (29, E, 68, G, Emekli).

Kentsel alanda yaşlının aile içindeki pozisyonu ailedeki küçülmeye bağlı olarak gerilemektedir. Kentte yaşlanmanın temel görünümleri arasındaki bu küçülmenin etkisiyle, kırsal yaşamdan farklı ilişki biçimleri yer almaktadır. Nüfusun büyüklüğü, insanlar arasında toplumsal farklılıklara yol açmakta ve bu farklılıklar da insanlar arasındaki kırsalda bulunan birincil ilişkileri zayıflatmaktadır. Ayrıca kentlerde yaşlı bakımında kurumsallık ve profesyonel bakım ön plana çıkmakta ve bu durum ikincil ilişkileri tetiklemektedir. Bu ilişkilerin bazı sosyal yansımaları olmaktadır. Bunların başında kentli ailede maddi bağların giderek önem kazanması gelmektedir.

4.3.1. “Kentli Ailede Maddi Bağlar da Manevi Bağlar Kadar Önemlidir”

Kentsel yaşamla birlikte ortaya çıkan ilişki biçimine bağlı artan bireysellik yaşlıları önemli ölçüde etkilediği söylenebilir. Bu bireysellik yaşlı bakımında maddi öğeleri

ön plana çıkarabilmektedir. Şöyle ki yaşlı bakımı için alınan yardımın ve yaşlının sosyal ekonomik güvencesinin olması onunla ilgilenmede belirleyici faktörlerden olabilmektedir. Ayrıca kentsel alanda yaşlıların ailedeki pozisyonları onların maddi kaynaklara sahip olup olmamalarından da etkilenebilmektedir. Bu bağlamda araştırmaya katılan bazı profesyoneller ailelerde yaşlı bakımıyla ilgili görgü ve deneyimlerine dayanarak, yaşlılara bakımla ilgili değerlendirmelerinde, ailelerdeki geleneksel manevi bağların yanında maddi bağların da önem kazandığını söylemektedirler. Burada kentsel ortamın oluşturduğu yaşam şartlarının ve değişen değer yargılarının etkisi vurgulanmaktadır:

“Yani aile çok önemli, aile birincil ilişkileri sağlar; ne demek birincil ilişkilerde menfaat beklemeden birbirimize [yaşlılarımıza] bakar, ilgilenir ve ihtiyaçları karşılırsınız. Ama burada kentte aileye baktığımızda menfaat ilişkileri devreye girebilmektedir. Ailede anneden babadan menfaat yoksa o kişiyi giderek kendisinden uzaklaştırabiliyor. O zaman ailenin tanımını da değiştireceğiz. Aile, ‘maddi bağlarla birbirine bağlı bir çekirdek’ diyeceğiz çünkü manevi bağlar giderek azalıyor.” (01, E, 40, BA, Psikolog)

Diğer taraftan bazı katılımcılar yaşlıların yararlandığı kamusal yardımların kimi zaman ailenin yapısını/dokusunu bozduğu durumlardan örnekler vermişlerdir. Bir süre bu yardımı almayı sürdürüp daha sonradan gerekli kriterler karşılamadığından dolayı bu ücret kesintiye uğratıldığında, yaşlı bakımını üstlenen aile bireyleri bu bakım işinden vazgeçmek eğiliminde olabiliyorlar. Bundan dolayı bu katılımcılar devletin ilgili kurumlarının çeşitli nedenlerle ihtiyaç sahibi ailelere yaşlı ve hasta yardımı yaparken dikkatli olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Zira bu yardımın yapılmasından sonra kesintiye uğratılmasının aile kurumunda ciddi sıkıntılar oluşturabilmektedir.

“Ben bakmak zorunda mıyım, alsın devlet baksın... Halihazırda yüzyıllardır geleneğimiz içerisinde kişiler kendi aile dinamikleri içerisinde annesini, babasını, oğlunu, kardeşini, kızını sahiplenmişken bu iş ücrete döküldüğü zaman, bu ücreti de alamadıkları zaman alın o zaman siz bakın dediklerine mesleki eleman olarak tanık oldum. Bu aslında ailenin de parçalanmasını da beraberinde getiriyor. Çünkü aile bağları açısından manevi bağlarla birbirine bağlanmış aile artık maddi bağlarla da birbirlerine bağlanmaya başlıyor. O maddi kaynaklar da kesildiği zaman bu sefer evde olan engellisini ve yaşlısını yük olarak görmektedir. Bu da geleneksel toplumdan modern topluma dönerken bir savrulmayı meydana getiriyor. Bunun hangisi doğrudur bilemeyiz ama ben buradaki dönüşümü tırnak içerisinde alarak belirtmek istedim. Devletin, verdiği hizmetleri verirken bunu çok iyi incelemelidir. Biz bu hizmeti

veriyoruz ama bu hizmeti vermemiz ailenin yapısını da bozuyor; bu yapıyı bozmadan biz bunu nasıl yapabiliriz, ailenin ilişkilerini nasıl sürdürebiliriz? Bu da bence akademik çevrelerde uzun uzadıya tartışılması gerekmektedir.”(01, E, 40, BA, Psikolog)

Bu bağlamda kentli ailede yaşlı bakım meselesinde maddi unsurların belirleyiciliği üzerinden aile içerisindeki değişime dikkat çeken yerel yönetimde çalışan bir katılımcı, bu tarz uygulamaların pek çok boyutu olduğunu, diğer taraftan ailenin var olan dinamiklerine etkisi ve diğer kurumlara yansımalarının da dikkat çekmektedir. Zira katılımcıların bazıları kimi durumlarda önce verilen bakım parasının sonradan kesintiye uğraması yüzünden yaşlı anne babasına “ben sana/size bakmak zorunda mıyım?!” tepkisi verilebildiğini belirtmektedirler. Bu tarz tepkiler yaşlı bakımının ailede bir çeşit maddiyatla ilintili bir hal aldığını göstermektedir. Diğer taraftan sırf bu yardımdan yararlanabilmek için yaşlı ve bakım ihtiyacı olan akrabalarına bakma durumu da yaşlıyla ilgilenmenin başka bir yönünü ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda yaşlıya bakımın bir çeşit “gelir kapısı” şeklinde düşünülmesini pek de etik bulmadığını bazı katılımcılar belirtmektedirler:

“Çünkü bu pragmatizme yönlendiriyor. İnsanları basit çıkar hesaplarına yönlendirebiliyor. Mesela evde bakım ücreti üzerinden örnek vereceğim, bu aynı zamanda çok büyük bir sosyal deney aslında. Ailesinde hastaya bakmak istemeyip de paraya ihtiyacı olan aile bize başvuru yapıp, ‘Neden görümcem bakıyor, ben bakayım; benim daha çok ihtiyacım var!’ diyebiliyor. Paraya ihtiyacı olanlar açısından böyle bir şey diyor ki: ‘Ben bakacağım, o altı ay bakıyorsa ben de altı ay bakacağım...’ Çünkü 780 lira bakım ücreti ödeniyor; bu, bazı aileler için çok büyük bir rakam, bir kişiye bakarak 780 lira daha alacak. Kaynanasına bakmayan gelin o para bağlandıktan sonra hâlihazırda bakan kişi yerine kendisi bakmayı tercih edebiliyor. Burada bakıldığında ailenin dinamiklerinde farklı bir değişim var. Bazı ailelerin, ‘Paraya ihtiyacım yok, küçük gelinin daha çok paraya ihtiyacı var, o baksın...’ [demeleri], burada aslında daha çok bakmak isteyen değil de daha çok paraya ihtiyacı olanın baktığı bir durum ortaya çıkıyor. Bu[nun] da tartışılması gereken bir husus olduğunu düşünüyorum; ailede daha çok paraya ihtiyaç duyanın bakımı üstlenmesi meselesi...” (01, E, 40, BA, Psikolog)

“Engelli aylığı çıktı, biraz da ben bakayım[a] döndü; biraz da sen bak, biraz da ben bakayma döndü iş. Çünkü ciddi bir rakam,” (15, E, 40, BA, Müdür) “Belirli bir yaşa gelmişlere de ağır engelli raporu veriliyor. Alzheimer, kendine bakamayacak artık, bakıma ihtiyacı var. Devlet ona ağır engelli raporu veriyor. Bu tarz şeyler devlet kontrolünde olduğundan, arada bir denetlendiğinden ihtiyarlar biraz daha rahat edebiliyorlar. Fakat eğitimsel boyutla düşünüldüğünde çok da etik bir durum değil; normalde devletin bu desteği vermesi etik, vermeli de çünkü o aile dezavantajlı bir durumda, devlette o dezavantajı minimize etmekle görevli ancak kişilerin bu işe bir

gelir kapısı olarak bakması çok etik bir durum değil açıkçası...” (15, E, 40, BA, Müdür)

Ayrıca yaşlıyla ilgilenmenin maddi boyutuyla ilişkili olarak katılımcıların bir kısmı, maddi durumu iyi olan belirli bir maaşa sahip yaşlıya ailesi tarafından daha iyi bakıldığını belirtmektedirler. Bu da kentli ailede manevi bağlar yanında maddi bağların da giderek daha önemli olduğunu ayrıca göstermektedir. Zira kimi zaman yaşlıya iyi davranmanın temelinde bakımı yapılan bu yaşlı bireyin mirasından pay alabilir miyim düşüncesi yer alabilmektedir:

“Yaşlıların çoğunda maaşları varsa, aile içerisinde barındırabiliyorlar; eğer yaşlının hiçbir şeyi yoksa [onu huzurevine veriyor], eğer üç katlı dairesi, evi varsa o zaman onu [yaşlıyı huzurevine] vermiyor. Toplum garip burada; babasını huzurevine vermiyor kendisi bakıyor. Çünkü burada mirastan bir beklentisi var.” (01, E, 40, BA, Psikolog)

Bundan dolayı bazı katılımcılar, herhangi bir geliri olup da ekonomik durumu iyi olan yaşlılar ve çocuklarıyla beraber yaşayan yaşlılar kendilerini diğerlerine göre daha güvende hissettiklerini söylemektedirler. Burada sayılan maddi öğelerin baskın olduğu ailelerin yanında İstanbul’un bazı bölgelerinde geleneksel *Anadolu Kültürünün* de etkisiyle ailede yaşlı bakımının değeri günümüzde de devam ettirilebilmektedir. Bu kültürün baskın olduğu yerlerde yaşlılar çocuklarıyla kalma imkânına sahiplerse kendilerini daha özgür ifade edebildiklerini belirtmektedirler:

“Anadolu kültürü toplumumuzda genel olarak devam ediyor. Bu maalesef dağılma aşamasında... Açıkçası ekonomik olarak insanların ekonomiyi de ilgili bir durum. Emekli maaşı var, geliri, sosyal güvencesi varsa yaşlı kendini bu anlamda daha güvende hissediyor. Çocuklarıyla kalıyorsa kendini daha hür şekilde ifade edebiliyor.” (13, E, 45, BA, Müdür)

Bu bağlamda yerel yönetimlerde sosyal hizmet uzmanı bir katılımcı, İstanbul’a göçle gelmiş yaşlıların uzun süre burada yaşamış olsalar da sadece hemşerileriyle ve akrabalarıyla sosyalleşebildiklerini belirtmektedir. Bazı aileler de Anadolu’dan getirdikleri bu kültürü devam ettirmelerinde etkili olduğunu vurgulamaktadır:

“Göçle gelen 40 yıldır burada yaşayıp yerleşim, sadece kendisinin içerisinde yaşadıkları mahalleyi kullandıkları ve sadece akrabalarıyla sosyalleşebildiklerini sahada gördük, hemşericilik ilişkileri devam ediyor. Komşusu genelde akrabası olmaktadır. Sosyalleştikleri akraba ve hemşerileri başkaları değil.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

Bu durum bir kısım yaşlıların kırsaldan getirdikleri değerleri, belirli bir süreliğine devam ettirmelerine yol açmaktadır. Bu da onların kent kültürüne dahil olmalarını geciktirdiği söylenebilir. Katılımcılardan bazıları, söz konusu bu geleneksel Anadolu kültürü modelinin İstanbul'un belirli bölgelerinde devam ettiğini ancak merkez ilçelerde ve mahallelerinde giderek aşındığını belirtmektedirler. Ayrıca bu merkez ilçeleri de kendi içerisinde merkez ve kırsal mahallere ayırmaktadırlar. Kırsal mahalleler yakın dönemde göçle şekillendirilen bölgeler olduğundan buralarda geleneksel Anadolu kültürü daha etkin olduğu belirtilmektedir:

“Kenar mahallelerde kırsaldan gelen aileler oturmaktadır. Kültür daha asimile olmadığı için yaşlılar çocuklarıyla birlikte oturuyor. Daha merkezi mahalleler[de] eşler çalışıyor ve (yaşlı) ailesi yanında değildir. Merkezi mahalle ve kırsal mahalleye göre değişiyor.” (25, K, 42, BA, Müdür)

Kentin merkez ve çeper mahallelerinde yaşlıların ailedeki pozisyonları değişebilmektedir. Merkez mahallelerde ailelerin ekonomik ve eğitim düzeylerinin yüksekliğinin yaşlılarla ilişkilerde maddiyatçı bakışın geliştirilmesine etkisi vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların biri, kendi mahallelerinde yaşayan aileleri “yoksulluk döngüsü”nü kırmış olarak tanımlamaktadır. Bu özelliği, kentli yaşlıların çocuklarıyla ilişkilerinde belirleyici bir özellik olarak görmektedir.

“Çok daha eğitilmişler onların çocukları da o yoksulluk döngüsünü kırmış ailelerin çocukları olarak doğdukları için onlarda artık bir üst seviyede oluyorlar. Yurtdışında eğitim çok daha üst seviyede eğitim gibi imkânlarla alışıyorlar. Yaşlıların yakınlarda oturmuyorlar.” (02, E, 32, HS, SHU)

Kentleşmeyle birlikte çocuk ebeveyn ilişkilerinde de değişim yaşanmaktadır. Bu değişimde kentte çocukların eğitim ve yetiştirilmesinin de etkisi bulunmaktadır. Geleneksel anlamda “çocuklar yetişkinlerin bakımını üstlenmeli” anlayışının kentte değişime uğradığı görülmektedir. Kentli ailelerde yaşlı bakım meselesi daha çok kurumsal bakım üzerinden değerlendirilmektedir. Örneğin yerel yönetimlerinde gönüllü çalışan 68 yaşında faal katılımcı, kentli yaşlının artık çocuklarını yetiştirirken onları kendilerine bakacak birey güvencesiyle değil de “topluma yararlı” olsun diye yetiştirdiklerini belirtmektedirler:

“Aslında yani hiç kimsenin ailesine yük olmasını ben şahsen istemem. Annelerin, babaların bir yanı sıra var: herkes çocuk yaparken bu çocuk ileride bana bakar gibisinden neredeyse öyle çocuk yetiştiriyor. Aslında öyle değil de çocuk yetiştirirken topluma uyumlu, topluma yararlı çocuk yetiştirsin.” (30, E, 68, G, Emekli)

Bu anlatılanlar modernite kuramındaki kentsel yaşamla birlikte yaşlıların ailedeki pozisyon kaybına örneklik göstermektedir. Ayrıca bunlar “kentli yaşlı” bazı özelliklerine de işaret etmektedir. Birincisi bakım meselesinde aileden daha çok kurumsal bakımı tercih eğilimindedirler. İkincisi, katılımcının “kentli yaşlı (kadın) çalışmış etmiş, kırsal değil” (10, K, 45, BA, Sosyolog) ifadesiyle, “kentli yaşlıların” özelliği olarak, yaşlı kadınların kırsaldakilerden farklı olarak orta yaşlarda ücretli işgücüne daha fazla katılmış olmaları vurgulanmaktadır.

Bahsedilen ailedeki özelliklerin yanında kentte, yaşlılara maddi bakışın yansıması olarak yaşlılar giderek daha fazla yalnızlaşmakta ve kentte ailelerin yaşlılarla birlikte kalmayı daha az tercih ettikleri söylenebilir.

4.3.2. “Kentli Aile, Yaşlıyı Evde Tutmak İstemiyor”

Kentsel yaşamda aile yapısında yaşanan değişimler yaşlıları diğer yaş grubundakilerden daha fazla etkilediği söylenebilir. Bu doğrultuda bulgulara, alan yazınındaki yaşlının kentte pozisyon kaybı yaşadıkları argümanını destekleyici örneklere rastlanılmıştır. Zira bulgular arasında aile yapısının giderek küçüldüğü ve bunun getirdiği sonuçlardan birisinin de yaşlıların giderek daha fazla yalnızlaştıklarına ilişkin görüşler yer almaktadır. Ayrıca görüşmelerde kentte ailelerin “kentlileşme düzeyine” göre yaşlıya bakış açılarının değiştiğini gösteren anlatımlar da bulunmaktadır. Anadolu kültüründe yaygın olan yaşlıyla beraber yaşama alışkanlığının kentin merkez ilçe ve mahallelerinde hızlı; diğer bölgelerinde ise yavaş şekilde azaldığı söylenmektedir. Bunun nedenlerinden birisi, kadınların daha fazla ücretli iş gücüne katılmalarına bağlanmaktadır. Bu durumda ekonomik ve eğitim düzeyinin yüksekliğine bağlı maddiyatçı anlayış ve çocuk eğitimindeki tutumlar da etkili olmaktadır.

Yaşlıların kentsel ortamdaki pozisyonlarına geçmeden önce, kentte yaşlıların ailelerdeki konumlarının yaşanılan bölgeye göre farklılık gösterdiğini belirtmek gerekebilir. Zira yerel yönetimlerde sağlık hizmetleri biriminde görevli katılımcıya göre yaşlılara sahip çıkma durumu il bazında bölgesel çapta, kültürel farklılıklara göre değişebilmektedir. Bu katılımcıya göre, “Doğu illerinin kırsal bölgelerinden” İstanbul’a göçle gelmiş ve tam anlamıyla kentli kültürü benimsememiş olan aileler yaşlılarına daha çok sahip çıkmaktadırlar. Ancak “Marmara Bölgesi’nden” ve yurtdışından göçmenlerde yaşlısına sahip çıkmama, ayrı yaşama daha yaygın bir davranış olarak gözlemlenmektedir. Bu anlamda kentte, ailelerin yaşlıyla ayrı yaşamayı tercih etmeleri sosyal, kültürel etmenlere göre değişebilmektedir:

“Çok fazla çocukları var ama çoğu çocuklarının sahip çıkmadığını söylüyorlar. Mesela Doğulu olanlar yaşlılarına daha çok sahip çıkarken Marmara tarafından olanlar ya da göçmen olanlar daha fazla ayrı yaşıyorlar yaşlılarından... Bu taraf daha tutucu davranabiliyor.” (18, K, 40, HS, Halkla İlişkiler)

Zira İstanbul’da özellikle göçle gelen ve “Doğu kökenli ailelerin” yoğun olduğu yerlerde geleneksel değerler geçerliliğini korumaktadır. Yaşlının bakımı aile tarafından üstlenilmekte; huzurevi, bakım evi gibi ailenin dışında bir yerlere bırakılması aile tarafından garipsenmekte ve hatta hoş karşılanmamaktadır. İlçelerin çok fazla göç alan bölgelerinde, geleneksel değerlerin korunduğunu, bu anlamda yaşlıya evde bakıldığı belirtilmektedir:

“Birde burası biraz daha tutucu bir toplum, aile anlamında geleneksel anlamda tutucu, Avrupa gibi değil; ondan dolayı annesini, babasını da bir yere bırakması da o ailenin garip geliyor.” (10, K, 45, BA, Sosyolog)

Kentte yaşlının ailedeki pozisyonu, yaşanılan ilçe ve mahalleye göre değişmesine rağmen genel olarak kentte yaşlıların ailedeki pozisyonları gerilemektedir. Alan yazınında bunun temel nedeni olarak ailedeki küçülme sayılmaktadır. Benzer şekilde katılımcıların bazıları kentsel ortamda ailenin çekirdek aileye dönüşümünün yaşlılarla gençlerin bir arada yaşadığı haneleri giderek azalttığını belirtmektedirler. Ayrıca ekonomik nedenlerle torun ve çocukların başka yerlere göç etmesini de yaşlıların ailedeki pozisyonuna olumsuz etkilerine değinmektedirler:

“Bir de geniş aileden çekirdek aileye dönüşüyor, nüfus değişiyor. Bizim ilçede ise neredeyse geniş aile yok [denecek kadar az], dolayısıyla yaşlılarla beraber yaşayan genç yok, bu haneler daha riskli kitle...” (02, E, 32, HS, SHU)

“Aile yapısı da buna müsait değil, çekirdek ailede de iyice mikro çekirdek aile; tek çocuklu aileler, çocukların çoğu babaanne, dede, nine bilmiyor. Bayramdan bayramda görmüyor; bayramlar da tatil beldelerinde, turistik gezilerde geçiyor.” (25, K, 42, BA, Müdür)

Bu bağlamda kentleşmeyle birlikte çekirdek ailenin de giderek zayıflamasıyla genel akrabalık sistemi içerisindeki yaşlıların pozisyonları da değişmektedir. Böylece yaşlıların yaşam aranjmanları değişebilmektedir. Zira yaşlılar ya eşleriyle birlikte ayrı bir evde ya da bekârlarsa yalnız başlarına yaşamak durumunda kalmaktadırlar. Bu durumu açıklayan yerel yönetimlerin sağlık işlerinde görevli katılımcı, kentte yaşlıların “klasik anlamdaki ailenin” içerisinde çıkarak zorunda kaldıklarını belirtmektedir. “Yaşlının evden çıkışı” olarak anlattığı durumla, aslında yaşlının çocuklarıyla ya da torunlarıyla yaşayamamasını kastetmektedir. Katılımcı, bunun başlıca nedenini ise kentleşmeyle birlikte değişen yaşam tarzına bağlamaktadır. Kentte, kadın ve çocuklar dâhil herkes ücretli işgücü çalışmak durumunda kaldığından bazı ailelerde yaşlı bakımının bir “yük” olarak görüldüğünü belirtmektedir. Ayrıca evde yaşlı bakımın maliyeti ve bazı sağlık ve bakım hizmetlerinin zorluğu, kimi yaşlılar için evden çıkışın ve kurumsal bakım merkezlerinin tercih edilşin diğerk bir nedeni sayılmaktadır:

“[Kentte] Yaşlı artık evin içerisinde çıkıyor, kendi ayrı evinde yaşıyor. Yaşlısını evde tutmak istemiyor. Değişen yaşam tarzı bu tarz durumu ortaya çıkarmıştır. Evde bakım yapabilecek kimsenin kalmadığı durumlarda yaşlı evden çıkıyor. Ya bakım merkezine ya da ayrı bir evde yaşamaya bırakılıyor. Büyükşehirlerde geleneksel aile yapısı değişti, çocuklar dâhil evde herkes çalıştığından, yaşlıya ayrıca yük olarak bakılıyor ve evde hizmet verebilecek kişilerin azalmaktadır. Diğerk nedenler arasında ekonomik nedenler; kadının iş hayatına daha fazla katılımı, yaşlının sağlık hizmetlerinin zorluğu ve maliyetli oluşu gösterilmektedir.” (24, K, 42, HS, Hemşire)

Yerel yönetimlerde yaşlılara hizmet veren başka bir katılımcı, yukarıdaki nedenlerden dolayı toplumda evde yaşlı bakımı anlayışının değiştiğini ve geçmişle kıyasla yaşlıları huzurevine yerleştirmenin daha sık görüldüğünü belirtmektedir. Bu bağlamda katılımcı, kentleşmeyle birlikte ortaya çıkan toplumsal değişimi yaşlılar için kurumsal bakımı tercih edilme sıklığının artışı üzerinden açıklamaktadır.

“Huzurevleri; toplumumuzda, kültürümüzde ve dinimizde olmayan kurumları artık çok sık görüyoruz. İnsanlar uğraşmıyorlar büyükleriyle tabiri caizse, beraberde yaşamıyorlar, işte huzurevleri devreye giriyor.” (13, E, 45, BA, Müdür)

Zira bir bakıma yaşlıların ailedeki statü kaybının yansıması olan huzurevine yerleşme oranında demografik faktörler etkili olduğu kadar toplumdaki kültürel ve ahlaki değerler de etkilidir. Diğer taraftan yaşlıların aile içerisindeki pozisyon değişimi literatürde genel olarak üretim ilişkileri üzerinden açıklanmaktadır (C. R. Victor, 2005: 25). Aile içerisindeki ilişkilerde belirleyici faktörler arasında bireylerin üretime katılma dereceleri görülmektedir. Sosyal bilimlerde doktorasına devam eden yerel yönetimlerde görevli katılımcı, üretime katılma ile aile içerisinde tutunabilme arasında ilişki kurmaktadır. Ekonomik durumu iyi olan yaşlılar ailede tutunurken diğerleri daha fazla aileden dışlanabildiklerini belirtmektedir:

“Eskiden Afrika’da ilkel kabilelerde yaşlı insanları, avcılık-toplayıcılık yapamayacak insanları, kendisine yetecek belirli bir miktar gıdayı vererek kabilenin dışına bırakırlarmış; Antropoloji dersinden böyle gördük, ne kadar gerçekliği var bilmiyorum. Aslında şimdiki durum giderek o hale geliyor bu sefer aileye üretkenlik yapamayan, aileye gelir getirmeyen kişiler genellikle aileden daha çok dışlanıyor.” (01, E, 40, BA, Psikolog)

Öte yandan literatürde yer alan, yaşlının geleneksel dönemdeki “bilgelik” pozisyonunun modern dönemde ortadan kalkmasıyla (Timonen, 2008: 11) onun ailedeki statüsünün gerilediği bilgisiyle örtüşen ifadeleri katılımcılardan bazıları kullanmışlardır. Bu katılımcılar yaşlının evden çıkmasının diğer bir nedeni olarak, modern dönemde yaşlıların bu geleneksel bilginin taşıyıcıları olma özelliklerini yitirmelerini göstermektedirler. Değişen ve gelişen bilgi teknolojileri sayesinde modern dönemde gençler kimi zaman yaşlılardan daha fazla bilgi sahibi olabildiğini belirtmektedirler:

“Yeni dönemde yaşlıların bilgeliği artık önemini yitirdi. Gençler bazı konulardan daha bilgili oluyorlar bu durumda onların aile içindeki işlevlerinden birini de azaltmış oluyor. Böylece evden çıkmalarına zemin hazırlanmıştır.” (23, K, 40, HS, Hemşire)

Diğer taraftan katılımcılardan bir bölümü, kentli ailede kadın ve erkeğin eğitim düzeyinin yüksekliği ile ailenin yaşlısıyla aynı çatı altında yaşama oranının azalması arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedirler:

“Özellikle aydın kesim dediğimiz kadının da okuduğu, karı ve kocanın aydın olduğu ailelerde yaşlının daha fazla ötelenme durumu daha sık yaşanmaktadır.” (23, K, 40, HS, Hemşire)

Ayrıca kentte, yaşlıların aileden uzaklaştırılmasında, modern dönemde kadınların ailenin yaşlı üyelerinin bakımında isteksizlikleri de etken olabilir. Bu doğrultuda katılımcıların bazıları, yaşlı bakımına erkekten ziyade kadın karar verdiğinden dolayı, ataerkil ailelerde bile aslında bu konuda kadının söz sahibi olduğuna dikkat çekmektedirler. Bu arada katılımcılardan bir kısmı ailenin kız çocukları, gelinlere oranla yaşlı bakımında daha istekli görüldüklerini ayrıca vurgulanmaktadır:

“(…) Bakım açısından ataerkil toplumdan giderek anaerkil topluma dönüyoruz, evliliklerde kocadan daha çok eşin, kadının sözü geçtiği için, kadın artık genelde bir başkasına bakmayı istemiyor. Bu sosyolojik bir tespittir. Bunu biz çokça ailelerle de karşılaşıyoruz, birkaç gelin varsa o ailede, “Ben niye bakayım, o baksın!” böyle bir tartışma yaşanıyor ve sonucunda o yaşlılar daha çok kamu kurumuna geliyor.” (01, E, 40, BA, Psikolog)

“Mesela evlerini temizlediğimiz ailelerini apartmanlar aile apartmanı oluyor, hepsi oğlu oturmuş oluyor, gelinlerin hiçbirisi evleri temizlemiyor doğal olarak... Hangi gelin ne kadar yapabilir? Kızı olanlar daha fazla ilgili davranabiliyor.” (18, K, 40, HS, Halkla İlişkiler)

Öte yandan kentli ailede kuşaklar arası ilişkide yaşanan çatışmalar da yaşlıların ailedeki pozisyonlarını etkileyebilir. Zira kimi katılımcılar, özellikle evdeki bir kısım gençlerin, evde yaşlının olmasını arkadaşlarıyla olan ilişkisine zarar vereceği düşüncesiyle, yaşlının varlığından rahatsızlık duyabildiklerini belirtmektedirler (24, K, 42, HS, Hemşire).

Yaşlıların aileden uzaklaşmasına ve giderek yalnızlaştıklarına ilişkin örnek durumlar da anlatılmaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların bazıları kentli yaşlılarda çocuklarıyla ilişkilerinde zayıflamaya dikkat çekmektedirler. Yaşlılar çocukları tarafından nadir arandığı, ancak maddi bir ihtiyaç halinde aranıldığını belirtmişlerdir:

“Öyle yaşlılarım var ki çocukları olduğu halde hiç kimsesi yokmuş gibi, sadece maddi sıkıntı çektiklerinde anneyi babayı hatırlayan... Telefon çalıyor, telefonunu açmadan diyor ki: “Bak (arayan) kızım, muhakkak para lazım ki beni arıyor.” Anlatabiliyor muyum çok acı... çok acı, çok acı...” (14, K, 60, BA, Emekli)

Ayrıca kentsel ortamda giderek daha fazla yaşlının ya yaşlı eşiyle ya da yalnız yaşamak zorunda kalmalarına ilişkin katılımcı görüşleri, analiz birimi modernite kuramının bazı argümanlarını desteklemektedir. Bu kurama göre kentsel yaşamda değişen ekonomik ve sosyal ilişkiler yaşlıların aile başta olmak üzere toplumdaki pozisyonlarını olumsuz etkilemektedir (Cowgill, 1986: 188–190). Kentlerde yaşlılar ailelerinden uzak, sosyal yaşamın dışındaki mekanlarda yaşamaya zorlanmaktadırlar.

Öte taraftan bazı yaşlılar ailede kaybedilen ilişki biçimlerini yerel yönetim personelleriyle telafi etmeye çalışmaktadırlar. Bu bağlamda katılımcıların bir kısmı yerel yönetim profesyonelleriyle yaşlılar arasında doğallığında olması gereken ikincil ilişkilerin yanında samimi duygularla beslenen birincil ilişki örnekleri geliştirdiklerini anlatmaktadırlar. Örneğin katılımcılardan bazıları yaşlılara hizmet sunum sürecinde gelişen ilişkilerde yaşlılarla aile gibi olduklarını belirtmektedirler. Bazen yaşlılar bu görevlilere evin anahtarlarını da teslim edecek kadar güvenebildiklerini ve yaşlılar tarafından çoğu zaman arkadaş ve aileden bir üye gibi görüldüklerini belirtmektedirler. Ayrıca yerel yönetim çalışanı yaşlıya bakım yaparken “ten temasında” bulunmakta, burada oluşan fiziksel yakınlığın, bu ilişkilerin gelişmesinde etkili olabildiği belirtilmektedir:

“Bunların bir kısmı yatağa bağlı; onların dış dünyaya bağlılığı açısından nasıl olabilir onu bilemeyiz ama iç dünyalarında insanlar ten temasını severler, kendilerine ilgi, bakım gösterilmesini severler. Bir yandan da bu onların daha fazla çocuklaşmasına neden olur. Daha da çocukçulaştırır. Bu sefer daha farklı ilişkiler gelişiyor. Belediye çalışanlarını kendi aileleri gibi görmeye başlıyorlar. Devlet dairesindeki kişileri kendi ailesi olarak görmeye başlıyor. Bakım parası kesilen onun babası sanki benim babammış gibi al o zaman sen bak diyebiliyor. Aslında bilinçaltında ailesini ben olarak görüyor. Zora düşeceği zaman benden yardım istiyor.” (01, E, 40, BA, Psikolog)

“Bizi, tabiri caizse, evlatlarında öte görüyorlar. Bazıları anahtarlarını da bize teslim ediyorlar. Arkadaşımız, anahtarım işte kızım burada bir şey olursa anahtarı al, bazılarının biz alışverişlerini yapıyoruz. Biraz güvene dayalı bir şey. Elhamdulillah onlar bize güveniyor. Yaşlı insanlar kolay kolay kapıyı kimseye açmaz; kimsin, nesin, malum şehir şartları... Ama bize güveniyorlar. Bir aile gibi olduk bu insanlarla...(13, E, 45, BA, Müdür)

“Biz onları yaşlı olarak görmüyoruz, aile gibi olduk; arkadaşım gibiler, çok güzel sohbet edebiliyorsunuz, muhabbet edebiliyorsunuz, çok samimiler, çok sıcaklar,

şefkatliler, aramızda değişik bir iletişim var. Aslında o yüzden buraya gelmekten çok keyif alıyorlar. Bizde aynı şekilde...” (03, K, 30, HS, SHU)

Katılımcıların bir kısmı evde hizmet için gidilen yaşlıların profesyoneller tarafından sıkıntılarının dinlenildiğini belirtmektedirler. Yaşlılar sadece hizmetlerini karşılatmıyor aynı zamanda, varsa anlatmak istediklerini de anlatıyorlar. Bu durumu yaşlılar ayrıca “sohbet, muhabbet ilişkisi” geliştirmek için bir fırsat olarak değerlendirebiliyorlar:

“Sizin daha çok gelip onlarla ilgilenmeniz, daha çok bakım yapmanız... zaten bu arkadaşlarımız bu işleri yaparken onların dertlerini de dinliyorlar kimi zaman çünkü anlatmaya başlıyor yaşlı, sıkıntılarını anlatmaya başlıyorlar.” (01, E, 40, BA, Psikolog)

“Onlarda tabii karşılarında buldukları zaman bizi dertlerini açıyorlar, anlatıyorlar; mutlu oluyorlar, hayatlarına o gün için renk geliyor, bir sayfa açılıyor...” (16, E, 45, BA, Müdür)

“Belediyeden şöyle talepleri de oluyor: Daha sık ziyaret etmelerini istiyorlar. Biz oraya mesleki ziyaret için gidiyoruz ama onlar bizimle sohbet etmek istiyorlar, sıkıntılarını anlatmak istiyorlar. Paylaşmak istiyorlar, gençleri çok görmek istiyorlar.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

“Yine bir yaşlımızın aile içerisinde yaşadığı bir sıkıntıda gece 11.30’da beni araması... ben de kendisine neredeyse söyle geliyorum seni almaya... Ne yaparım, alırım evimde misafir ederim, dedem yaşında insan. Bana ertesi gün söylediği iyi ki seni tanımışım, kendimi çok daha kuvvetli hissediyorum. Seni arkamda bir çınar gibi görüyorum, biliyorum ki başım derde girdiğinde ‘Alo!’ diyebileceğim bir insan var.” (14, K, 60, BA, Emekli)

Yerel yönetim çalışanları ile hizmet verdikleri yaşlılar arasındaki formel ilişkiler bir zaman sonra enformel ilişkilere dönüşebilmektedir. Yaşlı ile hizmet sağlayıcı arasında bir çeşit güven/itimat ilişkileri gelişmektedir. Yaşlılar yerel yönetim hizmet sağlayıcılarını aileden biri gibi görmeye, gerektiğinde anahtarını vermeye varan bir ilişki geliştirmeye başlamaktadır. Ayrıca yaşlılar bu durumu sohbet etme ihtiyacını karşılamaya dönük bir fırsata dönüştürmektedirler. Buda göstermektedir ki yaşlılar uzun süreli ilişki ihtiyaçlarını kendileriyle yemek, evde bakım gibi kamunun hizmet için gelen personelleriyle birincil ilişkiler geliştirebilmektedirler. Bundan dolayı özellikle yerel yönetimlerin bu tarz hizmetlerinde görevlilerin sürekliliğine ve bu anlamda da hizmeti verenlerin eğitilmelerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Kentleşmenin bireysel yansıması olan kentlileşme, başta aile kurumu olmak üzere toplumsal kurumlar ve bireyler üzerinde tesirli olabilmektedir. Bununla birlikte kentleşmenin, tüm yaş grupları arasında en fazla yaşlılar üzerinde etkisi görülebilmektedir. Kentleşme ve bu doğrultuda artan bireysellik yaşlıları olumsuz etkileyebilmektedir. Ayrıca kentte nüfusun büyüklüğü ve insanlar arasında sosyal farklılıklar bireyler arasındaki birincil ilişkileri zayıflatabilmektedir. Kentte, bireyler arasındaki ilişki problemlerinin yanında, yaşlılara yönelik birtakım sorunlar da içerebilmektedir. Zira yaşlılar kentsel yaşam pratiğinin zorunlu bir sonucu olarak ailenin genç kuşaklarından giderek uzaklaşmak zorunda kalmaları onlar için çeşitli psiko/sosyal sorunların nedeni olabilmektedir. Yalnız yaşamak zorunda bırakılan yaşlı kadınlar, evsiz ve yoksul yaşlılarla, kent hayatında giderek daha fazla karşılaşılabilir.

4.4. Yaşlılık Zor Zanaat: Kentte Yaşlılığın Sosyal Görünümleri

Bu bölümde, katılımcıların görüşmelerde vurguladığı kentlerdeki *yaşlıların sosyal görünüşleri* ele alınmaktadır. Bu bağlamda öncelikle yaşlanmayla beraber ve bedensel gerilemenin oluşturduğu engellerle birlikte anılan “engellilik” ve yaşlıların emeklilik sonrası artan oranda yoksulluk durumları değerlendirilmektedir. Ayrıca yaşlılıkla birlikte kendini gösteren “yaşlı yalnızlığı” ele alınmakta, yaşlılık döneminin psikolojik görünüşleri olarak ortaya çıkan kaygı ve güvenle ilgili durumlar da incelenmektedir. Diğer taraftan yaşlıların “saygı” bekleyişleri, yaşlılara karşı “önyargılar” gibi sosyal olgularda bu kısımda tartışılmaktadır.

Kentleşme ve yaşlanma 21. yüzyılın iki önemli olgusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentte yaşayan yaşlıların genel olarak ne tür özelliklere sahip oldukları, özellikle son otuz yıllık süreçte kentli nüfusun hızla arttığı ülkemizde önemli bir konuyu oluşturmaktadır. Yaşlıları kendi içerisinde bakıma muhtaç ve kendi ihtiyaçlarını görebilenler şeklinde kategorilere ayırdığımızda, bakıma muhtaç yaşlıların öz bakımlarının geleneksel ailede yapılırken, modern kentli ailede bu durumun kolay olmadığı söylenebilir. Bundan dolayı kent ve modern yaşam, yaşlılar arasında en çok bakım ihtiyacı olan kesimi etkilediği söylenebilir. Zira geleneksel aile

formasyonunda yaşlının başta bakım olmak üzere çeşitli ihtiyaçları aile içerisinde karşılanıyordu. Kentte ise ekonomik örgütlenmenin değişimiyle aile içi ilişkilerde dönüşmüş ve özellikle bakım meselesinde yaşlılar ailede problemlerle karşılaşmaktadırlar. Bu doğrultuda katılımcıların bazıları yaşlıların aile içerisindeki değişen ekonomik durumlar nedeniyle aile üyelerince yaşlı bakım meselesinin zorlaştığını vurgulamışlardır. Bundan dolayı yaşlı bakımında kamu kuruluşlarının sorumluluk üstlendiğini belirtmektedirler:

“Kentleşmenin etkisiyle özellikle ailedeki her bireyin çalışır hale gelmesi, hem kadın çalışıyor evde hem erkek çalışıyor. Çoluk çocuk çalışıyor, herkes çalışıyor. Yaşlıların konumunu epey etkilemiş durumda, bakım ihtiyacı olan yaşlılar özellikle kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen, dinç olan yaşlılarımızın çok da sıkıntısı olmayabiliyor. Ama iş bakım noktasına geldiği zaman, evet yani kentler bunun için sıkıntı. Kültürel açıdan Anadolu’daki kasabalar, köyler bu noktada çok daha rahat olabilir ama hem ama kentlerde sıkıntıların olduğunu görüyoruz.” (15, E, 40, BA, Müdür)

Modernleşmeyle birlikte kadının çalışma hayatına katılımının yaşlının aile içerisindeki pozisyonunu olumsuz yönde etkilenmesi, geleneksel anlamda yaşlı bakımında ailenin sorumluluklarının bir kısmını kentte yerel yönetimlerin üstlenmesini zorunlu kılmıştır. Bundan dolayı katılımcıların bazıları kentlerde yerel yönetimlerin yaşlılarla ilgili konularda giderek daha fazla sorumluluk aldıklarına vurgu yapmaktadırlar:

“Yapılan işler çok güzel işler hakikaten; kentleşmeyle beraber çağdaş yaşamın, modern yaşamın getirdiği modernleşmeyle birlikte, çağdaşlaşmayla birlikte sorumluluklar sosyal devlet anlayışı içerisinde belediyelerin elini taşın altına koydu, daha da koyacaktır.” (26, K, 45, HS, SHU)

Ayrıca bir ülkede yaşlıların sahip oldukları haklar toplumun gelişmişliği hakkında açıklayıcı olmaktadır. Bu bağlamda katılımcılardan bazıları ülkemizin modernleşmesini yaşlılara yönelik yapılan bazı öncelik uygulamalarıyla açıklamaktadırlar. Zira modern ülkelerde yaşlılara tanınan bazı ayrıcalıkların ülkemizde de uygulamaya konulduğunu ve bunların en başında toplu taşıma araçlarında ücretsiz seyahat hakkı geldiğini belirtmektedirler:

“Ülkemizde modernleşiyor, 65 yaş [üstü ücretsiz] seyahat çıktı. Artık hastanelerde [yaşlılara] hemen öncelik veriliyor. Belediyelerde o konuda ellerinde geleni yapıyor.

Evde bakım hizmeti var [yaşlılar için], başka şeylerde yapılabilir belki ama şimdilik iyi..." (27, K, 65, G, Emekli)

Yerel yönetimlerin yaşlılarla ilgili daha fazla sorumluluk almaları modern olmanın bir gereği olarak kabul edilirken, diğer taraftan katılımcıların bazıları kentte yerel yönetimlerin yaşlılıkla ilgili giderek daha fazla sorumluluk üstlenmesinin sosyal ilişkilere bazı olumsuz yansımalarına dikkat çekmektedirler. Yerel yönetimlerin bazı hizmetlerinin yaygınlaşmasının geleneksel komşuluk anlayışını zayıflattığını belirtmektedirler. Bu durumun komşuların mahallelerindeki yaşlı ve ihtiyaç sahibine yardım etmek yerine "Bu işe belediye baksın!" anlayışıyla "nemelazımcılığın" arttığını vurgulamaktadırlar:

"Modern hayatta, bu bir gerçek, sosyal hayatta belediyelerin yük almasıyla beraber... mesela biz cenaze yemeği yapıyoruz, nasıl olsa belediyeler yapıyor diye yani komşusu çorba kaynatmıyor. Toplumun kendi üzerlerindeki sosyal sorumlulukları da belediyeler alıyor. Kimse farkında olmuyor, belediye baksın, mantığı var; aslında belediyelerimiz çok büyük, çok fazla üretiyor zaten, insanların sosyolojik olarak birbirlerinin üzerindeki sorumluluklarını da alıyoruz. Belediyelerde bu tarz hizmetler arttıkça insanların nemelazımcılığı, bananeciliği de arttı. Karşılıklı bir şey. Senin elin ayağın tutuyor, bir gir de ki, (kapıyı) çal de ki: 'Bir tas çorba kaynatım, senin halin, vaktin nedir?' de. Bunu yapmamış hiç... (26, K, 45, HS, SHU)

Ailedeki değişim sonucu yerel yönetimlerin yaşlılarla ilgili sorumlulukları giderek artmaktadır. Yerel yönetimlerin yaşlılarla ilgili daha fazla sorumluluk almaları çağdaş ve modern olmanın bir gereği olmasına rağmen diğer taraftan bazı istenmeyen sosyal sorunlara da neden olabilmektedir. Bu durum, modern dönemde artan profesyonellik ve uzmanlaşmanın insani ilişkilerin daha formel boyuta taşınmasına neden olabilmektedir. Bundan dolayı geleneksel dokuda yer alan insanların sosyal sorumluluk alma gerekliliği, kentlerde bazı konularda işin uzmanlarına devretme anlayışına bırakılmaktadır. Bu durum ayrıca geleneksel anlamda sosyal dayanışmanın kentlerde çözüldüğüne işaretler taşımaktadır. Bu doğrultuda yerel yönetimler yaşlıyla yoksulla ilgilenmeli ve bu yerel yönetimlerin görevi olmalı mantığı gelişmektedir.

4.4.1. “Yaşlılıkta Yoksulluk Artmaktadır”

Yaşlılıkla birlikte bireylerin ekonomik durumlarında bir gerileme yaşanmaktadır. Özellikle yoksul bireyler, yaşlılık dönemlerinde çoğu zaman daha da yoksul bir duruma düşebilmektedirler. Bu anlamda yaşlıların emeklilik, yaşlılık aylığı gibi çeşitli gelir olanakları olmakla birlikte, ülkenin genel yoksulluk düzeyine bağlı olarak *yaşlı yoksulluğu* önemli bir sosyal olgudur. Bu bağlamda katılımcılardan bazıları yaşlılar arasındaki ekonomik eşitsizliğe ve yaş ilerledikçe yoksulluğun arttığına değinmektedirler. Ayrıca ileri yaşta olup da herhangi bir maaş ya da geliri olmayan yaşlıların olduğunu da özellikle belirtmektedirler:

“Herkes evinin tüm eşyalarını alamıyorlar, bazen 200 lira verip bir tekerlekli sandalye alamıyorlar. Onlarında ikinci elini vatandaştan alıp ilgili kişilere verebiliyoruz. Şişme yatak, havalı yatağı alıp diğer yaşlıya verebiliyoruz. Yoksunluk sınırı ülkede çok geniş ancak yaşlılar bu paydadan daha fazla yararlanıyor, yaş ilerledikçe yoksunluk ve yaşlılık artmaktadır. Birbirini tetikleyen şeyler oluyor.” (01, E, 40, BA, Psikolog)

Kentlerde yaşlı yoksulluğunun arttığına örnek olacak şekilde, yerel yönetimlerin yaşlılara özel kiraathanesinde sorumlu bir katılımcı yaşlılardaki yoksulluğu anlatırken, emekli maaşındaki sağlık harcamaları kaynaklı bir kesintinin evde eşler arasında tartışma meselesi yapılabildiğini belirtmektedir. Yaşlılık ve emeklilikte ekonomik yoksulluk kaynaklı gelir gider dengesizliği kimi zaman aile içi çatışmalara bile sebep olabildiği ifade edilmektedir:

“Maaşlardan ilaç ve muayene paraları kesildiğinden beri geliyorlar, işte benim maaşımdan bu kadar para kesildi, işte nedir ve falan; giriyoruz, bakıyoruz, dökümünü çıkarıyorum; sen şu gün şu tarihte doktora gitmişsin, eczaneye gitmişsin, ilaç almışsın, bu kadar tutmuş, hanımın şu kadar tutmuş; hanımınki kendininkinden biraz yüksek gelmiş ise ya da o hiç gitmeyip de sadece hanımı gitmiş ise ‘Eve gidince bu kadını kapının önüne koyacağım, bu kadar para ödenir mi!’ Kıyametleri kopartırlar önce, bir parlıyorlar; diyorum tamam 150 lira muayene parası ilaç parası geldi diye, hanımı boşayacaksın boşa ama ondan sonra ne yapacaksın, kim bakacak sana?” (14, K, 60, BA, Emekli)

Benzer şekilde, görüşme yapılan sosyal tesis müdürü kadın bir katılımcı kendisinin yaşadığı bir anıyı paylaşarak yaşlıların kendisinin şahsında yerel yönetimlerden çaylar ve tuvaletlerin yaşlılara ücretsiz olması taleplerini belirtmektedir. Ayrıca bu katılımcının yaşlı üyelerinden birisinden aktardığı, “150 lira emekli için büyük

rakam” ifadesi, kentte yaşayan yaşlıların ekonomik yoksunluklarını örneklendirebilir. Zira bu miktar asgari ücretin yaklaşık onda birine karşılık gelmektedir.

“Yaşlı bir üyemiz küçük bir not ilettiler. Başkanım bu aralar ben şöyle bir hesap yaptım, bunu onların [belediye yetkilisinin] önüne koyun diye; günde 3 lira tuvalet parası, 2 lira çay parası günlük 5 lira; aya çarpınca 150 lira ediyor. Emekli için büyük bir rakam ortaya çıkıyor. İkinci talebimiz camilerin tuvaletlerinden ücretlerin kaldırılması idi...” (14, K, 60, BA, Emekli)

Kentlerde yaşlıların yoksullaştıklarının diğer bir örnek anlatı ise sosyal yaşam evinde gönüllü eğitmenlik yapan yaşlı katılımcı, ders verdiği yaşlılardan oluşan öğrencileri için gereken malzemeleri ücretsiz temin ettiklerini ve kendilerinin emekli olduklarından dolayı bu kadar parayı vermemelerinin daha iyi olduğunu belirtmektedir. Aslında belirttiği miktar asgari ücretin yaklaşık onda biri kadar ve senede bir defa verilecek bir miktar olmasına rağmen emekli ve yaşlı katılımcının “*vermesek daha iyi olur.*” (27, K, 65, G, Emekli) demesi, yaşlıların bu anlamda ekonomik koşulları hakkında bilgi vermektedir.

Bu anlamda kentteki yoksulluk, tüm yaş gruplarını ilgilendiren sosyal bir problemdir. Ancak gelirlerinde daha fazla azalma olduğundan dolayı yaşlılar bu durumdan bir miktar daha fazla etkilenmektedir. Öte yandan yerel yönetimler bazı hizmetlerle bu dezavantajlılığın oluşturduğu problemleri bütçeleri oranında azaltmaya çalışmaktadır. Ancak bu çalışmaların yeterli olmadığından, yerel yönetimlerin yaşlı yoksulluğunu azaltmak adına yapılan uygulamaları arttırması gerekebilir. Diğer taraftan yerel yönetimlerin bütçelerinin kısıtlılığı, söz konusu sorunu giderme noktasında işi daha da zorlaştırabilmektedir. Yoksul yaşlılara yönelik yerel yönetimlerin yaptığı çalışmalara, son bölümlerde genel olarak değinilmektedir.

4.4.2. “Yaşlanınca Yalnızlık Artmaktadır”

Literatürde, kent üzerine yapılan çalışmalarda, özellikle yaşlılarla ilgili olarak, temel sosyal konuların başında yalnızlık gelmektedir. Alan yazına benzer şekilde mülakat yapılan katılımcıların önemli bir bölümü “yaşlı yalnızlığı”na sıkça değinmektedir. Zira yalnızlık her yaş grubu için bir problem oluştururken, yaşlılıkla birlikte arkadaş

ve sosyal çevredeki kayıpların daha fazla yaşanmasından dolayı artan bir oranda görünür olabilmektedir. Diğer taraftan yaşlı yalnızlığında cinsiyet bağlamında farklılık bulunmaktadır. Örneğin görüşme yaptığımız bir sosyal tesis sorumlusu katılımcı, yerel yönetim tesisini kullanan erkek kullanıcıların eşleriyle yaşadığını ancak kadın kullanıcıların yalnız yaşadıklarını söylemektedir. Bunun nedenini ise kadınların yaş ortalamasının daha yüksek ve erkeklerde ölen eşten sonra tekrar evlenme pratiğinin daha fazla olmasına bağlamaktadır:

“Yaşlılar kentte kendilerini çok yalnız hissediyorlar, şuralarda çok görürsün, yaşlı nüfus...” (11, E, 41, HS, SHU)

Diğer taraftan katılımcılardan bazıları metropollerin yaşlılar ve emekliler için uygun olmadıklarını belirtmektedirler. Bunun başlıca nedeni olarak da kentte insanların birbirleriyle aile, komşuluk gibi ilişkilerinin az olmasından dolayı yalnızlaşmalarını göstermektedirler. Bu anlamda büyük şehirde yaşamak ile yalnızlaşmak arasında bir sebep sonuç ilişkisi kurmaktadır:

“İstanbul emekliler için uygun değil; daha küçük yerleşim yerleri emekliler için uygun, orada herkesin birbirini tanıdığı ortamda, emeklinin o iletişim ağı içerisinde kendini mutlu hissetmesi... Çok mutlu halbuki, böyle mega kentler insanın yalnızlaştırılmasını beraberinde getiriyor. Yani İstanbul’da kimse kimseyi tanımıyor. Komşuluk münasebetleri neredeyse yok olma noktasında, kimse kimseye selam vermediği bir sosyal hayat aslında sosyal hayat olarak bile tanımlanamaz.” (29, E, 68, G, Emekli)

“Kentte yaşayan yaşlıların belirgin özellikleri arasında yalnız olmaları gelmektedir. Kentte aile ve sosyal ilişki özellikleri gereği insanlar daha fazla yalnızlaşmaktadır. Özellikle çalışma hayatından çekilmeleri ve şehri [kamusal alanlar] planlayanların yaşlıların rahatını düşünerek kamusal alan planlamamalarından dolayı kentte yaşlılar çok yalnızlar...” (11, E, 41, HS, SHU)

Ayrıca ailesiyle birlikte yaşayan 68 yaşındaki erkek bir katılımcı yalnızlığı bir “felaket” olarak değerlendiriyor. “En çok yaşayan, en fazla kayıp yaşayanır aslında.” İfadesi yaşlılık artıkça yalnızlığın kaçınılmazlığına dikkat çekmektedir. Ayrıca, “Yalnız yaşamak zorunda kalınca ne yaparım?” kaygısını dile getirmektedir. Bu konuda yaşlıların yakın çevrelerine ve özellikle kamu kuruluşlarına pek çok sorumluluk düştüğünü de vurgulamaktadır:

“Şimdi yaş ilerledikçe insanların yalnız kalma ihtimalleri artıyor neden insanlar zaten az sayıda olan arkadaşlarının bir kısmını kaybediyorlar, ölümler oluyor. Beş arkadaşı varsa giderek azalıyor, en sonda en çok yaşayan kalıyor. Dolayısıyla giderek yalnızlaşması, bir kader gibi bir şey...” (29, E, 68, G, Emekli)

Öte yandan yaşlıların yalnızlıklarıyla baş etmede yerel yönetimlerin açmış oldukları sosyal yaşam merkezleri bazı görevler üstlenmektedir. Zira katılımcılardan bazıları yalnızlık meselesinin sosyolojik boyutuna dikkat çekerek yerel yönetim sosyal yaşam merkezlerinin yalnızlığın ortaya çıkardığı psikososyal problemleri azalttığını belirtmektedirler:

“En önemli konulardan birisi yalnızlıkla ilgilidir. DSO hep ifade ettiği, sağlıklı insan fizyolojik, psikolojik ve sosyal anlamda tam iyilik halidir. Tabi yaşlanınca en çok fizyolojik olarak, buna hemen eklenen bir psikolojik problem ama en önemli, çağımızın hastalığı olan sosyolojik problem yalnızlık problemiyle karşı karşıyayız. Bu noktada onları hareketli yaşama, sosyal yaşama tekrar kazandırmaya çalışmamız devam ediyor” (17, K, 50, BA, Doktor)

Zira yerel yönetimlerin yaşlıların yalnızlıklarını paylaştıkları bu ortamlar sayesinde bireyler alternatif sosyalleşme mekânlarına kavuşmuş ve sosyal yaşama daha fazla katıldıkları vurgulanmaktadır. Diğer taraftan bazı yerel yönetimlerde bu tür sosyal merkezleri olmasına rağmen, katılımcılardan bazıları yaşlıların evden çıkmak istemediklerini ve bu merkezleri kullanmadıklarını belirtmektedirler. Bu durum ayrıca dikkat çekicidir. Diğer taraftan bazı yerel yönetimlerde bu evden çık(a)mayan ve yalnız yaşayan yaşlıların bilgisine ulaşmakta zorluk çekildiği belirtilmektedir. Yerel yönetim olarak bu bilgilere ulaşamaması kent yaşamı açısından düşündürücü bir durumdur. Zira bu durum nüfus müdürlükleri, muhtarlık ve yerel yönetimler arasında bir koordine eksikliğine işaret edebilir.

“Yalnız yaşlılar evden çıkmak istemiyor. O bizim içinde çok önemli, onlara ulaşmaya çalışıyoruz ama muhtarlara gittik, onların tanıdıkları vardır... Ama çok az isim verebildiler. Nüfustan da çok bilemiyoruz, kayıtta yalnız ama yanında bakıcısı oluyor. Ama kim yalnız yaşıyor. Evde yalnız yaşayan yaşlılar kimler bilinmiyor, onlara ulaşmakta çok zorlanıyoruz.” (08, K, 34, HS, SHU)

Bunun yanı sıra bazı katılımcılar yalnız yaşayan yaşlıları ilk risk grubundakiler olarak görmekte ve ona göre değerlendirmektedirler. Bu risk grubundaki yaşlıların sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte artış gösterdiği kesindir. Katılımcıların bazıları ise yalnız yaşayan ve yakınlarıyla ilişki kurmakta sorun yaşayan bu

kategorideki yaşlıların sağlık gibi bazı problemlerini kimi zaman kendi başlarına çözmeye çalıştıklarını ve zorlandıklarını belirtmektedirler (07, K, 27, HS, Sosyolog). Ayrıca özellikle acil durumlarda iletişimde olacağı ve yardım alabileceği bir hizmete ihtiyaçlarını belirtmektedirler. Bu durum analiz birimi, modernite kuramında belirtildiği üzere, kentleşmeyle birlikte aile ve sosyal ilişkilerin zayıfladığı ve yaşlıların daha fazla yalnızlaştığı (Moody & Sasser, 2012: 7) verileriyle örtüşmektedir. Ayrıca kentsel strateji alanında gerek yaşlıların gerekse yerel yönetim uygulayıcıların yaşlı yalnızlığıyla baş etme taktikleri geliştirdikleri, araştırmada katılımcıların görüşmelerinde bulgulanmıştır.

Katılımcılardan bazıları, kentte yaşlıların yalnızlıkla baş etme taktikleri geliştirdiklerini belirtmektedirler. Bunlardan en dikkat çekici olanlarından biri, site benzeri mekanlarda ikamet eden kimi yalnız yaşayan yaşlıların kapıcılarıyla geliştirdikleri sembolik iletişim yöntemidir. Sosyal hizmet uzmanı katılımcı, ilçelerinde yapmış oldukları saha çalışmasında, sitelerde yalnız yaşayan yaşlılarla ilgili çok sık karşılaştıkları bir durumu paylaşmıştır. Bu yaşlılar gün içerisinde kapılarına servise gelen kapıcıların kendileriyle ilgili “acil durum” olasılığında akraba ve ilgililere irtibat numaraları vermektedir. Acil durumun anlaşılması ise sabah servisinde kapıya konulan gazetenin öğlenden önce yalnız yaşayan yaşlı tarafından içeri alınmaması olarak kodlanmıştır. Şöyle ki öğlen servisinde günlük gazete rutin olarak içeri alınmamışsa, acil durum prosedürü uygulamaya geçilecek ve kapıcı tarafından ilgililer aranacaktır.

“Sahadayken bizim sosyal alarmla ilgili evlere gittiğimizde şunu gördüm: Sitelerde oturan yaşlıların hepsinin kapılarının önünde gazetelik var. Kapıcı sabah servisinde hepsinin gazeteliğine bir gazete koyuyor, evine iniyor, öğlene kadar bir şey yok ve öğlen tekrar bir servise çıkıyor. Yaşlılar şöyle bir sistem geliştirmişler: Başıma bir şey gelir korkusuyla baş edebilmek için, kapıcıya biz bu gazeteyi içeri alırsak sıkıntı yok demişler. Eğer sen bizim kapımıza öğlen servisine geldiğinde hala bu gazete kapımızda duruyorsa o zaman işte şunu ara, bunu ara demişler.” (02, E, 32, HS, SHU)

Yalnız yaşayan yaşlıların bu tarz uygulamalar geliştirmelerinin altında çeşitli kaygılar yatmaktadır. Katılımcıların bazıları, yaşlıların temel korkuları arasında başlarına bir şey gelirse bu durumdan kimselerin haberdar olmamasından kaygı

duyduklarını söylemişlerdir. Hatta kimi zaman yaşlıların huzurevine gitme nedeni olarak da bu durumu bir gerekçe olarak gösterdiklerini söylemektedirler:

“Bazı yaşlıların huzurevine gitme nedeni olarak, onlara bir şey olursa kimse duymaz, bundan dolayı onlar topluluk içerisinde durmak istemeleridir.” (03, K, 30, HS, SHU)

Aynı zamanda katılımcıların bir kısmı yalnız yaşayan yaşlıların bazı korkularıyla baş edebilmek adına muhatap olarak sadece kapıcıları gördüklerini belirtmektedirler. Fakat site kapıcılarının bu anlamda yeterli bilgi ve birikime sahip olamayacaklarını ifade etmişlerdir. Bundan dolayı yalnız yaşayan yaşlıların bu ihtiyacının yerel yönetimler tarafından profesyonelce karşılanması gerektiğini belirtmişlerdir:

“Bir ikincisi, yaşlıların çoğu bu ihtiyaçlarını [kendisin acil bir durumda olduğunun bilinmesi] karşılayabilecekleri muhatap olarak sadece kapıcılarını görüyorlar. Yaşlıların çoğunun korktukları şeyle baş edebilme yöntemleri [olarak] seçtikleri hedefler, sitenin kapıcıları olmaktadır. Kapıcılar bir şekilde ihtiyaç karşılamalarına rağmen bu konuda eğitilmiş ve profesyonel değiller. Bir anlamda son çareler. Demek yani bu neyi gösteriyor. Böyle bir ihtiyacın olduğunu kesinlikle gösteriyor (02, E, 32, HS, SHU)

Bu bağlamda fiziksel ve biyolojik gerilemeler yaşayan yaşlılar daha fazla yaşamsal ve sosyal desteklere ihtiyaç duymaktadırlar. Özellikle yalnız ve kimsesiz yaşlılarda bu destekler daha önemli olmaktadır. Diğer taraftan literatürde vurgulanan kentsel yaşamda bireyselleşme ve ilişkilerde yüzeysellik durumları kentteki yaşlıları sorunlarıyla yalnız baş etmek zorunda bırakmaktadır (Philipson, 2010: 598).

Kentte yaşlıların yalnızlıkla baş etmeleri adına geliştirdikleri taktiklerden bir diğeri parkların etkin kullanımudur. Katılımcıların bir kısmı yalnız yaşayan yaşlıların bir kısmının parkları belli saatlerde kullanarak buluşma, sosyalleşme ve daha da önemlisi birbirlerinden haberdar olma mekanı olarak kullandıklarını belirtmişlerdir. Zira kentte, parklar yalnız yaşayan yaşlılar için sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılama adına fırsatlar barındırmaktadır. Bu anlamda yaşlıların bir kısmı parkları düzenli olarak kullanırken; diğer kısmı ise çeşitli nedenlerle kullanmamaktadır. Bunun başlıca nedenleri arasında parklara erişimin güçlüğü ve bu yaşlılara uygun yeterli donatıların olmaması gelmektedir. Zira parklar öncelikle çocuklar göz önüne alınarak planlanmaktadır. Yaşlıların da açık alanda bulunma ihtiyaçları düşünülerek parkların

miktarı ve peyzajı planlanmalıdır. Bu yapıldığı takdirde yalnız yaşlıların yalnızlıkla baş etmelerine bir miktar katkı yapılmış olabilir.

Kentte, özellikle çeşitli nedenlerden dolayı gençlik ve orta yaşlarda göç etmiş yaşlılarda “sıkışmışlık” hissi çok fazladır. Onların bu histen kurtulmaları ve insanın yaşlanınca daha fazla toprakla, yeşille ve güneşle temas etmeleri adına evin alacağı ışıktan, evde yeşil alan bölgesi oluşturulmasından, evin bahçesine, mahallenin parklarına, oradan da kent parklarına kadar uzanan genişçe bir yelpazede şehir peyzajının değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira her kuşak için parklar önemlidir ancak yaşlılar için, fazladan serbest zamanları olduğundan, daha fazla önem arz etmektedir:

“Toprakla haşır neşir olmak, bağıyla bahçesiyle haşır neşir olma adına, bu anlamda kısıtlayıcılığı var, böyle imkânlar çoğu insanın yok, sadece dört duvar arasında olan insanlarımız var. Bu da onlara açtığımız sosyal mekânlarla, yapacağımız sosyal organizasyonlarla, bizler de belediye olarak bu açığı kapatmaya çalışıyoruz. İstanbul bir metropol şehir, benim annem 72 yaşında, Mayıs ayını zor bekler ki memlekette gidecektir. Mayısın 1’inde memlekete gitti. Neden? Toprakla haşır neşir olmak, bağıyla bahçesiyle haşır neşir olma adına...” (13, E, 45, BA, Müdür)

Öncelikle yaşlılarda açık alan, toprak ve güneşle temas önemlidir. Bu açıdan parklar bir bakıma bu ihtiyacı karşılamaktadır. Bu bağlamda yerel yönetimlerin parklarında gündüz saatlerinde gençler okul ya da işte olduklarından yaşlı bireyler daha fazla kullanmaktadırlar:

“Parkların gündüz kullanımı, yazları gece yürüyüş için arkadaşlarla bir araya gelmek için ama yaş sınırı var; gençler ve yaşlılar aynı parkta birlikte vakit geçiriyor değil, yaş farkı görülebiliyor. Yaşlılar ve yaşlılar-gençler ve gençler belirli saatlerde dönüşümlü olarak kullanıyorlar. Muhtemelen çalışma saatlerinin de etkisi var.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

Özellikle gençlerin okul ya da işte olduğu saatlerde yaşlılar daha rahat bir şekilde parklara gelebilmekte, burada arkadaşlarıyla oturup sohbet edebilmektedirler. Ancak bir kısım katılımcı, bazı yaşlıların parklara gelip orada vakit geçirmek yerine evlerinde durmayı tercih ettiğini yakınen söylemektedir. Kimi yaşlılar evden çokça çıkmak istemeyebilir ancak dışarı çıkıp bu parkları kullanabilmeleri adına erişebilirliği iyi ayarlamak gerekmektedir. Bu alanları yaşlıların rahat kullanabilmeleri için ulaşılabilir ve engelsiz bir biçimde dizayn edilmeleri önemlidir.

Park alanlarında yaşlılar için cazip olacak ve onların sık tuvalet ihtiyacı gibi gereksinimlerinin de düşünöldüğü ortamlar oluşturmak önemli bir adım olabilir:

“Parklar var, çocuk parkları var, büyükler içinde oturulacak yerler, havuzlar, fiskiyeler, süsler var ama insanlar gitmiyor. Ben birazda eğitim, bir de insanlar çok yalnızlar. Özellikle parklara yaşlıların daha fazla gelmeleri için huzurevlerinde neler varsa onların bir kısmı parklarda yapılabilir.” (27, K, 65, G, Emekli)

Kentlerde yaşlıların kullandığı kamusal mekanların başında parkların yaşlılıkla birlikte meydana gelen fiziksel gerilemelere bağılı olarak kentsel mekânlarla ulaşabilme yaşlılar için bazen problem olabilmektedir. Yaşlıların bu engelleri göz önüne alınmalı ve bunlara göre parklar ve diğör kamusal alanlar düzenlenmelidir. Aynı zamanda evde yalnız yaşayan yaşlılar, yalnızlıklarıyla baş edebilmek için parklardan başka yaşlı yaşam merkezleri gibi kamusal mekânları da kullanmaktadırlar. Katılımcıların bazıları, yerel yönetimlerin yaşam merkezlerine gelen yalnız yaşayan yaşlılar buralarda sohbet etme imkânına kavuşarak rahatladıklarını belirtmektedirler. “Evinde yalnız yaşayanlar buraya [emekliler lokali] gelip, sohbet edip rahatlıyor” (12, E, 55, BA, Emekli). Bu bağlamda yalnız yaşayanların gidip sosyalleşeceği park, bahçe ve lokal benzeri mekanların yaygınlaştırılması gerektiğini belirtmektedirler. Ayrıca yerel yönetimlerin özellikle riskli grup olarak nitelendirdikleri ileri yaşta ve yalnız yaşayan yaşlılara yönelik özel çalışmalar önem kazanmaktadır. Bu anlamda yerel yönetimlerin bu yaşlılara yönelik hizmetleri arasında tele destek hizmeti öne çıkmaktadır.

4.4.3. Bir Yardım Hizmeti Tekniğı Pratiğı: Yerel Yönetimlerin Yalnız yaşayan yaşlılara Acil Butonu ve Tele Destek Hizmetleri

Yalnız ve ileri yaştağı yaşlılara yönelik yerel yönetimlerin önemli hizmetleri arasında evde tele destek uygulaması gelmektedir. Zira yerel yönetimlerin yalnız yaşayan yaşlıların evlerinde kurdukları *tele destek hizmetleri*¹⁴ yaşlıların “Başıma bir şey gelirse kime haber verebilirim?” kaygısını azaltan bir uygulamadır. Zira yerel yönetimlerin tele destek hizmetleri kentsel alanlarda giderek artan yaşlı yalnızlığının

¹⁴Tele destek hizmetleri için ayrıntılı olarak bkz. (Tomambay, 2015).

bir çözüm denemesidir. Yaşlılar “ya başıma bir şey gelirse”, “ya kalp krizi geçirirsem” gibi geleceğe ve sağlığına ilişkin kaygılar taşımaktadırlar. Yaşlıların bu korku ve kaygıları arasında yalnız başlarına hayatlarını kaybetmek ilk sıralarda gelmektedir. Bu anlamda katılımcılardan bazıları yalnız yaşayan yaşlıların acil durumlarda kendilerine zamanında ulaşamayacağı korkuları taşıdıklarını söylemektedirler.

“Bireyselleşmeye doğru gidiyoruz, geniş aile yok artık; çekirdek ailenin yansımaları olarak günümüz dünyasında yaşlılarımızın “*Evde yalnız ölümsem beni kimse bulamaz.*”, başıma şu gelirse *beni kim bulacak* şeklinde korkuları var.” (13, E, 45, BA, Müdür) (vurgular benim)

Yaşlıların bu ve benzeri korkularının ortaya çıkardığı ihtiyaçlar doğrultusunda yerel yönetimler çeşitli hizmetler üretmektedir. Bu açıdan yerel yönetimlerin geliştirdiği tele destek uygulaması, buton hizmetidir:

“Tele destek hizmetinde kişilerde buton var, onun şartı da şu 75 yaş üstü olacak ve tele destekteki amaç, evde yalnız yaşayan yaşlılara hizmet vermektir.” (19, K, 35, HS, Hemşire)

“Onun dışında sosyal alarmımız var, başına kötü bir şey gelmesi durumunda direkt ailesinden önce ulaşabileceği yerler var.” (03, K, 30, HS, SHU)

Diğer taraftan bazı özelliklere sahip yaşlılar tele destek hizmetinden yararlanabilmektedir. Bunun için bazı yerel yönetimlerde bu hizmetlerden yararlanabilmek adına yaş sınırlaması olmaktadır. Katılımcıların bir kısmı yerel yönetimlerin evde tele destek hizmetinden yararlanmak için yalnız yaşayan 75 yaş üstü yaşlıların başvurması gerektiğini belirtmektedirler. Ayrıca diğer yaştakilerin değerlendirme sonucu sistemden yararlanabildiğini ifade etmektedirler:

“[Buton hizmetinden yararlanmak için] yaşlı kişi kendi arıyor, sağlık ekibi devreye giriyor. 75 yaş üstü ise bu hizmetten yararlanabiliyor. Diğerleri değerlendirme sonucu yararlanıyor.” (23, K, 40, HS, Hemşire)

Tele destek hizmetlerinde kullanılan buton aletlerinin kurulumuyla ilgili olarak, katılımcılardan bazıları, yaşlıların sabit telefonlara daha yatkın oldukları için bu sistemin şimdilik sabit hatlı telefonlara monte edilen bir kutu üzerinden yapıldığını

ifade etmektedirler Butonun ise bileklik ve boyuna asmalık şeklinde çeşitleri olduğunu ve belirli bir çekim alanı sınırlarında kullanıldığını belirtmektedirler:

“Telefona bağlı aletdir. Yaşlılar akıllı telefon kullanamıyorlar, cep telefonundan daha çok ev telefonuna yatkınlar, yaşlıların önceliğine bağlı olarak ev telefonuna bağlantılı bir sistem üzerinden yapılıyor. Ev hattı var ise kutu eve yerleştiriliyor. Sonrasında buton olan cihazı ya boynuna ya da bileğine takar, yakınında bir yerde bulunduruyor. Evin dışında uzakta çekmiyor.” (19, K, 35, HS, Hemşire)

Bazı yaşlıların bu butonları çeşitli nedenlerden dolayı bilekleri yerine “daha az görünen” boyunlarında taşıdıklarını belirtilmektedir (19, K, 35, HS, Hemşire). Katılımcıların bazıları, evde buton olmasının yaşlıların bazı kaygılarını azalttığını ve kendilerini güvende hissettirdiğinden bahsetmektedirler (23, K, 40, HS, Hemşire). Bu hizmetin faydaları arasında yaşlıların ihtiyaç halinde hızlı ve güvenli bir şekilde iletişim kurabilmesi de bulunmaktadır. Katılımcılardan bazıları iletişim teknolojilerinin hızla geliştiği günümüzde bu hizmet sayesinde yalnız yaşamak zorunda kalan yaşlıların yerel yönetimlerin ilgili hizmet sunucularıyla ve acil durumda yakınlarından birileriyle iletişime geçebildiğini belirtmektedirler:

“Mavi, yakını aramaya yarıyor, isterse maviye basarak yakının arıyor; sarı, sosyal destek butonu, bu projelerin hepsine ulaşabileceği hatta bağlıyor. Bastıklarında esenlikten [hizmetleri hakkında, ücretsiz] yemekten bilgi alabiliyorlar.” (02, E, 32, HS, SHU)

Bu sistemin yaşlılar için diğer avantajı olarak, yaşlıların sağlık bilgi kaydı bu sistemde kayıtlı olduğundan ihtiyaç halinde yalnız yaşayan yaşlılara acil, etkin ve hızlı müdahalede edebilmeye olanak sağladığını da katılımcıların bir kısmı belirtmektedirler:

“Herkesin sosyal alarm basma geçmişi var, bir de biz bunların evlerinde sağlık geçmişleriyle ilgili bilgileri topluyoruz. Kronik hastalıkları var mı bu güne kadar, neler yaşamış sağlıkla ilgili, geçmişlerinde neler var. Dolayısıyla riskler neler olabilir? Baktığımızda bizde geçmiş bilgileri var.” (02, E, 32, HS, SHU)

“Buton uygulaması, panik butonu dediğimiz bir uygulamamız bulunmaktadır. [Yalnız yaşayan yaşlı] herhangi bir hastalık, tehlike anında bu butona bastığı anda, bizim çağrı merkezimizdeki yetkili arkadaşlar karşısına çıkmaktadır. Bu yaşlının tüm sağlık bilgileri sistemde kayıtlı olduğundan için, işte hastalığı var mı, kalp krizi riski var mı, gibi bilgiler ekrana düşüyor (13, E, 45, BA, Müdür)

Zira yalnız yaşayan ileri yaştaki yaşlılar daha fazla hastalık risk grubunda oluyorlar ve kendileriyle ilgili acil durumda iletişim kurulması açısından bu hizmet büyük önem arz etmektedir (19, K, 35, HS, Hemşire). Arama esnasında ses gelmediği durumlarda ya da acil durum algılandığında anında acil ambulansın yaşlının evine yönlendirildiğini belirtilmektedir (13, E, 45, BA, Müdür). Bu sistemim tek tuşa basmayla acil iletişime geçilebildiği noktasında üç tuşlu 112 acil servisten daha işlevsel olduğunu ifade edilmektedir (19, K, 35, HS, Hemşire). Ayrıca yerel yönetimlerin ilgili personeli tarafından belirli periyotlarla kontrol amaçlı yalnız yaşayan ve sisteme kayıtlı yaşlılara telefon aramaları yapıldığı da belirtmektedir:

Çağrı merkezindeki arkadaşlar tarafından yaşlılar evinde mi, başına bir şey geldi mi diye belirli periyotlarla, iki günde bir evine aramalar yapmaktadırlar.” (13, E, 45, BA, Müdür)

Bu cihazların sınırlılıkları arasında ise evin dışında çekmiyor oluşu söylenmektedir. Bu uygulamanın şimdilik sınırlı sayıda bireye uygulandığını ancak zamanla yaygınlaştırılacağını belirtilmektedir (13, E, 45, BA, Müdür). Diğer taraftan yerel yönetimlerin *Beyaz Masa* ve çağrı merkezleri de az da olsa bu hizmetler için kullanabilmektedir. Hatta yaşlı nüfusun fazla olduğu ancak genel nüfusun içerisindeki oranının az olduğu bir ilçede yerel yönetim profesyoneli olan katılımcı, diğer ilçelerde bu hizmetin olduğundan haberdar olduğunu ancak kendi ilçelerinde çağrı merkezi aracılığıyla insanların kendileriyle iletişim kurduğunu ve bu buton hizmetine ayrıca ihtiyaç duymadıklarını belirtmektedir.

Yaşlılar, yalnız yaşamlarının oluşturduğu dezavantajı azaltmak için geliştirilen bir uygulama olarak tele destek hizmeti, kimi yerel yönetimlerde *acil butonu* şeklinde pratikleştirilmiştir. Pek çok açıdan 112 acil yardım uygulamasıyla benzerlikler taşısa da bu uygulama, yalnız yaşayan yaşlılar açısından bazı noktalarda avantajlar sunmaktadır. Öncelikle yalnızlar için muhatabına tek tuşla erişebilme imkanıyla üç tuşlu 112 acil yardım servisinden daha avantajlıdır. Diğer taraftan acil tuş setini bilekte ve boyunda taşıyabilme ve evin içerisinde ya da bahçe ve balkonda yanında bulundurabilme imkânı da önemli bir avantaj olmaktadır. Ayrıca yaşlı bireylerin sağlık geçmişinin yerel yönetimlerin bu hizmetler kapsamında kaydının tutulması

aktif, acil ve etkin müdahale edebilme olanağı da sağlamaktadır. Diğer taraftan butonda aile bireylerinden acil durumda ulaşılabilecek bireyler için de ayrı bir tuşun olması bu hizmeti ayrıcalıklı ve dikkate değer kılmaktadır. Öte yandan günümüzde teknolojik gelişmelerle birlikte, kimi cep telefonu modellerinde sesli mesajla ilgiliye ulaşma imkânı sağlanmaktadır. Ancak bu özelliklere sahip teknolojik aletleri satın alabilme ve kullanabilme imkanları, kısa vadede bazı yaşlılar için zor görülmektedir. Ayrıca bu hizmette etkileşim kurulan ve müdahale edecek bir yerel yönetim ekibinin olması da bu uygulamanın artılarındanır.

Yaşlıların kentsel yaşamda başta aile ve akrabaları olmak üzere komşuları dahil sosyal destek alanlarının azalması yaşlılara modern dönemde pozisyon kaybettirmektedir. Bu nedenlerle yerel yönetimler yaşlılara yönelik buton hizmetleri gibi çeşitli hizmetler üretmektedir. Bu üretilen hizmetler yaşlıların ruhsal iyi oluşlarına katkı sağlamaktadır. Bu tarz hizmetler yaşlılara evlerinde yalnız ve güvende yaşayabilme olanağı sağladığı ve onları daha az kurumsal bakıma mahkum ettiği de söylenebilir. Bu yönüyle yaşlıların sosyal ve psikolojik durumlarına olumlu yansıyan yerinde yaşlanmalarına olanak sağlayabilmektedir. Böylece yalnız yaşamak zorunda kalan yaşlılar kurumda kalmak yerine; kamuya daha az maliyeti olan yerinde yaşlanmayı tercih edilmektedir.

4.4.4. “Kentte Yaşlılarda Çeşitli PsikoSosyal Kaygılar Ortaya Çıkmaktadır”

Yaşlılığı ilerlemiş insanlar, gerek tanık olduğu olumsuz olaylar, gerekse kendini daha savunmasız hissetmeleri nedeniyle kolay kolay başkalarına güvenememektedirler. Hatta kamu görevini yapmaya çalışan yerel yönetim personeliyle bile etkileşime geçmekte ilk başlarda tedirginlik yaşayabilmektedirler. Metropollerdeki adli olayların çokluğu, televizyondan sürekli olumsuz örnekleri izlemeleri yaşlıların çevrelerine güvenlerini zedelemektedir. Bu bağlamda katılımcıların bazılarına göre, yaşlı insanlar güven problemi yaşamaktadırlar:

“75 yaş üzerindeki[i] bir araya getirelim dedik, müzelere restoranlara götürelim, gezdirelim, etkinliklere katalım dedik ama insanların güveni kalmadı; insanlar

korkuyorlar, belediyenin kartını da götürseniz yanınızda psikologunuz ve zabitanız da olsa artık insanlar size güvenemiyorlar.” (09, E, 57, BA, Müdür)

“Yaşlı insanlar kolay kolay kapıyı kimseye açmaz, kimsin nesin, malum şehir şartları... Ama bize güveniyorlar. Bir aile gibi olduk bu insanlarla.” (13, E, 45, BA, Müdür)

Bu bağlamda ilçeler arasında yaşlılarda kamuya güven farkının bulunduğunu özellikle belirtmek gerekmektedir. Üsküdar gibi bazı ilçelerde yerel yönetimlere güven varken, kimi katılımcılar, ilçelerinde kimi yaşlıların yerel yönetim görevlilerine, kamudan geldiği belirtilse bile, kapılarını yetkililere açmadıkların belirtmektedirler. Bu durum bazı ilçelerde kimi yaşlıların kamu personellerine bile “güvensizlik” olduğunu göstermektedir:

“Yaşlıların büyük bir kısmı kapıda karşılıyordu, içeri almıyordu; bir kısmı içeri davet ediyordu. Yalnız yaşayan, güvenen kişiler, yaşlılar içeri alıyordu, kahve içiliyordu bazı paketler içerisine kahvede koymuştuk...” (16, E, 45, BA, Müdür)

Kentsel yaşam alanında yaşlılar için güven önemli bir konudur. Sosyal ilişkilerin zayıflaması, insanların birbirinden daha az haberdar olmaları, suçların çeşitliliği ve görünürlüğü yaşlı insanların tedirginliklerini arttırmaktadır. Kentte yaşlıların güven probleminin yanında giderek artan saygı görememe problemi de bulunmaktadır. Bu doğrultuda katılımcılardan birisi “kentler [in yaşlılara saygıda] biraz daha yozlaşmış durumda...” (15, E, 40, BA, Müdür) olduğunu belirtmektedir. Zira kentte yaşlılar, aktif çalışma hayatından çekilme ve ekonomik anlamda gelirlerde azalma gibi nedenlerden dolayı statülerinde düşme yaşamaktadırlar. Bu durum onların ailedeki konumlarını ve toplumdaki saygınlıklarını azalmaktadır. Katılımcıların neredeyse tamamı, yaşlıların kendilerine daha fazla saygı duyulmasını ve değer verilmesini istediklerini belirtmektedir.

“Onun dışında değer görmek istiyorlar. Statü kaybı, çok fazla emekli doktor ve öğretmen var ve tam olarak şunu söylüyorlar: Tam güzel çağımda emekli oldum ve çalışmıyorum. Yaşlılar değerli hissedilmek, sorulmak bilgi alınmasını istiyorlar.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

Yaşlıların kentsel ortamda karşılaştıkları kötü muamelelerin bir çeşidi olarak kimi zaman saygısızlıklara maruz kalabilmektedirler. Bu durum literatürde yer alan

yaşlıların modern dönemde statü kaybına bağlı olarak, geleneksel anlamda sahip oldukları saygınlıklarının azaldığı bilgisini örneklendirmektedir.

Öte yandan yaşlılar saygı azlığı nedeniyle kimi zaman yakınları tarafından azarlanabilmektedirler. Bu bağlamda katılımcıların bazıları, yaşlıların kendi aile bireylerince kötü muameleye tabi tutulduklarını ancak yaşlıların bu durumdan hoşlanmadıklarını, sevgi ve saygı beklediklerini belirtmektedirler. Bazı yaşlıların kimi zaman evde görmedikleri saygı ve şefkati yerel yönetim profesyonellerinden gördüklerini de ilave etmektedirler. Ayrıca yaşlı yaşam merkezlerindeki profesyonellerin yaşlılara gösterdikleri bu ilgi ve alaka nedeniyle yaşlıların mutlu olduklarını ifade etmektedirler:

“Yaşlılar biraz da çocukları tarafında bunu niye yaptın, bunu yapma gibi çocukları tarafından azarlanmaya maruz kalıyor. Burada [belediye yaşlı yaşam merkezi] böyle şey olmayınca onlara iyi davranılınca onlarda mutlu oluyorlar.” (03, K, 30, HS, SHU)

“Bizim karşılaştığımız bir vaka... Kızı problemlı kişilikti, çok fazla kendisini azarladığını, anne niye şöyle yaptın, anne niye böyle yaptın, neden dikkat etmiyorsun... Sürekli bir azar, ama tam tersi [o yaşlı kadın] buraya [belediyenin mekânına] geldiğinde, ‘Sizleri görüyorum, siz işte çok güler yüzlüsünüz, çok mutlu oluyorum’ diyordu ama eve gittiğinde yalnız yaşamasına rağmen kızıyla bile yaşamamasına rağmen bu tarz bir şeye maruz kaldığı için mutsuz olduğunu söylüyor.” (03, K, 30, HS, SHU)

Yaşlı katılımcılardan birisi, toplu taşıma istasyonlarındaki asansörlerde kimi zaman yaşlılara öncelik verilmediğini kentte yaşlılara saygının azaldığına örnek olarak göstermektedir. Hatta gençlerin asansör kullanımında bilinçsizliği ve saygısızlığına tepki olarak asansör kullanmadığını söylemektedir. Ayrıca bu durumla kentsel yaşamda bu konudaki bilinç eksikliğine dikkat çekmektedir. Öte yandan yaşlıya ve diğer insanlara saygı, toplumsal bilincin aileden başlayarak okulda ve diğer yerlerde eğitimle geliştirilmesi gerektiğini söylemektedir:

“Metrolardaki asansörlere bizlerden önce gençlerin hücum etmesi benim gibi yaşlı ve engelliler şikâyet ediyorlar. Ben de bunları protesto etmek için hiç bir zaman asansöre binmiyorum. Onlara bakarken içim acıyor. Neden bunları düşünmüyorlar. Bunları okulda vermek lazım, ailede vermek, aileleri bilinçlendirmek lazım...” (30, E, 68, G, Emekli)

Ayrıca yerel yönetim gönüllüsü katılımcı, eğitim sisteminde yaşlılara saygı meselesi ele alınması ve bu meselesinin çokça üzerinde durulması gerektiğini vurgulamaktadır. Zira yaşlılar da kentsel mekanın önemli bir paydaşı olduğundan onlara yönelik tutumların eğitim ve sosyalleşmeyle geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedir:

“Bana göre matematik, edebiyat, Türkçe öğrenmekten ziyade topluma adaptasyon derslerinin öğrenilmesi lazım. Okulların 1., 2., 3. sınıflarında küçüklere, büyüklere nasıl davranılır, yaşlılara nasıl davranılır, arkadaş kavramı nedir öğretilmelidir.” (30, E, 68, G, Emekli)

Bu doğrultuda okullarda “değerler” ve “büyüklere karşı tutum” eğitimleri organize edilerek yaşlılara yönelik kötü davranışları minimize edilmeye çalışılmalıdır. Zira katılımcıların büyük bir bölümüne göre “yaşlılar saygı ve özellikle güler yüzle muamele istiyorlar.” Şöyle ki, yaşlılar kendileriyle etkileşimde olan gerek yerel yönetim görevlisi, gerekse çarşıda, pazarda karşılaştıkları genç inşalardan kendilerine biraz daha saygılı olmalarını beklemektedirler. Katılımcıların neredeyse tamamı yaşlıların bu saygıyı hak ettiklerini, ancak eski zamanlara oranla daha az saygı ve güler yüzle karşılaşabildiklerini belirtmektedirler:

“Onlar [yaşlılar] pozitif oldukça, bizde pozitif oluyoruz; biz mutlu olunca onlarda mutlu oluyor. Tamamen karşılıklı etkileşim sonucu oluşuyor. Biz sadece güler yüzlü olmaya gayret sarf ediyoruz. Onlar bunu istiyor.” (03, K, 30, HS, SHU)

Bu doğrultuda katılımcıların bir bölümü, kimi yaşlıların yerel yönetimlerin sosyal tesislerine orada çalışan görevlilerin *güler yüzlerini* görebilmek için geldiğini söylemektedirler. Ayrıca yüzüne gülümsemenin bazı insanların hayatlarında ne kadar önemli olduğunu, özellikle yaşlanınca buna daha fazla ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadırlar:

“[Yaşlılar bana] aslında gelebilsem her gün gelebilmek ve sizin gülen yüzünüzü görmek istiyorum; sizin gülen yüzünüzü gördükçe ben mutlu oluyorum.” (03, K, 30, HS, SHU)

Aynı zamanda yaşlı katılımcılardan biri, kendisinin yaşlı olduğunu kabullenerek gençlerden yaşlılarla karşılaşıldığı zaman onlara karşı güzel dille muamele edilmesini ve yüzlerine karşı gülümsemesini rica ettiğini söylemektedir. Diğer bir

katılımcı ise yaşlılara tebessüm edilmesinin gerekliliğinin, bu *bilginin/halin* eğitimle yeni nesillere aktarılması gerektiğini vurgulamaktadır:

“Dolayısıyla seminerlerde onu vurguluyorum; büyüklerinizin, anneleriniz[in], babalarınızın kıymetini bilin çünkü onlar, hazine onlar; bize değer veren, saygı, sevgi gösteren insanlar aynı şekilde biz de onlara saygımızı, sevgimizi gösterelim.” (09, E, 57, BA, Müdür)

Öte yandan yaşlılara saygı meselesinde dini/ahlaki değerlerin önemli bir yeri olduğu, bu değerlerin gereği olarak yaşlılara saygı duyulması gerektiği de katılımcıların bazıları tarafından vurgulanmaktadır. Bu anlamda katılımcıların bir kısmına göre dini ve ahlaki değerlere daha fazla sahip ailelerde yaşlılara olan saygı daha fazlayken, öte yandan bu türden değerlerin (görece) daha zayıf olduğu ailelerde yaşlılara saygı ve sevgi davranışları azalabilmektedir:

“Biz bu ahlakla yetiştik... Bu ahlaktan, öğretilerden yoksun yetişenler bir yük olarak görebiliyor, bir an evvel huzurevine yerleştirelim de kurtulalım diyebiliyorlar. Algısı olabiliyor. O yüzden burada dinin faktörü önemlidir. Bu İslâm’da olduğu gibi muhtemelen Hristiyanlığın öğretilerinde de böyledir. Dinsel faktörlerin yaşlılara bakışı, yani bizim dinimizin bakışı çok net ve açık...” (15, E, 40, BA, Müdür)

Bu anlamda dini ve geleneksel değerler yaşlılara gösterilen hürmette etkili olmaktadır. Yaşlıların kentsel yaşamdaki sıkıntılarını azaltma noktasında dinsel öğreti kaynaklı saygı ve sevgi işlevsel olabilmektedir. Ayrıca yaşlıların kentte yaşanan sorunların üstesinden gelme adına gerek dinsel öğretiler gerekse de geleneklerde yer alan yaşlılarla ilgili değerler, modern kurumların yaşlılarla ilgili sorumluluklarına destekleyici olabilecektir. Kentsel yaşam alanlarında, bu destekten yararlanmaya, dinsel normların ve geleneklerin ürettiği yaşlılara saygı ve hizmet anlayışlarının envanterini dökmekle başlanılabilir. Diğer taraftan yaşlılara karşı saygı ve sevgi onların kentsel alanlarda varoluşlarının kabul etmeyle başlamaktadır. Bu anlayış yaşlıları kentsel alanın bir ögesi olduğu bilinciyle bağlantılı gelişebilir.

4.4.5. Engelsiz Bir Kamusal Alan ve Yaşlılar: Kentte Yaşlıların Kamusal Alanlara Katılımına Mekânsal Engeller

Yerel yönetimlerin hizmetleri arasında alt yapı ve üst yapı hizmetleri başta gelmektedir. Üst yapı hizmetleri arasında yollar, kaldırımlar, park ve bahçeler gelmektedir. Kentleşmeyle birlikte park gibi kamusal mekanların yaşlılar tarafından kullanımı giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu araştırmada kentsel alanda yaşlıların aktifliğinin incelenirken bu aktifliğe etki eden içsel ve dışsal faktörlere bakılmaktadır. Dışsal faktörler arasında yaşlıların mekânları kullanabilmeleri önemli bir etkindir. Bu bağlamda yaşlıların aktif olmaları adına kaldırımlar, yollar, toplu taşıma hizmetleri, park ve bahçeler ve sosyal tesisler incelenmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların bazıları kentsel mekânlar yapılandırılırken yaşlıların pek dikkate alınmadığından şikâyet etmektedirler. Ayrıca bu bölümde kentleşmeyle birlikte kapitalizmin gençlik, üretkenlik mitleriyle kentsel alanları daha çok genç nüfusa göre planlanmasının ortaya çıkardığı sonuç ve sorunlar üzerinde durulmaktadır.

İstanbul Türkiye'nin en büyük metropol kenti olmasının vermiş olduğu pek çok avantajının yanı sıra bazı zorlukları da barındırmaktadır. Araştırmanın ana ekseninde metropolde yaşayan yaşlıların yaşadığı problemleri de incelemek yer aldığı için katılımcılara “büyükşehirde yaşlı olmanın dezavantajlarına” dair çeşitli sorular sorulmuştur. Katılımcıların bir kısmı da bu sorulara verdikleri cevaplarda, kendi yaşadıkları mahalle ve ilçeden başlayarak tüm İstanbul ve hatta Türkiye’de kentsel alanlarda yaşlılara yönelik sorunlar hakkındaki düşüncelerini paylaşmışlardır. Bunlar arasında özellikle hareket kabiliyetini kısıtlayan yollar ve kaldırımların üzerinde sıklıkla durulurken, gürültü kirliliğinden, sınırları geren trafikten, yeşil alanların yetersizliğinden bahsetmişlerdir. Bunların yanı sıra tüm kent yapılırken gençler öncelikli olarak değerlendirildiğinden ve yaşlıların bu anlamda yok sayılmalarından yakınmaktadırlar.

Bu anlamda kent mekânlarının fiziksel özellikleri yaşlılar için büyük bir önem taşımakta ve onların yaşam kalitelerine direk etki etmektedir. Özellikle yaşlılar bazı engellere sahip olduklarında, kent hayatında daha fazla zorluklarla

karşılaşabilmektedirler. Bunun önemli nedenleri arasında, kent yaşamında azınlıkta kalan gruplar, kimi zaman mekân uygulamalarında göz ardı edilebilmeleri gelmektedir. Bu anlamda diğer yaş gruplarına göre yaşlıların da “azınlık” olduklarını belirtmek gerekebilir. Kentlerin ana aktörleri gençler kabul edildiğinden, genel anlamda modern kent yaşamında kamusal mekânlar gençlerin rahat edeceği şekilde planlanmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların bazıları yaşlıların bu anlamda bir ayrımcılığa maruz kaldıklarından şikâyet etmektedirler. Yaşlıların yerel yönetim hizmetlerinde ikinci plana itilip, gençlerle daha fazla ilgilenilmesinden yakındıklarını belirtmektedirler:

“Sürekli bir genç ayrımcılığı, yani yaşlılık dönemiyle ilgili hep bir ayrımcılığa uğradıkları ile ilgili sahadan onu da alıyoruz; ‘Hep gençlere ilgi gösteriyorsunuz’, ‘Her yer gençler için, bizim için sosyalleşebileceğimiz yerler yok’, ‘Eskiden komşumla gidip bir yerde oturup konuşurduk ama şimdi daha çok gençler var...’ ‘[Gençlerin olduğu parklarda] kendimi çok rahat hissedemiyorum’ diyor.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

Diğer taraftan kentte kamusal alanlar planlanırken, daha çok gençlerin kullanım pratiği düşünülerek bir düzenleme yapılmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunun nedenleri arasında genç nüfus oranının fazlalığı, gençlerin üretkenliğinden daha çok yararlanabilme gelmektedir. Ayrıca yaşlıları ve engellileri düşünerek mekân ve hizmet planlama, yerel yönetimlere ekstra maliyet doğurabilmektedir. Aslında kamusal alanlar düzenlenirken toplumun en dezavantajlı grupları göz önüne alarak bir hizmet verilmeli ya da düzenleme yapılmalıdır. Bu anlamda kentleşmeyle birlikte yaşanan sorunların başında, yapılan/tasarlanan mekânlarda yaşlıların olası dezavantajlı durumlarının düşünülmemesi gelmektedir. Örneğin yaşlanmayla ortaya çıkan ve hareket kabiliyetinin azalması söz konusu bu dezavantajlı durumların önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Öte yandan kentte yaşlıların sorunları ilçelere göre farklı görünümüleri olmaktadır. Yaşlı nüfus oranı arttıkça bu problemler daha fazla gün yüzüne çıkmaktadır. Katılımcıların bir kısmı bu sorunların “bölgesel” bir özellik gösterdiğini, ihtiyaçların genel ihtiyaçlar ve bölgeye özel ihtiyaçlar diye ayrıldığını belirtmişlerdir:

“Kentlerde yaşayanlar için sorunlar giderek artıyor. İhtiyaçlar ve artan yaşlı nüfus oranı bu ilgili sorunları daha görünür kılıyor. Bu kapsamda yeni hizmet türleri geliştirebilmek önemli oluyor.” (22, E, 60, BA, Doktor)

“Yaşlılıkla ilgili sorunlar sadece bu ilçeye özgü değil ve her yerde var ama görünimleri [ilçelere göre] farklılaşıyor.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

Katılımcıların bir kısmı, kentsel yaşam alanlarında yaşlıya engel oluşturabilecek pek çok bariyer saymaktadırlar. Özellikle merkezlerde yaşayan yaşlıların hareketliliğini engelleyen faktörler apartman çıkışlarından hatta eski evlerin kapısından başlamaktadır. Evin dışında ise yolar, kaldırımlar ve yaya geçitleri yaşlılara engel olmaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların bir bölümü kentleşme ile vatandaşların kamusal alanlara erişim ve kullanımı arasında bir ilişki kurularak ülkemizde kentleşme bilincinin gelişmediğine vurgu yapılmaktadır:

“Daha dün gittiğim bir örnek: Altıncı katta oturan eski mimar ve belediye Fen İşleri Müdürlüğü’nde çalışmış 75 yaşındaki hanımefendi... Çarşının ortasında, eski bir evde oturuyor. İşten de teknik olarak anladığı için ve mağdur olduğu, ne tür problemlerle karşılaştığını güzel ifade ediyor. Evin dış kapısı o kadar sert ve o kadar ağır ki o kapıyı birisinin yardımı olmadan açması mümkün değildir. Hadi o kapıyı açtı, merdivenlerden inmesi çok zordur. (çünkü) Merdivenler eğimli ve yamuk yapılmışlar. Hadi merdivenlerden indi, ondan sonra kapının önündeki, normalde düz olması gereken tretuvar eğimlidir. Genel kentsel alanda eğimli ve yol kenarında park eden arabalar yürümeye engel olmaktadır. Çıktın oradan çarşıya; hakikaten senin [yaşlı] için bir yaşam alanı yok, [kentsel mekânlar] yapılırken sen [yaşlı] hesaba katılmadığını, düşünülmediğini anlıyorsun...” (02, E, 32, HS, SHU)

“Bu anlamda biz pek kentleşemedik; peyzaj çalışmaları var ama yerli yerinde değil.” (01, E, 40, BA, Psikolog)

Yanı sıra görüşmelerde kentsel ortamlarda bulunan bazı eski evlerin iç mimarisinin yaşlıların kullanımına uygun olmadığına dair bulgulara rastlanılmıştır. Kentsel dönüşümün sıkça gündeme geldiği günümüzde, İstanbul’da merkez ilçe, semt ve mahallelerinde yer alan apartmanların yaşlı ve engellilerin kullanımlarına uygunlukları da gözden geçirilmelidir. Zira yaşam yerinin eski, bakımsız ve kullanışsız olması kentsel alanlarda yaşlıların temel sorunlarından olabilmektedir.

4.4.5.1. “Mekânla İlgili Problemler Evden ve Apartmandan Başlıyor”

Kent mekânları yaşlılar açısından çeşitli zorluklar taşımaktadır. Bu zorlukların başında ise sokağa ve kamusal alanlara erişim problemi gelmektedir. Bu bağlamda katılımcıların bazıları yapmış olduğu sosyal incelemelerden hareketle aslında yaşlıların mobilite sorununu daha evin içerisinden ve apartmandan başladığını belirtmektedirler. Bu anlamda katılımcıların bazıları, ilçe merkezlerindeki bazı eski ev ve apartmanların yaşlıların kullanımına uygun olmadığını söylemektedirler. Bu durum kentsel yaşamda yaşlıların evinin içerisinden başlayarak apartman ve sokak boyunca hareketine bazı bariyerler üretmektedir. Eski apartmanların bir kısmında asansör olmaması, merdiven ve tırabzanların yaşlıların kullanımına elverişli olmaması ya da sol elini kullananlara uygun merdiven tutmaçların olmayışı aslında yaşlıların evlerinden sokağa çıkmalarını engelleyen temel faktörler arasında gösterilmektedir. Özellikle asansör olmayan eski binaların bodrum katta ya da üst katlarda oturan yaşlıların merdiven inip çıkmada zorluk yaşadıkları ve bundan dolayı dışarı erişimleri zor olduğunu belirtmektedirler.

“Kentin merkezinde, apartmanın altıncı katında oturan 75 yaşında bir yaşlı, oturduğu bina eski olduğundan asansör yok, bu yüzden merdivenlerde inmek zorundadır. Merdivenler nasıl yapılmış, tırabzanlarda elin terliyor tutamıyorsun, elin kayıyor bunu düşünen yok sanırım. Mesela onların kaygan olmaması için daha tırtıklı, kaymayan malzemeden yapabilirsin ama onu düşünen yok. Artı, sol elini kullanıyorsan duvara tutmak zorundasınız.” (02, E, 32, HS, SHU)

“[Burada gençliğini geçirmiş yaşlılar] Şişli de yaşamayı seviyorlar, burası merkez. [Ama] şöyle bir dezavantajı var: Bu yaşlı nüfusun, üst katlarda ve bodrum katlarında oturanlar çok, bu yaşlılar içerisinde dışarıya ulaşmaları zor...” (11, E, 41, HS, SHU)

“Siz o kişinin gerçekten kullanabileceği bir merdiven yapamazsan o kişi çıkamaz evinden, mecburen köşeye çekilir. Bizim daha çok onları düşünmemiz lazım; yapı anlamında, binalar anlamında veya sokakta kaldırımlar olsun, alışveriş merkezleri, gidilecek yerler olsun, hani daha ileri yaştaki bir insanın hareket etmesini kolaylaştıracak, kendini güven içerisinde hissedebilecek neler yapabiliriz, düşünmemiz lazım...” (20, E, 40, BA, Müdür)

Konut ve apartmanlardaki eksikliklerin yanında katılımcıların bir kısmı kentin yaşlılar açısından erişimde temel problemi olarak “kaldırımları” belirtmektedirler.

İstanbul'un kaldırımlarının yaşlıların kullanıma pek de uygun olmadığını söylemektedirler. Zira bazı yollarda kaldırımın ya olmadığını ya da yeterli boyutlara ve standartlara sahip olmadığını belirtmektedirler. Özellikle kaldırımların yoldan yüksekliği ve kaldırım taşlarının bozuk olması temel problem olarak söylenmektedir. Ayrıca kaldırım ve yollardaki çukurlar herkes için olduğu gibi yaşlılar için de bir tehdit oluşturduğunu belirtmektedirler. Diğer taraftan caddeleri geçerken yeterli yaya geçitlerinin olmayışı da sorun oluşturmaktadır. Bütün bunlar düşünüldüğünde ileri yaşı ve yürüme güçlüğü çeken yaşlıların evlerinden sokağa, yani *kamusal alana* çıkmaları zor görülmektedir:

“Kentle ilgili genel sorun olarak engelliler ve yaşlılar hatta tüm insanlar açısından bazı zorluklar var. Bunların başında kaldırımlar gelmektedir. Yol yapıyoruz ama kaldırım yapmıyoruz. Ülkemizde kaldırım kültürü çok zayıf, insanların ikiyeşerli karşılıklı gidip gelebileceği kaldırımlar yapmak gerekiyor. Kaldırım yaşlılarımız için engelliler için çok önemli bir şeydir.” (01, E, 40, BA, Psikolog)

“Caddeye çıktık. Sahile gidelim, deniz havası alalım. İnerken kaldırımlar sıkıntılı. Kaldırım bozuk, belediye çukurlarına düşme klasiği var. Biz bile binaya girerken o kadar zorluk yaşarken yaşlının girebilmesi çok zor.” (02, E, 32, HS, SHU)

“Anayola çıkması lazım, caddeye doğru çıkması lazım; araba geliyor, kaldırım yüksek, taşı bozuk falan; zaten onu düşününce [yaşlının dışarı çıkması] çok zor.” (03, K, 30, HS, SHU)

Öte yandan katılımcıların bazıları, yerel yönetimlerce yol ve kaldırımlarda, yaşlıların ulaşılabilirliği için bazı önemli düzenlemeler yapıldığını ancak bunların yeterli olmadığını belirtmektedirler. Genel olarak İstanbul'daki kaldırımların durumları değerlendirildiğinde, katılımcıların büyük bir kısmı, ilçelerde kaldırım standartlarının yaşlılar için uygun olmadığını belirtmektedirler. Bu doğrultuda, kaldırımların kimi yerde aşırı yüksekliği, kimi yerde araçların uygunsuz park edişleri, kimi yerde esnafın ekstra kaldırım işgalinden şikâyet etmektedirler. Aslında kaldırımlar engelli, yaşı ya da çocuklu aileler düşünülerek çok az yükseklikte yapılması gerektiğinin bilindiği ancak bazı yerlerde uygulamaya geçilemediği söylenmektedir:

“Yoların ulaşılabilirliği ve erişilebilirliği konusunda kentlerin düzenlenirken engelliye baz alması gerekmektedir. Bütün şehir *sanki herkes engelliymiş gibi düşünerek* formüle edilmesi gerekiyor. Gidiyorsunuz başka bir ülkede kaldırımlar [o] kadar düz ki sanki kaldırım yok gibi... [Kaldırımlar] herkesin yaralanabileceği boyutta... “(10, K, 45, BA, Sosyolog)

Kentte kaldırımların biçimsel özellikleri ve kullanımları, kentte yaşlıların pozisyonlarına göstermesi açısından simgesel anlamlar içermektedir. Kaldırımların yüksekliği, genişliği zemin özelliği ve kaldırımlarda dinlenme alanlarının olması gibi özellikler kent yöneticilerinin yaşlıların ihtiyaçlarını dikkate alıp almadığını göstermektedir. Diğer taraftan kaldırım işgali ve diğer vatandaşların kaldırımları kullanım şekilleri, toplumun yaşlılığa bakışı hakkında bilgi vermektedir. Bu anlamda kentin yaşlı dostu olması kaldırımların tüm yayalara elverişli hale getirilmesiyle ölçülmektedir.

Bu doğrultuda kentlerde yaşlanmanın en dikkat çekici noktası kamusal alanlara ulaşabilme, kamusal alanları her türlü engellilere göre düzenlenmesidir. Yaşlıların yaşa bağlı ortaya çıkan fiziksel gerilemelerle oluşan engeller ve onların ihtiyaçları göz önüne alınması ve bunlara göre yürüyüş yolları, kaldırımlar, parklar/yeşil alanlar, toplanma alanlarının yapılması önemli olmaktadır. Yaşlıların psikolojik ve sosyal bariyerlere takılmadan, stres yaşamadan kamusal alanlara erişmesi gerekmektedir. Bunun için fiziki koşullar iyileştirilerek kaldırımların yaşlı yayalara açılması önemli bir adımdır:

“Kaldırımlar çok önemli; yüksek olmamalı, esnafın kaldırım işgali olmamalı, emeklinin yaya olarak ulaşacağı yerlere rahat ulaşabilmesi, gerilmeden ulaşabilmesi, ayağının bariyerlere takılmadan ulaşması çok önemli. Bu fiziki koşulların iyileştirilmesi lazım. Kaldırımların yaşlıya, yayaya açılması gerekiyor.” (29, E, 68, G, Emekli)

Ayrıca katılımcıların bir kısmı, özellikle parke taşlarla örülü yolların yaşlılar için tehlikeli olduğunu ve taşlar arasında oluşan boşlukların ve girintilerin yavaş yürüyen yaşlıların takılıp düşmelerine neden olduğunu belirtmektedirler. Bu yüzden taş yollar yerine asfalt ya da daha düz taş yollar yapılması gerektiği söylenmektedir. Ayrıca yol kenarlarına konulan dubalarında kaldırımları daralttığını ve kaldırılması gerektiğini belirtmektedirler:

“En büyük problem yollarımız bence. Bütün parke taşlarının kalkması lazımdır. Yolların kenarlarında araba park etmesin diye konulan şu küçük dubaların kaldırılması... Çünkü engelliyor; hem yaya geçidini engelliyor iki kişi yan yana geçerken onlardan dolayı yol daraldığı için tökezliyor düşüyor. Zaten meclisimiz karar verdi, bütün bu dubalar kalkacak ama kimse de kaldırıma park edemeyecek, park

ettikleri takdirde kaldırıma, belediyenin onlara para cezası kesme yetkisi var.” (14, K, 60, BA, Emekli)

“Yaşlıların tökezlememesi için ya kaldırımlar doğru dürüst döşenecek ya da asfalt kaldırım olmalıdır. Yaşlar ilerledikçe yürümek zorlaşmaktadır. Bunlar doğru dürüst yapılmalı, dümdüz olmalı ki yaşlıların ayağı takılmasın ve en büyük problem bence kaldırım ve yollardır. Bunların bir an önce düzeltilmesi ve bütün Türkiye’nin *yaşlı dostu* şehirlere kavuşması gerekmektedir.” (14, K, 60, BA, Emekli) (vurgular benim)

Öte yandan katılımcılardan birisi, kaldırım kullanımı ve araçların uygunsuz parkları ile kaldırım işgali adına toplumsal duyarlılığın zayıf olduğunu yaşadığı bir olay üzerinden örneklendirmektedir. İlgili katılımcı, kaldırımda engellilerin geçmesi için ayrılmış bölüme park eden polis arabasının gördüğünü söylemektedir. Polis memuruna kaldırımda park etmemesi gereken bir yere park ettiği hatırlatılınca, memur, bu durumun farkında olmadığını söylemiştir. Katılımcı bu olay üzerinden yaşlı ve engellilerle ilgili olarak toplumsal farkındalığın ne derece az olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda fiziksel düzenlemelerin yanında insanların bilinç düzeyindeki eksikliğe de dikkat çekilmektedir. Polis memurunun, yaptığıın farkında olmadığına dair verdiği cevap, aslında toplumumuzun büyük kesiminde olan bir eksikliği göstermektedir. Her ne kadar kaldırım vb. yerlerde yaşlı ve engelliler lehine bazı düzenlemeler yapılsa da bu alanların uygun kullanımı için diğer toplumsal aktörlerde toplumsal bilincin gelişmesi gerekmektedir.

Ayrıca katılımcıların bazıları yaşlıların kentsel mekânlara ulaşımında yaya üst geçitlerin yapısal engellerine dikkat çekmektedirler. Kentteki üstgeçitlerin yetersizliği ve olanların ise kullanımının ergonomik olmadığını belirtmektedirler. Kentte yollar, kaldırımlar ve geçitler planlanırken yaşlı ve engellilerin hareket edebilirliğini düşünmek onların aktif yaşama daha fazla katılmalarına katkı sağlayacaktır. Kentin yol, kaldırım ve yaya geçitlerinin yaşlıların kullanımına uygunluğu, kentte yaşlıya verilen değeri göstermektedir. Bundan dolayı alan yazınında bulunan yaşlı dostu kentler tartışmalarında kentin yaşlıların ulaşılabilirliğine genişçe yer verilmektedir.

4.4.5.2. “Yaşlılar İçin Trafik ve Gürültü Daha Fazla Problem”

Kentin trafik, gürültü ve kalabalıklaşması her yaş grubu için problemdir. Ancak çocuk, yaşlı ve hastalar bu durumlardan en çok etkilenen gruplardır. Ayrıca trafik ve gürültü yaşlıların kentsel alanda yaşam kalitelerini olumsuz etkilediği söylenebilir. Katılımcıların neredeyse tamamı İstanbul’un trafik ve gürültü problemi üzerinde durmaktadırlar.

“İstanbul’da yaşamak yaşlılar için ve herkes için trafik ve gürültü başta olmak üzere genel anlamda sıkıntılı...” (12, E, 55, BA, Emekli)

Bu problemler, tüm yaş grupları için sorun olduğu gibi özellikle psikolojik ve sosyal özellikleri itibarıyla yaşlılar için daha problemli bir durum olabilmektedir. Gündüz kent ortasında parkta dinlenirken, akşam bir miktar erken yatacakken büyük şehrin sürekli trafiğiyle, eğlence mekânlarının, ayrıca yapım onarım işlerinin ortaya çıkardığı gürültü, yaşlılar için kentte yaşamı oldukça zorlaştırmaktadır. Katılımcılar arasından birisi yerel yönetimlerin gürültü ile etkin mücadele etmede yetersiz kaldığı, bunun önemli nedenleri arasında da cezaî yaptırımların yetersizliğini belirtmektedir. Bu gürültülere bir de kent yaşamını benimseyememiş gençlerin arabalarından “ihtiyaç dışı” çıkardıkları egzoz sesi ve aşırı yüksek sesle müzik dinlemeleri bu konudaki bilinç düzeyimizi gösterebilir.

“Yaşlılar için ses kirliliği var; nedir o ses kirliliği? Adam otomobiline takmış, örneğin egzozu, motoru bağırmanın âlemi yok, yaşlı insanı var, hastası var, bebeği var.” (28, E, 65, G, Emekli)

“Barlar sokağının gürültüsü, kafeler açıldı on yıl öncesine kadar daha sakin yaşam sürerlerken, şimdi kalabalık ve gürültülü bir yaşam sürüyorlar.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

Ayrıca katılımcıların bazıları yaşlıların kalabalıklaşmayı sevmediklerini ve artan trafiğin, otopark azlığının yaşlıları için problemli olduğunu söylemektedirler. Yaşlılık döneminde huzur ve sükûnet arayışında olan yaşlılar, kentin bu halinden şikâyetçi olmaktadır.

“Otopark sorunu var, çok sık iç içe girmiş binalar, insan faktöründen değil de bazı ilçelerin konumundan dolayı bazı sıkıntılar var. Gündüz ve gece ziyaretçi alıyor.

Huzuru arayan bir yer, popülerlik fazla ziyaretçiyi alması sıkıntılar var.” (09, E, 57, BA, Müdür)

“Kalabalıklaşmayı sevmiyoruz, yolda yürürken, çarşıya giderken zorlukları yaşıyoruz. Yerel yönetimden bizi yönetenler belki kalabalığını ortadan kaldıramaz ama onların yarattıkları bazı olumsuzlukları ortadan kaldırma imkânlarına sahiptirler...” (29, E, 68, G, Emekli)

Yaşlılar kentsel yaşamda dezavantajlı konumda bulunmaktadır. Bundan dolayı modern Batılı kent yaklaşımlarından olan “dost kent” anlayışıyla çocuğa, gence, yaşlıya, kısacası toplumdaki dezavantajlı gruplardaki insanların bağımsız hareketliliği ve huzuru amaçlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü, aralarında İstanbul’un da yer aldığı 35 kentle bu çalışmayı yürütmektedir. Bu çalışmalar genellikle kentin fiziksel ve sosyal koşullarını iyileştirme, yaşlıların daha rahat yaşamalarına uygun hale getirmeye yöneliktir. Yaşlı dostu kentleri belirleyen kriterlerin sağlanması yaşlıların sosyal katılımlarına, sağlıklarına ve güvenli yaşamalarına katkı yapmaktadır. İstanbul’da bu bağlamda bazı çalışmalar tespit edilmiştir ancak bu çalışmaların yeterli olduğunu söyleyebilmek mümkün görülmemektedir.

4.4.5.3. Erişebilme Engellerini Aşma Adına Yapılan Düzenlemeler: Erişilebilir Bir Kente Doğru

Katılımcıların bazıları, özellikle yaşlıların daha rahat etmesi açısından kaldırımların yolla sıfır mesafede olması ya da çok düşük bir yükseklikte olması gerektiğini belirtmektedirler. Bunun için yerel yönetimlerin özellikle ana arter yollardan başlayarak çalışmalar yapıldığı belirtilmektedir:

“Kaldırımları biz tamamen yeniledik, kaldırım yüksekliğini düşürdük, bu yükseklik ne kadar yere yakınsa o derece gelişmişliği gösteriyor. Avrupa’da kaldırım çok az, yoldan 5 santim [yüksek]. Çok yüksek olunca halka sanki haddini bildiriyormuş gibi, hayır oradan değil de buradan git şeklinde... Bizde kaldırımlar eğitime amaçlı gibi...” (16, E, 45, BA, Müdür)

“Yaşlılar için avantaj, bacağını rahat kaldırılabilmesi, yükseklikte olmaması. Onlar için avantaj; özellikle ana arter yolların kaldırımları belediye tarafından alçaltıldı.” (16, E, 45, BA, Müdür)

Kentin yaşlı dostu olmasında engelleri bulunan yaşlılar dahil tüm yaşlıların kamusal alanlara rahat ve güvenli bir şekilde ulaşabilmesi önemli bir kriterdir. Bu doğrultuda görüşmelerde bazı öneriler sıralanmaktadır. Bunlar arasında eğimli bölgelerde kota farkını azaltmaya yönelik öneri dikkat çekicidir. Zira İstanbul'a genel olarak çok fazla yokuş alanlara sahip olduğundan, hareket kabiliyeti azalmış yaşlılar zorluk yaşamaktadırlar. Bundan dolayı İstanbul'un peyzaj planları yapılırken bu durum göz önüne alınması gerekmektedir. Katılımcıların birisi İstanbul'un coğrafik özellikler açısından engebeli bir bölge olmasından, belirli alanlarda yaşlıların erişilebilirliğini kolaylaştırıcı bazı çalışılmalardan bahsetmektedir. Bu doğrultuda kentin yokuşlu bazı bölgelerine yaşlı ve engellilerin kullanımına has asansörler ve yürüyen merdivenler yapmayı düşündüklerini belirtmektedir. Özellikle çıkışta ve inişte zorluk çekilecek alanları, keskin yokuşları kademeli ve az hissedilecek şekilde yükseltmeyi planladıklarını belirtmektedir.

“Kaliteli bir yaşlılık geçirme meselesi, Eyüp o noktada çok yokuşlu bir yer; daha dün konuştuk, “kota farkını kota asansörleriyle çözebilmeliyiz” diye, kot farkını ortadan kaldırmak için geliştirilebilir. İstanbul 7 tepe, Eyüp 20 tepe; Eyüp’ün her yeri tepedir. Ben görüyorum yaşlımız beli bükük kalıyor, onu ben alıyorum arabayla çıkartıyorum ama onun bir standardı yok, bir standart getirmek lazım; en azından yokuş çıkmasınlar, yokuş insanlar ya o yokuşun tepesine ya da onun makul bir noktasına çıkartan bir asansör oradan sonra aşağı insan. Şehir planlarına uygun yerler bulmak zor, bakacağız bu da olacak inşallah. Bu İzmir’de bir yerde var, o birçok yere ve standart hale getirilebilir. Yürüyen merdiven ya da girişlerinde bir kart kullanımı geliştirilebilir. Belirli yaş üstü ya da engelliler bu kartla, kart okuyucusuyla kullanılabildiği yürüyen merdivenler olabilir.” (15, E, 40, BA, Müdür)

Diğer taraftan katılımcılardan bir bölümü yürüme engeli olan yaşlılara yönelik, yerel yönetimlerin tekerlekli ya da akülü sandalye yardımıyla söz etmektedirler. Böylece bu yardımlar sayesinde yaşlıların kamusal alana erişiminde engelleri giderilerek yürüme engeli olan yaşlıların sosyal yaşamda daha aktif olmalarına destek olduklarını belirtmektedir:

“Bir hizmet daha, tekerlekli ve akülü sandalye dağıtılıyor. Ama bize de risk yaratmaması, yaşlının sağlık raporunda akülü kullanabilir, el koordinasyonu sağlamdır yazmalıdır. Kullanabilme belgelerini verdikten sonra veriyoruz.” (11, E, 41, HS, SHU)

Yerel yönetimlerin normal tekerlekli sandalye yardımlarının yanında yoksul ve yürüme engelli yaşlılara akülü sandalye yardımları da bulunmaktadır. Bu yardımlar sayesinde engelli yaşlıların bağımlılıkları azaltılmaktadır. Katılımcılar arasından birisi, bir akülü sandalye ile sosyal hayatın içerisine girebilecek yaşlıların bulunduğu ve bunlar için çalışma yapılabileceği vurgu yapmaktadır:

“Hak sahibiyse alıyoruz, böylece onları sosyal hayatın içine alıyoruz; felçli olduğu için bütün gün evde camın önünde oturmaktan ise o aracı kullanıp biniyor arabasına, bir esnafın kapısının önüne gidiyor, oturuyor. Onu tekrar hayatın, yaşamın içerisine alıyorsunuz. Onlara bu hizmeti vermediğinizde ya birisi tekerlekli sandalyeyle götürecek, maalesef çoluk çocuk çalışıyor. O zaman tüm gün yaşlı evde oturuyor.” (14, K, 60, BA, Emekli)

“Normal tekerlekli sandalyesi var, onu muhakkak ki birisinin kullanması gerekiyor ki dışarı çıkabilsin; ya bahçeye sokağa ya da kahvesine gidebilsin. Ne yapıyoruz, tekerlekli sandalye yerine akülü sandalyeye... Biraz hibe biraz üstünü belediye tamamlama ile para toparlayıp akülü sandalye alıyoruz. Bazen belediyeden müdür para toplamana gerek yok biz alırız diyor.” (14, K, 60, BA, Emekli)

Yaşlılıkla birlikte başta yürüme organları olmak üzere yaşlılarda fiziksel gerilemeler yaşanmaktadır. Yürüme güçlüğü yaşayan yaşlılar kentsel alanları kullanmada dezavantajlı olmakta ve bağımlılık düzeyleri artmaktadır. Bu yaşlıların kentsel alanlara erişiminde ve bağımsız hareket etmelerinde tekerlekli ve akülü sandalye yardımcı öge olmaktadır. Ancak kentteki kimi yaşlılar bu aletlerin maliyetini karşılayamayacak kadar yoksul olabilmektedirler. Bu anlamda yerel yönetimlerin sorumluluk almaları ve yaşlı bağımlılığı azaltmaları adına bu tarz aletlerin temininde daha fazla aktif rol üstlenmeleri gerekmektedir.

Ayrıca kentin yaşlıların erişimin yönelik coğrafik engelleri bazı mimari düzenlemelerle azaltılabilir. Bu durumda yerel yönetimlere sorumluluklar düşmektedir. Bu bağlamda alt yapı ve üst yapı çalışmaları yapılabilir. Örneğin yokuşlu alanlarda daha sık oturma bankları konulması düşünülebilir. Katılımcıların bazıları, yaşlıların karşılaştığı problemler nedeniyle çoğu zaman evden çıkmadıklarını belirtmektedirler. Bundan dolayı kimi zamanda yaşlı yanında bir refakatçi ile ancak dışarı çıktıklarını belirtmektedirler. Bu durum genç ve aktif nüfusun verimini etkileyebilmekte ve uygun bir refakatçi olmadığında ise yaşlıyı eve mahkûm edebilmektedir.

“Bu zorluklarla evden çıkmamayı ya da birisiyle çıkmayı tercih ediyorlar. Bir yakını, arkadaşı, kızı, torunu varsa, evet yoksa çıkamamak... Yaşlılar daha çok dışarı çıksın sosyal hayata katılsın.” (03, K, 30, HS, SHU)

Ayrıca kentsel mekânların fiziksel şartları iyileştirilerek yaşlıların daha fazla dışarı çıkmaları ve sosyal hayatın içerisine dâhil olmaları sağlanması gerekliliği vurgulanmaktadır. Kimi yaşlıların kentsel yaşamda aktif olabilmelerinin en önemli ayağını hareket engellerinin azaltılması oluşturmaktadır. Her kademedeki yaşlılarda fiziksel ve biyolojik anlamda gerileme yaşandığı göz önüne alındığında, yaşlılar için var olan engelleri aza indirmek için, kentin kamusal alanlarının ve o alanlara ulaşılabilirliğin gözden geçirilmesi gerekebilir.

4.5. Yerel Yönetimlerin Yaşlılara Yönelik Hizmetlere Yaklaşımı

Yerel yönetimlerde verilen hizmetler nüfusun demografik özelliklerine göre şekillenebilmektedir. Zira yerel yönetimlerin yaşlılara hizmetleri ilçedeki vatandaşların sosyal, kültürel, eğitim ve ekonomik durumlarından etkilenmektedir. Yerel yönetimlerin hizmetlerinin değerlendirildiği bu bölümde tüm yaş grupları içerisinde 65 yaş üstü bireylere ve/veya yaşlılara özel yerel yönetim hizmetleri değerlendirilmektedir.

Yaşlanma sosyolojisi literatürde yaşlılar arasında “yaşlı” ve “ileri yaşlı” şeklinde bir ayrım yapılmaktadır (Canatan, 2016: 139). Bu sınıflandırmaya ilave olarak, bu araştırmada yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik yapılan faaliyetleri incelenirken yaşlıları kendi içerisinde *aktif yaşlı* ve *engelli yaşlı* şeklinde iki ana gruba ayrılmaktadır. Engelli yaşlı kendi içerisinde “bakım ihtiyaçlarını kendi imkânlarıyla karşılayabilen yaşlı” ve “bakım ihtiyaçlarını karşılama noktasında kamunun desteğine ihtiyaç duyan yaşlı” diye iki kategoride değerlendirilmektedir. Öte yandan aktif yaşlıları da “kentli aktif yaşlı” ve “göç etmiş ve hâlen geleneksel kırsal özelliklerden kopmamış yaşlı” diye iki gruba ayrılmaktadır.

Bu dört gruba yönelik yerel yönetim hizmetlerine bakıldığında yerel yönetimlerin yaşlı ve engelli birimlerinin daha çok bakıma ihtiyaç duyan engelli yaşlılara hizmet verdikleri görülmektedirler. Ancak sosyal destek birimlerinde ise birinci grupta yer

alan faal yaşlılara da hizmet üretildiği söylenebilir. Diğer taraftan yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik hizmetleri genel olarak diğer yaş grubundakilerle birlikte verilmekte, kimi zaman sadece yaşlılara yönelik özel çalışmalar da yapılmaktadır.

Tablo 13. Kentte yaşayan yaşlılar

Kentte Yaşayan Yaşlılar			
1. Aktif Yaşlılar		2. Engelli Yaşlılar (Bağımlı Yaşlılar)	
Kentli Aktif Yaşlılar	Göçle Gelen, Kentle Tam Bütünleşmemiş Aktif Yaşlılar	Kentli Engelli Yaşlılar	Göçle Gelen, Kentle Tam Bütünleşmemiş Engelli Yaşlılar

Yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik faaliyetler geçmeden önce yerel yönetimlerin yaşlılıkla durduğu pozisyonu, ilgili araştırma sınırlılıkları içerisinde yerel yönetimlerin yaşlılara hizmet algılarını görebilmek açısından, hizmetlerin verildiği ahlaki zemine ve bu kamu kuruluşlarında hangi müdürlüklerce verildiğine bakılmaktadır.

4.5.1. Yerel Yönetimlerin Yaşlılara Verilen Hizmetlerinin *Lütuf Değil Hak Oluşu: Hizmet Etiğini Yeniden Düşünmek*

Yerel yönetim çalışanı katılımcıların bir kısmı temel ahlaki düşünüş içerisinde yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik hizmetlerinin iyilik eksenli değil de hak eksenli bir biçimde planlanması ve uygulanmasının önemini vurgulamaktadırlar. Zira bu hizmetlerin bireylerin iyilik anlayışlarına bağlı olması, hizmetlerin sürekliliğinde bazı sorunlar oluşturabilmektedir. Bundan dolayı bu hizmetlerin “yaşlıların temel hakkı anlayışıyla” sunulması gerekmektedir. Bu bağlamda katılımcıların bir kısmı yerel yönetimlerde yaşlı hizmetlerinin gerek bakım ihtiyacı olan gerekse diğer

yaşlılara bir lütuf, ihsan olmadığı, aslında doğal ve insani bir hak olduğunu dile getirmişlerdir. Bu doğrultuda yerel yönetimlerde yaşlılara yönelik yapılması gerekenler, ilgili yasalarla belirlenmesine rağmen; bu kuralların geliştirilme ihtiyacı bulunmaktadır.

Diğer taraftan yerel yönetimlerde yaşlılara hizmet sağlayıcı olarak çalışan sosyolog bir katılımcı, yaşlılara yapılan hizmetlerde *sürekliliğin* önemine dikkat çekmektedir. Zira katılımcıların bir kısmı bu noktada kimi zaman siyasi tercihlere bağlı olarak yönetimin ve işleyişlerin değişebildiğini ve bu anlamda yerel yönetim hizmetlerinin şahıslara bağlı olduğunu ifade etmektedirler. Bunun yerine yönetmelikler üzerinden yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik temel hizmetlerinin, insani değerler ekseninde yürütülmesi ve bu durumun bir denetime tabi tutulması gerektiğini vurgulamaktadırlar:

“Belediyelerin kurumsal yapılarıyla ilgili şöyle sıkıntılar var: Bazen müdür değişince bütün yapı da değişebiliyor. Bazen de bir seçim sonrası bütün yönetim ve işleyişte değişebiliyor. O yüzden kurumsallaşma önemli, hizmetlerin sürekliliği çoğu zaman kesintiye uğrayabiliyor. Temel hizmetler, insani değerler[in] ortak olduğu anlaşılırsa o kişi değişse bile, siyasi parti değişse de belediyenin asli görevleri var. Bütün belediyelerin yapacağı yönetmelikte sabit şeyler var; bunları denetleyebilir, bunları yapıp yapmadıkları denetlenir. Siyasi parti değişse bile ne yapması gerektiğini bilir. Hizmetleri kişilere bırakmamak gerekmektedir.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

Bu bağlamda yerel yönetimlerin yaşlı destek biriminde görevli sosyal hizmet uzmanı katılımcı, yaşlılara yerel yönetimler tarafından yapılan hizmetlerin amacını “önemli olan, düzgün, kaliteli ve o yaşlının hak ettiği hizmeti almasını sağlamak...” (11, E, 41, HS, SHU) ifadesiyle, “kaliteli ve hak edilen” bir hizmet olarak belirtmektedir. Ancak hizmet alan bir kısım yaşlılarda bu hizmetlerin bireylerin hakkı olduğu anlayışının yerine, iyilik olduğu düşüncesinin hâkim olduğuna anlatımlarda rastlanılmıştır. Şöyle ki yerel yönetimlerin sosyal yaşam merkezi sorumlusu bir katılımcı, sorumlusu olduğu tesisi kullanan yaşlılardan ihtiyaç sahibi yaşlı adına yerel yönetimlerin ilgili birimine başvuruda bulunduğunu belirtmektedir. Ancak yaşlı birey bu durumu, kendisinden daha fazla ihtiyaç sahibi olan olur düşüncesiyle pek de kabul etmediğini ifade etmektedir. Ancak buna karşılık katılımcı, “Bu senin yasal bir hakkındır” şeklinde cevap verdiğini söylemektedir.

“Sıkıntıda olduklarını, tespit ettiklerimi hemen belediyeye bildiriyorum. Onlar onur yapıyorlar, gitmiyorlar, istemiyorlar; diyorum ki ama senin buna ihtiyacın var, bunu yapmalısın, bu senin yasal hakkın, benden daha kötü durumda olanlar vardır düşüncesi ile talep etmiyorlar. Onlar adına ben gidiyorum, müdürüm işte böyle bir durum var, kararı size bırakıyorum [diyorum].” (14, K, 60, BA, Emekli)

Bu bağlamda yerel yönetimlerin özellikle yoksun yaşlılara yönelik hizmetlerinin bir “hak” olduğu ancak bu anlamda toplumsal bilinç düzeyi zayıflığı ve toplumda yoksulluk seviyelerinin kademeli oluşundan, yoksunluk sahibi yaşlılar “kendilerinden daha yoksullar var” diye bazen bu hizmeti kabul etmemektedirler. Bu durum hizmete ihtiyacı olan yaşlının yerel yönetimlerin hizmetlerinin tercihe bağlı iyilik ahlakıyla değerlendirildiğini göstermektedir.

Yaşlıların yerel yönetim hizmetlerinden yararlanmanın insan onuruna yakışır şekilde yaşama adına temel bir hak olması görüşünün yanında ayrıca bu hizmetlerden yararlanırken *adil* olunması gerekmektedir. Ancak yerel yönetimlerde sosyal yardım işlerinde sorumlu katılımcı, yerel yönetim hizmetlerinden yaşlıların yararlandırma her zaman “adaletli” olunmadığını belirtmektedir. Zira yaşlılara yönelik yardım ve hizmetlerde siyasi ve bürokrasiden tanıdıkları olanlara ayrımcılık yapılabildiğini söylemektedir. Bu durumun İstanbul’da kısmen az ancak küçük yerlerde daha sık yaşandığını belirtmektedir:

“Ben evde bakım hizmeti biriminde çalışırken siyasilerden telefon alırdım; bu kişiye bu parayı niye bağlamıyorsunuz diye? Bağlayın dediler. İstanbul’da bir bürokrasi var, bu bürokrasi bu tip şeyleri engelleyebiliyor. Küçük yerlerde daha çok adamı olan devletten (imkanlarından daha çok) yararlanabiliyor. Siz huzurevine kabulde sıra bekleyen birinci kişisiniz, araya bir Bakan (Milletvekili) girdiği zaman 50. sıradaki kişi de huzurevinde direk yararlanabiliyor, kabul alabiliyor; ben bunu İstanbul’da da yaşadım. Bu anlamda kamu kurumlarının hizmetlerinden yararlanma konusunda da bir adalet yok çünkü siyasi anlamda, idari anlamda tanıdığı olan kişiler bu yardımlardan daha hızlı ve daha çabuk yararlanıyorlar.” (01, E, 40, BA, Psikolog)

Diğer taraftan kimi katılımcılar yaşlı hizmetlerini herkese eşit şekilde ulaştırılmasının mesleki etik bağlamında önemini vurgulamaktadırlar. Bu bağlamda ayrımcılığa gidilmeden, eşit insan eşit hizmet ilkesi doğrultusunda hizmet sunduklarını belirtmektedir.

“Ama biz hiç kimseye fark gözetmeden, meslek inancımız gereği herkesi eşit görerek eşit hizmet veriyoruz. Hiç kimsenin neci, nasıl, kim, nereden geldiği bizim için önemli

değil; önemli olan insan olması hizmetleri yapabilmemiz açısından...” (11, E, 41, HS, SHU).

Bütün bu ahlaki zemin yerel yönetimlerin ve hizmet alanların yaklaşımını içerirken; diğer taraftan bu hizmetleri yerel yönetimlerde veren birimler de bu kurumların yaşlılığını hangi zemin ve düzlemde değerlendirdiğini göstermektedir. Bu çerçevede yaşlı hizmetleri yerel yönetimlerin bir kısmında Sağlık İşleri Müdürlüğü, bazısında Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü, diğerlerinde ise birden fazla müdürlük bünyesinde yürütülmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların bazıları, kendi yerel yönetimlerinde yaşlılara ve diğer vatandaşlara yönelik Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğünün bulunduğunu ve bu müdürlüğün bünyesindeki yardım ve hizmet birimlerinden bir tanesinin de “yaşlılar birimi” olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca yerel yönetimlerin yaşlılarla ilgili doğrudan hizmet götüren birimlerinin olması o kurumun hassasiyetlerini gösteren bir işaret olarak kabul edilmektedir.

“Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğümüz, doğumdan ölüme sosyal destek hizmetleri, doğan bebeklere tebrik ekibimiz var, tebrik etmeye gidiyoruz; vefat durumunda taziye ekibimiz var, taziyelere gidiyoruz. Bu arada kalanlar için de, farklı risk grubundaki insanlarımıza hem yardım hem hizmetlerimiz var. Bunlardan bir birimimiz de yaşlılar birimimiz var, başında sorumlusu olan, personeli olan bir birim bulunmaktadır.” (13, E, 45, BA, Müdür)

Öte yandan genel olarak yerel yönetimlerde yaşlılarla ilgili birimler Kadın ve Aile Müdürlükleri bünyesinde hizmet vermektedir:

“Aile ve Kadın İşleri Müdürlüğü’ne bağlı bir birim olarak hizmet yürütmekteyiz. Bu müdürlük içerisinde, dezavantajlı yaşlılarımız var. Belediyemiz müdürlük bünyesinde bu yaşlılar hizmet sunmaktadır. Bu yaşlılar tek başına yaşayan ve yakınında çoluğu çocuğu bulunmayan yaşlılardan oluşmaktadır. Bu yaşlılar ayrıca bazı hizmetleri maddi anlamda satın almaya gücü yetmeyen yaşlılardır.” (25, K, 42, BA, Müdür)

Yerel yönetimlerin yaşlılara hizmetleri Kadın ve Aile Müdürlükleri bünyesinde sunulmasının çeşitli anlamları olabilmektedir. Bu durumda yaşlılar içerisinde kadın oranının yüksek olmasının önemli bir etkisi olabilir. Diğer bir faktör ise yaşlı bakımında kadınların ön planda olması söylenebilir. Son olarak yaşlı bakımında ailenin pozisyonunun vurgulandığı düşünülebilir. Ayrıca yaşlı hizmetlerinin aileden sorumlu müdürlükler tarafından organize edilmesi yerel yönetimlerin yaşlılarla ilgili meselelerde aileye destek olduğuna işaretler taşıdığı söylenebilir.

4.5.2. “Yaşlı Hizmetlerinin Yerelde Yönetilmesi Gerekmektedir”

Yaşlılar kentsel sosyal yaşamda örtük bir biçimde sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedirler. Ancak onların da kentin bir “aktörü” oldukları ve bir miktar desteğe ihtiyaç duydukları söylenebilir. Aile, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde gerileme yaşandığından dolayı desteklerin sağlanmasında kamu kuruluşlarının daha fazla sorumluluk üstlenmeleri gerektiğine ilişkin değerlendirme genel yaklaşımı oluşturmaktadır.

Kentlerde yaşlılara yönelik kamusal hizmetler, başta Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olmak üzere Sağlık Bakanlığı, varsa büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyeleri aracılığıyla yürütülmektedir. Bu noktada devletin merkezi ve yerel yönetim ekonomik ve sosyal destek mekanizmaları yer almaktadır. Literatürde merkezi yönetimlerin mi yoksa yerel yönetimlerin mi bu hizmetleri organize etmede başarılı olacağı tartışılmaktadır (Şentürk, 2015). Genel anlamda merkezi politikalarla bu işlerin yürütülmelerinin yanında hizmetlerin planlanması ve uygulanmasında giderek yerelleşmeye doğru bir yöneliş söz konusudur. Zira kentsel yaşamın önemli örgütsel organizasyonu olan yerel yönetimler, sosyal hayatın genel özelliklerine göre politika ve pratikler üretebilmektedir. Katılımcıların neredeyse tamamı yaşlı hizmetlerinde yerel yönetimlerin daha fazla yetki alması gerektiğinin altını çizmektedir. Ancak kimi katılımcılar yerel yönetimlerin yaşlılık gibi çok yönlü hizmet gerektiren bir alanda kaynak ve personel sıkıntısı çekebileceğine de değinmişlerdir:

“Sosyal hizmetlerin merkezi yapıdan yerele dönüşümü AK Parti hükümetinin ciddiye aldığı, tartıştığı ve uyguladığı bir konudur.” (10, K, 45, BA, Sosyolog)

“Yaşlılara yönelik sağlık hizmetlerinin bir kısmı yerel yönetimlerde iken bir kısmı bakanlıkta olabiliyor. Ancak yerel yönetimlerin yetkileri arttırılmaya doğru gidiyor. Bir kısım belediyeler yetkilerini bazı yönetmeliklerle aşmaya çalışıyorlar. O noktada yerel yönetimler arasında uygulama farklılıkları doğuyor.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

“Evde bakım kongrelerine gidiyoruz; belediyeler bu kongrelere iştirakçi oluyor her belediye bunu yapmak istiyor. Sağlık Bakanlığı da buna karşı çıkmamakta, evde bakım hizmetini belediyelere vermek istiyorlar. Bu süreç ne kadar olur ne kadar sürer onu bilmiyorum.” (19, K, 35, HS, Hemşire)

Kentlerde yaşlıların bakım hizmetleri genelde aile ve akrabalık bağlarına sahip olduğu bireylerce karşılanmaktadır. Ekonomik olanakları yerinde olan aileler yaşlı bakımında özel sektörden destek alabilmektedir. Ayrıca bazı Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'da yaşlılara bakım hizmetleri bu konuda görev üstlenebilmektedirler. Bütün bunların yanında kentte yaşlı bakımında önemli bir sorumluluk kamu kurumlarına düşmektedir. Kamu kurumları bu hizmetleri kendi içinde merkezi ve yerel yönetim tarafından organize etmektedir. Bundan dolayı yaşlılara hizmeti sunma ve organize etme yetkisinin kimde olması gerektiği tartışmalı bir konudur. Görüşmelerden elde edilen bulgulara bu yetkinin yerel yönetimlerde olması gerektiğine dair veriler yer almaktadır. Bunun nedenleri arasında yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik hizmet ihtiyaçlarını daha etkin tespit edilebilmesi ve daha hızlı neticelere ulaşabilmesi gösterilmektedir. Şöyle ki yerel birimler halkla daha fazla içli dışlı olduklarından, hizmetlerin tespiti ve ihtiyacı karşılayıp karşılamadığını daha rahat görebilmektedirler. Ayrıca vatandaşların daha rahat ve kolay bir şekilde hizmet veren birime erişim imkânına sahip olması da söz konusu yetkinin yerel yönetimde olması gerekliliğinin nedenlerinden sayılmaktadır.

Kimi katılımcılar yerel yönetimlerin daha fazla öne çıkması gerektiğine yaşlıların yerel yönetimleri kendilerine daha yakın bulmalarını gerekçe göstermektedirler (23, K, 40, HS, Hemşire). Zira yerel yönetim personeliyle vatandaş direk temastadır (13, E, 45, BA, Müdür). Yerel yönetimlerin yaşlılara ait sorunların tespitinde ve çözüm üretmede hareket alanının genişliğine de vurgu yapılmaktadır. Yerel yönetimlerin pratikliği ve hızlı çözüm üretmesi de diğer bir sebep olarak gösterilmektedir. Son olarak yerel yönetimlerin yapılacak hizmetleri taahhüt etmeleri ve vatandaş tarafından hizmetlerin gerçekleştirilmesi noktasında denetlenebilir olması da yaşlılara yönelik hizmette yerel yönetimlerin daha fazla rol ve sorumluluk üstlenmesi gerekliliğini savunma nedenlerinden birisi olarak zikredilmektedir.

“Vatandaşla beraber yaşayan belediye, maddi boyutu vakıf değilim, vatandaşa kamu hizmeti belediye götürüyor. Her dakika vatandaşla iç içe olması yönüyle yaşlılar belediyeleri kendilerine il özel idareden ya da Bakanlık'tan daha fazla yakın görmektedir.” (09, E, 57, BA, Müdür)

“Sağlık ve sosyal politikalara yerel belediyelerin yönetimlerin daha hızlı aksiyon alabileceklerini düşünüyorum. Bağımlılıkla mücadele, yaşlı bakımı gibi yerel sorunlara anında müdahale için elbette yerel yönetimler ilçe bazında yerel yönetimlerin daha hızlı cevap oluşturabileceğini düşünüyorum.” (16, E, 45, BA, Müdür)

Yukarıda sayılan nedenlere ilave olarak yaşlılara yönelik sosyal hizmetlerin organizasyonunda yerel yönetimlerce yürütülmesinin gerekçeleri arasında vatandaş daha iyi tanımları gösterilmektedir. Bu bağlamda katılımcılardan biri, yaşlı bakım hizmetlerini en küçük birimde organize edilmesinin önemini vurgulamaktadır.

“Her şeyin başı organizasyon... Yurt dışında şunu gördüm: Merkezi yapılar bu konuda çok başarılı olmuyorlar. Türkiye’de de öyledir. İstanbul’un gerçekleri ile Türkiye’nin diğer illerindeki gerçekler çok farklı dolayısıyla merkezi otorite tüm Türkiye’yi kapsayan kurallar ortaya koyduğu zaman olmuyor. Bunu yurtdışında da gördük; onun için bunu hep en küçük birimde organize etmeye çalışmışlar. En yerel, en küçük birimin bu konudaki organizasyonu üstlenmesi lazım çünkü o birim o kişileri birebir tanıyor. Tanışıklıktan dolayı bu organizasyonu yapmak çok daha kolaydır. Bunların en küçük yerel birimler tarafından o yerelde yaşayan kişiler için organize edilebiliyor olması lazım. O olduğu zaman daha başarılı oluyor...” (20, E, 40, BA, Müdür)

Ayrıca katılımcıların bazıları yerel yönetimler merkezi yönetimlere göre bir miktar inisiyatif alabilmeleri, yaşlılara hizmetlerin organizasyonun yerel olmasında diğer bir etken olarak belirtilmektedir. Yerel yönetimlerin hizmetlerinde belirli yasal sınırlandırılmalar bulunmaktadır. Ancak yerel yönetimler duruma ve şartlara bağlı olarak bir miktar esneme payı olduğunu belirtmektedirler. Bu özellik yerel yönetimleri diğer kamu kuruluşlarına göre daha “pratik ve sorun çözücü” kılmaktadır.

“Kıyafet desteği, kömür desteği bunlar sosyal incelemeye tabi alan tarama ekipleri inceliyor, bizim kriterlerimize göre inisiyatif kullanabiliyoruz. Aile Bakanlığı gibi katı sert çizgilerimiz yok; Bakanlık yardım bağlayabilmesi için 572.3 olmak zorunda; eğer kişi başı gelir 573 lira olursa bağlanamıyor bu yardımı. Belediyelerde bu tarz şeylerde bir tık daha inisiyatif vardır.” (15, E, 40, BA, Müdür)

“Adam 63 yaşında, yaştan kaybediyor çünkü 65 yaş sınırı var, o da ilginçtir. O yüzden bu tarz hizmetlerin belediyelere devredilmesi elzem çünkü biz de bir inisiyatif durumu olabiliyor. Gelir seviyesinin 1 lira üstünde diye olmuyor; belediyeler biraz daha esnek tabii; bir sınır olmalı bu arada, kalıbı olmalı, o olması gerek; %10 incelemecini inisiyatifinde olabilmelidir.” (15, E, 40, BA, Müdür)

Yerel yönetim personelinin halkın ihtiyaçlarını daha iyi tanması onların yaşlı hizmetlerinde avantajlı konuma getirebilmektedir. Diğer taraftan yaşlı bakım meselesi çok fazla bütçe gerektirmektedir. Özellikle sağlık hizmetleri, bakım hizmetleri gibi konular büyük bütçe ve yetişmiş eleman gerektirmektedir. Bu doğrultuda katılımcılardan önemli bir kısmı, yaşlı bakımının masraflı ve zorluğuna dikkat çekerek bu konunun ilçe belediyelerini aşan boyutuna dikkat çekmektedirler. Bu anlamda ilçe belediyelerinin finansal, ekipman ve elaman sınırlılığına dikkat çekilmektedir (24, K, 42, HS, Hemşire). Ayrıca yaşlı hizmetlerinde yetkinin yerel yönetimlerde olması tartışmalarının yanında, cari hizmetlerin koordine edilmesi de önemlidir. Zira kentte yaşlılara yönelik kamusal hizmetler başta il ve ilçe yerel yönetimleri olmak üzere pek çok kuruluş tarafından sağlanmaktadır. Bundan dolayı bu birimler arasında koordinasyon ve işbirliği gerekmektedir.

4.5.3. “Yaşlılara Yönelik Hizmetlerin Koordine Edilmesi Gerekmektedir”

Kentlerde yaşlılara birden fazla kamu kurumu tarafından hizmet verilmektedir. Yaşlılara hizmette yerel yönetimler daha aktif olduklarından, bu kurumlar arasında koordinasyon sağlamada yerel yönetimlere ayrıca iş düşmektedir. Zira bu kurumlar arasında yerel yönetimler, yaşlılarla sürekli ve doğrudan temas halindedirler. Bu bağlamda katılımcıların bir kısmı Aile Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve diğer ilçe belediyelerle işbirliği ve koordinasyonun önemine dikkat çekmektedirler. Bütün bu kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonun amacını ise yaşlılara yönelik hizmetlerin çeşitliliğini ve kalitesini arttırmak olduğunu belirtmektedirler. Bu koordinasyon, ilçe yönetimin ilgili birimleri arasında başlayarak önce diğer ilçe belediyelerine, oradan büyükşehir belediyesine kadar uzamaktadır. Ayrıca diğer kamu kuruluşları olan muhtarlık, Aile ve Sağlık Bakanlığı'nın o ilçedeki hizmet sağlayıcı birimleriyle de koordinasyon halinde olunmasının önemine değinilmektedir.

Yerel yönetimlerin yaşlı hizmetlerinde koordinasyonun öncelikle ilçe belediyesindeki birimler arasında başlamalıdır. Zira yerel yönetimlerin yaşlılık

hizmetleri bu kurumlarda pek çok farklı birim tarafından örgütlenmektedir. Bu örgütlü yapı içerisinde bazı iş bölümleri olmaktadır. Bu anlamda farklı işkolları arasındaki hizmetlerin aksamaması adına koordinasyon önemlidir. Yanı sıra aynı ilçede yaşlılara benzer hizmetleri veren birden fazla kamu kuruluşu arasındaki koordinasyon ancak iyi bir örgütlenmeyle olabilir.

Bu kurumlar arası koordinasyon çalışmaları, diğer ilçe yerel yönetimlerin ve kamu kuruluşlarına yaygınlaştırılmalı ve sistemleştirilmelidir. Zira bir ilçede benzer hizmetleri verecek farklı kamu kurumları arasında koordinasyon sağlamak, verilen hizmetin kalitesine ve çeşitliliğine etki edecektir. Ayrıca bazı katılımcılar tarafından, aynı il sınırları içerisindeki farklı yerel yönetimler arasında rekabete ve rekabet ekseninde hizmetlerin sayısının artmasına dikkat çekmektedirler:

“Zaten şu anda İstanbul özelinde bütün belediyeler birbirleriyle rekabet halindedir. İşte ben kuaförlük hizmeti yapıyorum. İşte öteki ben başka hizmet yapıyorum. Bizim belediye niye yapmıyor. İyisiyle kötüsüyle tartışılabilir ama rekabet olduğu için hizmetin kalitesi ve çeşitliliği de artmaktadır.” (01, E, 40, BA, Psikolog)

Yerel yönetimler birbirlerine bakarak güzel örneklikleri kendi ilçeleri içinde uygulayabiliyorlar. Bazı hizmetler bazı yerel yönetimlerde yer alırken diğerlerinde bulunmayabiliyor. Bu anlamda yerel yönetimler arasında koordinasyon ve işbirlikleriyle güzel örnekliklerin yaygınlaşması açısından önemlidir:

“Başka belediyelerle koordinasyon önemiştir, yaşlılara yönelik hizmetlere yönelik çalışmaları koordine eden bir kurul olabilir. Belediyelerin koordinasyon olabilecektir. Her sosyal destek biriminden görevliler ayda bir araya geliyorlar. Biz neler yapıyoruz, sosyal hizmet alanında siz neler yaptınız; örneğin bir yaşlılık alanında şunu yapıyoruz, tartışılıyor. Herkes tartışılıyor, eğer iyiyse diğer belediyelerde yapmayı istiyor. Hizmetlerin yaygınlaştırılması için bir araya gelmek önemli.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

Bu çerçevede katılımcıların bazıları kendi ilçelerinde yapılan yaşlılık hizmetlerini diğer şehir içi ve şehir dışından gelip incelediklerini ve örnek aldıklarını belirtmektedirler. Ayrıca bu durumun yaşlılara verilecek hizmetlerin çeşitlendirilmesine yaradığını ifade etmektedirler:

“Farklı illerden gelenler çok oldu; gezdiler, geldiler, neler yapıldığını incelediler ve fotoğraflar çektiler. Muhtemelen onlarda bu tarz hizmet vermeyi planlıyorlar.

Yurtdışından buradaki çalışmaları incelemeye gelen öğrenciler oldu, tercümanları aracılığı ile yaşlılarımızla muhabbet ettiler, çokta beğendiler.” (08, K, 34, HS, SHU)

“Biz televizyona çıktık; benim Eskişehir’de yaşayan arkadaşım buranın resimlerini çekti ve kendi belediyesini de benzer bir yer almasını mecbur etti; buranın bir benzerini açmayı kendi belediyesinden istiyor” (27, K, 65, G, Emekli)

Yerel yönetimlerde yaşlılara yönelik hizmetler, yaşlı nüfusun artışına bağlı olarak artmakta ve çeşitlenmektedir. Ayrıca katılımcıların bazıları ilçe yerel yönetimlerle, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin pek çok noktada ortak hizmetler üretebildiğini ancak koordine çalışma olabilirse yaşlılara verilen hizmetlerde artış olabileceğini belirtmektedirler. Bu hizmetlerin sağlıklı bir şekilde koordine edilmesi için yerel yönetimlere sorumluluk düşmektedir. İlçedeki yaşlı hizmetlerinin koordine edilmesi, kurumlar arası rekabet ve işbirliği o ilçedeki yaşlı hizmetlerinin kalitesine ve çeşitlenmesine hizmet etmektedir.

4.5.4. Yerel Yönetim Hizmetlerinden Yararlanan Yaşlılar

Görüşmelerden elde edilen bulgulara yerel yönetimlerin yaşlılara hizmetleri genelde tüm yaş gruplarıyla birlikte sunulduğu saptanmıştır. Katılımcıların neredeyse tamamı yerel yönetimlerin sağlık, sosyal ve kültürel hizmetlerinde, yaşlılara özel uygulamalarının yok denecek kadar az olduğunu belirtmektedirler. Bu bağlamda yaşlılar, “sadece yaşlı olduğu için değil, genel hizmetlerden herkesle beraber yararlanmaktadırlar” (15, E, 40, BA, Müdür). Bu doğrultuda kimi katılımcılar yaşlıları diğer yaş gruplarından ayırmadan sosyal bir belediyeçilik yaptıklarını belirtmişlerdir. Örgün eğitimde uygulanan “bütünleşik hizmet modelini” yerel yönetim uygulamalarında hayata geçirildiğini ifade etmişlerdir. Yaşlı/genç ve engelli/engelsiz ayrımı yapılmadan tüm vatandaşların hizmetlerden birlikte yararlandıklarını belirtmektedir:

“Bunun dışında insanların toplumda sınıfsal olarak katmanlara ayrıştırılmasından yana değilim; yani önceden ayrıştırmayı öneriyorlardı. Ayrıştırdığınız zaman o kişiyi izole ediyorsun, izole etmek de sosyal anlamda dışlamak anlamına gelmektedir.” (01, E, 40, BA, Psikolog)

“Bizim burada genelde tüm yaş grubundakilere verdiğimiz hizmetleri, yaşlılara da veriyoruz. Özel bir uygulamamız bulunmamaktadır.” (22, E, 60, BA, Doktor)

Bu tarz uygulama örneği olarak katılımcıların bir bölümü yerel yönetimlerin yaşlıların kullanımına açtığı çay bahçesini gençlerin de kullandığını belirtmektedirler. Bu mekânlarda yerel yönetimlerin kurs gibi hizmetlerinden tüm yaş gruplarıyla birlikte yaşlıların da yararlandığını ifade etmektedirler:

“[Belediye emekliler] bahçemiz de sadece yaşlılarımız için değil ama genelde yaşlılar adı da emekliler konulduğundan yaşlılar kullanılıyor. Kültür işleri müdürlüğüne bağlı iki katlı binamızda ise sadece yaşlılarla ilgili değil herkese açık; boyama ve resim kursları bulunmaktadır. O kurslara yaşlılardan da katılanlar bulunmaktadır.” (12, E, 55, BA, Emekli)

Yerel yönetimlerin yaşlılara özel çalışmaların sorgulandığı bu araştırmada katılımcıların önemli bir bölümü, yerel yönetimlerdeki hizmetlerde yaş kategorisine göre ayırım yapılmadığını özellikle vurgulamaktadırlar. Bu duruma örnek olarak genelde sağlık hizmetlerini vermektedirler. Zira sağlık hizmetleri tüm yaş gruplarını da verilmektedir. Bu arada yaşlılardan hasta ve engelli olanlar bu hizmetlerden yararlanabilmektedirler. Diğer taraftan yaşlıları ayrımcılığa maruz bırakmadan ancak onların özel halleri de göz önünde tutularak bir miktar pozitif ayrımcılık yapılmaktadır. Özellikle yaşlı nüfusun fazla olduğu merkez ilçelerde yaşlılara özel bazı uygulamalar yapıldığını belirtilmelidir.

Diğer taraftan yerelde, yerel yönetimlerce yaşlılara yönelik hizmetlerden yararlanabilmek için bazı koşullar aranmaktadır. Bu kamu kuruluşlarının çeşitli hizmetlerinden yararlanabilmek için yaşlıların ihtiyaç sahibi olup/olmadıklarını belirleyebilmek için yaşlılar sosyal incelemeye tabii tutulmaktadırlar. Bu anlamda ihtiyaç sahibi yaşlıların tespitinde en yaygın kullanılan yöntem *ihbar ve sosyal incele* yönetimidir. Bu, çeşitli şekillerde ihtiyaç sahibi olduğu haber verilen yaşlılar yerel yönetim yetkililerince sosyal incelemelerle bu hizmetlerden yararlanabilmelerinin uygunluğuna karar verilmesidir.

“Bu grubu çeşitli ihbar sonucu da gelebiliyor, sosyal yardımda kayıtlı yaşlılar oluyor. Maddi destek bekleyen yaşlıları sosyal yardım işlerine yönlendiriyoruz. Maddi desteği, evde kendi yemeğini pişiremeyecek yaşlılarımıza yemek hizmetimiz bulunmaktadır.” (25, K, 42, BA, Müdür)

Özellikle yardım benzeri hizmetler yerel yönetimlerin sosyal destek birimi uzmanları tarafından yapılan sosyal incelemeler sonucu uygun olanlara verilmektedir. Diğer taraftan ihtiyaç sahiplerinin sosyal incelemeyle tespiti, bazı bürokratik engeller çıkartmakla beraber bazı su istimleri önlenmektedir. Öte yandan bürokratik yapının diğer resmi kurumlara göre daha az olduğu yerel yönetimlerde bile ilgili birim ve hizmet sağlayıcılara ulaşmak kimi zaman güç olabilmektedir:

“Telefonla Beyaz Masa aranıyor ya da kendisi gidemiyorsa birisini gönderiyor. Belediye elemanları giderek muhtara soruyor. Kendi elemanları ile giderek tespitler yapılıyor, araştırılıyor. Maalesef suiistimal edenler var, onun için ihtiyacı var mı yok mu araştırılıyor. Gerçek hak sahiplerine yardımcı olunuyor.” (14, K, 60, BA, Emekli)

Sosyal tespitler yapılırken yaşlıların bazı özelliklere sahip olup/olmadıklarına bakılmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların bazıları yaşlılara verilen hizmetlerden yararlanabilmeleri için yaşlıların yalnız ve yoksul olmaları gerektiğini belirtmektedirler. Bu anlamda yaşlılara hizmet verebilmek için dezavantajlı olmalarının gerektiğini ifade etmektedirler:

“Ama ihtiyaç sahibi olan yaşlılara, onlarda biz nasıl belirliyoruz. Çoluk çocuğu olmayan, yalnız yaşayan yaşlı ya da çocukları var ama çok yakınında değil; her zaman gelip yardımcı olamayacak yaşlılar bizim hizmet sunduğumuz yaşlılardır. Kaydetmemiz için; maddi sıkıntısı olacak, kimsesiz olacak, çocukları varsa da birebir onunla ilgilenecek kadar yakınında [olmayacak], uzak ilçelerde olacak; biz bu tür yaşlılara ev temizliği, kişisel bakımlarıyla alakalı işte bedensel temizlik, tırnak kesimi, saç, sakal kesimi, bakım vs. hizmetler veriyoruz.” (25, K, 42, BA, Müdür)

“Tek koşul yaşlı olması olmaz, yaşlı ama milyarder? O zaman başka bir şey... Bu hizmeti dışarıdan alamayacaklar... Genel belediyenin sunduğu hizmetler eğer bu hizmeti dışarıdan satın alsa dezavantajlı duruma düşecek, yıkılmayacak belki, perişan olmayacak ama dezavantajlı duruma düşecek; işte kuaföre gitmesi sıkıntı, dışarı çıkıp gelmesi problem; bir de çok kilolu utanıyor vs. yaşlılığından dolayı. Eğer onun evine ayda 2 defa kuaför gelse, 250300 lira masraf açacak, o dezavantaj açacak, belki o parayı verebilir, asgari ücret üzeri geliri var, eğer onu bu para dezavantajlı duruma düşürecekse biz bu hizmeti veriyoruz. Adamda ayda 4000- 5000 TL gelir varsa diyoruz sen bunu dışarıdan alabilirsin; sadece yaşlı olması eşittir hizmet alması anlamına gelmemektedir.” (15, E, 40, BA, Müdür)

İhbar ve sosyal incelemenin yanında kurumlar arası işbirliği ile ihtiyaç sahiplerinin tespiti yapılmaktadır. Diğer taraftan katılımcıların bazıları ise ilçede ihtiyaç sahibi yaşlıların sürekli güncellenen bir çalışmayla tespit etmektedirler. Kimi zaman bu tespitler için muhtarlıklardan yardım talebinde bulunabilmektedirler:

“Mahallesinde ihtiyaç sahibi yaşlıyı muhtarlar bize bildirim yapabiliyor. Tespit yapılıyor her sene genel olarak belediye sokak çalışmasıyla da tespit çalışması yapılıyor.” (25, K, 42, BA, Müdür)

Bu anlamda, yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik hizmetlerinden genelde sosyo ekonomik düzeyleri düşük yaşlılar yararlanmaktadır. Katılımcıların büyük bir bölümü yerel yönetim hizmetlerinden ekonomik durumu ile iyi olan yaşlıların pekte ihtiyaç duymadıklarını belirtmektedirler. Ayrıca bu katılımcılar ihtiyaç duyanlar arasında da bu hizmetlerden haberdarlık düzeylerinin düşük olduğunu belirtmektedirler (22, E, 60, BA, Doktor).

Öte yandan yerel yönetimlerin bir kısım hizmetlerinden yararlanabilmek için bazen sadece belirli yaş üstünü geçmekte yeterli kabul edilebilmektedir. Özellikle yalnız yaşayan ileri yaştakiler, ihtiyaçlarını karşılarken daha fazla zorlanabilmektedirler. Bu bağlamda katılımcılardan bir bölümü, yerel yönetimlerin hizmetlerinde ileri yaş grubunda olan ve yakınlarında kimsesi olmayan yaşlıları risk grubunda tanımlamakta ve önceliğin onlara verilebilmektedir:

“Herkesin 75 yaş üstü olduğu aileler daha riskli, 3 kişi varsa da ileri yaşta olması durumu, en riskli grup, biz böyle başlamayı uygun bulduk...” (02, E, 32, HS, SHU)

Yerel yönetimlerden hizmetlerden yararlanmak için diğer bir gereklilik ise o ilçede ikamet ediyor olmaktır. Bu kurumların yaşlılara yönelik hizmetlerinden yararlanabilmek için temelde ya yaşlının kendisi ya da birinci dereceden yakınının o ilçede ikameti olması gerekmektedir. Ayrıca çeşitli nedenlerle diğer ilçelere giden ya da ikametgâhı başka çocuğunun yanında olanlar için yerel yönetimler çeşitli inisiyatifler kullanabilmektedirler. Bu anlamda maddi hizmetler sadece ilçe halkına verilirken; danışmanlık için ikamet etme şartı aranmaksızın herkese verildiğini söylemektedir. Maddi hizmetlerde öncelik ve hak orada oturanların olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu arada merkez ilçelerde diğer ilçelere göçmüş yaşlıların taleplerinde bazı istisnalar yapıldığını da belirtmektedirler. Ayrıca merkez ilçelerde alınabilen hizmetlerin kalitesi ve miktarının fazla olmasında dolayı yaşlılar merkez ilçelerde ikamet etmeyi önemseyebilmektedir:

“İlçede sadece gündüz vaktini geçiriyor. Buradan hizmet almayı hak olabilir. İyi çalışıyor duymuş, maddi gelir gereken hizmet sadece ilçelilere verilir. Bu bizi bağlıyor. Danışmanlık hizmetlerinde o kısıtlama yok bilgi edinebilir.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

“Ama yine de onlar sabah kalkıyorlar otobüslerine biniyorlar ve akşama kadar yine buradalar. Sadece orayı otel gibi konaklamak olarak görüyor Üsküdar’dan kopamıyor. Buradan mesela Maltepe’ye taşınan var her gün burada alışamıyor çünkü yıllarını vermiş gençliği buralarda geçmiş. Çocukluğu burada geçti bütün arkadaşları burada” (14, K, 60, BA, Emekli)

Katılımcıların tamamı hizmet talep eden veya edilen yaşlıların ihtiyaç durumlarını araştıran *sosyal inceleme ekiplerinin* olduğunu belirtmişlerdir. Öte yandan katılımcıların bir bölümü bu birimler aracılığıyla alandan elde ettikleri verilere göre yapılacak hizmetler organize ettiklerini belirtmektedirler. Bu bağlamda yerel yönetimlerce hizmetler verilirken, hizmetlerin veri destekli olması gerektiğine ve bu anlamda saha çalışmalarının önemine dikkat çekilmektedir. Zira katılımcılardan birisine göre, “gerçek hizmet modeli yaşayanların ihtiyaçlarının tespit edilmesinden sonra ortaya çıkarılmasıyla oluşur.” (10, K, 45, BA, Sosyolog). Bu bağlamda bu kuruluşlarda yaşlıların reel ihtiyaçlara göre hizmetlerin verilmesi gerekliliğinin üzerinde durulmaktadır.

“Bunun için ne yapılıyor bir veri tabanı oluşturulmaya çalışılıyor. ilçemizin çeşitli mahallelerinde emekli yaşlı lokallerimiz var oradaki arkadaşlarımız demografik yaş, eğitim durumlarına göre veri bankası oluşturmaya başlandı.” (17, K, 50, BA, Doktor)

Yapılan hizmetlerin veri destekli yapıldığına örnek bir uygulamaya yaşlı nüfusun fazla olduğu ilçelerin birinde rastlanılmıştır. Bu ilçede yaşlılara yönelik hizmetleri yapmadan önce saha çalışması yapılmış, sonra yaşlıların ihtiyaçları tespit edilmiştir. Bu ihtiyaçlar noktasında ileri yaştakilerin dörtte birinden fazlasının günlük aktivitelerini yerine getiremedikleri tespit edilmiştir. Bu yaşlıların yine benzer oranda ve öz bakımı ihtiyaçlarını yerine getirebilmede çok az kısmını karşılayabildikleri belirtmişlerdir. Ayrıca üçte biri kişisel bakım, temizlik ve hijyen desteğine ihtiyaçları tespit edilmiştir:

“Gittik onlara sorduk, onlarda söyledi. %6.31 75+ bu nüfusu bu dönemde ihtiyacımız nedir sorduğumuzda %30’u ev temizliği ve hijyen ihtiyacı desteğine büyük bir ihtiyaç duyuyoruz dediler. %33’ü kişisel bakım ve temizlik cevabı verdiler. Biz bir ölçek geliştirdiğimizde bu grubun %28’i günlük aktivitelerini yerine getirmede, öz

bakımlarını yapmada, ihtiyaçlarını karşılama noktasında tam ya da kısmen bağımlı yani bu ihtiyaçlarını ya karşılayamıyorlar ya da çok az bir noktasını karşılıyorlar.” (02, E, 32, HS, SHU)

Öte yandan yaşlı nüfusun ihtiyaçları tespit amacıyla yerel yönetim tarafından yapılan saha çalışmalarına katılan sosyal hizmet uzmanı katılımcı, yaşlılar belirttikleri ihtiyaçları karşılamıyorlarsa bir kamu kuruluşu sorumluluğunda bu ihtiyaçları yerel yönetimlerin karşılaması gerektiğini belirtmektedir:

“‘En çok ihtiyaç duyduğunuz şey nedir?’ sorusunda veriler ortadadır. Kamusal bir sorumluluk olarak tabii ki yapmamız gerekiyor bunları. Dolayısıyla [ihtiyaç durumları] bu gayet açık bir şekilde bize diyor ki yaşlılar bu ihtiyacı [kendi başlarına] karşılamıyorsa bir kamu kuruluşu [olarak belediyenin] sorumluluk alması gerekmektedir. Biz de esenlik diye bir hizmet başlattık. Bu hizmet kapsamında hem gidip kişilerin hanelerini temizliyoruz hem de kişisel bakımlarını yapıyoruz.” (02, E, 32, HS, SHU)

Ayrıca katılımcıların bazıları yaşlılara yönelik hizmetlerde kalite ve miktarının önemine dikkat çekmektedirler. Aslında yapılan hizmetlerin yaşlıların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. “Eve altı ayda bir gidiyorsanız, aslında siz bu hizmeti tam olarak karşıladığınız anlamına gelmiyor.” (02, E, 32, HS, SHU) Bu doğrultuda kendi yerel yönetim ekiplerinin şimdilik ihtiyaçları karşıladığını gerekirse yeni ekipler kurulacağını belirtmektedirler. Öte yandan yerel yönetimlerin yaşlılara verilen hizmetlerinden yararlanmaya eleştirel yaklaşanlar da olmuştur. Katılımcıların bir bölümü, yaşlı ve aileleri belediye ve devlet hizmetlerinden yararlanmayı modern dönemde daha fazla normal karşıladığı ve bu durumun *yabancılaşmayı* getirdiğini belirtmektedirler.

“Eskiden insanlar devlet hizmetlerinden yararlandıklarını gizlerlerdi. Şu anda bu aşınmaya başladı. İyisiyle kötüsüyle tartışılabilir. Ama bu yabancılaşmayı da beraberinde getiriyor.” (01, E, 40, BA, Psikolog)

Bu arada ailelerin devletten yardım almaya karşı geliştirilen tepkilerindeki değişim, aynı zamanda sosyal değişime işaret edebilir. Zira yerel yönetimlerin yaşlı bakımı, yaşlılara sosyal destek ve yardım hizmetlerinin yaygınlaşması, yaşlıların toplumdaki geleneksel pozisyonun kaybına işaret etmektedir. Ayrıca geleneksel sosyal destek ağları zayıflayan kentli yaşlının yaşam yerinden kopmadan yaşayabilmesi için yaşlının ve ailesinin yerel yönetimlerce desteklenmeleri gerekmektedir. Diğer

tarafından bu veriler ışığında kentte yaşayan yaşlıların önemli bir kısmı bu hizmetleri kendi imkânlarıyla karşılayamıyor olmaları aileleri ve sosyal çevrelerinden de destek alamadıkları anlamına gelebilmektedir. Bu durum ayrıca analiz birimi modernite kuramının yaşlıların bir kısmının modern dönemde ihtiyaçlarını aile ve akrabalık ilişkileriyle karşılayamadığı (Moody & Sasser, 2012: 7; Palmore, 1990: 59–60) argümanı ile örtüşmektedir.

4.6. Yerel Yönetimler ve Yerinde Yaşlanma: Bağımlılığın Önlenmesi/ Geciktirilmesi Yönünde Çalışmalar

Yaşlanma sosyolojisi literatüründe yaşlının yaşam yeri tercihleri, kırsal ya da kentsel alanda yaşlanma; kurumda veya yerinde yaşlanma gibi çeşitli tartışmalar yer almaktadır. Son zamanlarda huzurevi, bakım evi gibi kurumsal bakımın alternatifi olan yerinde yaşlanmanın bireysel ve sosyal faydaları alan yazınında tartışılmaktadır. Ayrıca bu tartışmalarda yerinde yaşlanmayı kolaylaştırıcı etmenler de değerlendirilmektedir. Alan yazına katkı bağlamında bu bölümde yerel yönetimlerin hizmetlerinin kentte yaşayan yaşlıların yaşam alanlarında kopmadan yaşamlarını sürdürebilmelerindeki konumu incelenmektedir.

Yaşlının kurumsal bakımı sosyolojik anlamda önemli olgudur. Ancak son zamanlarda kurumsal bakımın “yerine yerinde yaşlanmayı” destekleyen perspektif gelişmesinin altında bireysel ve sosyoekonomik nedenler yer almaktadır. Yaşlıların, pek çok bakımdan alışageldikleri mekanlarda yaşamlarını sürdürebilmeyi istemektedirler. Özellikle İstanbul’un merkez bölgelerinde oturan yaşlılar bulundukları mekânlardan “kopmamaktadır”. Yaşlılar buralarda geçmişe dair anılarının olması nedeniyle, çoluk çocukları ile birlikte yaşadıkları, çeşitli nedenlerden dolayı aynı kentte ya da başka şehirlere göç etmelerine rağmen büyüdükleri yerleri terk etmek istememektedirler. Yaşlılar, hatıralarını yaşatmak ve alışkanlıkları devam ettirebilmek istemektedirler. Ayrıca kent merkezinin her türlü olanaklara yakınlığı ve daha güvenli olmasından dolayı çoğu zaman yaşlılarca terk edilmek istenmediği görülmektedir. Böylece şehrin merkezlerinde yaşlı oranı giderek artmaktadır:

“[Yaşlılar giderek] yalnızlaşıyorlar ama buradan da kopamıyorlar; [yaşlıların] burada oturmalarının sebebi geçmişe dair eski hatırları[nın] burada bulunmasıdır. Bir diğer sebep ise burası çok merkez olduğu için buradan kopamıyorlar.” (11, E, 41, HS, SHU)

“Yaşlı nüfusunda artışa geçtiği bir ilçe oldu daha önce, daha çok göç alıyordu; yeni göçler, yeni genç nüfus anlamına geliyordu. Fatih’te kalan yaşlılar buradaki hatıralarını bırakıp gitmiyor, burada doğmuş büyümüş, eski semt olduğu için burayı bırakamıyor.” (16, E, 45, BA, Müdür)

“Yaşlıların özellikle alıştıkları bölgede uzun süre yaşamlarını sürdürdükleri için yeni bir yere adapta olma ve alışkanlıklarını değiştirme daha zor oluyor. Böyle bir durumda da mutsuz oluyorlar.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

Genel olarak yaşlıların önemli bir kısmı yerinde yaşlanmayı istemelerinin yanında, bazı yaşlılar ise artan oranda bedensel engelliğe bağlı olarak kendilerine yetememektedirler. Zira kentsel alanlarda yaşayan yaşlıların belirli bir kısmı engelli ya da hasta yaşlılardan oluşmaktadır. Bundan dolayı bu yaşlıların yerinde yaşlanabilmeleri için yaşlıların ihtiyaçlarına göre çeşitlenen miktarlarda desteklenmeleri gerekmektedir. Yerinde yaşlanmayı pek çok yaşlının tercih etmesinin yanında sosyal politikalarda da giderek öncelenmektedir. Yaşlı bakımının ekonomik ve sosyal boyutları incelendiğinde, politika uygulayıcıları tarafından huzurevi gibi kurumsal bakımdan ziyade yerinde yaşlanma daha çok tercih edilmektedir. Ancak yerinde yaşlanabilmeyi kolaylaştırmak için yaşlılık dönemindeki yaşanan gerilemelerle baş edebilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı yerel yönetimlerin evden başlayarak her düzeyde kamusal alanlarda bütün yaşam alanlarının yaşlılara uygun şekilde düzenlenmesi önemlidir.

Yaşlanma sosyolojisi alan yazınında yaşlıların yaşadıkları sosyal çevreden kopartılmadan yaşamlarını sürdürebilmelerinin olanakları sıkça tartışılan konulardan biridir. Bu araştırma göstermektedir ki, yaşlılar kentsel alanda yerlerinden edilmeden yaşlanacaklarsa, sosyal destek birimlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Modernite kuramının temel argümanlarında yer aldığı gibi kentsel yaşamda yaşlılar sosyal ilişkilerde gerileme yaşamaktadırlar. Kentte yaşamının çeşitli zorlukları, kimi yaşlıları kurumsal bakım hizmetlerine yöneltmektedir. Ancak bu zorlukların bir kısmı yapısal ve zihniyet düzeylerinde aşılmasıyla kentte yaşlılar mahallelerinden kopmadan, alışageldikleri yerlerde yaşayabileceklerdir. Bu bağlamda Katılımcılardan

büyük bir bölümü desteğe ihtiyaç duyan yaşlıların temel ihtiyaçlarını giderebilme noktasında özellikle yerel yönetimler tarafından desteklenmesi gerektiğini belirtmektedirler. Bu bağlamda yerel yönetimler yaşlıların “yerinde” yaşlanmalarını kolaylaştırıcı uygulamalar yapmaktadırlar:

“Nasıl ki küçük bir çocuk tek başına yaşamını sürdüremiyor ve desteğe ihtiyacı varsa aynı şekilde kimi yaşlılarda ihtiyaçları için başkalarına gereksinim duymaktadırlar. Toplumsal bir görev olarak bunların yerine getirilmesi gerekmektedir.” (22, E, 60, BA, Doktor)

Yerel yönetimlerin hizmetlerin çeşitliliğinin ve kalitesinin artırılması; yaşlıların kurumsal bakıma bağımlılığının azalmasına olumlu katkı yaptığı söylenebilir. Bu durum yaşlı bakımında kamusal maliyetleri azaltacaktır. Bu bağlamda katılımcıların bazıları yerel yönetimlerin maliyeti yüksek kurumsal bakımı önermediklerini belirtmektedir. Bundan dolayı mümkün mertebe yaşlının yerinden kopmadan kendi evinde desteklenmesi adına yerel yönetimlerin sorumluluk almasının gerekliliği katılımcıların önemli bir kısmı tarafından belirtilmektedir. Bu doğrultuda yaşlıların kendi ayakları üzerinde durabilmeleri için çeşitli bakım destek hizmetleri sundukları ifade edilmektedir:

“Huzurevini önermiyoruz, olabildiğince kendi ayakları üzerinde durmalarını sağlamaya çalışıyoruz. Sonuçta her şeyi de tabii ki sağlamak mümkün olamıyor.” (13, E, 45, BA, Müdür)

“Bu tip yatırımlarda, mesela huzur evi yatırımı da çok ciddi bir yatırım; bu yüzden daha çok şimdi geldiğimiz kurumda huzurevi bizim sorumluluğumuzda, maliyetli bir şey. 2500-3000 kişi maliyeti bir huzurevinde ve maliyetli bir iş belki yavaş yavaş bu maliyeti azaltarak, evinde destekleyerek, yaşlıyı yerinden etmeden aslında huzurevi hayatı da zor bir hayat. Yaşlılar [huzurevinde bir dönem uyum sağlamakta güçlük çekiyorlar. Yaşlıyı depresyona itmek mi yoksa yaşlıyı yerinde az maliyetle farklı plan ve projelerle desteklemek mi? Bence ikincisi bana daha mantıklı geliyor.” (10, K, 45, BA, Sosyolog)

Literatürde yerinde yaşlanmanın savunulmasının nedenleri arasında, öncelikle ekonomik faktörler sayılmaktadır (Ceylan vd., 2015: 87). Katılımcıların bazıları, özellikle kurumsal bakımın maliyeti yüksek olduğundan, bunun yerine sağlığı bozulmuş yaşlılara evlerinde bakımın tercih edildiğini belirtmektedirler:

“Huzur evi açmanın maliyeti yüksek olduğundan demans vb. kişileri evde tutmayı çalışılıyor. Ancak evde tutmak çok zordur. Bu ve benzeri alanlarda eğitimli bakıcı bulmak da çok zordur. Bu alanda iş alanı geniştir.” (22, E, 60, BA, Doktor)

Kentte, bazı yaşlıların evinde yaşlanabilmeleri adına yaşlı bakımında, kendilerine ya da bakımını üstlenen aile üyelerine yerel yönetim hizmetleri kapsamında destek olunması önemlidir. Zira kentte yaşlıların belirli kesimi bakım ihtiyacı olan yaşlılardan oluşmaktadır. Bunların ihtiyaçlarına destek olmak ve kurumsal bakıma muhtaç olmamalarını sağlamak adına, bu kuruluşların bazı destek hizmetlerine gereksinim duyulmaktadır. Yaşlıların genel bakım ihtiyaçları geleneksel dönemlerde aile ve akrabalık sistemi içerisinde çözülüyordu. Bu bağlamda yaşlı bakımında ailenin kadın bireylerine büyük sorumluluklar düşmekteydi. Katılımcıların bazıları, yaşlı bakımında yine ailenin önceliğinin olması gerektiğini belirtmektedirler. Bu anlamda gerek yaşlı gerekse yaşlının yakınları tarafından yerel yönetimlere yaşlı bakımı için başvuru yapılmamışsa bunun için ekstra bir çaba göstermenin yersiz olduğunu belirtmektedirler:

“Yaşlı bakımında aile çok önemli bir kurumdur. Devletin ya da belediyenin hizmetine başvurulmuyorsa zaten bize başvurması için çalışma yapılması yersizdir.” (01, E, 40, BA, Psikolog)

Katılımcıların bazılarına göre İstanbul’da yaşlıların bakımında aile içerisinde, eşler, kız çocuklar ve gelinler öne çıkmaktadır. Bunun yanında göçmen ve yatılı bakıcı olgusu da son yıllarda öne çıkan meseleler arasında yer almaktadır. Ayrıca az da olsa özel şirketler aracılığıyla da bu bakım hizmeti görülmektedir:

“İstanbul’da genel olarak en çok yaşlıya sağlık bakımı veren aileleri, eşleri, kızları veya gelinleridir. Evde bakım istatistiklerle göre evde yaşlı bakımı %90 kadınlardan oluşurmaktadır. İkinci [olarak], göçmen bakıcılar; Estonya, Moldovya ya da Türk Cumhuriyeti... [Bu kişilere] konaklama, yemek aile tarafından veriliyor. 1000 dolar civarı ücretli yatılı olarak hizmet veriyorlar. Aile bireyleri, göçmenler, özel şirketler.” (20, E, 40, BA, Müdür)

Ancak kentsel alanda yaşlı bakımında aile ve akrabalık sistemlerinin yetersiz kaldığı durumlarda yerel yönetimlerin sorumluluk yüklenmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Ailede yaşanan köklü değişimler sonucunda, özellikle kadının ücretli emek piyasasına daha çok katılımı ve ailenin küçülmesiyle birlikte, yalnız ya da birlikte yaşayan yaşlıların ihtiyaçlarının karşılanması zorlaşmıştır. Bu anlamda bu

tarz yaşlıların ihtiyaçlarının giderilmesi meselesiyle ilgili kamusal sorumluluklar da artmaktadır. Modernite kuramında belirtildiği üzere, yaşlılar kentleşmeyle birlikte ailelerde pozisyon kaybı yaşamaktadırlar. Hızlı kentleşme sürecinin yaşandığı İstanbul’da, ailedeki yaşlı bakımı pozisyonunda meydana gelen değişimi 65 yaşındaki kadın bir katılımcı, kendi yaşam deneyimi üzerinden örneklendirmektedir. Bu katılımcı, kendi çalışma yaşamından emekli olmasında anne babasına bakımının önemli etken olduğunu belirtmektedir. Ancak aynı şeyi kendi çocuklarından bekleyemeyeceğinin altını çizmektedir. Bu duruma yeni dönemde, çocuklarıyla yaş farkının fazla olması ve kendisinin bakıma ihtiyaç duyacağı zaman onların halen çalışmak zorunda olmalarını önemli etkenler olarak sıralamaktadır. Ayrıca toplumun “böyle” bir sosyal yaşama doğru evirildiğini söylemektedir:

“Aslında bana kadar aile, ben de önemli aile fedakârlık yapabilir. Emekliliğimin bir sebebi de annemin babamın bakımı ama ben çocuklarımdan böyle bir şey bekleyemem; öyle bir dünyaya gidiyoruz. Bizlerde yaşam düzeyi, büyüklerle yaş farkımız bakımından zamanlamamız uygun geldi ama ben hasta olduğumda benim kızım, damadım, gelinim mesela hala çalışıyorsa kendilerine ancak yeteceklerdir. Benim babam çok hastaydı hem Alzheimer hem bir sürü hastalık vardı. Bana herkes bir huzurevine yatır dediler, razı olmadım. Yerine göre bakıcı aldım, kardeşlerim yardımcı oldu falan idare ettik; bu bile baya maliyeti yüksek.” (27, K, 65, G, Emekli)

Ayrıca bu katılımcının yaşlı bakımında kendisinin büyüklerine yaptığını sonrakilerden beklememesinin sosyal ve ekonomik nedenleri olduğu belirtilmelidir. Bu bağlamda kentleşmeyle birlikte ailede yaşlı bakımı giderek zorlaşmaktadır. Bu bakımın ya kurumsal düzeyde yapılması ya da yerinde yaşlanmanın yerel kurumsal aktörlerce desteklenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda yaşlıların birtakım ihtiyaçlarının karşılanması için yerel yönetimlere sorumluluklar yüklenmektedir. Bu bağlamda hasta ya da engelli yaşlıların yerinde yaşlanmalarına destek olan yerel yönetim uygulamaları araştırmanın önemli inceleme alanlarından. Literatürde tartışılan yerinde yaşlanmanın gerçekleşebilmesi adına yaşlıların birtakım ihtiyaçlarının bulundukları mekânlarda desteklenmesi gerekmektedir (Smith, 2009: 14). Bu ihtiyaçların başında ise sağlık ve genel bakım ihtiyaçları gelmektedir. Dolayısıyla yerel yönetimlerin sağlık ve yaşlı bakım hizmetleri büyük önem taşımaktadır. Bu kamu kuruluşlarınca yapılan evde bakım hizmetlerinden, sıcak

yemek servislerine kadar yaşlının ve ailesinin desteklenmesi önemlidir. Evde sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi de ayrıca bu süreçteki önemli faaliyetlerden birisidir.

Modernleşmeyle birlikte değişen sosyoekonomik durumlarla birlikte yaşlı bakımının aile dışında halledilme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Yaşlılara yönelik ailedeki pozisyon kaybıyla, aileyi (dışardan) destekleyici sosyal aktörlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda yerel yönetimlerin yaşlılarla ilgili olarak giderek daha fazla sorumluluk alması gerekliliği bu araştırmanın temel sorunsalıdır. Bu durum yaşlının olabildiğince yerinden edilmeden evinde bakım ihtiyaçlarının karşılanmasına hizmet edebilir. Bu anlamda imkânı olan yaşlılar bakıcı tutmakta, imkânı olmayanlara da birtakım ihtiyaçları için yerel yönetimlerin destek hizmetlerine başvurabilmektedirler. Yerel yönetimler yaşlıların bu ihtiyaçlarını insan onuruna yakışır bir şekilde giderilerek onların yerinde yaşlanabilmelerine yardımcı olabilmektedir.

“Ben ve eşim emekliyiz, ikimiz[in]de gelirimiz var; çocukların katkısına ihtiyaç yok ama yerine göre insan yetersiz kaldığında vatandaşlara, belediyelerin katkısı gerekiyor.” (27, K, 65, G, Emekli)

Bu arada özellikle yaşlı bakımında yaşlıyı, “elin yabancıısı” olan yerel yönetim personeline teslim edebilmenin simgesel anlamları bulunmaktadır. Bu hizmetin “yabancı” birileri tarafından veriliyor olması sosyolojik anlamlar taşımaktadır. Aile üyelerince yaşlının bakımında “yabancıya yaşlıyı teslim etme” yaşlıyı kendinden/aileden uzaklaştırma olarak değerlendirilebilir. Ayrıca “elin yabancıısı” olan yerel yönetim personeline yaşlı bakımında nasıl güvenildiği de düşündürücüdür. Yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik hizmetlerine geçmeden önce bu hizmetlerin yaşlılarca nasıl algılandığına bakılmalıdır.

Yerel yönetimlerin hizmetleri, yararlanan yaşlılar ve aileleri tarafından genel olarak kabul görmektedir. Bu kabul görmenin temelinde kamu kurumlarına duyulan “güvenin” olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle kentte yaşayan yaşlılarda “güven sorununa” değinmek gerekmektedir. Katılımcıların bir kısmı, genel olarak yaşlılarda diğer insanlara karşı güven duyguları zayıfladığını belirtilmektedirler. Hatta bazı katılımcılar yaşlıların resmi elbiseli yerel yönetim personeline bile ilk başlarda kapıyı

açmadıklarını ve bunun temel nedeni olarak da yaşlılardaki *güvensizlik* olduğunu ifade etmektedirler. Bu güvensizlik durumu yaşlıların bazı temel ihtiyaçlarının karşılanmasında dahi güçlük yaşamalarına neden olabildiğini belirtmektedirler. Onlara göre bir kısım yaşlılar, maddi olarak ihtiyaçları olmasa dahi sırf kamu kuruluşlarına güven duyduklarından bazı hizmetleri yerel yönetimlerden almaktadırlar:

“[Yaşlılarda güven sorunu var]; ben bu hizmeti ben dışarıdan satın almaktansa, ben bu hizmeti belediyeye yaptırmam; benim için daha güvenli olur diyenler çok ciddi oranda. Bunu sırf birilerine güvenemediği için dışarıdan parayla satın alamayan insanlar bu hizmeti belediyenin yapmasıyla birlikte bir devlet güvencesi, kamu güvencesi bilinciyle bu hizmetten mahrum kalmamaya başladılar. Bizim bunu [bu hizmetleri] yapıyor olmamız daha büyük bir güvence onlar için... Devlet söylemi etkindir. Hizmet olarak (almada) devlete güven de güçlüdür.” (02, E, 32, HS, SHU)

Yaşlıların yerel yönetimler güven duymalarının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bazı katılımcılar süreçte kamu kurumlarında çalışanların uzun süre vatandaşla birlikte olmasının bu durumda etkili olduğunu; yaşlılarla aralarında bir çeşit güven tesis edildiğini belirtmektedirler:

“Arkadaşlarımız[da] yıllardır bu işi yapmanın verdiği bir ünsiyet durumu ve bir kamu kurumu olmanın verdiği bir güven var bu anlamda; vatandaşlarımız da bu anlamda sıkıntı yaşamıyoruz.” (13, E, 45, BA, Müdür)

Kamu kuruluşlarına güven sorunu olmadığından yaşlılar yerel yönetimlerin hizmetlerinden “gönül rahatlığıyla” yararlanmaktadırlar. Öte yandan görüşmelerden elde edilen bulgular arasında yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik hizmetlerinin neler olması gerektiğine ilişkin açıklamalar da bulunmaktadır. Sağlık İşleri Müdürlüğünde sorumlu katılımcı, yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik hizmetlerini özetler biçimde meselenin kritik noktalarını sıralamaktadır. Ona göre yerel yönetimlerin yaşlılara hizmetlerinin başında bakım hizmetleri gelmektedir. Diğer taraftan aktif yaşlılara geziler, eğitim kursları düzenlemek ve serbest zaman aktivitelerini organize etmek yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik kültür ve sosyal etkinlikleri arasında sayılmaktadır. Böylece katılımcı yerel yönetimlerin bu hizmetlerle, ilçede yaşayan yaşlıların yaşam kalitelerini yükseltmek ve yaşamlarını kolaylaştırmayı amaçlandığını belirtmektedir:

“İlçede yaşayan yaşlı ve emekli vatandaşların yaşamlarını kolaylaştırıcı ve hayatlarını daha mutlu geçirmeleri için; i) Gündüz bakımevi hizmet birimleri huzurevleri açmak işletmek, ii) Yaşlıların yaşam kalitelerini yükseltmek ve boş zamanlarını değerlendirecekleri sosyal ve kültürel etkinlikleri düzenlemek, iii) Gönüllü emeklilerin eğitim ve tecrübelerine göre genç kuşak ve çocuklara ilçe çocuklarına geziler ve benzeri etkinlikler düzenlemek, iv) Yaşlılara yönelik ihtiyaç duyulan kursların organize edilmesi...” (17, K, 50, BA, Doktor)

Bahsedilen hizmetlerin yanında yaşlıların yerel yönetimlerden başka istekleri de olmaktadır. Bir katılımcıya göre yaşlıların yerel yönetimlerden isteklerinin sınırı bulunmamaktadır. Hatta bu kamu kuruluşunun yetki ve sorumlulukları dışında istekleri olduğunu belirtmektedirler:

“Yaşlıların belediyemizden bazen çok alakasız istekleri de olabiliyor, isteklerinde sınır yok; bazen sağlık bakanlığı gibi görüyorlar, Bazen kredi kartının kapatılmasını sağlık işleri müdürlüğü personelinden istiyorlar” (24, K, 42, HS, Hemşire).

Sosyal belediyecilik anlayışıyla vatandaşların doğumdan itibaren yaşamın her aşamasında gereken ihtiyaçlarını yerel yönetimlerin karşılaması gerekliliği bilinci yerleşmektedir. Yaşlıların gelişen ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların karşılanması noktasında sorumluluk alan kurum ve kuruluşlar üzerinden hem yaşlıların hem de ailenin toplum içerisinde yaşadığı değişimi görmekteyiz. Geleneksel toplumda önemli pozisyona sahip olan yaşlılar, kentin gereklerine ve hızına ayak uyduramadığından kentte dezavantajlı pozisyona düşmektedirler. Bu anlamda yaşlılar kentte yoksullaşmakta ve statü kaybı yaşamaktadırlar. Modernite kuramının argümanları içerisinde yer alan “kentleşmeyle birlikte yaşlıların ailede ve toplumda pozisyon kaybı yaşadıkları” gerçeği, ailede yaşlıya bakım hizmetlerinde yerel yönetimlerin daha fazla sorumluluk almalarını gerekli kılmaktadır. Bu bölümde İstanbul’daki yerel yönetimlerin yaşlıların “yerinde yaşlanmasına” yönelik hizmetleri ve bu hizmetlerin kapsamı ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır.

4.6.1. Evde Yaşlı Bakım Hizmetleri

Yerel yönetimlerin engelli ve hasta yaşlılara yönelik hizmetlerinin başında evde yaşlı bakım hizmetleri gelmektedir. Bu hizmet, araştırmadaki yaşlı nüfusun yüksek olduğu ilçelerin tamamında yer alırken, diğer ilçelerin bir kısmında bulunmaktadır. Öncelikle bu hizmetlerle ilgili kavram karmaşası yaşandığını belirtmek

gerekmektedir. Bu anlamda katılımcıların bir bölümü yaşlı bakımı dendiğinde, sağlık bakımı anlaşıldığını ve yaşlı bakımıyla sağlık bakımının aynı ya da yakın anlamlarda kullanıldığına dikkat çekmektedirler. Ancak yerel yönetimlerde yaşlılara hizmet sağlayıcı katılımcıların bazıları “evde bakım” ile “evde yardımcı sağlık hizmetlerinin” farklılığına vurgu yapmaktadırlar. Farklı alanlardaki bu iki yerel yönetim hizmetleri, genelde yerel yönetimlerin farklı birimleri tarafından yürütülmektedir. Evde yardımcı sağlık hizmetlerini, Sağlık İşleri Müdürlükleri ekseninde götürülürken; evde bakım hizmetleri ise genellikle Sosyal Yardım İşleri Müdürlükleri bünyesinde yürütülmektedir. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin evde yaşlı bakım hizmetleri genel olarak; yaşlılara kuaför, tırnak kesimi ve eve sıcak yemek gibi destekleri kapsamaktadır. Ayrıca bu hizmetler arasında hasta yatak banyosu, hasta kişisel bakımı, hijyen temizliği de yer almaktadır.

“Bu bakım kavramı çok geniş bir kavram; bunun içerisine sağlık da girebiliyor. Bakım dediğimizde altını değiştirmesi, tırnaklarının kesimi, banyosunun yaptırılması giriyor. Biz sadece saç kesimi tırnak kesimini yapıyoruz. Evde kuaför evde temizlik, evinin düzenlenmesi gibi işleri yapıyoruz.” (02, E, 32, HS, SHU)

“Evde sağlık ile evde bakımın farklılığını ortaya koymak lazım; biz evde yardımcı sağlık kapsamında hizmet veriyoruz ve doktor ihtiyacını karşılamıyoruz. Evde bakım ile kastedilen evine temizliği için bakıcı gönderimidir.” (22, E, 60, BA, Doktor)

Yerel yönetimlerde yaşlılara yönelik pek çok kamusal hizmetler bulunmaktadır. Katılımcıların bir bölümüne göre bunlardan önemli bir kısmını oluşturan evde bakım hizmetleri, büyük oranda bu kurumlar tarafından verilmektedir. Bu yüzden evde olup ihtiyacı olan yaşlılar artık kimsesiz değiller; onlar her ne kadar önceki nesillerin aile fertlerince bakıldıkları gibi bakılmasalar da modern kentli olmanın ayrıcalıklarıyla yerel yönetimlerin evde bakım hizmetlerinden yararlanabilmektedirler. Ancak katılımcıların bazıları, yerel yönetimlerin yaşlı bakım hizmetlerini daha fazla önemsemeleri gerektiğini belirtmektedirler. Bu hizmetler kimi yerel yönetimlerde yapılırken, bazı yerel yönetimlerde ise henüz proje kapsamındadır. Bu anlamda şimdilerde yerel yönetimlerde sınırlı sayıda olan bu uygulama giderek yaygınlaşmaktadır:

“Belediyelerin yaşlı bakımını yürütmesini çok arzu ederim, zaten buna çok büyük ihtiyaç var.” (09, E, 57, BA, Müdür) “Evde bakımı çerçeve olarak biz her şeyini

kurguladık. Görüşmeler de yapılmıştı o zaman ki dönemde biraz ötelendi ama bence evde bakım kesin kes yapılması gereken en önemli projedir...” (11, E, 41, HS, SHU)

Öte yandan yerel yönetimlerin evde yaşlı bakımı hizmetinin yaşlıların *yerinde yaşlanmalarını* kolaylaştırıcı pek çok yönü bulunmaktadır. Zira bir kısım yaşlılar, bakım ihtiyaçlarını kendi kaynaklarıyla karşılar, kimi yaşlılar bakım ihtiyaçları için desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Yerel yönetimlerin sosyal destek birimleri, bu yaşlılara evde bakım hizmetiyle destek olmaktadır. Bu hizmetler arasında yaşlının kişisel bakımı, kuaför, evde tadilat ve sıcak yemek hizmetleri yer almaktadır. Ayrıca bu hizmetler yapılırken yaşlıyla sohbet etme hizmetiyle birlikte üzere *yaşlı evde bakımını* beş temel bileşeni olduğu söylenebilir. Özellikle evde yaşlı bakım hizmetleri, yaşlıların fiziksel ihtiyaçları karşılamalarının yanında onların yerel yönetim personeliyle sohbet olanağı açmasıyla onların psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya dönük işlevleri de bulunmaktadır. Yerel yönetimlerin ihtiyaç sahibi yaşlıların evde yaşlı bakım hizmetleri kapsamında evde kişisel bakım ve kuaför hizmetleri başta gelmektedir.

4.6.1.1. Bir Hizmet Dökümü: Yaşlılara Evde Kişisel Bakım ve Kuaförlük Hizmetleri

Yerel yönetimlerin kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan yaşlılara evde bakım kapsamında sundukları hizmetler arasında “evde kişisel bakım hizmeti” yer almaktadır. Katılımcıların bazıları, yerel yönetimlerin bu kişisel bakım kapsamında yaşlılara kuaför hizmetlerinden söz etmektedirler. Bu kapsamda saç boyası, manikür, pedikür hizmetlerinin yanı sıra saç, sakal ve tırnak kesimi yapıldığını belirtmektedirler. Ayrıca katılımcılar, nadir de olsa yaşlıların personel nezaretinde hamama götürüldüğünü belirtmektedirler:

“Bizim kuaförlük hizmetimiz bulunmaktadır. Ne yapılıyor? Eve gidiliyor; amcaların, teyzelerin tıraşını yapıyor, saç sakal tıraşını yapıyor. Tırnaklarını kesiyor, bayanların saçını kesiyor. İstiyorsa saç boyası, manikür, pedikür yapılıyor.” (19, K, 35, HS, Hemşire)

“Yaşlanınca el ve ayak tırnaklarının kesimi zor oluyor bu hizmeti belediyemizden alıyor. Belediye kuaförlük hizmeti veriyor belediyemiz saç bakımları tırnak bakımı yapıyor.” (14, K, 60, BA, Emekli)

“Belirli ailelerin gerçekten kimseleri yoksa onların kişisel bakımlarını da yaptırıyoruz. Bazen yaşlıların yanına eleman verip gerekirse hamama götürüp yıkatıyoruz.” (18, K, 40, HS, Halkla İlişkiler)

Ayrıca katılımcıların bir kısmı yaşlıların hasta yatak banyosu hizmetlerinin olduğunu ancak yaşlıların normal banyo yaptırılma talepleri, çeşitli riskler taşıdığından dolayı geri çevirdiklerini belirtmektedirler. “Biz ancak yatak içinde yaşlıları yıkıyoruz, yataktan kaldırmak hoşumuza gitmiyor; düşer bir yeri kırılır, sorumluluk alamayız.” (19, K, 35, HS, Hemşire) Ayrıca katılımcılardan bir bölümü, yaşlıların yetişkin çocukları tarafından yerel yönetim görevlilerinden banyo yaptırılma taleplerini gariptediklerini belirtmişlerdir:

“Kimi zaman normal banyo hizmetini de bizden istemektedirler. Çeşitli güvenlik nedenlerinden dolayı normal banyo hizmeti veremiyoruz. Ancak bu bir ihtiyaç ve karşılanması gerekmektedir. Bir keresinde kızları ve oğulları olan bir yaşlı banyo yaptırılma hizmetini bizlerden talep etmektedirler. Kendi ebeveynlerini yıkamak istemeyip bu hizmeti belediye çalışanlarının istemektedirler. Biz sadece yatak banyosu yapıyoruz çünkü normal banyo yaparken düşebilir ve sakatlanabilir riskli bir durumdur.” (23, K, 40, HS, Hemşire)

Öte yandan yaşlılıkla birlikte yaşanan bedensel gerilemeler sonucu, yaşlının kişisel bakımı önemli bir konu olmaktadır. Bundan dolayı yaşlıların bu ihtiyaçlarını karşılama noktasında yerel yönetimlerin sorumluluk alması yaşlıların yaşam kaliteleri açısından önemlidir. Diğer taraftan aile bireyleri yakınında olup ta bu tarz hizmetleri yerel yönetimlerden talep edilmesi ayrıca dikkat çekicidir. Zira yaşlılara ait ihtiyaçlar geleneksel dönemde aile, akraba ve komşular üzerinden karşılanıyorken; modern dönemde, kentlerde bazı durumlarda artık yaşlılarla yerel yönetimler ilgilenmeli anlayışına doğru gidiş söz konusudur. Bu durum, analiz birimi modernite yaşlanma kuramında anlatılan kentleşmeyle birlikte yaşlıların geleneksel yaşamda ailede sahip olduğu bazı sosyal ayrıcalıkların ortadan kalktığını da (Moody & Sasser, 2012: 7) örneklendirmektedir.

4.6.1.2. Yaşlının Evinin Temizlenmesi Hizmeti

Yerel yönetimlerin evde bakım hizmetleri arasında ev temizliği de yer almaktadır. Bu bağlamda sosyal incelemeleri yapılan yaşlılardan evde temizliği yapamayacak durumda olan yaşlılara bu hizmet verilmektedir. Katılımcıların bir kısmına göre bu

temizlik kapsamında yarım günlük mesai yapılmakta ve ortalama 20 günde bir ev temizliğine gidilmektedir. Bu hizmetle iç temizlik kapsamında yüzey temizliği, kanepeler, perde ıslak zemin temizliği dış temizlik kapsamında ise kapı, balkon ve pencereler temizlenmektedir:

“Belirli periyotlarla evleri temizliyoruz. Tabi sosyal incelemelerini yaparak bunu yapıyoruz, yanında yakınında temizliğini yapacak kimsesi bulunmayan insanı tanıdığı, çocuğu çocuğu olmayan kişilerin ortalama 20 günde bir yapıyor.” (13, E, 45, BA, Müdür)

“Evde ev temizliği hizmetimiz var; işte evini temizleyemiyor, bedensel olarak buna gücü yok, temizlikçi tutamıyor, madden buna gücü yetmiyor; onu biz destekliyoruz. Sadece ev temizliği değil (eğer) ev kendisine aitse senede bir defa boyası, badanası yapılıyor.” (15, E, 40, BA, Müdür)

Ayrıca kimi katılımcılar yerel yönetim hizmetleri kapsamında evde çamaşırları yıkama hizmeti verildiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda yaşlının evinde makina yoksa, çamaşırlar ve perdeler yerel yönetimlerin çamaşırvhanesinde yıkandığı ve ütülendiği belirtilmektedir (18, K, 40, HS, Halkla İlişkiler). Bu hizmet çok yaygın olmamakla birlikte, dezavantajlı yaşlıların önemli ihtiyaçlarını göstermektedir. Zira yaşlılık döneminde yaşanan birtakım gerilemelerden dolayı ev işlerinde zorluk yaşanmaktadır. Evde yaşlıya yardım edecek bireylerin olmadığı durumlarda yerel yönetimler yaşlıların bu tarz ihtiyaçlarını desteklemektedir. Bu durumun ayrıca yaşlıların yerinde yaşlanmalarına kolaylık sağlayıcı işlevleri de bulunmaktadır. Yaşlıların bu hizmetleri yerel yönetimlerden alması, modernite kuramında anlatılan kentsel ortamda onların pozisyon kaybına işaretler taşımaktadır. Modern dönemde yaşlıların aile, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde meydana gelen gerileme ve zayıflamayı da göstermektedir.

4.6.1.3. Yaşlılara Yönelik Evde Bakım ve Onarım Hizmetleri

Yerel yönetimlerin dezavantajlı yaşlılara evde bakım kapsamında onların evlerinde küçük çaplı bakım onarım ihtiyaçlarını karşılamaya dönük hizmetlerinin olduğunu bazı katılımcılar belirtmektedirler. Bu hizmetler kapsamında priz ve ampul değişimi gibi ufak tefek tamirat tadilatların yanında, bazen de evin boya badanasının yapıldığını da ifade etmektedirler. Bu tarz onarımlar aracılığıyla evlerde yaşlılara

yönelik oluşabilecek risklerin azaltıldığı belirtilmektedir. Diğer taraftan akan çatının onarılması gerekiyorsa, Fen İşleri Müdürlüğü aracılığıyla, bütçe ve imkânlar dâhilinde, yardımcı olunmaktadır:

“Evin ufak tefek bakım onarım işlerini yapıyoruz. Musluğu bozursa prizi çalışmıyorsa ufak tefek tamirat ve tadilatlarını yapıyoruz. Yaşlı bir teyzenin evinde prizi kendisi onaramayacağından biz yapıyoruz.” (13, E, 45, BA, Müdür)

“Varsa tadilat tamirat işleri elden geçiriliyor. Düzenli olarak senede üç dört defa evin genel temizliği yapılıyor. Yaşlı ailenin çatısında sıkıntı varsa gelir belediyenin Fen İşleri onun çatısını tamir eder.” (15, E, 40, BA, Müdür)

Yaşlıların bakım ve onarım ve ev temizliği hizmetlerinin yerel yönetimlerin uygulamalarında giderek yaygınlık kazanması yaşlı yoksulluğunun da bir göstergesidir. Ayrıca bu hizmetler, geleneksel toplumlarda komşuluk ve akrabalık ilişki ağları içerisinde çözülüyorken; modern dönemde kamu kuruluşlarının rol almaya başladığı bir sosyal yapıya doğru evirildiğini göstermektedir.

4.6.1.4. Yerel Yönetimlerin Yaşlılara Yönelik Sıcak Yemek Hizmeti

Katılımcıların bir bölümü yerel yönetimlerin yaşlıların evlerine sıcak yemek götürme hizmetinden söz etmektedirler. Yaşlılar, evde bakım kapsamında sıcak yemek hizmetinden yararlanabilmektedirler. Yerel yönetimlerin yaşlılara sıcak yemek hizmeti iki şekilde olmaktadır. Onlara bu hizmet ya evlere teslim edilerek ya da evlerinde alabilecek birey varsa, aşevlerinde verme şeklinde sunulmaktadır. Yerel yönetimlerin yemek hizmetinden yaşlı, yoksul ve evde yemek yapamayanlar yararlanabilmektedirler. Bu hizmetlere ulaşmak için çoğu yerel yönetim kurumu evde yemek yapmanın olmaması şart koşarken; bazı yerel yönetimlerde sadece yaşlı olmayı yeterli kabul edilebilmektedir. Bu bağlamda bazen aile ve bireylerin maddi durumuna bakılmaksızın, yaşlıların maddi durumu iyi olsa da bu hizmetin zorluğu ve riskleri düşünülerek onlar bu hizmetten yararlandırılmaktadırlar:

“Diğer bir hizmetimiz de aşevi hizmetidir. Sağlık nedeniyle evde genç bulunmaması nedeniyle kendi yemeğini yapamayan yemeğini kendi aşevimizde pişirerek götürüp günlük olarak vermekteyiz.” (01, E, 40, BA, Psikolog)

“Sıcak yemek yardımı, koli yardımı yapılıyor. Özellikle yaşlı ve kimsesiz olanlara gıdanın eve sıcak yemek olarak verilmesini sağlıyoruz. Doğal olarak onlarda evde yemek pişirme telaşına girmiyorlar. Her gün 3-4 çeşit yemek evdeki kişi sayısınca ya adrese teslim yada o evde onu alabilecek kişi varsa yemek noktamızdan alıyorlar.” (15, E, 40, BA, Müdür)

Yerel yönetimlerin sıcak yemek hizmetinin yaşlıların yemek yapma ve bulaşık yıkama kaygılarını azaltmasının yanında pek çok faydası bulunmaktadır. Katılımcıların bir kısmına göre ileri yaşlarda düzenli beslenememe önemli bir problemi oluşturmaktadır. Kimi zaman yaşlıların yemeyi ve içmeyi hatırlaması gerekmektedir. Yemek dağıtım hizmetiyle düzenli beslenebilmeleri sayesinde, yaşlıların yaşam kalitelerine katkı sağlanabilmektedir. Ayrıca bu, yaşlıların yemek yapmayı kendilerine dert etmemeleri açısından önemli olmaktadır. Böylece yaşlılara yönelik yemek hizmetlerinin kentte yaşayan yaşlıların önemli bir ihtiyacını karşıladığını belirtilmelidir. Diğer taraftan yalnız yaşayan yaşlılara yerel yönetimlerin sıcak yemek hizmeti, aynı zamanda onların periyodik ziyaretlerine de sebep olduğundan bu yaşlıların yalnızlıkla baş etmede de önemli olabilmektedir:

“Düzenli beslenemedikleri için yaşlılara ücretsiz yemek hizmetimiz bulunmaktadır. Ana kitlemiz 75 yaş üzeri kişilerdir. Bizim her gün yaşlıların kapılarını çalmamız, her gün sıcak yemek vermemiz, yemek yemelerini hatırlatıyor olmamız bazıları için çok önemli bir ihtiyacı karşılamış olmaktadır.” (02, E, 32, HS, SHU)

Zira katılımcıların bir kısmına göre, yaşlılara evde yemek götürme hizmetinin en önemli faydası, eve götürülen yemek sayesinde yaşlılarla temasa geçilmesidir (11, E, 41, HS, SHU). Bu durum ayrıca yerel yönetim görevlilerinin onların ve ev/apartmandaki diğer bireylerin genel durumlarını varsa problemlerini gözlemleme olanağı sunmaktadır. Böylelikle periyodik yemek dağıtımı, gidilen apartmandaki sağlık ve diğer problemleri yerinde tespit edebilme olanağı da vermektedir (02, E, 32, HS, SHU). Öte yandan evdeki sıcak yemek kokusu yaşlı açısından psikolojik ve sosyal anlamda önemli bir değer taşıyabilir:

“Yaşlıların evinde sıcak servisi sayesinde yaşlılarla temas, onlara dokunmak, onları dinlemek, onların hayatlarına ortak olmak önemlidir. Bu hizmet sayesinde bir sıcak aş pişirmekte ve yaşlı gün içerisinde yemek kokusunu hissetmektedir. Ayrıca yaşlının evi daha temiz olmakta, böylece yaşlılar ruhsal olarak daha mutlu hissetmektedirler.” (16, E, 45, BA, Müdür)

Katılımcıların büyük bölümü ise yaşlılarda evde yemek hizmetinin, yaşlıların evde yemek yaparken oluşacak kaza risklerinin azaltıldığına dikkatleri çekmektedirler. Zira yaşlılıkla yemek yapma kimi zaman yaşlılar için yangın, kesilme, düşme gibi riskleri barındırmaktadır. Bu hizmet, yaşlılarda yemek yaparken oluşabilecek kazaların önüne geçme adına risk azaltıcı işleve sahiptir:

“Bu insanlar [kimi yaşlılar] yemek yaparken vakitlerinin çok büyük bir kısmını kaybediyorlar. Aynı zamanda o mutfakta kazalara sebebiyet verebiliyor. Riskli durum için (bizim onlara yardım etmemiz önemli bir hizmettir).” (02, E, 32, HS, SHU)
Ayrıca “Maddi manevi durumlarına bakılmaksızın tamamen onları evde yemek yaparken, evde oluşacak tehlikelerden korumak amaçlı...” (04, K, 28, HS, SHU)

Ayrıca bu hizmet sayesinde yaşlılar diyetlerine uygun yemek yiyecek ve sağlıklı beslenebilme olanağına kavuşmaktadırlar. Katılımcıların bir kısmı “...ileri boyutta kanser hastası (yaşlı) hanımefendiye, ‘siz bunu alabilir misiniz, sizin diyetinize uygun mu?’ ” (11, E, 41, HS, SHU) diye sorulup ona göre sıcak yemek hizmeti verdiklerini belirtmektedirler. Özellikle diyetle uygun yemek verme hizmeti, Türkiye’de ileri yaşlı nüfus arttıkça, yemek yapamayacak olan yaşlıların da artacakları göz önüne alındığında, maddi durumları iyi olan yaşlıları da ilgilendirmektedir. Bundan dolayı kimi katılımcılar yerel yönetimlerin aşevlerinin yalnız yoksullukla ilişkilendirmek yerine yaşlılıkta yemek yapamayan maddi durumu iyi olabilen yaşlılar açısından da değerlendirilmesine vurgu yapmaktadırlar. Zira kentte evlerinde yemek yapılamayan ancak diyet yapmak zorunda olan yaşlılara hizmet sunabilen aşevlerine ihtiyacının giderek artacağına dikkat çekmektedirler.

Diğer taraftan yerel yönetimlerin aşevi, evde bakım hizmetleri, kişisel bakım hizmetlerinin bir kısım yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamasına karşın, bu hizmetlerin yaygınlık kazanmasına eleştirel yaklaşımlarda olmuştur. Yerel yönetimlerde yaşlılarla ilgili birimde çalışan katılımcı, kendi kişisel deneyi üzerinden kentte değişen algıya dikkatleri çekmektedir. Bu katılımcı, yaşlı bakımında toplumsal yapıda meydana gelen değişime *mahallenin delisine* bakım örneği üzerinden açıklamaya çalışmaktadır:

“Her mahallenin bir delisi olurdu, ama herkes mahallesindeki deliyi kendi idare ederdi. Şu an kimse evindeki deliyi idare edemiyor, herkes bir yere yerleştirmenin

derdinde bir bakım evine bir huzurevine yerleştirmenin derdine düşmüş durumdadır. Bu tür sorunları olanları, bir bakım kuruluşuna yerleştirme derdindeler, çünkü bakamıyorlar. (Eskiden) Deliyi¹⁵ (mahallenin delisi) toplumsal olarak paylaşıyorduk, herkes toplumsal olarak ona göz kulak oluyordu.” (26, K, 45, HS, SHU)

Ayrıca tüm bu hizmetlerde yerel yönetimlerin giderek daha fazla rol alması yaşlıların kentleşmeyle birlikte statü kaybı yaşadıklarını gösterebilir. Zira geleneksel dönemde bu hizmetlerin pek çoğu akrabalık ve komşuluk sistemleri içerisinde yapılandırılarak çözülmekteydi; ama modern zamanlarla birlikte artık insanlar bu hizmetler için yerel yönetimler gibi kamu kuruluşlarına sorumluluk yükleyebilmektedir. Bu durum modernite kuramında anlatıldığı üzere modern dönemde yaşlıların pozisyon kaybı yaşadıklarının açık işaretlerini taşımaktadır.

Ayrıca yerel yönetimlerde evde bakım hizmetlerinin yanında, evde sağlık hizmetleri araştırma yapılan bütün ilçe belediyelerinde çeşitli düzeylerde yer aldığı belirtilmelidir. Evde bakım ve yardımcı sağlık hizmetleri yaşlanma sosyolojisi literatüründe üzerinde sıkça durulan yerinde yaşlanmaya özellikle fiziksel ve sosyal yoksunluk yaşayan yaşlılarda imkân sağladığı belirtilmelidir.

4.6.2. Yerel Yönetimlerin Evde Yardımcı Sağlık Hizmetleri

Katılımcıların neredeyse tamamı yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik hizmetlerinin başında sağlık hizmetlerini saymaktadırlar. Yerel yönetimlerin sağlık hizmetlerinin neredeyse tamamının yaşlılara yönelik olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu doğrultuda kendi kurumlarında Sağlık İşleri Müdürlüğü'nün olduğunu, hasta ve engelli yaşlı vatandaşların bir kısmı bu sağlık hizmetlerinden yararlandıklarını belirtmektedirler. Bu hizmetler, yaşlılara özel olmadığından tüm yaş gruplarıyla beraber isteyen yaşlılara verilmektedir. Ancak ileri yaşlılıkta sağlıkta daha fazla gerileme yaşandığından yerel yönetimlerin bu hizmetlerinden yaşlılar daha fazla yararlanmaktadırlar.

¹⁵ Katılımcı, *mahallenin delisi* kavramını, mahalledeki, yoksunluk yaşayan, yaşlı, dul, yetim gibi dezavantajlı grupları kast ederek kullanmaktadır.

Yerel yönetimlerin yaşlı hizmetlerinin önemli ayağını evde sağlık hizmetleri oluşturmaktadır. Buna rağmen katılımcıların bazılarına göre sağlık kapsamındaki hizmetlerin bir kısmı yerel yönetimlerin zorunlu hizmetleri arasında yer almamaktadır (22, E, 60, BA, Doktor). Diğer taraftan ailesinde sağlık bakım ihtiyacı olan 57 yaşında katılımcılardan birisi, yaşlı sağlık bakımında yerel yönetimlerin daha fazla sorumluluk alması gerekliliğine değinmektedir. Ancak katılımcılardan bazıları yaşlı sağlık bakımının çok kapsamlı olduğunu ve yerel yönetimleri aşan boyutlarının olduğuna dikkat çekmektedirler. Bu anlamda yerel yönetimlerin görev ve sorumlulukları belirlenmelidir. Zira bu sorumluluklar ihtiyaç çeşitliliğine göre zamanla değişim gösterebilmektedir (22, E, 60, BA, Doktor).

“Yaşlı bakımı özel alt ilgileri olan genel bir şey, olan bir şey şeker hastalığı, Alzheimer hastalığı Parkinson hastalığı, terminal dönem gibi çeşitleri olan çok boyutlu bir konu olduğundan bundan dolayı yerel yönetimleri aşan boyutları bulunmaktadır.” (24, K, 42, HS, Hemşire)

Bu bölümde öncelikli olarak yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik sağlık hizmetleri ele alınmaktadır. Sağlık hizmetleri yaşlıların en temel ihtiyaçlarından olduğu için yerel yönetimler bu hizmetleri çeşitli şekillerde vermektedirler. Bunlar kimi zaman pansuman, iğne gibi hemşirelik hizmetleri; kimi zaman hasta bezi yardımı, fizyoterapi hizmetleri, hastaneden randevu alma, rapor alma hizmetleri olabilmektedir. Ayrıca bu kapsamda ambulans hizmeti, hastaneye nakil hizmetleri de sayılabilir.

Ayrıca yaşlıların huzurevi yerine evlerinde, kendi yerlerinde yaşlanmalarını desteklemek açısından huzurevleri gibi kurumlarda kendilerine sunulan sağlık hizmetlerinin bir kısmını evlerinde alabilecekleri olanaklar geliştirilebilmelidir. Bu bağlamda evde yardımcı sağlık hizmetlerinin, sağlık alanında gerileme yaşayan yaşlıların yerinde yaşlanabilmelerine desteği önemlidir. Bu anlamda yerel yönetimlerin yaşlılar için evde sağlık hizmetlerinin yaygınlığı, çeşit ve kalitesi yerinde yaşlanmayı tercih etmelerini kolaylaştırabilir. Bu bölümde yerel yönetimlerin sağlık hizmetlerine yaşlıları yerinde yaşlanmalarını motive etmesi perspektifinden yaklaşmaktadır. Yerel yönetimlerin hasta yaşlılara yönelik hizmetleri kendi içerisinde kategorize edecek olunursa; yaşlı sağlığına destek ve

koruyucu hekimlik kapsamında hizmetler diye iki grupta değerlendirilebilir. Doktor muayenesi ve hemşirelik hizmetleri yaşlı sağlığı destek hizmetleri iken; eğitim, bilgilendirme ve danışmalık hizmetleri ise koruyucu ve bilgilendirici sağlık hizmetleri kapsamında değerlendirilmektedir.

4.6.2.1. Evde Yaşlı Sağlığına Destek Hizmetleri

Yerel yönetimlerin sağlık hizmetleri kapsamında evde muayene ve hemşirelik hizmetleri yer almaktadır. Evde yaşlı hastaya bu kapsamda pansuman, enjeksiyon ve sonda takma hizmetlerinin verildiği belirtilmektedir. Ayrıca yerel yönetimlerin çoğunda acil ambulans hizmetlerinin olduğu, yaşlıların acil sağlık ihtiyaçlarında bu hizmetten yaralandıkları ifade edilmektedir:

“Sosyal destek ekibimizde bir aracımız[da] doktor, diğer araçlarımız da sağlık personeli ve yardımcı personelden oluşuyor. Doktor randevulu çalışıyor, günlük aldığı hasta sayısı belli; o hastalara gidiyor, evde muayenesini gerçekleştiriyor.” (19, K, 35, HS, Hemşire)

Yerel yönetimlerin hasta ve engelli yaşlılara yönelik, evde hemşirelik hizmetleri yaygın olmakla birlikte; bu kamu kuruluşunun evde fizyoterapi hizmetlerinin örneklerine de araştırma bulgularında rastlanılmıştır. Katılımcılardan birisi, bu evde fizyoterapi hizmetlerinin kendi yerel yönetimlerine özel olduğundan ve vatandaş tarafından çok talep gördüğünden bahsetmektedir. Bu anlamda yaşlıların memnun kaldıklarını bundan dolayı bu hizmetlerin diğer ilçelerde yaygınlaşmasının iyi olacağını belirtmektedir (06, K, 45, BA, Doktor).

Yatalak ve evden çık(a)mayan yaşlıların yararlanabildiği evde sağlık hizmetlerinin yanında, yaşlılar yerel yönetimlerin sağlık hizmet mekânlarında da hizmet alabilmektedirler. Katılımcıların büyük bir bölümü yerel yönetimlerin bu poliklinik hizmetlerinden yaşlıların yararlandığını belirtmektedir. Bu hizmet kapsamında yaşlılar bu mekânlara giderek ücretsiz muayene ve tedavi olabildiklerini söylemektedirler. Bu mekânların normal hastanelerden sıra beklemeden işlem yapabilme olanağı verdiğine vurgu yapılmaktadır:

“Birçok mahallede doktorumuz ve hemşiremiz bulunuyor, vatandaşlarımız evden çıkabilen vatandaşlarımız gidip ilaç yazdırabiliyorlar. Yürüeyebilen yaşlılarımız hiç kuyruk beklemeden, herhangi bir ücret ödemeden muayene olup ilaçlarını yazdırabiliyorlar.” (06, K, 45, BA, Doktor)

Ayrıca katılımcıların bazıları, yerel yönetimlerin yaşlı vatandaşların yararlanabildiği psikolog ve diyetisyen hizmetlerinden bahsetmektedirler. Bu hizmetler yaşlıların evlerine servis edilmediği için genelde yerel yönetimlerin ilgili birimine gidilmesi gerektiğini belirtmektedirler (06, K, 45, BA, Doktor). Bazı katılımcılar ayrıca yerel yönetimlerin psikolog hizmetleri kapsamında yaşlılara yönelik grup terapileri hizmetlerinden bahsetmektedirler. Bu terapiler sayesinde yaşlılar kendileriyle benzer problemleri yaşayan yaşlılarla empati geliştirerek bu sorunların üstesinden gelebildiklerini belirtmektedirler. Bu terapilerin yaşlıların yalnızlık, anlaşılmama gibi pek çok psikolojik sorunlarla baş edebilmelerinde yardımcı olduğunu vurgulamaktadırlar.

“Burada grup terapilerinde yaşlılar grup içerisinde kendi hayatından bir şeyleri, grup içerisinde paylaştığında aynı şeyleri yaşayan diğer grup üyelerinin varlığı, o bağlamda biricik olmadığını hissettiriyor. Birde özelini paylaşmak yaşlılar arasında yakınlık oluşturmaktadır.” (05, K, 28, HS, Psikolog)

Yerel yönetimlerin yaşlılara psikolog, fizyoterapi ve diyetisyen hizmetleri, sosyoekonomik düzeyi yüksek merkez ilçelerde daha yoğun görülmektedir. Ancak kentleşmeyle birlikte yaşlılarda gelişen çeşitli sağlık sorunlarına uzman desteği ihtiyacının artması doğrultusunda yerel yönetimlerin de bu hizmetlerin yaygınlaştırılması gerekebilir. Ayrıca bu hizmetlerin yaşlıların kurumsal bakım tercihlerini geciktirmeye ve böylece yaşlı bakımında kamunun maliyetlerini düşürmeye olan etkisine dikkat çekicidir.

Diğer taraftan yerel yönetimlerin yaşlı sağlığına destek hizmetleri kapsamında katılımcılardan büyük bir bölümü, yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik hastaneye nakil hizmetlerini de saymaktadırlar. Genellikle hasta nakil ambulansının kullanıldığı bu hizmette yaşlı hastaları randevusu olduğu hastaneye, oradan da evlerine taşındıklarını belirtmektedirler. Ayrıca bazı yerel yönetimlerin bu hasta nakil hizmetlerinde de kullanılan acil ambulansına yaşlı ve yakınlarının diğer kurumların acil ambulanslarından daha kolay ulaşabildikleri belirtilmektedir:

“Bu anlamda belediye çok hizmetler yapıyor; ne bileyim arıyorum diyorum, ‘Ayşe teyzenin hastanede randevusu var’ ve Ayşe teyze yatalak evde kızı bakıyor tek başına kadıncağız alıp taksiye bindiremiyor, belediye hasta taşıma arabasıyla alıyor, götürüyor tahlillerini ne yapılacaksa her şeyini yaptırıyor.” (14, K, 60, BA, Emekli)

“Benim saydığım hizmetleri vermiyorlar, acil ambulans veriyor ama bizim ambulansımız daha kolay ulaşıyor. Ambulansımız beklemeyi ortadan kaldırılıyor. Öncelikle 7/24 verdiğimiz bir acil ambulans hizmetimiz bulunmaktadır. Acil bir durum olduğunda çağrı merkezimiz arandığında 10 dakika içerisinde acil ambulansımız kişinin kapısında oluyor.” (06, K, 45, BA, Doktor)

Ayrıca modern dönemde, gelişen teknolojik imkanlar doğrultusunda hastaneden, internet üzerinden randevu almanın bazı kolaylıkları yanında, yaşlılar açısından zorluğuna dikkat çekilmektedir. Bazı yaşlılar internetten ya da telefonla hastaneden randevu almada zorluk çekebilmektedirler. İnternetten randevu almak için yardımcı olacak yakını olmayan yaşlıların yerel yönetim hizmet sağlayıcılarından, nadirde olsa bu anlamda yardım talepleri de olabilmektedir. Ayrıca yerel yönetimlerin yaşlılara bu hizmetleri kapsamında ihtiyaç sahibi yaşlıların sağlık kurul raporu almalarına yardımcı oldukları belirtilmektedir:

“Belediyeyi hizmet alanı gördüklerinden sürekli bir talep söz konusudur. Hatta kimi zaman hastaneden randevu alamayan yaşlılar bize başvurup randevu alabilir misiniz dedikleri oluyor. Kızım ben düşüremiyorum, benim yerime randevu alır mısınız diyebiliyorlar.” (23, K, 40, HS, Hemşire)

“Engelli raporu alınacak; kimsesi olmadığı için bilmiyorlar, aldırıyorlar, çok fazla hukuksal işlemi var; yatalaksa da ambulansla, sedyeyle hastaneye götürüp, sağlık kurulu raporunu aldırıp en azından maaş bağlanmasını sağlıyoruz.” (18, K, 40, HS, Halkla İlişkiler)

Yerel yönetimlerin yukarıdaki yaşlı sağlığına destek hizmetlere ilave olarak katılımcıların bir kısmı yoksul ve engelli yaşlılara yerel yönetimlerin akülü engelli araba; yatalak yaşlılara havalı yatak yardımı yapıldığını belirtmektedirler. Ayrıca yaşlılara özel kent kart çıkarttıkları ve ilçedeki belirli anlaşmalı özel hastanelerden bir miktar indirim hakkı kazandırdıklarını belirtmektedirler.

Genel olarak yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik sağlık hizmetleri arasında evde doktor muayenesi ve ilaç yazma hizmeti ile evde hemşirelik hizmetleri başta gelmektedir. Yanı sıra hastaneden eve evden hastaneye nakil ve acil ambulans hizmetleri de bulunmaktadır. Ayrıca diyetisyen ve psikolog hizmetleri yerel

yönetimlerin poliklinikleri aracılığıyla verilebilmektedir. Evde fizyoterapi hizmeti pek yaygın değildir ancak yaşlıların bu hizmetten memnun kaldıkları için yaygınlaştırması gerekebilir. Yaşlı hastaya internetten hastane randevusu almada yardımcı olma hizmetleri de bulunmaktadır. Ayrıca engelli raporu çıkarmada yardımcı olma, hasta bezi, hasta yatağı yardımından özel hastanelerde indirim hakkı hizmetlerine de değinmektedirler. Bu hizmetlerin büyük kısmı aile hekimliği kapsamında Sağlık Bakanlığı aracılığıyla da verilmektedir. Bu hizmetlerin yerel yönetimlerce sunulmasının yaşlılar açısından avantajları arasında sıra beklemenin az oluşu ve kesinti ücreti olmayışı gösterilebilir. Bu anlamda yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluklarında belirsizlikten söz edilmektedir. Ancak bu anlamda yerel yönetimlerin sorumluluklarının daha da netleştirilmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik evde ve/veya polikliniklerde sağlık destek hizmetlerinin yanında koruyucu ve bilgilendirici sağlık hizmetlerine de araştırma bulgularında rastlanılmıştır.

4.6.2.2. Koruyucu ve Bilgilendirici Hekimlik Kapsamında Eğitim Hizmetleri

Yerel yönetimlerin koruyucu sağlık kapsamında, yaşlıların da yaralanabildiği çeşitli sağlık taramaları ve eğitimler düzenledikleri belirtilmektedir. Katılımcıların önemli bir bölümü öncelikle yaşlı ve emeklilerin çeşitli hastalıklar hakkında farkındalıklarını arttırma adına yerel yönetimlerin Alzheimer, Diyabet, Kalp, Prostat gibi kronik hastalıklar hakkında brifing ve seminer programları düzenlediklerinden bahsetmektedirler. Ancak çoğu zaman bu eğitimlere yaşlıların katılımlarının az olduğundan şikâyet edilmektedir. Bu eğitimlerin yanında tıbbi danışma hizmeti ve sağlık taramaları gibi yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik sunduğu hizmetlerden söz edilmektedir. Yaşlıların en fazla kaygı duydukları kendi bilişsel ve fizyolojik sağlıkları olmaktadır. Bu anlamda ilgili konularda eğitim ve bilgilendirilme ihtiyaçları bulunmaktadır. Ayrıca sağlık alanında bu bilinçlenme hizmetleriyle yaşlılar hem bu eğitim alma aşamasında, bu eğitimlerin verildiği mekanlara

katılırken aktif olmakta hem de sağlık ve yaşam kaliteleri arttıkça daha özgür olmaktadırlar.

Öte yandan katılımcılardan bir kısmı yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik hizmetleri arasında sağlık alanında ilgili kaynaklara nasıl erişebileceklerine ilişkin bilgilendirme hizmetlerinden de bahsedilmektedir. Bu bilgilendirme kapsamında kimi yaşlılar yerel yönetimlerin ilgili çağrı merkezi aracılığıyla sağlıkla ilgili problemlere danışmanlık hizmetleri alabildiklerinden söz edilmektedir:

“Belediye bir de koruyucu-önleyici bir noktada duruyor. Aynı şekilde bu sağlık hizmetleri için de geçerli; halkın çeşitli kaynaklara nasıl erişileceği meselesinde bilgilendirilmesi söz konusudur.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

“Yaşlılarda sağlıkla ilgili çeşitli sorularını cevaplama oluyor; bu yaşta ilaç kullanımı ile ilgili çok fazla sorular oluyor.” (08, K, 34, HS, SHU)

“Aynı şekilde 7/24, yaşlılarımızın kafalarına bir şey takıldığında 444’lü hattımızı, numaramızı arayarak, direk telefona doktorumuz çıkıyor. Yaşlılara sağlıkla ilgili her türlü sorularını sorarak tıbbi danışma hizmeti alıyorlar.” (06, K, 45, BA, Doktor)

Ortalama yaşam süresi arttıkça yaşlılıkla birlikte sağlık problemleri de artmaktadır. Bu anlamda sağlık alanında daha fazla hizmet ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Zira yaşlanmayla birlikte kronik rahatsızlıklarda artmaktadır. Bu bağlamda kamu kuruluşu olarak yerel yönetimlerin yaşlı sağlığı meselesinde daha fazla sorumluluk üstlenmesi gerekmektedir. Ayrıca yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik hizmetlerin arasında az da olsa yaşlı bakım kursu eğitimi de bulunmaktadır. Bununla birlikte evde yatalak yaşlı hastaya bakım yapacak bireylere yatak yarası eğitimi de verilmektedir. Yaşlıların bakımının daha modern yapılabilmesi açısından bu hizmetler önemli bir eksiği kapatabilir. Burada yaşlılara evde daha çağdaş ve etkili bakım hizmetlerinin verdirilmesi amaçlanmaktadır:

“İleri yaşam akademisi kapsamında hasta bakımı, yaşlı bakımı ve çocuk bakımı gibi kurslar açıldı. Kursiyerler huzurevinde, Darülaceze’de bakım elamanı olarak göreve başlıyorlar. Yaşlılara sunulmuş bir hizmet verecek personeli yetiştirme noktasında hizmet veriyoruz.” (15, E, 40, BA, Müdür)

Bu eğitimler yaşlıların evde ve ailede bakımını kalitesini arttırmaktadır. Ayrıca giderek artan oranda bakıcı ihtiyacının daha modern ve insani ölçülerde çözülmesine

yardımcı olmaktadır. Diğer taraftan yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik genel sağlık taramalarının olduğundan bahsedilmektedir.

Yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik genel hizmetleri yaşlıların evlerinde sağlık koşullarının iyileşmesine; bu durum da onların yerinde yaşlanma alternatifini daha kolay tercih etmelerine yardımcı olabilir. Evde sağlık hizmetleri yanında ortalama yaşam sürelerinde artışla beraber yaşlılar arasında Demans, Parkinson gibi hastalıkların görülme sıklıkları da artmaktadır. Bu durum bu tip hasta yaşlıların bakımının yapıldığı gündüzlü ya da yatılı mekanlara ihtiyacı artırmaktadır. Yerel yönetimler ileri yaşlı nüfusunun fazla olduğu ilçe, semt ve mahallelerde bu tarz mekanlar bu önemli bir ihtiyacı karşılayabilir. Bu merkezler aracılığıyla yaşlı ailesinden ve yerinden koparılmadan haftanın belirli günlerinde bakımları yapılabilmektedir. Bu anlamda gündüzlü bakım mekanlarının yaşlıların yerinde yaşlanmalarına olanak sağlaması dikkat çekicidir.

4.6.3. Gündüz Yaşlı Bakım Hizmeti

Kentte yaşayan yaşlıların bir bölümü engelli ve hasta olduğu için bunların bakım ihtiyacı kaçınılmazdır. Bu yaşlıların aileleri tarafından bakımı devam edilebilmesine destek olma adına günün belirli saatlerinde gündüzlü bakılabilecekleri mekanlara ihtiyaç bulunmaktadır. Araştırmada İstanbul'da bu anlamda Alzheimer hastalarının yararlanabildiği bir adet yaşlı gündüz bakım evi ve iki adet de proje tespit edilmiştir. Ancak katılımcılar arasında çok sayıda istek ve talep dile getirilmektedir. Bu durum kentsel alanda ailelerin yaşlı ile ilgili sorumluluklarının bir kısmında zorlandıklarını göstermektedir. Bu bağlamda yerel yönetimlerin haftanın belirli vakitlerinde yaşlılara bakım yapacak gündüzlü merkezler aracılığıyla, yaşlıların bakımında aileleri desteklemesi toplumsal anlamda işlevsel görülmektedir. Zira yaşlı bakımında aileler desteklendikleri oranda hasta ve bakım ihtiyacı olan yaşlılar evlerinde/yerlerinde daha uzun süre yaşlanabilmeleri mümkün olabilecektir.

Kentlerin yaşlı yoğun bölgelerinde engelli ve hasta yaşlılar için gündüz bakım hizmeti veren mekanların olması önemli bir sosyal ihtiyaçtır. Genelde bu mekanlar,

yaşlıların haftanın belirli günleri gelip orada vakit geçirebildikleri alanlardır. Artan oranda engelli yaşlılar için, özellikle bakım meselesinde aileye destek olmak noktasında, bu tarz tesislerin açılması kamusal bir zorunluluktur. Bu doğrultuda katılımcılardan bazıları, yerel yönetimlerin Alzheimer gündüz bakım evi hizmetinden söz etmektedirler. Yerel yönetim, ilçe sınırlarında yaşayan hasta ve ileri yaşlılara yönelik bu merkezi ilgili dernekle birlikte açmıştır. Bu bağlamda yerel yönetim bu derneğe bina bulmaları noktasında yardımcı olmuştur. Alzheimer merkezi açıldıktan sonra da özellikle taşımacılık noktasında, işbirliğine devam edilmiştir (20, E, 40, BA, Müdür). Bu merkez ayrıca yaşlılıkla mücadelede sivil toplum kuruluşuyla yerel yönetimlerin dayanışmasının güzel örneklerindendir.

“Alzheimer derneği ile çalışılıyor. Binaları var, üç gün bir grup, üç gün diğer bir grup gelip gündüz bakımı yapılıyor. Alzheimer hastası bir yakının varsa onu oraya bırakabiliyorsun. Belediye destekliyor, her şeyini karşılıyor; ama dernek kapsamında faaliyet gösteriyor. Belediye sınırları içindekilerinin araçla oraya gitmelerine yardımcı oluyor.” (11, E, 41, HS, SHU)

Yerel yönetimlerin gündüz yaşlı bakım hizmeti çok az ilçede mevcut ya da proje aşamasındadır. Ancak katılımcıların önemli bir kısmı pek çok yerde bu hizmete talep olduğunu söylemektedirler. Bu konuda yerel yönetimlere özellikle ileri yaşlı nüfusun çok olduğu ve Demanslı, Parkinson hastalığı bulunan yaşlıların fazla olduğu bölgelerden çok talepler artmaktadır. Öte yandan katılımcıların bazılarına göre, bu gündüzlü yaşlı bakım merkezi taleplerinin karşılanması, özellikle ailede yaşlı bakımını üstlenen kadınların sosyal yaşama daha fazla katılabilmelerine ve böylece onları rahatlatabilmelerine katkı sağlayacaktır. Gündüz bakımını üstlendiği yaşlısını bırakabileceği güvenilir bir merkezin olması, bu bakımı üstlenen kadınların günlük diğer işlerini, gezmelerini ve alışverişlerini rahatlıkla yapabilmelerine olanak sağlayacaktır:

“Çok talep var; ailelerin, özellikle kadının evdeki konumunu etkiliyor. Bakım kadının üzerinde kalmaktadır. Belediye aileye daha fazla rahatlatabilecek ve hayata katabilecek alan oluşturuyor. Yatılı olmayan gündüzlü bakım hizmeti veren bir yerler.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

“Vatandaş gündüz bakım evi olmasını istemektedir. Sosyal yaşamıyorum, aile yaşantım bitti diyor; hasta bakmak çok sıkıntılı ve meşakkatli bir şeydir. Bir gündüz

bakım evi olsun. Evet bizim planlarımız arasında var ama hemen yapılabilecek bir şey değildir.” (19, K, 35, HS, Hemşire)

Ayrıca evde duran ve bir yerlere gidemeyen yaşlılar için bu tarz mekânlar bir sosyalleşme alanları hizmeti de görmektedir. Bu anlamda çalışan diğer aile bireylerine destek olabilecektir. Bu doğrultuda gündüz bakım evinin çalışmak zorunda kalan aile bireyleri ve onların evlerinde birlikte yaşadıkları yaşlılar için önemine dikkat çekilmektedir. Zira bu merkezler, akşam işten yorgun dönen gençlerin yaşlılarla sosyal anlamda rahatlatma sorumluluklarını, yaşlılar bu merkezlerde sosyalleşebildikleri için azaltmış olacaktır. Ayrıca çalışan gençler evde bırakmak zorunda kaldıkları yaşlıları için endişelenmek yerine bu merkezlere emanet edebileceklerdir:

“Günümüz koşullarında çalışan evlatların evde anneme, babama, kayınvalideme ne oldu, evdeki yaşlı insanları düşünmemiş olacak, onların geleceğe daha güvenli bakmalarını sağlamış olacak, günlük rutinde daha performanslı çalışmalarını sağlamış olacağız. Akşam da gündüz gerçekten sosyalleşmiş, konuşma ihtiyacını, yalnızlığını gidermiş sağlıklı aile yapısına kavuşmuş olacaklar. Genelde evde yalnız kalan insanlar akşam yorgun gelen aile bireylerine psikolojik anlamda yükleniyor ve bir döngü haline dönüyor, onların psikolojileri bozuluyor.” (17, K, 50, BA, Doktor)

Bir başka açıdan meseleye yaklaşacak olursak, ileri yaşlı¹⁶ yakınlarıyla yaşayan genç-yaşlıların¹⁷ sayıları giderek artmaktadır. İstanbul’un merkez bölgelerinde bu sosyalliğe daha sık rastlanılmaktadır. Yerel yönetimler ileri yaşlı, sağlığı bozulmuş yaşlılar için gündüz bakım mekanları açarak onların bakımıyla ilgilenen genç-yaşlıların daha fazla sosyalleşebilmelerine katkı yapabilirler. Bu bağlamda bu merkezlerin genç yaşlılara yönelik bu tür sosyal yansımalarına dikkat çekilmektedir:

“Yaşlılar ile ilgili Alzheimer merkezi kurulacak, her şey belli, yer belli; inşaata başlanılacak, o merkezin üst katı sosyal yaşam evi olacak. Hem şey amaçladık aslında örneğin, buradaki bizim birçok yaşlı üyemizin anne babası hayatta ve Alzheimer hastası, kendisi buraya gelmek istiyor ama annesini, babasını bırakıp gelemiyor. Bu sefer kendisi iyice bunalıyor. Mesela orada geldi annesini, babasını yuva gibi bırakabilecek, gündüz bırakabilecek, gece belli bir saate kadar kalabilecek, kendisi de yukarıda kurslara katılabilecek, sohbet edebilecek; bu tür bir hizmet olacaktır.” (08, K, 34, HS, SHU)

¹⁶ İleri yaşlı: 85 yaş ve üstü yaşlılardan oluşturduğu gruptur.

¹⁷ Genç-yaşlı: 65-74 yaş aralığındaki yaşlıları kapsamaktadır. (Canatan, 2016: 139)

Özellikle kentsel alanda evinde bakım ihtiyacı olan yakını bulunan kentli vatandaşların gündüz hasta yaşlısını güvenle emanet edeceği bu tarz mekanlara ihtiyaç bulunmaktadır. Kentte ileri yaşlı nüfus arttıkça bu bakım merkezlerine olan ihtiyaçların da artacağı görülmektedir. Bundan dolayı kimi katılımcılar yerel yönetimlerin bu konuda daha fazla sorumluluk almasının üzerinde durmaktadır. Yerel yönetimler aracılığıyla mahalle düzeyinde bu konu çözümlenirse ailenin hasta yaşlıya bakım sorumlulukları paylaşılmış ve aile desteklenmiş olacaktır. Böylece bazı ailelerin yaşlı bakımında kurumsal bakım ihtiyaçları bir miktar azaltılabilir ve (varsa) yaşlı bakımında kurumsal bakım tercihlerini ertelemelerine yardımcı olunabilecektir. Yerel yönetimlerin bu konuda yapacakları yatırımlar, yaşlı kurumsal bakımının maliyeti düşünüldüğünde, kamuya dolaylı olarak finansal destek sağlayacaktır.

4.6.4. Yerel Yönetimlerin Huzurevi Hizmeti

Evde bakım, sağlık ve yaşlı gündüz bakım evi hizmetleri, yaşlıların yerinde yaşlanabilmelerine hizmet etmektedir. Ancak kurumsal bakım gerektiğinde ise yerinden edilen yaşlı, huzurevine yerleşmek durumunda kalmaktadır. Bu anlamda yerel yönetimler kendi ilçelerinde huzurevi açarak en azından ilçe bazında, yaşlıları yerinden etmeksizin onlara bu hizmeti sunabilirler. Yaşlıların ilerleyen yaşlarında ilçe, sokak, mahalle düzeyinde alışkın oldukları mekânlarda olmaları, onların psiko/sosyal sağlıklarına katkı sağlamaktadır. Bu anlamda kimi yerel yönetimlerde yaşlılara yönelik huzurevi hizmeti bulunmaktadır. Katılımcıların bazıları, yerel yönetimlerin akıl ve ruh sağlığı yerinde ve sosyal güvencesi olan yaşlılara yönelik huzurevi hizmetlerinin olduğunu belirtmektedirler. Bu hizmet sayesinde kısmen yaşadıkları ilçede ikamet etmeye olanak sağlandığından, yaşlılar alışkanlıklarından ve sosyal ağların bir kısmından koparılmamışlardır:

“O imkanlarda soru işaretleri var. Belediye ne yapabilir? Belediyelerinde bir noktada devreye girmesi gerekiyor. Tamam, evde bakım oluyor. Hemşire gönderiyorlar ama o insanların da er geç bir bakım evine de ya da huzurevine de yaptırılması söz konusudur.” (27, K, 65, G, Emekli)

“Belediye huzurevine sosyal güvencesi olanlar alınıyor. Huzur evinde kendi işlerini görmesi lazım; akıl ve ruh sağlığı yerinde olması önemlidir.” (22, E, 60, BA, Doktor)

Ayrıca yerel yönetimler, yaşlılara yönelik huzurevi işletme hizmetinin yanında yaşlıların Bakanlığa ait huzurevlerine yerleşmelerinde aracılık etmektedirler. Bazı katılımcılar bakacak kimsesi olmayan yaşlıların Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı huzurevlerinde yerleştirilmelerinde yardımcı olduklarını belirtmektedirler (16, E, 45, BA, Müdür). İstanbul’daki bu kuruma bağlı huzurevleri genelde dolu olduğundan huzurevi yerleştirmeleri çoğu zaman kent dışına olmaktadır. İstanbul’da kurumsal bakım merkezlerindeki doluluk oranları da göz önüne alındığında, (21, K, 32, BA, SHU) sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak yaşlılara sahip çıkılması adına, yerel yönetimlerin huzurevi gibi mekanlar açmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Ayrıca çeşitli nedenlerden dolayı yaşlıların yerel yönetimlerden modern huzurevi talebi olmaktadır. Bu nedenlerden bir tanesi, eğer yerel yönetimler bu tarz merkezler açarlarsa, yaşlılar alıştığı sosyal çevreden kopmamalarıdır. Zira yerel yönetim huzurevini ilçe sınırları içerisinde açabilecektir. Onlara göre yerel yönetimler bakımevini yaparsa onlar çevrelerine yakın olabilecek ve böylece çevrelerinden kopmadan yaşayabileceklerini düşünmektedirler (29, E, 68, G, Emekli):

“Huzurevi de bir ihtiyaç, yaşlının tek kaldığı durumlarda çok kaliteli bir huzurevi hizmeti sunulmalı; bu da bir ihtiyaçsa eğer, en üst perdeden bu sağlanmalı, en lüksüyle, en rahatıyla, en hijyeniyle bu sağlanmalı...” (15, E, 40, BA, Müdür)

“(...)çok iyi imkânları barındıran bir huzurevi tercihimdir. Sosyal bir devletin yapması gereken en önemli şey çok modern huzurevleridir. Günümüz insanına hitap edebilecek, her türlü imkânın sunulduğu bir kaliteli yaşam mekânlar mutlaka oluşturulmalıdır.” (29, E, 68, G, Emekli)

Yerel yönetimlerden ileri yaşlarında kendi ihtiyaçlarını karşılayamadıkları zaman, yaşlı bakımının özel sektöre bırakılmaması gerektiğini ve kamusal sorumluluk alınması gerektiği özellikle belirtilmektedir. Yaşlıların yerel yönetimlerden modern huzur evine benzer ama daha özgürlükçü konuk evleri talepleri de olmaktadır:

“Bana sorarsan devlet bu tür evleri açması lazımdır. Çevresiyle, gezinti alanları, fiskiyesi, sportif etkinlik yapılacak alanlar olmalıdır. Her türlü bakımları yapılmalı

yaşlılara, bayanlar leydiler gayet şık olarak dışarı çıkabilmelidir.” (28, E, 65, G, Emekli)

Öte yandan katılımcının huzurevi yerine konuk evi tanımlaması yapmasının da kamuoyunda huzurevi kavramının taşıdığı olumsuz anlamla ilişkilendirilebilir. Ayrıca bir kısım yaşlı katılımcıların bakım ihtiyacı olduğunda kurumsal bakım talepleri yaşlıların kentsel alanlarda aile ve sosyal çevrelerinde bakım meselesinde pozisyon kaybına işaret etmektedir.

Ayrıca yaşlıların yerel yönetimlerden huzurevi ya da konuk evi taleplerinin yanında huzur evi için arsa talepleri de olabilmektedir. Yaşlılar alıştıkları mekândan kopmamak adına, kendi ilçelerinin yerel yönetimden bu huzurevi için arsa talepleri olmuştur. Ancak yerel yönetim sorumlusu katılımcı, ilçelerinin merkezi bir yer olmasından dolayı yaşlıların bu isteğini karşılayabilmelerinin zor olduğunu belirtmektedir.

“Bir yaşlı grubuna şahit olmuştum; onlar huzurevi yapmak için belediyeden, Fatih’te arsa talep etmişlerdi. Üst yöneticilik yapmışlar zamanında, şimdi yaşları 75-80 arasındadır. Hayatımızın son anlarını burada geçirmek istiyoruz, dışarı çıkmakta istemiyoruz.” (16, E, 45, BA, Müdür)

Yaşlıların yerinde yaşlanmalarını destekleme adına yerel yönetimler pek çok sorumluluk yüklenebilirler. Öncelikle yaşlının evinde ihtiyaçlarını karşılayarak evinde yaşlanmasına desteklenebilir. Devamında, yaşlılar bağımlılık düzeyi artmışsa haftanın belirli günlerinde gündüzlü bakım eviyle yerinde yaşlanabilmeleri sağlanabilir. Son aşamada ise eğer yaşlının kurumda bakılması gerekiyorsa, yerel yönetimlerin ilçe sınırlarında açtığı huzurevleriyle/konuk evleriyle yaşlılar en azından ilçe ve mahallelerinden koparılmadan yerinde yaşlanmalarına destek olunabilir.

4.6.5. Belediyelerin Sosyal Faaliyetleri

Yerel yönetimler yaşlıların katılabilecekleri bazı sosyal ve kültürel faaliyetler düzenlemektedir. Bu faaliyetler üzerinden yerel yönetimlerin özellikle emekli olmuş ve yaşlıların beklentilerine *duyarlılıkları* irdelenmeye çalışılmaktadır. Yaşlıların yerel

yönetimlerin bu faaliyetlerine katılmaları onların aktif yaşamlarına katkı yapmaktadır. Yanı sıra yaşlılar yerel yönetimlerin sosyal faaliyetlerine katıldıkça daha fazla yaşam doyumuna erişebilmektedirler. Katılımcıların neredeyse tamamı yerel yönetimler tarafından yaşlılara yapılan kültürel faaliyetler arasında konser, müze ve sergi gezilerinden bahsetmektedirler. Bu faaliyetlere ilaveten çeşitli sanat atölyelerinden ve kermes etkinliklerinden söz edilmektedir.

“Kültürel faaliyetler [olarak] konserlere gidiyoruz, müzelere gidiyoruz, sergileri geziyoruz. İstanbul Modern’le oldu, gezici müze projesi kapsamında buraya gelecekler, burada [belediyede] yaşlılara çeşitli sanatsal aktivite yaptıracaklar. [Onlarla birlikte] atölye yapıyoruz, ahşap boyama yaptırıldı, keçe çalışması yapıldı, kermes yaptık...” (03, K, 30, HS, SHU)

Ayrıca yaşlıların sosyal anlamda üretken olmaları topluma entegre olmaları adına yerel yönetimlerin düzenledikleri bazı sosyal ve kültürel uygulamalardan söz edilmektedir.

“Onun dışında toplumda yaşlıların yalnız hissetmemelerine yönelik hizmetlerimiz bulunmaktadır. Sosyal aktiviteler, piknik gibi etkinlikler, işte bazı konserlere gitmek, bazı etkinliklere katılmak gibi kültürel geziler, yeri geliyor cami ziyaretleri veya şehir dışı, Çanakkale gibi gezilerle sosyal aktivite olsun diye yaşlılarımızı biraz daha toplumda entegre etmeye çalıştığımız etkinliklerde oluyor.” (25, K, 42, BA, Müdür)

Alan yazınında yaşlıların yaşam doyumları ile sosyal yaşama katılmaları arasında ilişki kurulmaktadır (Achenbaum vd., 1996: 58; Cockerham, 1991: 53). Yerel yönetimlerin sosyal faaliyetleri, özellikle yalnız yaşayan yaşlıları daha fazla sosyal hayatın içerisine kattığı belirtilmektedir. Bu bağlamda bu faaliyetlere katılan yaşlıların, işe yararlılık duygusu yaşadıkları ve mutlu hissettikleri belirtilmelidir. Yaşlılar mümkün mertebe sosyal hayatın içerisinde kalmak arzusu taşıdıkları ve onlar “aktif” oldukça yaşam doyumuna ulaştıkları belirtilmelidir. Ayrıca analiz birimi aktivite kuramında belirtildiği üzere, bireyler ilerleyen yaşlarda orta yaşlarındaki alışkanlıklarını ileri yaşlarda da sürdürmek istemektedirler (Baran, 2012: 145). Yerel yönetimlerin sosyal ve kültürel hizmetleri arasında yaşlıların evde ziyaret edilmeleri, gezi faaliyetleri, eğitim bilgilendirme çalışmaları, bilişsel etkinlikler, yemek organizasyonları sayılmaktadır. Kentte emeklilik sonrası

kendilerini dışlanmış hisseden yaşlıların zamanlarını iyi ve verimli geçirmeleri açısından bu hizmetler işlevseldir.

4.6.5.1. Yerel Yönetimlerin Yaşlıları Evde Ziyaret Hizmeti: Modern Bir Gelenek ya da Bir Yaşlı Yoklaması

Yerel yönetim personelleri, yaşlıları birtakım faaliyetlerle evlerinde ziyaret etmektedirler. Katılımcıların bazıları hem ziyaret hem kısmen ihtiyaç giderme hem de yeni yapılacak hizmetleri belirleme açısından bu yaşlı tarama ziyaretlerinin “beş yılda bir” yapılmasının iyi olacağı belirtilmektedir:

“Evde yaşlı bakımı olarak değil de evde yaşlıların ziyaretleri, 70 yaş üzeri kişilerin listesini mahalle mahalle, sokak sokak çıkardık; isim listelerini biz buradaki hemşire ve diğer görevli arkadaşlarda her gün iki grup halinde bu evdeki yaşlıları ziyaret ediyorduk. Ne yapıyorduk? Hediye vardı elimizde, kolonya vardı... Yanına bazen bir çiçekle bu şekilde o taramayı bitirdiğimiz için yine başlanabilir ama yine aynı kişiler olacağından tekrara gireceğinden bitirmiştik. Belki 5 sene sonra tekrar başlanılabilir.” (16, E, 45, BA, Müdür)

Yanı sıra yerel yönetim personelinin yaşlı ziyaretleri arasında *bayram ve özel günlerde yapılan ziyaretler* de önemli yer tutmaktadır. Katılımcıların bazıları bayramlarda yaşlıların bu çalışanlarca ziyaret edilmeleri onları mutlu ettiğini belirtmektedirler. Ayrıca bu katılımcılar yaşlıları bu ziyaretlerinden anlatımlarında, kentte yaşayan yaşlıların yakın akraba ve komşularıyla olan ilişkilerinin zayıfladığına dair bilgiler paylaşmaktadırlar.

“Biz bayramlarda belediye olarak yaşlılarımıza bayramlaşmaya gidiyoruz. Kapısı hiç çalmamış yaşlının belediye gelip kapısını çalmış oluyor. O kadar mutlu oluyorlar ki, ilginç bir şey (bazen sadece) biz gidiyoruz,” (26, K, 45, HS, SHU)

Kentleşmeyle birlikte aile ve sosyal bağların zayıflamasıyla insanlar arasındaki ilişkiler de çözülmektedir. Yerel yönetim personelinin belirli zamanlarda çeşitli hediyelerle yaşlıları ziyarete gidilmesinden yaşlılar memnun olmaktadır. Ayrıca yaşlıların yerel yönetim personeli tarafından daha sık ziyaret edilmek istedikleri belirtilmektedir. Zira bu ziyaretlerde yaşlılar sohbet etme, sıkıntılarını paylaşmak istemektedirler:

“Belediyeden şöyle talepleri de oluyor: Daha sık ziyaret etmelerini istiyorlar. Biz oraya mesleki ziyaret için gidiyoruz ama onlar bizimle sohbet etmek istiyorlar, sıkıntılarını anlatmak, paylaşmak istiyorlar, gençleri çok görmek istiyorlar. Sadece telefonla görüşmenin bile onları rahatlatılabileceğini konuşuyorlar.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

Yaşlılardaki bu tarz istekler, onların kentleşmeyle birlikte sosyal anlamda pozisyon kaybı yaşadıklarının gösterilebilir. Ayrıca kentte yaşayan bedensel ve sağlık durumları iyi olan yaşlıların ihtiyaçlarının başında geziler, sanatsal ve kültürel etkinlikler gelmektedir.

4.6.5.2. Yerel Yönetimlerin Yaşlıların Aktif Olmalarına Yönelik Yardımcı Hizmetleri

Yerel yönetimlerin sosyal faaliyetlerinin başında gezi hizmetleri gelmektedir. Çalışılan yerel yönetimlerin neredeyse tamamında, yaşlıların talepleri doğrultusunda İstanbul'daki belirli mekanlara yönelik, Atatürk Müzesi'nden Eyüp Sultan Camii'ne kadar çeşitli geziler yapılmaktadır. Yaşlıları gezdirmenin kentli insanın ruhunda bir rahatlama oluşturacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin kültürel faaliyetlerinin başında, genelde şehir içi kimi zaman şehirlerarası geziler yer almaktadır. Gezilerde şehir içinde cami ve müzeler; şehir dışında ise Edirne ve Çanakkale gibi tarihi mekânlar ağırlık kazanmaktadır. Diğer taraftan bu tarz gezi faaliyetleri tüm yurttaşlara açık olmakla birlikte kimi zaman yaşlı sosyal yaşam evi üyelerine özel olarak da düzenlenebilmektedir. Ayrıca katılımcıların bazıları, yaşlılara yönelik yapılan gezilerle yaşlıların evlerinden dışarı çıkmaları ve sosyalleşmeleri amaçlandığını belirtmektedirler. Bu geziler aracılığıyla bu sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılayan yaşlılar, bir miktar aktif olmanın vermiş olduğu doyumunu yaşamaktadırlar:

“Belirli periyotlarla sosyal geziler yapılıyor, yaşlılarımızı en son Edirne ziyareti yaptık; farklı yerlere götürüyoruz. İstanbul içerisinde geziler organize ediyoruz ki evlerinden çıksın sosyalleşsinler.” (13, E, 45, BA, Müdür)

Katılımcıların bir kısmı, yerel yönetimlerden talepleri arasında, onların daha fazla yararlanabildiği geziler düzenlenmesini başta geldiğini belirtmektedirler. Özellikle şehir içi ve yakın ülkelere yönelik gezi organizasyonu ya da tur şirketleriyle

yapılacak işbirlikleriyle, yaşlıların bu ihtiyaçları karşılanabilir. Ayrıca bu geziler aracılığıyla yaşlıların daha dinç ve üretken olabilecekleri söylenebilir. Yerel yönetimlerin gezilerin yanında doğa yürüyüşü, orman yürüyüşü organize ederek yaşlıların aktif ve sağlıklı olmalarına katkı sağlandığını belirtilmektedir:

“Yaşlıların yaralandığı, şehir dışı geziler düzenlenebilir. Bir kısım yaşlılar Çanakkale gezilerine ilgililer, bizim belediyemizde bu biraz zor, kendi üyelerimize 60 kişilik yapabildik; gezide çok talep var gezmek istiyor. Farklı şehirlere götürülmek istiyor. Talep var, 100 kişi sürekli yaralanan, bunlar çok duyuramadık duyursak çok katılırdı, talep çok var, bu hizmetler arttırılabilir.” (08, K, 34, HS, SHU)

Bu bağlamda katılımcıların bazıları, kimi zaman yaşlıların kendi aralarında günü birlik gezi organize ettiklerini ve yerel yönetimlerden araç ve yiyecek temini için destek taleplerine genelde olumlu karşılık verildiğini belirtmektedirler. Günü birlik gezi talepleri arasında uygun saatlerdeki sergi ve konserleri ziyaret etme de yer alabilmektedir (03, K, 30, HS, SHU):

“En son 2,5 ay önce faaliyet yapıldı. Arkadaşları olmadan yapmak istemiyorlar, yazlığa gittikleri için eylül ayından sonra yapılacak, onlar gitmek istedikleri yerleri belirliyorlar. Belediye araç sağlıyor, sandviç şekilde yiyecek içecek sağlıyor.” (05, K, 28, HS, Psikolog)

Kimi zaman yaşlılar bu gezilere, yaşam merkezinde birlikte vakit geçirdikleri arkadaşlarıyla gitmek istemektedirler. Bu durum onların yerel yönetim tesislerinde sosyalleştikleri bireylerle birlikte hareket etme eğiliminde olduklarına işaret etmektedir. Ayrıca katılımcıların bazıları yaşlıların yaşam deneyimlerinin, alışkanlıklarının ve bulundukları semtlerin yapacakları üzerinde etkisinden bahsetmektedirler. Örneğin merkez ilçelerde yaşayan yaşlıların kırsallık özelliği taşıyan bölgelerdeki yaşlılara göre daha fazla gezi benzeri etkinliklere katılıp aktif oldukları belirtilmektedir:

“Çünkü gençliğinde gezme kültürü oluşmamış, dışarı gezme amaçlı çıkmamış; sürekli hep bir çalışma didinme... Biz onu gezmeye götüreceğimiz zaman nazlanıyor, zorla çıkartıyoruz.” (25, K, 42, BA, Müdür)

Bu bulgu analiz birimi süreklilik kuramında anlatılan yaşamın ve kişisel özelliklerin süreklilik gösterdiği argümanıya örtüşmektedir (Cockerham, 1991: 55). Bu kuramına göre, bireyler orta yaşlarındaki alışkanlıkların büyük bölümünü yaşlılıkta

devam ettirmektedirler. Bu anlamda yaşlılara yönelik yerel yönetim uygulamalarına gösterdikleri ilgi, yaşlıların orta yaşlardan getirdikleri alışkanlıklarından bağımsız değildir.

Yerel yönetimlerin sosyal ve kültürel faaliyetleri arasında sanat atölyeleri ve sergiler önemli bir yer tutmaktadır. Bu doğrultuda çeşitli atölyeler düzenlenmekte, yaşlıların bu atölyelerde ürettikleri ürünleri de yine yerel yönetimlerin sergi mekânlarında sergilenebilmektedir. Katılımcıların bir kısmı bu kurs ve atölyelerin yaşlıların yaşam doyumlarına ve kalitesine olumlu yansımalarından bahsetmektedirler:

“Sanatsal etkinlikler ve toplantı yapılıyor. Resim atölyesine 10 kişi [yaşlı] katılımcı var. Resmin A’dan Z’ye kadar her şeyini öğretiyoruz. Yağlı boya, pastel, kuru kalem... En sonunda Cadde Bostan Kültür Merkezi’nde sergi açtık, çalıştılar. Yani ben öyle insanlar gördüm ki ben resim yapamam, çizemem; içinde ne cevherler var kıvılcımı ateşleyememişsin....” (28, E, 65, G, Emekli)

Bu anlamda yerel yönetimlerde gönüllü eğitmenlik yapan yaşlı kadın bir katılımcı, yaşam merkezlerinde yaptıkları atölye çalışmalarının sergilenmesinde yerel yönetimin mekân ve olanak sağlayarak teşvikkar olduğunu belirtmektedir. Ayrıca diğer bir yerel yönetim gönüllüsü katılımcı ise yerel yönetimlerin yaşlı yaşama merkezleri aracılığıyla, yaşlı bireylere verilen resim gibi sanatsal eğitimlerle, onların ruhsal rehabilitasyonlarından söz etmektedir. Yaşlılıkla birlikte ortaya çıkan sabırsızlık ve öfke gibi psikolojik durumlarla baş etmede bu tarz etkinliklerin yardımcı olabileceği belirtilmektedir:

“Resim atölyesinde öğrencilerden Kadir Baba var, kendisi hacıdır. Adam biraz asabiydi, kolay bağırır çağıran bir kişiliğe sahipti. Benim[le] beraber resim yaptı, şimdi daha neşeli, güler yüzlü, insanlara daha iyi ilişki içindedir. Sanat insanın ruhunu rehabilite ediyor, katkısı oluyor.” (28, E, 65, G, Emekli)

Ayrıca yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik sinema, tiyatro gibi kültürel hizmetlerinden bahsedilmektedir. “Sinema, tiyatro gibi etkinliklerimiz oluyor. Sinemaya gidip nostaljik film izliyoruz” (05, K, 28, HS, Psikolog). Katılımcıların büyük bir bölümü bu hizmetlerin de diğer bir kısım hizmetlerde olduğu gibi tüm yaş gruplarıyla birlikte yaşlılara verildiğini belirtmektedirler.

Bahsedilen hizmetlere ilave olarak katılımcıların bazıları, yerel yönetimlerin yaşlılara özel yemek organizasyonlarının olduğunu belirtmektedirler. Yerel yönetimler yaşlıların katılabileceği yemek organizasyonları düzenleyerek onların arkadaşlarıyla bir arada eğlenecekleri ortamlar oluşturmaktadır. Bu organizasyonlar genelde yerel yönetimlere bağlı yaşlı yaşam merkezleri, lokaller ve gönüllü dernekleri aracılığıyla yapılmaktadır. Kimi zaman yaşlı yaşam merkezleri bünyesinde iftar yemekleri verildiği de ifade edilmektedir. Diğer taraftan bu organizasyonların çok sık olmadığı, olanlara da yaşlıların katılımının az olduğunu vurgulanmaktadır:

“Belirli zamanlarda yemek düzenliyoruz ama kaç kişi oluyor, 60 kişi oluyor. Oda senede bir anca oluyor, herkes yararlanamıyor.” (08, K, 34, HS, SHU)“Belediye, [sosyal yaşam evinde yaşlılara] geçen sene iftar vermişti.” (28, E, 65, G, Emekli)

Öte yandan yerel yönetimlerin, yaşlıların sosyal yaşama katılımı sağlamaya yönelik yemek organizasyonlarının yanında onların sosyal katılımlarını kolaylaştırıcı bazı uygulamalar da bulunmaktadır. Bunların arasında kamusal tuvaletlerin ücretsiz olması, kamuya ait sosyal tesislerde, çeşitli düzeylerde indirimler başta gelmektedir. Ayrıca yaşlıların bu uygulamaların önemli bir ayağında toplu taşımalarda indirim yer almaktadır.

Yaşlıların kamusal alana çıkmasında en önemli engelleyici durumlar arasında biyolojik gereksinim olarak sık tuvalet ihtiyacı duymaları gösterilebilir. Bu tuvaletlerin yaşlıların erişimi mesafesinde ve yaşlılara ücretsiz olması yaşlıların kamusal alanları daha rahat kullanabilmelerine kolaylık sağlamaktadır. Diğer taraftan katılımcıların bazıları yerel yönetim sosyal tesislerinde çay ve suyun ücretsiz ikram edildiğini, kimi tesislerde ise çaylar için çok cüzi bir ücret alındığını belirtmektedirler.

“İstanbul’da yaşamak genel anlamda sıkıntılı, yaşlılar için ve herkes için trafik ve gürültü başta olmak üzere, ayrıca ekonomik sıkıntılar hepsine yansıyor. Ve biz bu ekonomik boyutunun yaşlılara daha fazla yansımaması ve ekonomik olarak daha fazla yıpranmamaları için böyle bir yer işletiyoruz. Uygun miktarlarda su, çay, kahve içebilsinler ve dinlenebilsinler. Çay 50 kuruş... Türkiye’nin neresinde var? Çay, şeker gibi faturalarını karşılarsın belediye için yeter.” (12, E, 55, BA, Emekli)

Ayrıca görüşme yapılan katılımcıların büyük bir bölümü yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik hizmetleriyle ilgili sorusunu genel olarak 65 yaş üstü vatandaşlara yönelik ücretsiz taşımacılık olarak cevaplamışlardır. Ancak bunun yanında katılımcılardan bazıları, yaşlılar için yerel yönetimlerin sosyal tesislerinde, yemeklerde ve ikramlarda da ekstra indirimler yapılmasını talep etmektedir.

“Emeklilerin İBB yaptığı tesislerden, belediye çalışanları gibi indirim alması bana göre gerekli. Çünkü emeklilere her şeyin talebe gibi indirimli olması lazım, o görüşteyim. Mesela sinemalar, tiyatrolar olsun, etkinlikler olsun onların da emekliler zaten emeklilerin aldığı zaten yoksulluk sınırında bir şey. O şekilde yapılması gerekiyor...” (30, E, 68, G, Emekli)

Bununla birlikte katılımcıların bir kısmı yaşlılara yönelik olarak, ormanlık alanlarda da BELTUR tarzı sosyal tesislerinin yaygınlaştırılmasını ve yerel yönetimlerden bu tesislerde yaşlılara ekonomik ayrıcalıklar istediklerini belirtmektedirler (01, E, 40, BA, Psikolog). Bu bağlamda yaşlılara yönelik tesislerin yaygınlaştırılması, kullanım koşullarının iyileştirilmesi ve yaşlılar için maliyetlerinin düşürülmesi onların sosyal hayata daha fazla katılabilmelerine imkân sağlayacaktır.

Ayrıca yerel yönetimlerin yaşlıların kullandığı diğer bir hizmeti, sabah sporu aktivitesidir. Özellikle yaşlı nüfusun fazla olduğu merkez ilçelerin bir kısmında yerel yönetimler vatandaşlara profesyonel hoca eşliğinde spor yaptırılmaktadır. Yaşlılar bu sabah sporlarıyla sağlıklı kalmalarının yanında sosyal yaşama aktif katılabilmektedirler:

“Sabah sporu yapılıyor. Belediye onlara profesyoneller tahsis ediliyor, gönüllülerde gelin şu saatte spor yapın katılım...” (09, E, 57, BA, Müdür)

Yaşlılıkta serbest zaman değerlendirme adına günlük spor önemli olmaktadır. Özellikle haftanın belirli günlerinde akranlarıyla birlikte yerel yönetimlerin açık ve kapalı kamusal alanlarında spor yapma olanakları onların bedensel ve ruhsal iyi oluşlarına hizmet etmektedir.

4.6.6. Yerel Yönetimlerin Yaşlılara Eğitim, Bilgilendirme ve Psikolojik Gelişim Hizmetleri

Yerel yönetimlerde diğer bir sosyal faaliyet ise eğitim ve seminerlerdir. Bu faaliyetlerle yaşlılar kimi zaman yeni hobiler edinebilmektedirler. Bu doğrultuda yerel yönetimler İSMEK benzeri kurumlar aracılığıyla ya da yaşlılar için açılmış sosyal merkezlerde eğitimler, seminerler, atölyeler düzenlemektedir. Bu dersler halk eğitimden veya emekli gönüllülerden eğitmenler tarafından verilmektedir. Bu kurslarda kimi yaşlılar gönüllü eğitmen olarak orta yaşlardaki yeteneklerinin bir kısmının sürekliliğini sağlayabilmektedirler. Bu kurslar aracılığıyla sanata ve el becerilerine yatkın olan yaşlılar yeni hobiler edinerek aktif kalabilmektedirler. Diğer taraftan katılımcıların bir bölümü, bazı yaşlıların hem eğitim almada hem de eğitim vermede istekli olduklarını belirtmektedirler. Bu durum analiz birimi süreklilik kuramında anlatılan yaşamın bir bütün halinde süreklilik içerdiğine (Cockerham, 1991: 55) işaret etmektedir:

“Kurslar; İngilizce, plates, dans, el sanatları, resim, Türk sanatları kursları gibi... Bunlar değişiyor, herhangi bir talep durumunda kurs sağlıyoruz. Halk eğitim merkezinden yardım alıyoruz veya gönüllü eğitmenlerimiz ders veriyor.” (08, K, 34, HS, SHU)

Bu kursların yanında, yerel yönetimlerde okuma yazma bilmeyen yaşlılara kurslar açıldığı ancak bu kurslara talep azlığından şikayetçi oldukları belirtilmektedir: “Belirli dönemlerde okuma yazma kursları açılıyor ama talep olmuyor. Ama okuma yazma bilmeyende çok fazla var.” (18, K, 40, HS, Halkla İlişkiler) Okur yazar olmayan yaşlılar meselesi, İstanbul’un göç almış bölgelerinde önemli bir problemidir. Ancak bu konuda halk eğitim merkezlerinin yoğunlaştığı belirtilirken; yerel yönetimlerin ise yok denecek kadar az çalışma ifade edilmektedir.

Diğer taraftan bazı katılımcılar yaşlıların katılabileceği kursların yaygınlaştırılması gerektiğini belirtmektedirler. Özellikle yaşlıların talep ettikleri kursların açılması noktasında yerel yönetimlerin ve diğer kamu kurumlarının sorumluluk yüklenmesi gerekmektedir:

“Hanımım İngilizce ve Almanca biliyor, unutmamak için kurs arıyor, başlangıç seviyesinde kurslar buluyor ama ileri seviye için kursları bulamıyor. İnsan bir bilgiyi arıyorsa veyahut kendisine bir değer katmak istiyorsa buna kamunun destek olması lazım.” (30, E, 68, G, Emekli)

Bunların yanı sıra katılımcıların bazıları, yerel yönetimleri yaşlı yaşam merkezlerinde belirli periyotlarla dini sohbetler yapıldığını, bu sohbet toplantılarında merak ettikleri konuları öğrenebilme imkânlarından bahsetmektedirler. Özellikle bu merkezlerde kandil gibi dini gecelerde çeşitli etkinlikler yaptıklarını belirtmektedirler:

“14 günde bir diyanetten bir hoca Cuma günleri sohbet ediyor. Sohbet toplantılarımız oluyor. İçimizde emekli imam büyüklerim var. Kandil günleri o gün toplanıyoruz, Kur'anlarımızı okuyoruz, dualarımızı ediyoruz; yani güzel oldu, güzel geçiyor burası...” (14, K, 60, BA, Emekli)

Yaşlılar, yerel yönetimlerin düzenlediği gerek kurslar gerekse dini içerikli sohbetler aracılığıyla çeşitli eğitimler alabilmektedirler. Bunun yanında yaşlıların donanım ve beklentileri doğrultusunda kursla açılması da önemli bir ihtiyaçtır. Yerel yönetimlerin bu eğitim, seminer hizmetlerinin yanında bilgilendirme hizmetleri de bulunmaktadır. Örneğin yerel yönetimlerden birinde bu tarz bir broşür hazırlanmıştır. Bu el broşürü, kamu hizmetleri hakkında tanıtıcı ve yönlendirici olmaktadır. Bu kılavuz sayesinde yaşlılar hangi hizmeti nereden ve nasıl alacaklarına dair bilgiye ulaşmaktadır:

“Bu kitapçığı hazırlamam[da] benim belediye geçişim de etkili oldu. Bu kitapçıkta sahada karşılaşılmış tüm hizmetler yazılıyor.” (15, E, 40, BA, Müdür)

“Koordinasyon, kaynaklara erişimi noktasında yaşlılar bilgi verme ve danışmanlık hizmeti belediyenin temel işlevler arasında yer almaktadır. Mesela hasta bezi almak için bakanlıktan da destek var; o desteği nasıl alabileceğini, hangi işlemlere ihtiyaç olduğu hakkında onlara bilgi veriliyor.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

Yaşlılar, özellikle çok hızlı gelişen enformasyon çağında gençlere oranla biraz daha dezavantajlı olabilmektedirler. Bir kısım yaşlılar hastaneden randevu almak başta olmaz üzere, pek çok hizmeti nasıl ve nereden alacağını bilememektedirler. Bu anlamda kamuda yer alan hizmetlerin neler olduğu ve bu hizmetlere nasıl ulaşacağının bilgisi önemlidir. Bu bilgilendirme daha fazla yaşlının bu hizmetlerden yararlanabilmesini olanaklı kılmaktadır.

Diğer taraftan bazı yerel yönetimlerde yaşlıların psikolojik ve bilişsel gelişimlerine yönelik aktiviteler de yer almaktadır. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik psikolojik destek hizmetlerinden bahsedilmektedir. Ayrıca bazı ilçe yerel yönetimlerde yaşlılık alanında uzman psikoloğun olması önemlidir. Özellikle kayıpların çok yaşandığı bir dönem olması açısından bir kısım yaşlıların bu desteğe çok ihtiyaç duyulduğu belirtilebilir. Zira gerek iş kaybı gerek eş, dost, akraba kayıpları yaşlıların psikolojilerini olumsuz etkilediği söylenebilir.

“Yaşlı(lık konusunda uzman) psikoloğumuzda var, sizin durumunuzda terapi ihtiyacı olabilir şeklinde yönlendirmemiz oluyor.” (02, E, 32, HS, SHU)

“(Yaşlılara) Bireysel danışmanlıklar var, grup terapileri var, psikolojik testler var; daha çok demansı ölçmeye yarıyor.” (05, K, 28, HS, Psikolog)

Örneğin yerel yönetimlerin yaşlı yaşam merkezinde gönüllü eğitmen yaşlı erkek bir katılımcı, yaşlıların eşlerini ya da çocuklarını kaybettikten sonra ciddi psikolojik travma yaşadıklarını belirtmektedir. Yerel yönetimlerin psikolojik destek hizmetleri bu anlamda yaşlıların sorunlarını çözmeye yardımcı olabilecektir. Ayrıca aynı katılımcı, yaşlıların yerel yönetimlerin yapmış olduğu etkinliklerden kurslar ve gönüllü organizasyonlara katılmalarının onların yakınlarının kaybıyla oluşan boşlukları doldurduğunu ve onları rahatlatıldığını belirtmektedir. Bu aktivitelerle yaşlıların yaşama sarıldıklarını belirtmektedir:

“Kızımı kayımdan sonra ben boşlukta kaldım, bir arkadaşım gitti. Yaşama sarılmam gerekiyordu; tabii buraya geldim. Buraya psikolojik rehabilitasyon için geldim; söylediler psikologları da var, oturduk konuştuk, anlattık. Hatta ben buraya psikolojik destek için geldikten sonra kendimi daha güçlü kılmak için gittim Kadıköy İSMEK resim kurslarına kayıt oldum. Anlattım, ben kızımı kaybettim, ben buraya kafa dağıtmaya geldim.” (28, E, 65, G, Emekli).

Benzer şekilde yerel yönetimlerde hizmet veren katılımcının “eşini kaybeden birisi hayata tutunmak adına bize sarıldı...” (09, E, 57, BA, Müdür) ifadesi bu duruma başka bir örnek olmaktadır. Öte yandan yaşlılık dönemlerinde eş, dost, akraba kayıplarının yanında; emeklilikle birlikte statü kaybı da yaşanmaktadır. Bu bağlamda yerel yönetimlerde gönüllü çalışan erkek bir katılımcı, yaşlı ve emeklilerin psikolojik olarak desteklenmeleri gerekliliğini vurgulamaktadır. Zira kimi zaman yaşlıların bazı sosyoekonomik durumları takıntı haline getirebildiklerini belirtmektedir:

“Emeklilerin psikolojik bakımdan da desteklemesi gerekmektedir. Çünkü emekliler kendi başlarına sorunları düşünerek, kendilerini sıkıntıya sokuyor ve bazen de hastalık hastası oluyorlar.” (30, E, 68, G, Emekli)

Yerel yönetimlerin yaşlılara özel açılan yaşam merkezlerine gelen yaşlıların burada sohbet ederek psikolojik olarak rahatladıkları belirtilmektedir. Bu durum kimi zaman oradaki sorumlulara yaşlıların kişisel problemlerini anlatarak gerçekleştirebilmektedir. Yaşlılıkla birlikte artan sohbet etme, dertleşme ihtiyaçları bu tarz mekanlarda oluşan sohbet ve muhabbet ortamlarıyla giderilmektedir. Böylece bu ihtiyaçları karşılanan yaşlılar daha az psikolojik sorun yaşayacağı da belirtilmelidir:

“Ne kadar sohbet, muhabbet, konuşma olanağına sahip olursa o kadar bunalıma girmemiş olurlar. Yaşlı insanların sohbet etmeleri bu anlamda iyi oluyor.” (12, E, 55, BA, Emekli)

Ayrıca yerel yönetimlerin yaşlı yaşam merkezlerinde yaşlılara yönelik olarak düzenlenen bazı bilişsel etkinliklerden bahsetmektedir. Bunlar arasında çeşitli hafıza oyunları önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle yaşlılıkla birlikte daha sık görülmeye başlayan hafıza problemiyle baş edebilme adına bu tarz oyunlar düzenlenmektedir. Bu oyunların yanı sıra bu mekanları kullanan erkekler arasında okey ve tavla çok fazla rağbet görebilmektedir. Ayrıca katılımcıların bazısı yerel yönetimlerin yaşlı yaşam merkezlerinde yaşlıların günlük gazeteleri okumalarının, bulmacaları çözmelerinin onların bilişsel durumlarına katkısını belirtmişlerdir.

Bu doğrultuda yaşlıların yaşadıkları kayıpların oluşturduğu psikolojik yıpranmayı azaltmak ve bilişsel gelişimlerini arttırmak için yerel yönetimlerin sosyal yaşam merkezleri işlevsel olmaktadır. Bundan dolayı bu mekanların mahalle düzeyinde yaygınlaştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Öte yandan kentte yaşlıların psikososyal sorunlarının yanında, ekonomik yoksullukları da diğer bir problem alanıdır. Bu kapsamda yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik olarak sosyal destek anlamında ihtiyaç sahibi yaşlılara ayni ve nakdi yardımlar bulunmaktadır. Yaşlı yoksulluğuyla baş edebilme adına yerel yönetimler çeşitli derecelerde sorumluluklar almaktadırlar.

4.6.7. Yerel Yönetimlerin Yaşlılara Maddi Yardım Hizmetleri

Yerel yönetimlerin asli görevleri arasında yoksullukla mücadele de yer almaktadır. Yerel yönetimlerin tüm yaş grubundaki vatandaşların yoksul vatandaşlara çeşitli ayni ve nakdi yardımlardan yaşlılar da yararlanabilmektedirler. Bu yardımlar nakdi olabildiği gibi bazen de yiyecek ya da kullanım eşyası şeklinde olabilmektedir. Ayrıca destek kart verilerek bu karttaki limit oranında alışveriş yapmaları sağlanmaktadır:

“Yardım ile ilgili olarak vatandaşın sosyolojik incelemeleri sonucu ihtiyacı varsa her türlü ev eşyasından tutun da maddi yardımından giyeceğinden yiyeceğinden bunları zaten karşılıyor. Destek kart uygulamamız var, kumanya dağıtımını yerine banka kartı gibi birinci, ikinci ve üçüncü derece şeklinde limitler koyuyoruz; vatandaşın faturasından, alışverişinden her yerde geçiyor çünkü... Yaşlılarımız da faydalıyor...” (13, E, 45, BA, Müdür)

Kimi yerel yönetimlerde ikinci el eşya verme durumu da söz konusu olabilmektedir. Yerel yönetimlerde yeterli bütçe olmadığından katılımcılardan bazıları, yerel yönetimlerin insanların çok fazla yıpranmamış ve kullanılmış eşyalarını bu kuruluşlara teslim ettiğini, onlarında da talep eden ihtiyaç sahibi yaşlılara ulaştırdıklarını belirtmektedirler:

“Çok şey isteyebiliyorlar, biz onlara bütçemizin olmaması nedeniyle ikinci el eşya veriyoruz birinci el eşya vermek yerine ama böyle bir bütçe olmadığı için ikinci el veriyoruz. İkinci el kıyafet olayı... insanlar sosyal yardımlara yatkın oluyorlar, sürekli bizden istiyorlar. Bu ülkenin yoksulluğuyla ilgili durumdur.” (01, E, 40, BA, Psikolog)

Ayrıca katılımcıların bazıları yerel yönetimlerde bağışlar arasında aracılık yapıldığının, bağışçıdan alıp bağış talep eden yaşlılara ulaştırıldığını ifade etmektedirler:

“Hasta yatağı, tekerlekli sandalye gibi bağış yapıldığında bu bağışlananları ilgili ihtiyaç sahiplerine talep edenlere veriyoruz.” (22, E, 60, BA, Doktor).

Bu doğrultuda yerel yönetimlerin yoksullara yardımlarından tüm yurttaşlar arasında yaşlılar da yararlanabilmektedirler. Kentte artan yaşlı oranı aynı zamanda artan yaşlı yoksulluğunu da beraberinde gelmektedir. Yoksul yaşlıların maddi ihtiyaçlarına destek olma adına yerel yönetimlerin yaşlılara özel uygulamaları arasında, ücretsiz

toplu taşıma ve yerel yönetim tesislerinde çay, kahve ve su benzeri ikramların ücretsiz olması başta gelmektedir. Ayrıca sosyal belediyeciliğin gereği sunulan bu ücretsiz taşımacılık ve ikram hizmetlerinin yaşlıların sosyal katılımlarına da katkısı bulunmaktadır.

4.7. Kentte Sosyal Belediyecilik ve Yaşlıların Aktifliğinin Sürekliliği

Yerel yönetimlerin sosyal ve kültürel faaliyetleri aracılığıyla kentteki yaşlıların bir kısmının sosyal yaşama katılmalarına yardımcı olunmaktadır. Bu hizmetlerin süreklilik kuramının belirttiği üzere yaşlılar, orta yaşlardaki birikimleri doğrultusunda, yaşamlarının bu evrelerinde de faal kalabilmelerine yardımcı olduğu söylenebilir. Dahası aktif olma halinin, yaşlıların yaşam doyumlarına olumlu bir katkıda bulunduğunu belirtmek gerekebilir. Bu bağlamda araştırmada yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik sosyal faaliyetleri yaşlıların sosyal hayata aktifliklerine katkısı incelenmektedir. Söz konusu bu aktifliğin hem yaşlıların bireysel dünyalarına, sosyal ilişkilerine hem de topluma yansımalarına bakılmaktadır.

Öncelikle metropolde yaşayan yaşlıların büyük kesiminin kentin sosyal alanlarını kullanabilecek fiziksel yeterliliğe sahip olduklarını belirtmek gerekmektedir. Diğer taraftan bu kesimin bir bölümü bazı kamusal alanlarda kısıtlandıklarını düşünmektedirler. Bu doğrultuda yaşlılarda yaşa bağlı olarak gelişebilen fiziksel gerilemeler göz önüne alınarak onlara alan açılması gerekebilir. Bu bağlamda kamusal alanlar planlanırken kentte yaşayan yaşlıları düşünmenin gerekliliğine dikkat çekilmektedir. Böylece yaşlılıkta ortaya çıkan bazı fiziksel engeller azaltılarak yaşlılar aktif şekilde sosyal yaşama katılabilirler:

“Yaşlılarda sağlık hizmetlerine ihtiyaç duyanlar küçük kısımdır. Yaşlıların büyük bir kısmının evden çıkma ihtiyacı bulunmaktadır ama o düşmekten korktuğu için merdivenlerde yürümek istemiyor, kaldırımlarda yürümek istemiyor. Tiyatroya, sinemaya gitmeye, sosyalleşmeye ihtiyacı var ama gitmiyor. Gittiği yerlerde ona ait, onun rahat, konforlu hareket edebileceği alanlar yok, engellilerin yaşadığı sorunların birçoğunu aslında yaşlılar da yaşıyor. Görme ve işitme konusunda bazı fonksiyon gerilemeleri yaşadıkları için onlara özel birtakım alanlar yaratılması lazım ki onlarda

tüketmek istedikleri her neyse istedikleri gibi tüketsinler; o anlamda doğruyu söylemek gerekirse, İstanbul’da çok fırsat yok...” (20, E, 40, BA, Müdür)

Kentin kamusal alanlardaki yapılaşmayla ilgili kısıtlamaların yanında yaşlıların alışkanlıkları deneyimleri de kamusal faaliyetler katılımında etkindir. Örneğin yerel yönetimlerde görevli katılımcıların bazıları ileri yaşlarda yapılan faaliyetlerle yaşlıların gençlik ve orta yaşlılıkta yaptıkları arasında bağ olduğunu ve alışkan olmadıkları şeyleri onlara yaptırmakta zorlandıklarını belirtmektedir. Bu durum ayrıca süreklilik kuramında yer alan yaşlıların kişisel özelliklerin ileri yaşlarda gündelik hayatlarına, tercihlerine etki ettiği değerlendirilmesiyle örtüşmektedir:

“Okumuş insanın, belirli bir meslek sahibi olmuş insanın yaşlılığıyla, işte köyünden gelmiş insanın, sürekli bir geçim sıkıntısıyla sürekli çabalamış, bir sürü çocuk büyütmüş, her birini iş gücü sahibi etmiş, bir tarafa göndermiş ve bedenen yıpranmış ve kişisel olarak da kendini farklı alanda geliştirememiş yaşlılarımız[ın] yaşlılık durumları ve hayattan beklentileri de farklı oluyor. Biz birçoğunu (...) sizi Kadıköy’de ya da farklı semtte sizi gezmeye götüreceğim deseniz seve seve çıkar evinden; biz buradaki yaşlılarımızın birçoğunu zorla çıkartıyoruz evinden, çıkmak istemiyor.” (25, K, 42, BA, Müdür)

Bu doğrultuda yerel yönetimler yaşlılara yönelik hizmetler planlarken onların yaşam deneyim ve tercihlerini de göz önüne alarak planlanması gerekebilir. Yaşlılara yönelik açılan tesislerde yaşlıların bu kültürel ve sosyal deneyim çeşitliliği göz önünde bulundurulması sosyal belediyeçiliğin gereğidir. Bu bölümde ilk önce sosyal belediyeçilik kapsamında yaşlılara yönelik hizmet uygulamalarına bakılmaktadır. Özellikle bu kapsamda bazı uygulamaların yaşlıların aktif katılımlarına katkısı ele alınmaktadır.

4.7.1. Sosyal Destek Hizmetleri Birimi: Sosyal Belediyeçilik ve Yaşlılar

Öncelikle yerel yönetimlerin sosyal destek birimleri aracılığıyla verilen bütün hizmetlerden genel olarak yaşlılar da yararlanabilmektedir. Ancak yaşlılar, nüfusun geri kalan kesimine oranla daha fazla hizmet talebinde bulunmaktadırlar. Bundan dolayı toplumun demografik yapısıyla yerel yönetimlerin verdiği bu hizmetler arasında bir ilişki kurulabilir. İlçedeki yaşlı nüfusun artmasıyla sosyal belediyeçilik

daha fazla önem kazanmaktadır. Bu bağlamda merkez ilçelerden sağlık personeli katılımcı, yerel yönetimlerin yaşlılara, kadınlara, çocuklara yönelik hizmetleri yaygınlaştırma düşüncesinde ve gelişen sosyal belediyeçilik anlayışının gelişmesinde yaşlı nüfus artışının etkisine dikkatleri çekmektedir:

“Sosyal belediyeçilik diye bir şey var, belediye yaşlılara, kadınlara, çocuklara yönelik bir şeyler yapmalı mantalitesiyle yapılandırılmış bir hizmetimizdir. Yaşlı nüfusun fazla olduğu ilçemizde sosyal belediyeçilik anlayışıyla ortaya çıkmıştır.” (19, K, 35, HS, Hemşire)

Bu bağlamda katılımcılardan bazıları, *sosyal belediyeçilik* anlayışıyla yerel yönetimlerin yol, kanal, kaldırım gibi alt yapı hizmetlerinin yanında yaşlıların ve diğer vatandaşların sosyal kültürel ihtiyaçlarına yönelik hizmetler de ürettiklerini söylemektedirler (10, K, 45, BA, Sosyolog). Bu doğrultuda gelişen anlayışıyla yerel yönetimlerin bir kısmında *sosyal destek birimleri* oluşturulmuştur. Bu birimlerin hizmetlerini ihtiyaçları tespit edilmiş yaşlı, çocuk ve kadınlara destek sağlamak olduğu belirtilmelidir. Ayrıca bu birim genelde sosyolog, sosyal hizmet uzmanı ve psikologlardan oluşturulmaktadır (07, K, 27, HS, Sosyolog).

Yaş ilerledikçe yaşlı bünyede birtakım fonksiyonlar gerilemeye başlamaktadır. Yaşlıların bir kısmında yürüme zorluğu yaşanabilmekte, hareketlerde çabuk olamama, ayakları fazla kaldıramama durumları olabilmektedir. Bundan dolayı kimi katılımcılar ev, kaldırım, yol, cadde ve park gibi mekanların fiziksel özellikleri yaşlılar düşünülerek yapılması sosyal belediyeçilik gereğidir. Yerel yönetimler bu hizmetler sunarken “pozitif ayrımcılık yapılarak, yaşlıların özellikleri düşünülerek düzenlenmesi gerekmektedir.” (11, E, 41, HS, SHU). Bu doğrultuda, yerel yönetimler tarafından yapılan bazı hizmetlerin, yaşlıların kentte yaşadıkları dezavantajı durumların bir kısmını azaltmaya yönelik olduğu belirtilmektedir (03, K, 30, HS, SHU).

Öte yandan kentteki yaşlılara yönelik sosyal belediyeçilik hizmetleri sunulurken bazı ilkelerden bahsedilmektedir. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin yaptığı hizmetlerde, sosyal hizmet ilkelerine sadık kalmanın öneminden bahsedilmektedir. Öncelikle yaşlılar, kültürel özelliklerinden bağımsız olarak bu hizmetlerden eşit oranda

yararlanabilmelidirler. Ayrıca yapılan hizmetlerin siyaset üstü olması gerektiğine ve bireylerden, bireylerin siyasi görüşlerinden bağımsız bir sosyal politika olması gerekliliği vurgulanmaktadır:

“Belediyeler siyasi yapılar olmalarına rağmen vatandaşa biz sosyal hizmet götürürken siyaset göz etmiyoruz. Bizim için her birey aynıdır. Yaşlının siyasi görüşünün ya da yaşam tarzının önemi yoktur. Çünkü biz sosyal hizmet verirken kişinin bulunduğu yerden ön yargısız, ilkelere sadık kalarak hizmet vermekteyiz. Sosyal hizmet verilirken sosyal politikadan bahsediyorum, siyasi politikadan değil.” (07, K, 27, HS, Sosyolog).

Bu bağlamda katılımcıların bir kısmı sosyal belediyeçilik anlayışı içerisinde yapılan hizmetlerin bazı ilkelerden bahsetmektedirler. Bunlar; yapılan hizmetlerin bir *hak olduğu anlayışı, ayrımcılık oluşturmaması ve önyargısız bir biçimde gerçekleştirilmesi* gerekliliği şeklinde sıralanabilir. Sosyal belediyeçilikte, yerel yönetimlerin hizmetlerinin temel insani bir hak olduğu üzerinde durulmaktadır. Yapılan hizmetlerin, “iyilik” anlayışıyla yapılmasıyla bu hizmetlerde sürekliliğin oluşmayacağı/yerleşmeyeceği belirtilmektedir. Sosyal belediyeçilikte hizmetlerin yaş, cinsiyet, ırk, inanç ayrımı gözetilmeden yapılması, temelde insan onuruna yakışır yaşamın herkesçe hak edildiği anlayışına dayandırılmaktadır. Diğer taraftan yerel yönetimlerde sosyal politika olarak yürütülen sosyal destek hizmetleri yerel yönetimler açısından maliyetlerin yüksekliğinden pek de yapılmak istenmeyen hizmetlerdendir. Bu doğrultuda katılımcıların bazıları yerel yönetimlerin bu tür hizmetleri yaparken bir “maliyet hesabı” bu hizmetlerdeki yerel yönetimler arasında uygulama farklılıklarına neden olabilmektedir:

“Sosyal hizmet, insanlara kâr sağlayan değil aksine maliyetli bir şeydir. Sosyal hizmet, cebinizdeki parayı alır; bu yüzden yerel yönetimler bu tip şeylerde adımlarını atarken düşünerek atıyor. Çünkü bizim yaptığımız iş maliyetli, biz insana yatırım yapıyoruz; insana yatırım yaptığımız her şey de aslında yerelin cebinden çıkıyor. Bunu başka şekilde dönüşümü oluyor.” (10, K, 45, BA, Sosyolog)

Yine de yerel yönetimlerin yaşlıların aktivitelerini arttırabilmeleri için sosyal ve kültürel faaliyetleri arttırılmalıdır. Zira beden ve ruh sağlığı yerinde yaşlıları evlerinden daha fazla kamusal alanlara çıkarmak gerekmektedir. Öncelikle bunun için bireysel ve sosyal altyapının hazırlanmalıdır. Yanı sıra bireysel olarak yaşlılarda mantalite değişikliği gerekmektedir. Zira toplumsal anlamda yaşlıların süregiden

alışkanlıkları çerçevesinde, “belirli bir yaştan sonra bir kenara çekilirim”, düşüncesi yaygındır. Diğer taraftan ortalama yaşam sürelerinin giderek uzayacağı da hesaba katılarak yaşlıların sosyal yaşamda aktif olmaları için genel anlamda zihniyet değişimine ihtiyaç duyulmaktadır:

“O yüzden yurtdışından gelen yaşlılar Türkiye’nin her yerini geziyor; 80-85-90 yaşında yaşlılar danslar ediyor, bizim yaşlılar ölümü bekliyor. İlk önce yaşlıların mantalitelerinin değişmesi gerekiyor.” (11, E, 41, HS, SHU)

Bir başka deyişle aktif olmanın yaşlılar için bir bilinç düzeyinin önemine değinen yaşlı katılımcı, yaşlıların emeklilik sonrası işe yaramazlık hissinden kurtularak ve bir amaç doğrultusunda sosyal hayata katılma anlayışının yerleşmesinin gerekliliğini belirtmektedir: “İşten emekli oldum ama hayat devam ediyor.” (30, E, 68, G, Emekli) Bu bağlamda yaşlanınca köşeye çekilmenin doğru bir tercih olamadığı ve sosyal hayatın içerisinde kalmanın gerekliliğinin üzerinde durulmaktadır:

“Türkiye’de şöyle bir şey var: Yaşlandım, köşeye çekil; bu doğru değil fakat [bu] şartlarda öyle oluyor. [Yaşlıların] daha fazla topluma katılması için neler yapabiliriz? Biz de çok geride kalmış, biz de aslında, ‘Sen artık görevini yaptın, sen şimdi hadi şey bekle, ölüme bekle!’[anlayışı var.] Tam tersi[ne] biz onlardan nasıl katkı alırsınız, onlara ne verebiliriz onları tespit etmemiz lazım.” (20, E, 40, BA, Müdür)

Yerel yönetimlerde gönüllü çalışan 65 yaşında yaşlılığın ilk yıllarında erkek bir katılımcı bahsedilen düşüncüyü destekler şekilde, yaş ilerledikçe etraftaki kayıpların arttığını ancak yine insan olarak yaşamın devam ettiğini ifade etmektedir. Yaşamın kalan kısmını en iyi şekilde geçirmek gerektiği bilinciyle hareket etmenin hem bedenen hem de ruhsal olarak sağlıklı olmaya yardımcı olacağını belirtmektedir.

“Ben gelişmeleri sonuçları anlattım yaşama bakış açımı ifade ettim, benim yaşam felsefemde ben de nasıl olsa gideceğim, benim kalan ömrümde nasıl en tatlı şekilde değerlendiririm. Onu iyi şekilde devam ettirmem için benim de iyi olmam lazım hep psikolojik hem de fiziki olarak.” (28, E, 65, G, Emekli)

Burada katılımcı ayrıca analiz birimi aktivite kuramında yer alan yaşlılık döneminde bedensel ve ruhsal anlamda sağlıklı olma, olabildiğince aktif kalmaya bağlıdır (Achenbaum vd., 1996: 58), argümanı ile örtüşen ifadeler kullanmıştır. Diğer taraftan yaşlılık döneminde aktif olabilmeye bireysel engellerin başında, yaşlılıkla birlikte ortaya çıkan fiziksel gerilemeler gelmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların bazıları,

yaşlılık döneminde bireylerde birtakım gerilemelerin yanında, onların temel özelliklerinde değişim olmadığını vurgulamaktadırlar:

“Yaşlılık döneminde kişinin duyuşal yeteneklerindeki gerilemeden dolayı uyum sağlama kabiliyeti azalmaktadır. Ama onun haricinde kişi aynı kişi...” (20, E, 40, BA, Müdür)

Yaşlılık döneminde hareket kabiliyetinde bir miktar azalma yaşanabilmektedir ancak yine de o birey orta yaşlardaki özelliklerine sahip olduğundan istek ve beklentileri pek değişmemiştir. Yaşa bağılı olarak bazı duyuşal yetilerde yaşanan kayıplar aktif olmaya engel değildir. Öte yandan bu kayıplardan dolayı bazı yaşlılar bir miktar daha desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bundan dolayı yerel yönetimlerin bir kısım hizmetleri aracılığıyla yaşlılara destek olunmasıyla onların sosyal hayatta daha aktif ve üretken olabilecekleri belirtilmektedir (03, K, 30, HS, SHU).

Yanı sıra yaşlıların üretken olabilmeleri ve birikimlerinden yararlanma adına yerel yönetimlerce onların (varsa) bazı projeleri desteklenmelidir. Zira yerel yönetim sosyal hizmet müdürü katılımcı, bir grup emekli yaşlının yerel yönetimlere kendi projeleri bağlamında destek için başvurduklarını ve bu durumun pek sık karşılaşılan bir durum olmadığını belirtmektedir. Bu örnekte olduğu gibi, yaşlı ve ilgili aktif yaşlıların birikimlerinden yararlanabilmek gerekebilir. Zira yaşlıların zihinsel aktiviteleri işlevsel ve süreklilik göstermekte ve bu özellik toplumsal fayda potansiyeli taşımaktadır. Bu durum sosyal sorunların çözümünde yaşlıların daha fazla rol almalarında işlevsel olabilir:

“Emekli, 70 yaşlarında eski okul müdürleri, profesör ve Başbakanlık’tan emekli olmuş, dernek kuruculuğu yapmış ve yöneticiliğini yapıyor. Bu kişiler altı adet proje getirdiler. Bunlar arasında iftar organizasyonundan, çocuk eğitime kadar projeler getirmişler. Şehzadebaşı’na sahaflar çarşısı projesi gibi... Biz bazı konularda yardımcı olacağımızı söyledik... İlk defa böyle bir şey için karşılaştım, genelde emekliler torunlarına iş bakmak için geliyordu yanımıza, bu yaşlılar ilk defa projelerine destek için geldiler.” (16, E, 45, BA, Müdür)

Zira yaşlılık dönemi fiziksel gerilemelerin çokça yaşandığı bir dönem olmakla birlikte, deneyimlerin en fazla olduğu yaşam evresidir. Öte yandan yaşlıların kentsel alanlarda sosyal hayata katılmalarını sağlama ve böylece deneyimlerinden yararlanabilme adına onların desteğe ihtiyaç oldukları aşikardır. Yerel yönetimlerin

emeklilere ve yaşlılara yönelik mahalli düzeyde açtıkları, sosyal yaşam merkezleri yaşlıların aktif olmalarına sağladığı destekler önemli işlevler görmektedir. Bu merkezler yaşlıların sosyal yaşama dahil olmalarını kolaylaştırmakta ve onların yaşam doyumlarına katkı yapmaktadır.

4.7.2. Yerel Yönetimlerin Yaşlılar İçin Sosyal Mekân İnşası: Yaşlıları Evden Çıkarma Projesi

Kentte yaşamak sanatsal, kültürel ve spor aktivitelerine katılım fırsatları barındırmaktadır. Katılımcıların bazıları, yerel yönetimlerin yaşlı ve emeklilerin kullanabileceği sosyal ve kültürel mekânların olduğunu söylemektedirler. Bu bağlamda yerel yönetimler için sosyal yaşam evi benzeri mekanlar, yaşlılara özel sosyal organizasyonların merkezleri konumundadırlar. Yaşlıların günün belirli saatlerinde bu mekânlara gelerek dinlendiklerini çay ve kahve içtiklerini belirtmektedirler. Bu doğrultuda katılımcılardan bir bölümü bu merkezlerin amacının kentsel yaşamda evden çıkmakta zorlanan bir kısım yaşlıları evden çıkarmak olduğunu ifade ederek bu mekanların önemini ortaya koymaktadırlar:

“Burası sağlık ocağıydı. Zamanında muhtara buraya kütüphane kuralım dedim, kütüphaneden daha iyi oldu. Bu merkezin esası yaşlıları evden çıkarma projesidir.”
(27, K, 65, G, Emekli)

Zira günümüzde, kentte yaşayan ancak biyolojik gerilemelerinden ve sosyal kaygılarından dolayı evinden çıkamayan yaşlılar bulunmaktadır. Bu yaşlıların özellikle sosyal kaygılarını azaltmak ve gidilecek alternatif mekanlar açmak yerel yönetimlerin sorumlulukları arasında yer almaktadır. Katılımcıların bazıları, yerel yönetimlerin yaşlı sosyal yaşam merkezlerinde özellikle evlerinde yalnız yaşayan dışarı çıkamayan yaşlıların evlerinden çıkmalarına ve sosyalleşmelerine yardımcı olmayı amaçladıklarını belirtmektedirler (08, K, 34, HS, SHU). Yerel yönetimlerin mahalle düzeyinde giderek yaygınlaşan yaşlı sosyal yaşam evleri evinde yalnız ya da yaşlı eşiyile yaşayan yaşlıların evlerinden çıkmaları için alternatif mekanlar oluşturmaktadır. Böylece yalnız yaşayan yaşlılar evden dışarı çıkıp, rahatlama olanağına kavuşmaktadırlar.

“Yaşlı danışma ve dayanışma merkezi bünyesiyle yaşlıların psikolojik, sosyal ihtiyaçlarının karşılanması ve böylece yaşlıların daha fazla dışarıya çıkmaları hedeflenmektedir.” (10, K, 45, BA, Sosyolog)

Yerel yönetimlerin sosyal yaşam merkezinde gönüllü çalışan 65 yaşında erkek bir katılımcı, gençler genelde okulda ya da işte olduklarından çoğu kentte yaşayan yaşlının gün içerisinde evde televizyon başında yalnız vakit geçirdiklerini belirtmektedir. Yaşlı yaşam merkezleri sayesinde bu tarz yaşlılar gün içerisinde gelip faaliyetlerine katılabilecekleri mekanlara kavuşmuş olduklarını ifade etmektedirler:

“O insanlar evde tek başına kalıyorlar, gençler işinde gücünde ama o insanlar kalıyorlar, televizyonun başında zamanını geçiriyorlar. Şimdi o insan buraya gelince yeni arkadaşlar ediniyor, bir şeyler yapıyor, oyalanıyor. Sonuçta rahatlayarak evine gidiyor.” (28, E, 65, G, Emekli)

Literatürde, kentte yaşayan yaşlıların %85’den fazlasının sosyal yaşama katılımda engeli olmadığı belirtilmektedir (Otrar & Kurtkapan, 2015; Uluocak vd., 2013). Bu bağlamda yerel yönetimlerin sosyal yaşam merkezlerindeki pek çok hizmet, kentte yaşayan yaşlıların bu büyük kesimini oluşturan beden ve ruh sağlığı yerinde, aktif yaşlılardır.

“65 ve sağlıklı yaşlılara hizmet veriyoruz. Bakım personelimiz olmadığından bakım ihtiyaçlarını karşılayamıyoruz; tuvalet problemi, yemek yeme problemi olmaması gerekiyor. Alzheimer belirli seviyeye kadar alıyoruz. Demans olup ama ileri seviyede olmayanları alıyoruz. [Çünkü] kaçma vb. sorunlar yaşanabiliyor.” (03, K, 30, HS, SHU)

Yerel yönetimler yaşlı yaşam merkezleri aracılığıyla, özellikle sağlıklı ve aktif yaşlıların meşgul olabilecekleri faaliyetler düzenlemektedirler. Bu sosyalleşme faaliyetlerinin yaşlılar adına *meşguliyet terapisi* olacağı belirtilmektedir (20, E, 40, BA, Müdür). Bu terapiler, yaşlıların beden ve ruh sağlıklarına pozitif katkı sağlamaktadır. Bu arada katılımcılardan bir bölümü yaşlıların yaşama dahil olacak bu aktivitelerinin artırılmasının gerekliliğini belirtmektedirler.

Araştırma boyunca izlerini sürdüğümüz yaşlıların sosyal yaşama aktif katılmalarıyla ilgili olarak bir bilinç düzeyinin giderek geliştiğini söylemek gerekmektedir. Yaşlıların aktif olmalarında bireysel ve toplumsal yaşlılık algısının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu algının yanında yaşlının, işten emekli olmayla birlikte aktif

kalabilme adına çeşitli amaçlar edinmesi gerekmektedir. Yerel yönetimler açacakları belirli merkezler ve yapacakları çeşitli faaliyetlerle yaşlıların çeşitli amaçlar/hobiler geliştirmelerine yardımcı olabilirler. Yerel yönetimlerin yaşlı yaşam merkezlerinin diğer bir işlevi ise yaşlıların toplanabilecekleri farklı bir kamusal alan oluşturmalarıdır. Bu doğrultuda katılımcıların bazıları, yaşlıların özel ihtiyaçları gidermek için özel alana, kamusal ihtiyaçları gidermek için ise kamusal alana ihtiyaçlarını özenle vurgulamaktadırlar. Katılımcıların bazıları da yaşlılar için kendilerine özel alanları oluşturabilmelerinin önemine dikkat çekmektedirler. Hatta bu durumun bir kısım yaşlıların huzurevi benzeri kurumsal bakım yerlerini tercih etmeyişlerinin nedenleri arasında saymaktadırlar. Bu anlamda özel alan ihtiyacını evinde karşılayan yaşlının ayrıca kamusal alana da ihtiyacı bulunmaktadır. Yerel yönetimlerin yapacakları yaşlı sosyal yaşam merkezleri yaşlıların bu kamusal alan ihtiyaçları karşılamada işlevsel olacaktır. Yerel yönetimlerin bu merkezleri, yaşlıların arkadaşlarını, dostlarını, akrabalarını ağırladıkları, sevdikleriyle buluştukları mekanlardır. Ayrıca yaşlılar çay, kahve eşliğinde sohbet ihtiyaçlarını giderdikleri ve kamusal alan ihtiyacını da buralarda karşılayabilmektedirler. Yaşlılar oluşturulan bu kamusal alanlarda kendilerini temsil edebilme imkânına kavuşmaktadırlar:

“Evde olmak da yaşlılar için değerli bir şey aslında; eve kapanmaktan bahsetmiyorum... Evde vaktini geçirebilmek, kendi kişisel alanını yaratıyor olabilmek önemli bir şey. O yüzden huzurevine gitmek istemiyorlar. Yaşlılar güvende olmak istiyorsun, dışarı da çıkmak istiyorsun, evde de olmak istiyorsun; bu anlamda evde olmak değerlidir. Bunu da, kamusal alanı da yaratmak lazımdır. Bu kamusal alanı da kendini temsil ediyorlar. Özel alanda yine özel ihtiyaçlarını karşılıyor. Ondan sonra kamusal olarak farklı ihtiyaçlarını karşılıyor.” (02, E, 32, HS, SHU)

Kentte yaşayan yaşlıların, yaşam alanlarında özel alan-kamusal alan ihtiyaçlarının karşılanması onların yerinde yaşlanmayı daha fazla tercih etmelerine yardımcı olabilir. Zira yalnızlıktan kurtulma amacıyla bir kısım yaşlıların kurumsal bakımı tercih ettikleri bilinmektedir. Kamusal mekanlar onların sosyal birliktelik ihtiyaçlarını nispeten giderebilmektedir. Bu kamusal alanlar arasında yerel yönetim parkları, çay bahçeleri, toplanma alanları ve araştırmada çokça üzerinde durulan yaşlı sosyal yaşam merkezleri gelmektedir. Yaşlıların gerek kendi ayrı evlerinde ya da çocuklarıyla müşterek kullandıkları evlerde kendi özel alanını kurmaları onların

önemli ihtiyaçlarındandır. Öte yandan yaşlıların akrabalarını, misafirlerini, ağırlayabildikleri, sohbet edebildikleri, kısaca “sosyalleşebildikleri” kamusal alanlara ihtiyaçları da en az özel alan ihtiyaçları kadar önemlidir. Bu anlamda yerel yönetimler ilgili tesisleri kurarak yaşlıların kamusal alan ihtiyaçlarına destek ve yardımcı olabilmektedir.

4.7.2.1. Sosyal Yaşam Evlerinin Amaçları: “Hasta değiller, buraya sosyalleşmek için geliyorlar.”

Yerel yönetimler, yaşlıların haftanın belirli zamanların gelip toplanacakları kamusal mekânlar oluşturmaktadırlar. Bu tesisler çeşitli adlar altında açılmaktadır; kimi zaman “yaşam evi”, kimi zaman da “emekli kahvesi”, “emekli lokali” adlarını almaktadırlar. Bu merkezlerin birinde hizmet veren katılımcı, bu yaşam merkezlerini kullanan yaşlıları tanımlarken merkezlerin kullanım amacını özetlemektedirler. Zira bu merkezleri kullanan yaşlıların hasta olmadıklarını, o merkezleri sosyalleşmek için kullandıklarını belirtmektedir (05, K, 28, HS, Psikolog). Bu anlamda bu merkezlerin önemi yaşlıların kendi aralarında sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılamaya dönük mekân ve hizmet alternatifleri oluşturmaktır. Yaşam merkezlerinde yaşlılar kendi akranlarıyla bir araya gelip çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetler yapabilme olanağına kavuşmaktadırlar. Şöyle ki sosyal yaşam merkezinin kuruluşunu açıklayan yerel yönetim yöneticisi katılımcı bu merkezde yaşlıların çay, kahve içtikleri, sohbet ettikleri, gazete okudukları, televizyon izleyebildikleri bir merkeze kavuştuklarını belirtmektedirler.

“Sosyal tesisimiz var, orada çay ücretsiz, yaşlılar televizyon izliyor, gazete okuyorlar. Belediye olarak yaşlıların her türlü kültürel faaliyetlerini yapabilecekleri şekilde orayı donattık.” (13, E, 45, BA, Müdür)

Öte yandan sosyal yaşam merkezleri kentte yalnız yaşamak zorunda kalan yaşlılara günün belirli zaman dilimlerini değerlendirme adına fırsatlar sunmaktadır. Bu anlamda yerel yönetimlerin bu merkezlerinin en önemli faydaları arasında, yaşlıların gündüzleri evlerinin dışında sosyal hayatın içerisinde olabildikleri bir mekân olması gösterilmektedirler (11, E, 41, HS, SHU). Bu merkezlerinin kentte yaşayan yaşlıların

sosyalleşmelerine olan katkısının yanında aile içi ilişkilere olumlu etkisinden de bahsedilmektedir. Zira emeklilik sonrası evde çokça vakit geçirdiği zaman eşler arasında iletişim çatışmaları yaşanabilmektedir. Erkek emekliler bu yaşam merkezlerinde gündüzleri vakit geçirince bu tür çatışmaların da önüne geçilmekte veya azaltılmaktadır:

“Evde benim yaşımdaki neredeyse boşanan adamlarda çok, yani bakıyorsun ayrılmış. Neden? Kadın evde kimseyi istemiyor. Adamın dışarda yapacak bir şeyi yoksa ve evde oturmakta inat ediyorsa iletişim çatışması çıkıyor...” (30, E, 68, G, Emekli)

Bu durum ayrıca yaşlının kentte aile ilişkilerindeki olumsuzluklara gönderme yapmaktadır. Öte yandan yerel yönetimlerin yaşlı yaşam merkezlerinin diğer hedefleri olarak, katılımcıların bazıları, yaşam merkezleriyle insanların kentsel ortamda tanışıklıklarını artırmak ve yaşlıların mahalle kültürüne sahip çıkmaları amaçlandığı belirtilmektedirler:

“Asıl amaç ve istenilen de bu sosyal dayanışmayı, tanışıklığı, dostluğu, akrabalığı, mahalle kültürünü bu yaş grubundaki insanlarımız çok net olarak yerine getirmektedirler.” (09, E, 57, BA, Müdür)

“Aynı apartmanda oturuyorlar birbirlerinden haberleri yok ama aynı gönüllü evinde tanışıyorlar; şimdi aynı zamanda sosyal tanışıklığı sağlamak açısından çok önemli bir şey.” (09, E, 57, BA, Müdür)

Öte yandan yerel yönetimlerin yaşlı yaşam merkezlerinin bazı sosyal işlevleri de bulunmaktadır. Katılımcıların bir kısmı farklı siyasi görüşlerden yaşlı insanların sosyal yaşam evi sayesinde kaynaştıklarını belirtmektedir. Sorumlu katılımcı yaşlı insanlar arasındaki birtakım anlaşmazlıkları yatıştırırken onların topluma örnek olma misyonu yüklediğini belirtmektedir (14, K, 60, BA, Emekli) Ayrıca bu merkezlerin yaşlılarla yerel yönetimler arasında aracılık ve köprü kurma işlevinden söz edilmektedir. Yaşlı yaşam merkezine gelen yaşlıların talep istek ve ihtiyaçlarını merkezde sorumlular tarafından yerel yönetimlerin ilgili birimlerine iletilerek ihtiyaçlarını karşılandığını belirtmektedirler:

“[Yaşlı merkezleri] mahalleyle belediyeler arasında köprü oluyorlar; mahallelinin [yaşlıların], taleplerini belediyeye belediye başkanının projelerini mahalleliye anlatabilme fırsatı oluşturuyor.” (09, E, 57, BA, Müdür)

Zira yaşlılar kimi zaman kamusal talepleri için ilgili birimlerle iletişim kurmakta zorlanabilmektedirler. Bu tarz aracı kurum ve bireyler bu zorluğun üstesinden gelmede yardımcı olabilmektedirler. Ayrıca yerel yönetimlerin yaşlı yaşam merkezleri, yaşlıların çeşitli kültürel faaliyetleri yapabilecekleri şekilde donatıldığı da vurgulanmaktadır. Yerel yönetimlerin yaşlıların bir araya gelerek kültürel etkinlikler yapıp aktif kalabilecekleri mekânlar açıldığı belirtilmektedir. Bu anlamda bu merkezlerin önemli amaçlarından birisi yaşlıları kentsel sosyal yaşamda daha fazla aktif kılabilmek denilebilir. Bu amaç doğrultusunda, yerel yönetimlerin yaşlı yaşam evleri yaşlıları sosyal anlamda destekleyerek onların sosyalleşebilmeleri adına alternatifler üretmektir:

“Biz 65 yaş üzeri bireylere hizmet verirken amacımız daha çok yaşlı bireyleri sosyal anlamda desteklemek, çeşitli faaliyetlerle onları aktif duruma getirmek... Kültürel faaliyetlerle, sosyal faaliyetlerle sosyalleşmesini sağlamak diyebilirim aslında..” (03, K, 30, HS, SHU)

Örneğin katılımcıların bazıları, sosyal yaşam merkezlerindeki sanatsal faaliyetler aracılığıyla ileri yaşta olup da evde çık(a)mayanların sosyal hayata katılmalarına, yeni arkadaşlıklar kurmalarına yardımcı olduğunu belirtmektedirler. Bu tanışıklıklar ayrıca torunlarının evlenmelerine varan ilişkilerin geliştirilmesine yol açabilmektedir.

“Bir teyzemiz var, 90 yaşlarında, bir hastalığı yok; hatta çok güzel yürüyor ama evden çıkmıyor. Yani biraz içine kapanmıştı; bir iki defa getirdik buraya. Ondan sonra her Cuma Türk sanat koromuz için süslenerek, kendine özel bakım yaparak, giyinerek gelmeye başladı. Arkadaş ve çevre edindi. İnsanlarla görüşmeye başladı.” (08, K, 34, HS, SHU)

Diğer taraftan bu mekanlar, ileri yaşta yalnızlaşan yaşlıların temel ihtiyaçları arasında yer alan yeni arkadaşlıklar geliştirme ve insanlarla etkileşim ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Örneğin yerel yönetimlerde gönüllü yaşlı katılımcı, yaşlılıkla birlikte katıldığı aktivitelerle yeni arkadaşlıklar ve dostluklar kurduğunu belirtmektedir (28, E, 65, G, Emekli). Yaşlılar kentsel yaşamda pozisyon kayıpları yaşamakta ve aile ilişkilerde de zayıflamayla birlikte yaşlılar farklı arkadaşlıklarına ihtiyaç duymaktadırlar. Bunları telafi etme ve yeni ilişkiler geliştirme adına yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik yaşam merkezleri önemli olmaktadır.

4.7.2.2. “Belediye Sosyal Tesislerinde Arkadaşlıklarını Devam Ettirerek Aktifliğe Katkı Sağlamaktadır.”

Kentte yaşayan yaşlılar yerel yönetimlerin sosyal tesislerine gelerek yeni arkadaşlıklar kurmaktadır. Metropollerde bu tarz mekanlar insanların daha fazla karşılaşma alanları olmaktadır. Ayrıca bu merkezler aracılığıyla yeni tanışıklıklar yaşlıların sosyal çevrelerinin gelişmesine katkı sağlamaktadır (05, K, 28, HS, Psikolog). Böylece yerel yönetimlerin yaşlı yaşam merkezleri aracılığıyla yaşlıların sosyal ilişkilerine ve aktif kalmalarına katkı sağlanmaktadır:

“Buraya [yaşlı yaşam evine] çevre apartmanlardan geldikleri için komşuluk ilişkileri var, arkadaşlıklarını devam ettirmektedir. İlişkiler var ya tanıdığıyla birlikte gelip kayıt oluyor ya da burada tanışıyorlar. Burada arkadaş edindiler. Aynı apartmanda oturup, birbirlerini çok tanımadıklarına, burada tanıştıklarına çok şahit oluyoruz.” (08, K, 34, HS, SHU).

Hatta katılımcıların bazılarına göre yaşam merkezlerinde yaşlılar dostluk ve arkadaşlıktan öte ileri ilişkiler geliştirebilmektedirler. Örneğin yaşam merkezi sorumlusu kimi yaşlılar tarafından aile bireyi gibi görülmeye başlandığını belirtmektedir:

“Kendi aralarında güzel dostluklar kurdular. Yaşlıların bazıısı beni kız kardeşi, ablası, evladı gibi görmektedirler. Bir gün mekâna uğramasam, ikinci gün geldiğimde kıyametler kopuyor kızım neredeydin diye.” (14, K, 60, BA, Emekli)

Ayrıca katılımcıların bir bölümü yaşlı yaşam merkezlerinde yaşlı ve emeklilerin bir araya gelip birbirlerinin sağlık ve diğer olası sorunlarını takip edebildiklerini belirtmektedirler (11, E, 41, HS, SHU). Sosyal yaşam merkezi ve benzeri alanların yaşlıların psikolojik olarak kendilerini huzurlu ve rahat hissetmelerine yardımcı olmaktadır. Yaşlılar yerel yönetimlerin bu merkezleri veya diğer çeşitli birimlerinde gönüllü görev almaları da onlarda işe yararlılık duygusunu geliştirmektedir. Örneğin katılımcılardan birisi yerel yönetimlerin okuma yazma kursunda gönüllü çalışan 85 yaşlının bu tarz faaliyetlerde sosyal sorumluluk aldığını ve bunun onu rahatlattığını belirtmektedir.

Yerel yönetimlerin yaşlı yaşam merkezleri belki bütün yaşlıların ihtiyaçlarını karşılayamayabilir ancak alternatif sosyalleşme olanakları üretebilmektedir. Yaşlı insanların beklenti ve isteklerinin çeşitlilik gösterdiği düşünüldüğünde yerel yönetimlerin bu merkezlerdeki etkinliklerle çeşitli sosyalleşme alternatifleri oluşturabilmesi önemlidir. Zira bu tarz mekânlarda yaşlıların sosyal yaşamda aktif olabilme seçeneklerini çoğaltmaktadır. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin yaşlı yaşam merkezini kullanan yaşlı katılımcı, bu merkezlerin yaşlıların sosyal yaşamla kaynaşmasının önünü açacak önemli bir hizmet olduğunu belirtmektedir. Bundan dolayı bu tarz mekânların yaşlı nüfusun fazla olduğu mahallelerde yaygınlaştırılmasının gerekliliğine dikkat çekmektedir (29, E, 68, G, Emekli). Bu anlamda yaşlıların yerel yönetimlerden lokal tarzı mekanların merkezi mahallelerde açılmasını istedikleri belirtilmektedir:

“Yaşlılarımızdan ‘Bize bir lokal aç başkan!’ diye yoğun taleplerimiz vardı. Yaşlılar biz hep ya cami avlusunda oturuyoruz ya da parklarda oturuyoruz.” (14, K, 60, BA, Emekli)

Bu anlamda kamu kuruluşlarının daha fazla sorumluluk alması gerektiğinin altını çizilmekte ve yerel yönetimlere ayrıca görev düştüğü belirtilmektedir (29, E, 68, G, Emekli). Zira kentte pozisyon kaybı yaşayan yaşlıların sosyal, kültürel faaliyetlerle sosyal yaşama katılımlarına katkısı bağlamında bu tarz merkezler önemli işlevlere sahiptirler. Diğer taraftan bu merkezler çok az ilçede bulunmakla birlikte giderek yaygınlaşma eğilimindedirler. Hatta katılımcıların bazıları, ilçelerinde yaşayan yaşlıların toplanıp sosyalleşecekleri sosyal yaşam merkezi projelerinin olduğunu belirtmektedirler. Proje aşamasındaki bu merkezde yaşlılar servisle evlerinden alınıp bırakılacaklar. Bu merkezde yemek, çay, kahve ikramı olacak ve bazı hafif spor yapmalarına olanak sağlanacak ve çeşitli kurslarda düzenlenecektir (18, K, 40, HS, Halkla İlişkiler).

4.7.3. “Aktif Olma, İşe Yarıyorum Hissi Oluşturmaktadır.”

Her yaş grubunda olduğu gibi yaşlılık döneminde de kendisi ve sosyal çevresi için anlamlı bazı faaliyetlerde bulunma yaşlıların sosyal tatmin düzeyini arttırmaktadır.

Yapılan bu aktivitelerin sağladığı sosyal fayda bireylere psikolojik doyum vermektedir. Örneğin yerel yönetimlerde sosyal hizmet uzmanı katılımcı, sosyal yaşam evinin faaliyetlerinden olan kurs eğitiminin kendisi ve oradan üretilenlerin satılıp, yardım kuruluşuna bağışlanması yaşlılarda işe yararlılık hissi doğurduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu his aktivite kuramında yer alan yaşlı bireyler ürettikçe yaşam doyumları artar argümanı ile örtüşmektedir:

“Popüler bir organizasyon grubu bize [yaşam merkezi] gönüllü eğitmen desteği verdiler; yaşlılarımız keçe yaptı, cüzdan ve gözlük kabı ürettiler. Hem ürettiler, aynı zamanda üretirken de öğrendiler. Orada kalmayarak, emeği tasarladıkları ürünleri satarak kanserli çocuklara bağışladılar. Bu önemli bir durumdur. Bu yaşlılık döneminde bir işe yaramıyorum hissi, işe yaramak, bir yerlere etki etmek, bunu yaptıklarındaki çıktılar; gerçekten bizi çok memnun etti, hakikaten çok motive oldular...” (02, E, 32, HS, SHU)

Yukarıda bahsedilen etkinlikle birlikte yerel yönetimler yaşlıların toplum yararına çeşitli mal ve hizmetler üretmelerine aracılık yaptığı belirtilmektedir:

“Bu katılımcı bir süreçti. Bunları biz dizayn pozisyonundaydık ama o katılımı da sağladık. [Yaşlılara], ‘Ne yapmak istersiniz peki?’, ‘Bunu sosyal faydaya dönüştürelim mi ne dersiniz?’; bunlar tartışmaya açıldı, konuşuldu, katılımcı süreç işletildi. Burada oldukları anda burada paydaşları ile birlikte hem kendi gündemlerini konuşuyorlar hem de bir şeyler üretmeye vesile oluyor burası.” (02, E, 32, HS, SHU)

Yerel yönetim sosyal yaşam merkezindeki bu ekonomik faaliyetin hem topluma hem de yaşlı bireylerin kendilerine dönük boyutları bulunmaktadır. Bireysel anlamda bu etkinlikle yaşlıların işe yarıyor olma hissini yaşamalarıyla birlikte, gençlerle ve arkadaşlarıyla birlikte bir şeyler yapabilme duygusu yaşamaktadırlar. Diğer taraftan bu merkezler sayesinde toplumun önemli bir kesimini oluşturan bu yaşlıların sosyal problemleri çözme adına katkı sağlayabilme imkanına kavuşulmaktadır. Bu durumun toplumsal açıdan da bir karşılığının olduğunu kaydetmek gerekmektedir.

Öte yandan demografik dönüşüm kuramına göre giderek daha fazla insan yaşlı kategorisinde yer alacağı varsayılmaktadır. Bu dönüşümün ortaya çıkaracağı toplumsal maliyetin minimuma indirilmesi açısından, emeklilik yaşının giderek yukarılara çekilmesi ve ileri yaşlarda daha fazla gönüllü aktivitelere katılımı destekleyici politikalara önem verilmektedir. Bu bağlamda yaşlı bireylerin toplumsal duyarlılıkları motive edilebilmelidir. Ayrıca yaşlıların bu aktif ve üretkenlikleri

sayesinde onlar gençlere daha az bağımlı olabilir ve ailelerin genç üyelerine yaşlılar adına daha az sorumluluklar düşebilir. Örneğin sağlığı elverişli ileri yaştakilerin araba kullanmasını teşvik etmek, onları gençlere daha az bağımlı kılacaktır. Bu durum da orta yaşlardaki bireylerinin yapması gereken diğer sorumlulukları daha rahat yapabilmelerine imkân sağlayabilir. Bundan dolayı yaşlı topluma geçiş aşamasında olan ülkemizde kent yaşamındaki insanları daha fazla aktif ve dinamik olmaları adına sosyal politikalar üretilmelidir. Bu bağlamda yerel yönetimler yaşlılara sabah sporlarıyla onların daha dinamik olmalarına katkı sağlayabilir. Ayrıca yaşlıların toplanacağı ve sohbet edecekleri sosyal mekânlar üreterek de onların sosyal yaşama aktif katılımlarında etkin olabilirler.

Ancak yine de yaşlılıkta aktif olabilme ve üretkenlik cinsiyet değişkeninden bağımsız değildir. Örneğin görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanı katılımcı, sosyal yaşam merkezini kullanan yaşlı kadınların bir şeyler üretmekten yana olduklarını ancak erkek kullanıcıların daha çok sohbet ve muhabbet etmeyi tercih ettiklerini, özellikle siyasi konularda “kafa yorduklarını” söylemektedir (05, K, 28, HS, Psikolog)

“Bu merkezi kullananlar çoğunlukla kadınlar. Kadın ve erkeklerin istekleri farklı oluyor. Kadın yaşlılarda bir şeyler üretelim fikri hâkim iken; yaşlı erkek kullanıcılar ise bütün gün oturalım siyasetten konuşalım, fikir üretelim anlayışı hâkim...” (03, K, 30, HS, SHU).

Bu bağlamda yerel yönetimlerin bazı sosyal yaşam merkezlerinde yaşlılar sosyal faydaya dönük üretimler yapabilmektedirler. Özellikle yaşlı kadınların bu anlamda yaşlı erkeklere göre daha arzulu ve üretken oldukları söylenmektedir. Bunun nedenleri arasında kadınların daha fedakâr, yardımsever ve toplumsal problemlere karşı daha duyarlı oldukları söylenebilir. Diğer taraftan erkeklerin sürekli yaptıklarının karşılığını alma alışkanlıkları ve kendilerini emekliliğe konsantre etmelerinin bu duruma etkisi göz ardı edilmemelidir. Ayrıca yaşlı erkeklerde “Emekli oldum, şimdiye kadar işimi yaptım, hizmet ettim; şimdi hizmet alma zamanına geldi,” düşüncesi baskın olabilmektedir.

Aynı ilçe sınırları içerisinde yer alan iki farklı yaşlı yaşam merkezindeki yaşlı misafirlerin cinsiyet ve günlük aktivite çeşitleri üzerinden çeşitli farklar gözlemlenmektedir. Birinci merkezde yaşlı kadın kullanıcılar ağırlıklıdır ve yaş ortalaması diğer merkezdekilerden yaklaşık beş yaş daha fazla ve çoğunlukla yalnız yaşamaktadırlar. Buna rağmen yaşlı kadın kullanıcıların ağırlıkta olduğu birinci merkezdekilerin toplumsal faydaya dönük daha aktif oldukları belirtilmiştir. Zira sosyal yaşam evindeki kadın kullanıcılar “üretme ve faydalı olma adına neler yapılabilir?” diye katılımlı süreçte bir şeyler planlayıp organize olabilmektedir:

“Burada daha fazla aktivite yapabiliyoruz çünkü buradaki insanlar bunu yapmak istiyorlar; gezelim, dolaşalım, bir şeyler üretelim, bir faydamız olsun, ne yapabiliriz [diye düşünüyorlar]. Biz sürekli bunu üzerinde düşünüyoruz, bunu yaşlılarla beraber düşünüyoruz, bize bir fikir sunuyorlar, biz de kendi fikrimizi sunuyoruz. Ortada birleşip ne yapabiliriz ortaya çıkıyor. Kitap mı toptasak [dedik aramızda mesela...] Bir şeyler örelim, soğuk havalarda hepsi çok güzel hala örgü örüyor. Şey yapalım dedik, siz örgü örün, sokakta yaşayan Suriyeliler, evsizler var vb. Örün öğretildiğiniz kadar; bir de başkalarının eşyalarını da bulup birleştirip bunları sokakta yaşayanlara bağışlayalım... Karşılıklı fikir alışverişle ortaya çıktı; atkı, bere örüldü, gençlerde çalışmaya yapıldı ve bir derneğe bağışlandı...” (03, K, 30, HS, SHU)

Diğer merkezdeki yaşlı kullanıcıların yaşları daha küçük ve çoğunluğu evli erkek katılımcılardır ve bu tarz bir şeyler üretelim fikrine sıcak bakmamaktadırlar. Merkezi kullanan erkek yaşlılar daha çok “siyasi” konularda sohbet etmeyi, gazete okuyup yorum yapmayı, belirli konuları tartışmayı tercih etmektedirler. Bu durumun nedenleri arasında, bu merkezi kullanan yaşlıların neredeyse tamamının emeklilik öncesi yönetici vasfına sahip olmaları ve orta yaşlarda da üretici emek pozisyonunda olmamaları gösterilebilir. Diğer taraftan gönüllü evindeki 85 yaşındaki bir erkek gönüllünün lavaboları dâhi temizleyebilmesinde, onun orta yaşlarda benzer işleri yapmasının etkisi bulunmaktadır. Zira bu birey emekli olmadan önce köylerde sınıf öğretmenliği yaparken kimi zaman benzer işler yapmıştır. Bu durum yaşlanma sosyolojisindeki süreklilik kuramında belirtilen, orta yaşlarda yapılagelen faaliyetlerin büyük bölümü farklı düzeylerde yaşlılıkta da devam ettirildiği argümanı ile örtüşmektedir.

Diğer taraftan görüşme yapılan aktif yaşlı katılımcı, gençliğinden beri fotoğraf merakı olduğunu, her fırsatta fotoğraf çektiğini belirtmektedir. Şimdilerde çekmiş

olduğu fotoğrafları sergilemek istediğini ancak bunun maliyetini kendi bütçesinden karşılayamayacağını, bu konuda ilgili kurumların ya da belki de yerel yönetimlerin kendisine destek olabileceğini söylemektedir:

“Sergilemek istiyorum ama nerede sergileyeceğim düşünüyorum, bunların [resimlerin] büyütülmesi maliyeti bulunmaktadır. Emekli halinde nerede sergileyeceksin, belediyenin yerleri var, bunlara kolaylık getirsinler, baksınlar; sergiye değer bulduklarını maliyeti üstlenip sergilesinler.” (30, E, 68, G, Emekli)

Özellikle çeşitli organizasyonlarla yaşlılar arasındaki bu tarz farklı yetenekler tespit edilerek bu durum özendirilebilir. Zira burada atılacak olumlu bir adım yaşlıların yaşam doyumlarına katkı yapabilir. Ayrıca söz konusu katılımcı gençlik döneminde edinilmiş fotoğrafçılık bilgisi ya da hobisi ileri yaşta da devam ettiğini belirtmektedir. Bu durum analiz birimi süreklilik kuramının temel argümanı, İnsanların orta yaşlarda kazandıkları beceriler onların yaşlılık döneminde aktif olmalarında da etkilidir (R. Atchley C., 1999: 99) bulgusuyla örtüşmektedir.

Yaşlıların sosyal ve ekonomik anlamda üretken olabilecekleri sosyal projelere örnek bir uygulamaya araştırmada rastlanıldı. Ancak bu örnek proje daha çok tüm yaş grubundaki kadınların üretime katılım etkinliğidir. Şöyle ki yerel yönetimlerde Sosyal İşler Müdürü katılımcı, kendi kumlarındaki kadınların üretkenliğini arttırmaya yönelik faaliyetten bahsetmiştir. Burada yaş ayrımı olmadığını ancak yaşlı kadınların da bu projenin bir parçası olduğunu söylemiştir:

“Evde oturan bayanlarımızın yararlandığı bir birim, yaşlı bayanlarımız[ın]da [yaralandığı bir birimimiz] var çünkü zaman zaman ziyaret ediyoruz, *Kadın Eli Üretim Projemiz*, pazar yeri üretim projemiz.... Evde ürettikleri el emeği ürünlerini, babaannelerimiz bize dokurdu, işte çorap, kazak, atkı, bere, işte el emeği olmak üzere boncuk, takı falan; bunları bize teslim ediyorlar bize, biz bunları fiyatlandırıyoruz, onların adına satıyoruz. Dükkanımızda hiçbir ücret almıyoruz, aldığımız ücretleri bu insanlara geri veriyoruz. Pazar yerlerini kuruyoruz, 3 tane pazar çıkıyorlar, tezgâhlarını, her şeylerini kuruyoruz. Onlar ürünlerini getirip satışlarını yapıyor. Özellikle bayanlara yönelik bir sosyal projemizdir.” (13, E, 45, BA, Müdür)

Bu tarz hizmetler özellikle 60 yaş üstü olup ta üretkenliğini kaybetmemiş bireylerin ekonomik katkıları adına motive edici olabilir. Zira üretim ekonomisinin önemli bir kısmını oluşturan pazarlama yaşlılar için oldukça zordur. Bu tarz projeler yaşlıların ürünlerini müşteriyle buluşturma adına ve böylece onların aktif katılmalarına

yardımcı olabilecek bir uygulamadır. Bu proje gibi ekonomik getirisi olan projelerin yanında, sağlık durumları yerinde olan yaşlıların gönüllü çalışmalarda aktif rol almaları da önemlidir. Yerel yönetimlerde gönüllü eğitmenlik yapan 65 yaşındaki kadın bir katılımcı, yaşlılar için gönüllülük eksenli formel olamayan görevlerin daha uygun olacağını belirtmektedirler. Bu şekilde yaşlılar daha az sorumluluk gerektiren bir uğraş alanında faaliyet göstermiş olacaklardır. Bu anlamda yaşlıların biyolojik durumlarına gönüllü işlerin daha uygun olduğu söylenebilir. Aynı zamanda gönüllü çalışmalar ekonomik doyuma ulaşmış bireylerin sosyal doyumlarına katkı sağlamaktadır:

“Yaşlıları evden çıkarma projesi, özetle bu ben burada ne yapabilirim [projesidir]. Ben seramik kursu da alıyorum, burada çok amaçlı salon açıldı, bana dediler sen gönüllü çalışma, bunun bir karşılığı olmalı; ben dedim yok, formel görev bitti, şimdi formel olamayan bir görev [var], eğer bura olmasaydı da ben kendime uğraşacak bir şeyler bulabilirdim bir şekilde...” (27, K, 65, G, Emekli)

Bütün bunlardan hareketle yaşlılarda “emeklilikle birlikte artık iş yapılmaz” bilincinin kırılıp onun yerine ücreti ya da gönüllü faaliyetlerde bulunmalarının önemli olduğuna dair bilinç kazanılmasının gereklidir. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin bazı çalışmalarla yaşlıların sosyal sorumluluk projelerinde gönüllü çalışabilmelerinin önünün açılmasının bireysel ve toplumsal faydaları bulunmaktadır.

4.7.4. Aktif Yaşlı Olma Taktiği Olarak Gönüllü Organizasyonlarında Yer Almak

Yaşlılar için gönüllü olarak çalışma, birçok açıdan ücretli çalışmaktan avantajlı olabilmektedirler. Gönüllü çalışmada toplumsal fayda esas alınmakta, ancak sorumluluk gerektirme durumu ücretli işlerden görece daha az olmaktadır. Bir bakıma bu türden bir çalışma, zaman ve mekânda esneklik imkânı sağladığından tecrübesi olup süreklilik sorunu olabilen ama yine de üretkenliği devam eden aktif yaşlıların toplumsal alanda artı değer üretebilmelerine olanak sağlamaktadır. Ayrıca gönüllülük yaşlılarda ruhsal doyum sağlamaktadır. Bu bağlamda yaşlıların gönüllü faaliyetlere katılımlarını arttırmak adına onların üye olabilecekleri dernek ve kulüpleri yaygınlaştırılması gerekebilir.

Bazı yerel yönetimlerdeki gönüllü evleri tüm yaş grubundan vatandaşlara açırken bu mekânlar zamanla yaşlıların daha ağırlıklı olarak kullanıldıkları belirtilmektedirler. Öte yandan kentlerde yaşayan bu yaşlıların gönüllülük faaliyetlerine katılımı onların sosyoekonomik düzeylerinden de etkilenmektedir. Katılımcıların bir kısmı ekonomik düzeyi iyi olanlar ile kadınların yaşlılıkta gönüllü faaliyetlere daha çok katıldıklarını ve böylece yaşlılıkta aktif olduklarını vurgulamaktadır. Ayrıca orta yaşlarda spor yapmış, kültürel etkinliklere katılmış yaşlıların ileri yaşlarda daha fazla gönüllü faaliyetlere katılarak aktif olduklarını belirtmektedirler:

“Gönüllü evlerine üye olmak isteyen, katkı sunmak isteyen kişilerin 65+ üstü olduğu, ekonomik durumlarının görece daha iyi kişilerden oluşmaktadır. Özellikle kadınların vakti var, emekli olmuş ya da hep ev hanımı olmuş ama gündelik hayatı aktif yaşamış, spor yapmış ve kültürel etkinliklere katılmış kişilerin yaşlılıkta gönüllü evlerinde vakit geçirdiklerini gördük, onlar orada çeşitli hobi kurslarına katılıyorlar.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

Yerel yönetimlerin gönüllü faaliyetlerine katılan yaşlıları “aktif yaşlılar olarak kategorileştirdikleri” belirtilmektedir. Bu yaşlılar yerel sorunları diğer yaşlılara göre daha fazla tartışabilmekte ve çözümler üretebilmektedirler. Mahallenin ihtiyaçlarını konuştuklarını, çeşitli kurslar açılması için girişimlerde bulunduklarını, bazen de ihtiyaç sahipleri için bazı bağış organizasyonunda bulunduklarını ifade etmektedir.

“[Gönüllü yaşlılar] mahallede ne ihtiyaç varsa kendi içlerinde konuşuyorlar. Gönüllü yaşlı üyeler birlikte kararlar alabiliyor, kurs ve etkinlik talepleri olabiliyor. Mesela onlardan resim kursu açılma talebi geldi ve belediye o kursu açtı. Ayrıca organize olup para toparlayıp tekerlekli sandalye alıp, bağış yapıyorlar. Bu yüzden biz onları daha çok aktif yaşlı kategorisinde görüyoruz.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

Bu doğrultuda kimi yaşlılar bazı faaliyetlere gönüllü katılarak, sosyal sorumluluk üstlenerek sosyal yaşamın içerisinde daha aktif olabilmektedirler. Örneğin katılımcıların birisi yaşlı gönüllülerin yaptığı faaliyetlerden ve bu etkinliklerin yaşlılara yansımından bahsetmektedir. Şöyle ki bir grup yaşlı gönüllü, evlenecek çiftlerin Akdeniz Anemisi hakkında bilinçlendirilmeleri için yerel yönetimlerin evlendirme dairesinin önüne stant açtıklarını belirtmiştir. Böylece bu yaşlılar söz konusu faaliyetle toplumda, sosyal anlamda birer aktör olabilmenin olanaklarını aramaktadırlar:

“Aktif yaş alanlar, evlenme dairesinin önünde evlenen çiftleri uyarma adına stant açtılar. Akdeniz anemisi kontrolü yapın lütfen diyerek, evlenecek çiftleri nazikçe uyardılar.” (09, E, 57, BA, Müdür)

Ayrıca yaşlılar kendi deneyimlerini aktarma çerçevesinde yerel yönetimlerin çeşitli yetişkin eğitimleri kurslarında gönüllü eğitmen olabiliyorlar. Bazen de bu kursların temizlik ve diğer ihtiyaçlarını karşılamada gönüllü çalışabilmektedirler:

“Yetişkin eğitimleri zordur. 70-75 yaşındaki insan gönüllü evini açıyor, tüm temizliğini bu insanlarımız yapıyor ve Halk Eğitim’den akşamdan sonra, Halk Eğitim’den eğitmenler geliyor. Tüm ofisin tuvaletlerin temizliği tamamen gönüllü yaşlılarımız yapıyor.” (09, E, 57, BA, Müdür)

Yerel yönetimlerin yapmış olduğu yaşlı sosyal yaşam merkezinde gönüllü yaşlı katılımcılardan bazıları, bu merkezlerde gönüllü eğitmen olarak hizmet vermekten mutluluk duyduklarını özellikle vurgulamaktadırlar:

“Ben burayı [sosyal yaşam merkezini] çok modern bir yer, çok Avrupai bir yer olarak görüyorum. Keşke bu her semtte olsa; çok Avrupai, modern bir şey bu. Ben çok mutluyum böyle bir hizmetin parçası olmaktan, [burada gönüllü çalışmaktan]...” (27, K, 65, G, Emekli)

Bu bağlamda yerel yönetimlerin öncülüğünde organize edilen faaliyetlerde gönüllü olarak rol alabilmek yaşlıların yaşam doyumlarına katkı sağlamaktadır. Bu durum analiz birimi aktivite kuramında belirtildiği üzere, insanlar ileri yaşlarda sosyal yaşamın içerisinde ne kadar aktif olurlarsa o denli yaşam doyumuna ulaşırlar (Cockerham, 1991: 53; Victor, 2005: 21) argümanı ile örtüşmektedir. Bu bağlamda kentte yaşlıların daha fazla sosyal sorumluluk projelerinde gönüllü olarak çalışabilmeleri onların yaşam kaliteleri açısından önemlidir. Bunun için yerel yönetimlere ve diğer kamu kuruluşlarına ait sorumluluklar düşmektedir. Öte yandan yaşlıların da gönüllü olabilmeleri adına bazı özelliklere sahip olmaları gerekmektedir. Bu anlamda araştırmada görüşmeler arasında gönüllü olabilen yaşlılara ait bazı özelliklere rastlanılmıştır.

Öncelikle yerel yönetimlerin eğitim gibi faaliyetlerinde gönüllü olarak aktif olabilmek noktasında, uzmanlık alanlarının ve orta yaşlardaki birikimin etkisini belirtmek gerekmektedir. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin yaşlı yaşam merkezinde sorumlu katılımcı, yaşlıların gerek meslek düzeyinde gerekse de hobi düzeyinde

uzmanlıkları olduğu zaman yerel yönetimlerde gönüllü eğitimlik talepleri olabildiğini belirtmektedir. Bu anlamda belirli meslek sahipleri ile çeşitli sanat ve spor alanında hobileri olan yaşlılarda, ileri yaşlarda, daha fazla gönüllülük davranışı gözlemlenebilmektedir.

“Yaşlılar gönüllü eğitim olabilirler ve diyorlar ki ben eskiden resim öğretmeni idim, resim kursu verebilirim. Üyemiz ilk yardım eğitimi vermek istedi çünkü geçmişte bu konuyla ilgili çalışmış, burada uygulamalı olarak eşyalarını getirerek ilk yardım eğitimi verdi. Onun dışında resim kursu hocamız, Türk sanat müziği hocamız, işte saz hocamız, seramik hocamız hem üyemiz hem de haftanın bir günü arkadaşlarına bir şeyler öğreten gönüllülerimiz.” (08, K, 34, HS, SHU)

Diğer taraftan hedef ve ideal sahibi yaşlılar daha fazla gönüllü faaliyetler katılabilmektedirler. Zira yerel yönetim gönüllüsü aktif yaşlı kadın bir katılımcı, emeklilikte aktif ve mutlu olmanın sırrını insanın “hülyası” olması gerektiği üzerinden açıklamaktadır. Ona göre yaşlıların bugünden yarına yapacak bir şeylerinin olması gerektiğini ve bunun da onları gönüllü faaliyetlere katılmaya motive ettiğini belirtmektedir. Ayrıca ideallerin bu insanları zinde ve sağlıklı tuttuğuna inandığını ifade etmektedir:

“İnsanım kafasında bir hülyasının olması lazım. Yani emekli oluyorsunuz bayan olarak ne yaparım, ben bayan olarak ne yaparım; çamaşır, bulaşık ben onları zaten çalışırken de yapıyordum, onları ben ne yapacağım, kafanızda bir hülyanız oluyor ve yarın ne yapacağım? Buraya geliyorum, arkadaşlarıma, öğrencilerime şu örnekleri götüreceğim, şunları çalıştıracam; bu şart... Hülyası olamayan kalp hiç bir zaman aydınlanamaz. Bir hülya...” (27, K, 65, G, Emekli)

Ayrıca yapılan işlerin yaşlı bireylerin yaşam doyumuna pozitif katkısına ilişkin bu bulgu analiz birimi aktivite kuramının “aktif olmak mutlu olmayı neticelendirir” (Victor, 2005: 21) argümanı ile örtüşmektedir. Bu aktif olma hali, onların orta yaş birikim ve özellikle yaşlıların kişisel özellikleriyle ilgilidir. Örneğin katılımcıların bir kısmı emekli olduktan sonra gerek yerel yönetim faaliyetlerinde gerekse başka yerlerde gönüllü olarak aktif olmasının nedenleri arasında, orta yaşlardaki meslek hayatında hareketli yaşamı, yeni şeyler denemeyi ve faal olmayı sevmesinin etkisinden söz etmektedirler:

“Ben kütüphaneciyim, idarecilik, kütüphane müdürlüğü yaptım. Bir de benim tarzım şu: Ne yapacaksam daha iyisini yapmak, her gün daha iyisini yapmak; ben kendim

seçtiğim için mesleği severek yaptım, çalışma hayatım çok aktifti, benim imza günleri, söyleşi günleri, söyleşiler, yazarlar, çizerler, çevreciler... Emeklilik sonrası bu aktifliğimi gönüllü faaliyetlerle sürdürdüm.” (27, K, 65, G, Emekli)

Bu durum analiz birimi süreklilik kuramındaki kişisel özellikler ileri yaşlardaki yaşam tarzını etkilemektedir (Cockerham, 1991: 55) argümanını örneklendirmektedir. Gönüllü olabilen yaşlıların belirleyici kişilik özellikleri arasında sosyal sorumluluk bilincine sahip olmaları ve bu anlamda duyarlı vatandaş olmaları da yer almaktadır (09, E, 57, BA, Müdür). Örneğin yerel yönetim gönüllüsü yaşlı kadın bir katılımcı kendisinde hobi düzeyinde çeşitli deneyimler yaşadığını ve dahası sosyal ve paylaşımcı bir kişiliğe sahip olduğunu belirtmektedir. Bu durum ise gönüllü yaşlıların, sosyal bir kişilik taşıdıkları ve paylaşımcı karaktere sahip oldukların gösterebilir. Diğer taraftan bu katılımcı emekli olduktan sonra faal yaşamına devam ettiğini belirtirken, gençliğindeki kişisel özellikleriyle benzerlikler üzerinden bu durumu açıklamaktadır. Bu doğrultuda arkadaşlarıyla birlikte emeklilik sonrası gönüllü olarak toplum yararına işler yaparak, kütüphane kurma hikayelerini anlatmaktadır:

“Emekliler olarak ne yapıyorduk, ben kütüphaneci olduğum için ilçe milli eğitimle anlaşp özellikle varoşlardaki okullarda kütüphane kuruyorduk, bağışçı buluyorduk. Bir okula çok modern bir kütüphane kurduk. Ondan sonra indirim yapabilecek yayınevi, yazar vb. buluyorduk, kitapları kendimiz seçiyorduk. Banka müdürü hanım bir şeyler dikip çok modern kütüphane kurduk.” (27, K, 65, G, Emekli)

Bu, belki çok fazla karşılaşılmayan ama olabilirliği yüksek bir durumdur. Zira toplumda giderek artan oranda nitelikli mesleklerde emekli insanlar olabilmektedir. Bu bağlamda onları bir araya toparlayıp, onların deneyimlerinden yararlanabilmenin toplumsal artıları ölçülemez. Bu tür çalışmaların özellikle idari yetkililerce desteklenmesi ve yaşlı ve emeklilerin aktif kalmaları sağlanmalıdır. Ayrıca katılımcıların bazıları, yaşlılar arasından maddi doyuma ulaşabilmiş yaşlıların yerel yönetim faaliyetlerinde daha çok gönüllü rol üstlenebildiklerini belirtmektedir.

Yaşlılıkta gönüllü olabilmenin bir kısmı kişisel özelliklere bağlı gelişebilmesinin yanında yaşlılara bazı psikolojik getirileri de olabilmektedir. Bunların başında ise gönüllü olmanın yaşlıya sağlayacağı yaşam doyumu gelmektedir. Bu bağlamda faal oldukça, yaşamdan doyum alma arasındaki ilişkiye güzel bir örneği, yerel yönetim

gönüllüsü 65 yaşındaki resim öğretmeni katılımcı, kendi kursuna katılan yaşlılarla ilgili yaptığı eğitimin yansımaları anlatırken kullanmaktadır. Bu katılımcı yaşlıların yerel yönetimlerin yaşam merkezlerinin etkinliklerine katılarak sanatsal faaliyetlerle ürettikleri için mutlu olduklarını belirtmektedir;

“Buraya gelip bu tür sanatsal etkinlik yapan [yaşlı] insanlar evlerine huzurlu gidiyorlar, çünkü resim yapıyor, [bir şeyler üretmiş oluyorlar] ve kendilerini mutlu hissediyorlar.” (28, E, 65, G, Emekli)

Öte yandan yaşlıların yerel yönetimlerde gönüllülük ve özellikle deneyim aktarımı fırsatları sayesinde yaşlılarda orta yaşın sürekliliği imkânı doğabilmektedir. Öncelikle yaşlılar yerel yönetimlerin gönüllü faaliyetlerine katılarak aslında emeklilik öncesi iş hayatındaki aktifliklerine devam edebilmektedirler. Örneğin yerel yönetimlerin sosyal yaşam evinde gönüllü çalışan yaşlı kadın bir katılımcı kendisinin ve onun gibi olan eğitilmiş, ücretli çalışma hayatına katılmış bireylerin emekli olduktan sonra gönüllü faaliyetlere katıldıklarını belirtmektedir. Böylece sosyal yaşamda aktifliğe devam edebildiklerini belirtmektedir. Diğer taraftan yaşlıların hepsinin böyle olmadığını; onlar arasında emeklilik sonrası “köşesine çekilmek isteyen” bir kesimin varlığında da söz etmektedir:

“Yaşıtlarım çevrem kuşaktan çok, eğitim almış çalışma yaşamı olmuş, topluma fiilen katılmış sonrasında, ‘Sen emeklisin, belirli yaşa geldin, emekli ol!’ denilmiş kişiler... Formel çalışma hayatını tamamlamış insanlarda hayata katılmak durumunda bu sefer gönüllü çalışmalara katılıyorum.” (27, K, 65, G, Emekli)

Yaşlıların yaşamları boyunca bir süreklilik içinde kazanmış oldukları deneyim ve birikimin yaşlılık evresinde onların sosyal çevrelerine aktarabilmesi ancak uygun sosyal çevre ve bilinçle mümkün olabilmektedir. Bu sosyal çevreyi oluşturma adına uzmanlığı olan ve deneyimli bu yaşlıların deneyimlerinden yararlanmak için çeşitli projeler geliştirdikleri belirtilmektedir. Bu doğrultuda katılımcılardan bazıları yaşlıların deneyimlerinden, tecrübelerinden yararlanma adına yerel yönetimler tarafından tahsis edilmiş özel binalarda yaşlılar deneyim ve tecrübe birikimlerini gençlere aktarabildikleri ortamlar yapılandırmaktadır. Böylece yaşlıların köşelerine çekilmelerinin yerine sosyal meselelerde daha aktif rol almalarının önünü açma hedeflenmektedir:

“Kime göre, neye göre yaşı? Bizim için bu yaş grubuna giren insanlar çok önemli; 55 yaşından itibaren emekliliklerin ilk yıllarını yaşıyorlar. Uzmanlığı olan alanlarda emekli olanların bilgi birikim ve deneyimlerinden yararlanmak istiyoruz.” (09, E, 57, BA, Müdür),

“Tavsiye zahmetsiz bilgidir, bilgi zahmetli bir şeydir. Sen bir bilgi için çok deneyim yaşamaman gerekebilir. Bu zahmetsiz bilgiyi taşıyan ihtiyarların bilgilerini aktarımını sağlanmalıdır. Bizim tarihi binalardaki kültür merkezlerinde o bilgi birikimli yaşlılarımızın birikimleri değerlendirilebilir. Onlardan da yaşlı binalar binalarda kendisi anlatıyor. Oturup o binayı dinlesin, çok şey anlatıyor. Bir de o binaya 84 yaşındaki amcağı getirsek orada anlattırabilsek, herhalde bu yaşında ikinci bahar dediğimiz şey onun için o olur...” (15, E, 40, BA, Müdür)

Diğer taraftan yerel yönetim görevlisi katılımcı, modern dönemde deneyim aktarım programlarına ihtiyaç olduğunu, artık gençlerin çokça vakit geçirdiği sosyal medyanın dışında bir bilgi kaynağının olduğunu öğrenmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca katılımcıların bir kısmı bazı mesleklerden erken emekli olabilmeleri nedeniyle oluşan deneyim potansiyelini değerlendirme adına çeşitli organizasyonlar yapılabileceğini belirtmektedirler. Buna örnek olarak emekli olmuş sporcuların birikimlerinden yararlanılmayı göstermektedirler:

“Biz bununla ilgili de deneyim aktarımları yaptırmayı sağlayacak buluşmalar yaptırmayı düşünüyoruz ya da ben şöyle bir örnek görmüştüm: Özellikle sporcular meslek icabı genç yaşta emekli oluyorlar, parklarda beden eğitimi öğretmeni her sabah spor yaptırıyor, belediye onları yarı zamanlı istihdam ediyor. Alanda uzman var ve halkın spor yapmasında yardımcı oluyor. Böyle bir şey olabilir.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

“Müthiş bir şey değer verilmesi ona, onu çok yüceltir. Keyifli olur, yaşamının son zamanlarında gayet mutlu olur, keyifli olur. Farklı bir bilgi birikimini kuşaklar arasında aktarımı vs. Google’den başka yerler olduğunu gençler öğrenmiş olur.” (15, E, 40, BA, Müdür)

Bu bağlamda görüşme yapılan gönüllülerden yaşlı katılımcı, donanımlı ve deneyimli yaşlıların gençleri motive edici programlar yapabileceklerini belirtmiştir. Deneyim aktarımı ve gönüllülük kentte yaşayan yaşlıların potansiyellerini açığa çıkarma ve kullanabilme fırsatları sunmaktadır. Bu deneyim aktarımının gerçekleşebilmesi adına sağlıklı bir kuşaklar arası ilişkiye ihtiyaç bulunmaktadır. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin yaşlıların kendilerinden daha yaşlı ve daha genç kuşaklara yönelik paylaşım, deneyim aktarım aktivitelerini organize hizmetlerine bakılmaktadır.

4.7.5. Yerel Yönetimlerin Kuşaklararası İlişkiyi Geliştirmek Amacıyla Yaptıkları Hizmetler

Yerel yönetimlerin kuşaklararası ilişki hizmetlerine geçmeden önce katılımcıların anlattıklarından hareketle gençlerin yaşlılık algılarına bakılmaktadır. Genç kuşaklarla yaşlılar arasındaki ilişkiye, katılımcıların görevli olduğu yaşlı yaşam merkezlerine ziyarete gelen gençlerin yaşlılar hakkındaki değerlendirmeleri ve tutumları üzerinden bakılmaktadır. Bu doğrultuda değerlendirmelerin birinde katılımcıların bir kısmı gençlerin yaşlılarla temas öncesinde zihinlerinde yer alan bazı önyargıların, yaşlılarla paylaşımlardan sonra değiştiğini belirtmektedirler. Gençler, bu katılımcıların özellikle “bizim yaşlılar” dedikleri yerel yönetimlerin yaşam merkezine gelen yaşlıları, onlarla etkileşim öncesi huysuz, iletişim kurulması zor, aksi ve genelde sağlıkları bozuk bireyler olarak gördüklerini ifade etmektedirler. Burada gençlerde iki tür ön yargı, etiketleme söz konusu olabilir: Bunlardan birincisi, genel olarak yaşlılara ilişkin ön yargı ve etiketleme; diğeri ise bazı yerel yönetim mekanlarını kullanan yaşlıların özelliklerine ilişkin bir ön yargı söz konusu olabilir. Zira bu merkezleri sadece sorunları olan yaşlılar kullanıyormuş gibi bir etiketleme oluşmuş gözükmektedir.

“Yaşlı merkezine çok sevecek gelen gençler de var, ancak gelen gençlerin çoğu bir ön yargıyla, çekinerek geliyorlar. Yaşlı olunca aksi, huysuz ve çok sağlıksız bekliyorlar. Yaşlıları sağlıksız [düşündükleri ve onları] o şekilde görmek istememe gibi önyargıları var. Ama bizim yaşlılarla vakit geçirdikten sonra çok büyük keyif alarak gidiyorlar, tekrar gelmek istiyorlar...” (03, K, 30, HS, SHU)

Ayrıca yaşlı yaşam merkezi sorumlusu sosyal hizmet uzmanı kadın genç katılımcı, gençlerin yaşlılığı çok da hatırlamak istemediklerini ve o dönemi görmezlikten gelme eğilimleri bulunduğunu da belirtmektedir. Kendisi de genç olan bu katılımcı benzer şekilde çalıştığı yerle ilgili yaşlılarla beraber olmaktan mutlu olduğunu belirtirken, kimi zaman onun da buradaki yaşlılar gibi olacağı düşüncesi ve endişesinden kendisini alıkoyamadığını belirtmektedir. Zira hizmet sunduğu sağlıkları kısmen bozulmuş ileri yaştaki yaşlıları görüp de kendisinin ilerideki hallerini hatırlattığından dolayı kimi zaman huzursuzluk hissi yaşadığını belirtmiştir. Bu durum literatürde tartışılan modern kentsel alanda yaşam, “gençlik” miti

üzerinden okunduğu ve bireylerin zayıflığı, hasta olmayı ve en nihayetinde hayatın sonunun çağrıştıracısı olarak, yaşlılığı çok da görmek istemedikleri (Palmore, 1990) argümanını örneklendirmektedir.

“Üniversite gençliği yaşlılığa, ilerde ilgilenebileceği ve bu anlamda çokta hatırlanmaması gereken bir dönem olarak bakıyor. Yaşlılığı daha çok ölüme yakın bir dönem (olarak düşündüklerinden) olduğundan ket vuruyorlar. Yaşlıları görerek o dönemi yaşamak istemiyorlar.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

Ayrıca yaşlılarla gençleri buluşturmak için projeler geliştiren sosyolog bir katılımcı gençlerin yaşlıları, çağın dışında gördükleri, onlara pek değer vermedikleri ve yaşlılarla alay ettiklerini belirtmektedir. Bu doğrultuda gençlerin yaşlıları dinlemek istememelerine ve onlarla ilişki kurmamalarına da dikkat çekmektedir.

“Yaşlılar çocuklara anlattığında çocuk dinlerken; genç dinlemiyor, bazen alay edebiliyor. [Gençler yaşlıları] çağın dışında görüyor. Ancak çocuk öyle bir refleks geliştirmiyor. Çocuk oyun oynamak üzerinden yaşlılarla ilişkiye daha açıktır, çocukla ilk adım olarak ilişki kurulabilir. Ama sonrasında kenti [yaşlılar ve gençlerin] birlikte kullanmaları önemlidir.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

Diğer taraftan aynı katılımcı, kuşaklar arası ilişkilerde, sosyal sermaye bağlamında, ilişki kurulan kuşak ile değer üretimi arasında ilişki kurmaktadır. Bu doğrultuda gençlerin yaşlılarla zaman geçirmesinin onların sosyal pozisyonlarına katkısının olmadığını düşünmeleri de gençlerin yaşlılarla uzun süreli ilişki geliştirmelerini engellediğini belirtmiştir. Kimi gençlerin yaşlılarla vakit geçirmeyi kendileri için boşa geçirilmiş bir zaman olarak algıladıkları vurgulanmaktadır:

“Yaşlılarla vakit geçirmenin ona bir artı değer katmayacağını ya da yaşlılarla ilişki kurmanın bir sermaye getirmeyeceğini düşünüyor. Arkadaşları arasında bir statü getirecek bir durum değil; sen yaşlılarla takılıyorsun ona getirisi yok. Daha aktif bir gençle zaman geçiriyorsan bu bana daha artı puan olarak işlevseldir.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

Yaşlıların ailede ve toplumdaki pozisyonları hakkında kuşaklararası ilişkiler de bilgi verebilir. Özellikle 70 yaş üstü yaşlılarda gençlerle daha fazla zaman geçirme isteği belirtilmektedir. Bunun bazı nedenleri sıralanmıştır. Zira yaşlıların sosyal ilişkilerinde önemli bir yer olan kuşaklararası ilişkilerde yaşlılar tercihlerini gençlerle etkileşimden yana kullanmaktadırlar. Yaşlılar çocukları çok sevmektedirler ancak gürültüleri onları rahatsız edebilmektedir. Yaş ilerledikçe çocukların yaptıkları

gürültüler, yaşlılar için tahammül edilemez hale gelebildiğini belirtilmektedir. Diğer taraftan gençlerden öğrenecek yeni bilgileri olması onları da gençlere yakınlaştırmaktadır. Bundan dolayı katılımcılardan bazıları yaşlıların daha çok gençlerle vakit geçirmek istediklerini belirtmektedirler. Bunun nedenini yaşlıların karşılıklı bilgi alışverişine ve etkileşim kurmaya önem vermelerine bağlamaktadırlar. Bundan dolayı yaşlılar kendilerini aktif dinleyebilen ve arada kendilerine bir şeyler anlatabilen gençlerle vakit geçirmeyi daha çok arzuladıklarının ifade etmektedirler:

“Yaşlılar gençlere öğütte bulunmayı ve gençleri de dinlemeyi seviyorlar. Çocuklarla daha çok bir sevgi alışveriş var, gençlerle bir bilgi paylaşımı var. Bizimkiler [yaşlılar] gençlere daha çok değer veriyorlar, çocukları çok seviyorlar ama daha çok gençlerle beraber olmak istiyorlar. Lise öğrencileri, özellikle üniversite öğrencileri geldiği zaman çok mutlu oluyorlar. Sürekli gençlerle sohbet edelim konuşalım, bir arada olalım istiyorlar. Çocuklarda çok tatlılar ama çok ses oldu, başım ağrıdı diyebiliyorlar. O yüzden gençleri tercih ediyorlar; özellikle üniversite de okuyan gençleri tercih ediyorlar.” (03, K, 30, HS, SHU)

“Lise çağında, çocukluk sonrası ara dönemde olunduğu için, yaşlılığın da hayatın doğal bir süreci olduğunu, o kişilerin [yaşlıların] deneyimlerinden faydalanabileceğini düşündüklerinden gençler yaşlılarla ilişki kurmaya daha açık olabilirler.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

Yerel yönetimlerin yaptıkları çeşitli faaliyetler, yaşlılarla gençleri buluşturarak onların bilgi birikimlerinin genç kuşaklara aktarımını sağlayarak gençlerin onların deneyimlerini birincil ağızdan öğrenmelerine olanak sağlamaktadır. Katılımcıların bazıları, *Nesiller Buluşuyor*, *Torun Tombalak Şenlikleri* adları altında yerel yönetimler tarafından çeşitli etkinlikler düzenlendiğini belirtmektedirler. Bu etkinliklerde çelik çomak gibi çeşitli geleneksel ve bowling gibi modern oyunları çocuklar ve yaşlılar birlikte oynadıkları belirtilmektedir:

“*Nesiller Buluşuyor*, *Torununu Kap Gel* adı altında etkinlik düzenlendi. *Torun Tombalak Şenliği*... Belediyenin büyük desteği oldu, seksek oynadık, topaç çevirdik, bizim çocukluğumuzdaki oyunları sergiledik. Pamuk şekerler, macunlar; bizim çocukluğumuzda yaşadıklarımızı yaşadık, akşam da bir konser oldu.” (14, K, 60, BA, Emekli)

Aynı zamanda katılımcılardan bazıları yerel yönetimlerin yaşlı yaşam merkezinde çocuklarla kitap okuma, sohbet etme ve deneyim aktarımı yapıldığını belirtmektedirler. Böylece yerel yönetimlerin kreşleriyle yaşlı yaşam merkezi

arasında bu tarz ziyaretlerle kaynaşma olabilmektedir (13, E, 45, BA, Müdür). Ayrıca yerel yönetim yaşlı yaşam merkezinde sorumlu bir katılımcı, yaşlılarla birlikte gerek çocuk esirgeme kurumuna gerekse huzurevine ziyaretler düzenleyerek onlara hediye götürüp, oralarda konserler düzenlendiğine dikkat çekmektedir:

“Birkaç grup oluşturup her hafta bir grup çocuk esirgemeye gidip dedelerin ve ninelerin çocuklara hikâye okuma günleri, kitap okuma günleri düzenlemeyi planlıyoruz.” (14, K, 60, BA, Emekli)

Burada kimsesiz çocuklara yönelik sosyal sorumluluk projesi kapsamında yaşlıların gönüllü faaliyetine yerel yönetim öncülük yapmaktadır. Katılımcının bu etkinliğe, yaşam merkezindeki yaşlıların %90'ının katılmayı kabul ettiğini belirtmesi, aslında yaşlılık döneminde sosyal faydaya dönük çabanın yaşlılarca desteklendiğine işaret etmektedir. Bu durum, analiz birimi aktivite kuramında belirtildiği üzere yaşlılıkta, değişen durum ve koşullara göre yeni sosyal roller alıp fayda üretmenin yaşlılarca istenilen bir durum olduğu bilgisiyle (Powell, 2006: 49) örtüşmektedir.

Diğer taraftan yaşlıların çocuk esirgeme kurumunda çocukları; huzurevlerinde ise ileri yaşlıları ziyaret edip aktif kaldıkları gibi gençler ve okul çağındaki çocuklar tarafından ziyaret edilerek de sosyal hayatın içerisine dahil olabilmektedirler. Bu duruma örnek olarak katılımcıların bazıları sosyal yaşam evindeki yaşlıları gençlerin ziyaret ederek hep birlikte müzik dinletisi, fotoğraf çekim turları düzenlediklerini belirtmektedir. Bazen de ziyarete gelen mahalleli gençlerle yaşlıların bolca muhabbet ettiklerini belirtmektedirler (03, K, 30, HS, SHU). Ayrıca katılımcıların bir kısmı bu merkezlerde yaşlıları ziyaret ve onlarla sohbet etme yaşlıları mutlu ettiğini belirtmişlerdir.

Ayrıca kentsel yaşam alanlarında çalışan annelerin çocuklarının bakımıyla ilgili olarak bazen büyük ebeveynlere roller düşmektedir. Bu anlamda yerel yönetimlerin büyük ebeveynlerle torunlar arasındaki ilişkileri geliştirme adına çeşitli etkinlikleri olmaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların bazıları, yaşlıları torunlarıyla kaynaştırma adına yerel yönetimler tarafından ebeveyn ve torunların birbirlerini ne kadar tanıdıklarıyla ilgili yarışmalar yapıldığını belirtmektedirler. Ayrıca okul çağındaki

çocuklara yaşlıların kendi yaşam hikâyelerini anlattırdıkları ve bu anlatılardan çocuklara öyküler yazdırıldığı etkinlikten de söz etmişlerdir.

Öte yandan çocuklar ve gençler çoğu zaman yaşlılarıyla birlikte vakit geçirememektedirler. Bu tarz etkinlikler sayesinde ise yaşlılar ve diğer kuşaklar arasında bir birliktelik oluşturulmaktadır. Ayrıca gençlerle kentte yaşayan yaşlıları buluşturan yerel yönetim projelerine rastlanılmıştır. Bu projelerden birinde sorumlu olan sosyolog katılımcı, kentte yaşayan yalnız yaşayan yaşlıların lisans öğrencileri tarafından evlerinde ziyaret etmelerini içeren projenin bazı eksikliklerinden bahsetmektedir. Bu tarz ziyaretlerde yaşlılarla genç gönüllüler arasında duygusal bir bağ kurulma riski taşıyabilmektedir. Yanı sıra bu tarz gönüllü faaliyetlerde süreklilik sağlanamaması da yaşlılar için sıkıntı oluşturabilmektedir:

“(…)Yalnız yaşayanlarla üniversite öğrencilerinin görüşmelerini söyledik, kahvaltı organize ettik; sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet öğrencilerinin, lisans dönem öğrencileri yaşlılarla tanıştılar, Kadıköy’de yalnızları ziyaret etmelerini projelendirdik... Şöyle bir sıkıntı olabilir: Yaşlılar özellikle gençlerle bir bağ kurarlarsa o bağın devam etmesini isterler. Gönüllük durumunda öğrencilik sonrası ilişki kesilebiliyor ve sürekliliği olmuyor.” (07, K, 27, HS, Sosyolog)

Kentte yaşlıların sosyal pozisyonlarındaki kayıplar onların kuşaklar arasındaki ilişkilerine olumsuz yansımaktadır. Ancak bu tarz projelerin yaygınlaştırılmasıyla yaşlıların aktif olmalarına katkı sağlanabilir.

Yerel yönetim benzeri kurumların öncülüğünde yapılacak deneyim aktarımı programlarının yaşlılarda meydana gelen statü kaybının oluşturduğu olumsuzlukları azaltabilir. Ancak yaşlı katılımcılardan birisi bu deneyim aktarımının modern toplumda dikkat edilmesi gereken noktalarını belirtmektedir. Yaşlıların deneyim aktarımıyla ilgili sorumuza samimi cevap veren 68 yaşındaki bu katılımcı, bilgi ve deneyim aktarımıyla ilgili olarak talep edilirse, ihtiyaç duyulursa sorulan bir soruya ya da meseleye “cevap vermenin” öneminden bahsetmektedir. Ayrıca aynı katılımcı, gençlere hep örnek olma gayreti içerisinde olduğunu belirtmiştir. Gençlerin yaşlıları örnek almaları için yaşlıların iyi örneklik göstermeleri gerektiğini belirtmektedir (29, E, 68, G, Emekli). Deneyim aktarımı yapacak yaşlıların öncelikle gençlere iyi örnek olabilecek donanım, bilinç ve anlayışta olması gerekebilir. Diğer taraftan deneyimin

aktarılabacağı gençler ise bu kıdemlilerdeki bilgi birikime saygı duymalıdır. Bu saygı gençlerde yaşlılarda birikim ve tecrübe aktarım talebini doğuracaktır.

4.7.6. Kentte Yaşlanmaya Yönelik Bireysel ve Toplumsal Farkındalık Düzeyinin Geliştirilmesi

Yaşlıların sosyal yaşamda aktif olmalarının, yaşlıların kişisel özelliklerinin etkilerinin yanında, toplumsal, yapısal sistemsel engelleri olabilmektedir. Bu engellerin başında ise gençlerin yaşlılara dönük “olumsuz” bakış açıları gelmektedir. Bu durumu değiştirme adına gençlerde bilinçlilik düzeyinin değiştirilmesi gerekmektedir. Zira yaşlanmanın giderek arttığı ve bu durumun toplumsal bir gerçekliğe dönüştüğü günümüzde, toplumsal olarak yaşlılara karşı sorumluluklarımız artmaktadır. Birlikte kenti kullandığımız yaşlılarla, kamusal alanlarda, toplu taşıma araçlarında, alışveriş mekanlarında giderek daha sık karşılaşılmaktadır. Kentin bu kıdemlilerine karşı, kültürel değerlerimizden getirdiğimiz güzellikleri de içine alan, modern insan onuruna uygun nasıl davranılacağına dair bilincin kazanılması gerekmektedir. Bu bağlamda başta ailede sonra örgün eğitimde yaşlılara karşı nasıl tutum takınılması gerektiğinin eğitimi verilmelidir. Öte yandan yerel yönetimlerde sosyal hizmet uzmanı katılımcı, yaşlıların kentte yaşayan bir birey olduğu, onlarında temel insan haklarından yararlanması gerektiğinin bilincinin toplumsal anlamda genç kuşaklara eğitimle aşılması gerekliliğini belirtmektedir (11, E, 41, HS, SHU).

Bu doğrultuda katılımcıların bazıları, yaşlıların sosyal yaşama aktif katılmaları için eğitim sürecinde yaşlıların “acınacak bireyler” olarak görmek yerine, onların desteklenerek bir şeyler yapabileceği bilincinin ailede, okulda, çocuklara verilmesi gerektiğini belirtmektedirler:

“Eğitim sürecinde insanların bilinçlendirilmesiyle gelişecek; sen çocuğuna ne öğretirsen çocuğun öyle olur. Kızım sokakta bir yaşlı gördüğü zaman bazen dilendirilen yaşlılar var farklı şeyler var. İlk şeyi destek olmak, destek olmaya çalışmak, sen onu acınacak bir insan olarak görürsen herkes acır ama sen onu desteklenecek, onunda bir şeyler yapabileceğini hissettireceğin bir varlık olarak... Sen o çizgiyi gösterirsen, o olur; sen topluma ne öğretirsen o olur.” (11, E, 41, HS, SHU).

Kentsel alanlarda yaşlıları dezavantajlı olarak kodlama; yoksul, aciz olarak görme ona göre politika üretmektedir. Ancak eğitimle aileden örgün eğitimin tüm kademelerine kadar her aşamada yaşlıların acınacak pozisyonlarının değişmesi, onun yerine bir miktar desteklenerek onların da bazı şeyler yapabilecekleri üzerinden bir bilinç geliştirilmesinin önemi vurgulanmaktadır.

SONUÇ:

“Bu Anlamda Biz Pek Kentlileşemedik...” (11, E, 41, HS, SHU)

Kentleşme başta aile olmak üzere tüm toplumsal kurumları etkilediği söylenebilir. Bu süreçten önemli ölçüde etkilenenler arasında yaşlılar da bulunmaktadır. Kentleşme ve yaşlılık ilişkisi ele alındığı bu araştırmada, kentsel yaşamın ortaya çıkardığı yoğunluk, karmaşa, hız faktörlerinin yaşlının hayatındaki konumuna odaklanılmaktadır. Denilebilir ki yaşlılar, kentsel yaşamın meydana getirdiği yaşam örüntülerinin tam zıddında yer almaktadırlar. Zira genel olarak kentsel mekânlarda yaşlılar dingin ve sakin bir hayat istemektedirler. Bundan dolayı kentin yaşlılara uygunluğunun tartışılmaya başlanması, aslında kentsel yaşamın kendisini eleştiriye açması anlamına gelmektedir.

Kentlerin yaşlılar için uygunluğunun ve yerel yönetimlerin yaşlılara yaklaşımlarının ve hizmetlerinin incelendiği bu araştırmada, kentsel yaşamın yaşlılar açısından zorlukları ve avantajları yerel yönetimlerin uygulamaları aracılığıyla analiz edilmektedir. Bununla kentleşmenin ve onun temel belirleyicisi modernitenin yaşlılara dayattığı sosyal yaşam stratejileri incelenmektedir. Diğer taraftan yaşlıların, kentte yaşlı olmanın ortaya çıkardığı dezavantajlarla baş edebilme taktikleri değerlendirilmektedir.

Kentsel yaşamda yaşlanma ve yaşlılık nasıl inşa edildiğine bakılmaktadır. Yaşlılığın inşa edilme durumu, yaşlıların ilişkilerinde, yönetim mekanizmalarında, medyada, pazarda, markette, sokakta hatta ev işlerinin paylaşımında kendini göstermektedir. Bu araştırmada diğer önemli bir konu ise kentte yaşayan yaşlıların sosyal ilişkileridir. Tüm yaş gruplarında olduğu gibi yaşlılarda da temel sosyal ilişki ağını aile bireyleri oluşturmaktadır (Weeks, 1984: 88). Bu nedenle yaşlıların medeni halleri, çocuk ve yakın akrabalarıyla ilişkilerine öncelikle bakılmıştır. Ayrıca yaşlıların ailenin ötesinde arkadaş, komşu, gönüllü organizasyonlara katılım gibi sosyal ilişkileri de araştırmada değerlendirilmiştir. Bu ilişkiler üzerinden özellikle komşuluk ve akrabalık ilişkilerinden giderek zayıfladığı ve analiz birimi modernite kuramında

belirtildiği gibi; yaşlıların ailede ve toplumda bir “pozisyon kaybı” yaşadıkları tespit edilmektedir (Cowgill, 1986: 188–190). Zira kentsel yaşam koşulları ve ilişki biçimleri, yaşlının toplumdaki geleneksel statüsünü olumsuz etkilenmektedir. Modernleşmenin bir göstergesi kabul edilen kentleşmeyle birlikte artan hızlı ve değişken yaşam tarzlarının yaşlılar üzerinde etkileri olmaktadır. Bununla birlikte kentleşmeyle birlikte aile yapısında meydana gelen değişimler yaşlıların ailedeki pozisyonlarını önemli ölçüde etkilediği söylenebilir. Zira bu süreçte ailedeki temel biçiminin, geleneksel geniş aileden modern çekirdek aileye dönüşmesi yaşlıları etkilediği söylenebilir. Bu yeni kentli/modern ailede kadınların çalışma yaşamına daha fazla katılımı nedeniyle, yaşlı bakım görevi modern toplumda aksamaktadır. Bu anlamda kentleşmenin önemli sonuçlarından birisi, yaşlıların kentte sosyal pozisyon kaybı yaşamasıdır. Bu kayıplarının en belirgin olduğu alanların başında ise giderek artan yalnızlık ve buna bağlı olarak psikolojik/sosyal sorunlar ve yaşlı yoksulluğu gelmektedir. Modern dönemde evden ve aileden uzaklaşmak zorunda kalan yaşlılarda yalnızlık, sosyal izolasyon gibi bazı sorunlar gelişmektedir. Modern kent yaşamıyla birlikte, yaşlıların ailedeki sosyal pozisyon kayıplarına bağlı olarak ailenin yaşlılarla ilgili geleneksel anlamda yürütmekte olduğu bazı sorumluluklar kentlerde yerel yönetimlere devredilmiştir.

Diğer taraftan kentsel yaşamda yaşlı bakımı başta olmak üzere yerel yönetimler üzerinden yaşlılara verilen kamu hizmetlerinin yaygınlığı ve yoğunluğunun pek çok sosyal anlamı bulunmaktadır. Bunlar arasında yaşlıların aile, akrabalık ve komşuluk sosyal desteklerinin azalması başta gelmektedir. Bu durumu açıklayan katılımcılardan biri, yaşlı bakımında toplumsal yapıda meydana gelen değişimi *mahallenin delisinin* bakımında geçmişle modern dönem arasında fark üzerinden açıklamaktadır. Katılımcı mahallede yer alan zihinsel engelli, kimsesiz, yaşlı, yoksul vb. destek ihtiyacı olanların talepleri, geleneksel dönemde komşuluk ve akrabalık gibi sosyal destek sistemleri içerisinde çözüldüğünü belirtmektedir. Ancak modern zamanlarla birlikte artık bireyler bu tür hizmetler için yerel yönetimler gibi kamu kuruluşlarına sorumluluk yüklemektedirler. Katılımcı bu durumun geleneksel anlamda komşusuyla ilgilenme yaklaşımını bozduğunu vurgulamaktadır. Bu durum

genel olarak yoksunluk yaşıyan yaşlıların kentsel ortamda sosyal pozisyon kaybı yaşadıklarını örneklendirmektedir.

Kent Belediyelerin Yaşlılığa Bakışı: Engelli Bir Bakış

Yerel yönetimlerin yaşlılara yönelik kentsel hizmetleri üzerinden toplumun genel anlamda yaşlılık algısını görebilmek mümkündür. Bu bağlamda yapılan araştırmada yerel yönetimlerin yaşlılarla ilgili çalışmaları daha çok engelli ve hasta yaşlılara yönelik olduğu görülmektedir. Öte yandan yerel yönetimlerin engelli ve hasta yaşlılara öncelik vermesi, genel olarak toplumun yaşlılık algısının “bakılacak, hizmet götürülecek aktörler” olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda “*yaşlı bağımlılığı*” üzerinden hizmetler organize edilmekte ve planlanmaktadır. Yerel yönetimlerin, engelli ve hasta yaşlılara yönelik hizmetlerinde, evde sağlık ve bakım hizmetleri başta gelmektedir. İstanbul kentinde bu hizmetler araştırma yapılan neredeyse tüm ilçe yerel yönetimlerince görülmektedir. Ancak hasta ve engelli yaşlılara yönelik bu hizmetlerin nicelik ve niteliklerinin artırılması gerekmektedir. Zira kentli ve modern yaşlı, ihtiyaçları insan onuruna yakışır şekilde karşılanabilmiş bireylerdir. Bu bağlamda yaşlılar kentte ihtiyaçları göz ardı edilen grup olması noktasında dikkatle ele alınması gereken bir kitledir. Yerel yönetimlerin sağlık ve bakım hizmetlerinde kalite ve çeşitlilik artırması aslında tüm yaş grubundakilerin yaşam kalitelerine olumlu yansımaktadır. Zira hastalık ve engellilik hali sadece yaşlılıkta görülen bir durum olmayıp her yaş grubunda görülebilmektedir. Ancak yaş ilerledikçe hastalık halinin görülme derecesi de artmaktadır.

Bahsedilen hizmetlerin yaygınlaşmasının yaşlıların yerinde yaşlanmalarına olumlu katkı yapmaktadır. Yerinde yaşlanma, yaşlıların orta yaşlarında yaşadıkları ev, sokak ve mahallede yaşamlarına devam etmeleri olarak tanımlanmaktadır. Yerel yönetimlerin yaptıkları hizmetler yaşlının mekândan koparılmadan yaşlanabilmesine destek olmaktadır. Yaşlıların, özellikle ihtiyaçları karşılandıkları oranda, kurumsal bakıma muhtaçlıkları azalmaktadır. Dolayısıyla da yaşlıların yerinde yaşlanabilmeleri için ev ortamındaki sağlıklarından ve güvenliklerinden endişe etmemeleri gerekmektedir. Açıktır ki yaşlılar belirli hizmetlere ihtiyaç duymakta ve

bu hizmetler onlara sunulması gerekmektedir. Bu anlamda denilebilir ki yerel yönetimlerin hizmetlerinin sağlık ve sosyal destek hizmetlerinin en önemli toplumsal çıktısı yaşlıların yerinde yaşlanmalarına olanaklı kılmasıdır.

Yerel yönetimlerin çeşitli hizmetlerden yararlanma, kentteki yaşlıların cinsiyet ve sosyoekonomik seviyelerine göre değişiklik göstermektedir. Lokal vb. hizmetlerden daha çok erkek yaşlılar yararlanmaktadırlar. Diğer taraftan kenttin sağlık alanında sunduğu hizmetler tüm yaşlı ve yakınları için cazip gelmektedir. Ayrıca kurslar, eğitim, gezi ve sanatsal faaliyetlere ise sosyoekonomik düzeyi (SED) ortanın üstü yaşlılar daha fazla ilgi göstermektedir. Bu durum analiz birimi süreklilik kuramında belirtilen “orta yaşlardaki alışkanlıkların ve kişilik özelliklerinin yaşlılık dönemindeki davranışları etkilediği” görüşüyle örtüşmektedir (Cockerham, 1991: 55). Sosyoekonomik düzeyi orta olan ve kırsal kodlarla yetişmiş yaşlılar kent belediyelerin hizmetlerinden yararlanmayı pek düşünmemekte, daha çok kendi imkânlarıyla ya da çocukları üzerinden ihtiyaçları çezeceklerini belirtmektedirler. Ancak SED yüksek olan kentte yaşayan yaşlılarda aktif olma isteklerine bağlı olarak yerel yönetimler başta olmak üzere kamudan daha fazla sorumluluk almasını istemektedirler.

Ayrıca yaşlıların yaşam beklentileri arttıkça sosyal yaşama katılım istekleri artmaktadır. Kent kendi olanaklarını üretemediğinden bu talebi ortadan kaldırmak için bir mekanizma geliştirmekte ve yaşlılığı ve yaşamdan geri çekilmeyi daha fazla vurgulamaktadırlar. Diğer taraftan kentte yerel yönetimlerin yaşlı yaşam merkezleri çeşitli faaliyetler üzerinden yaşlıların sosyal yaşama katılımın olanaklı kılmaktadır. Bu merkezlerde gönüllü olan yaşlılar emeklilikle kaybettikleri bazı rollerin yerine yenileri koyarak yaşam kalitelerini arttırmaktadırlar. Bu durum analiz birimi aktivite kuramında belirtilen, “yaşlıların kaybedilen rollerin yerine yeni roller koydukları” ve “yaşlılar aktif oldukça yaşam doyumlarının arttığı” argümanlarıyla (Powell, 2006: 49) örtüşmektedir.

Aktivite kuramının güçlü yönü, orta yaş ile ileri yaş arasındaki sürekliliğin önemine odaklanmasıdır. Orta yaşlardaki tutum ve davranışların yaşlılık dönemine taşınması

gerektiğini söyleyen bu kuramda, orta yaş döneminin başarıda zirveyi temsil ettiği ve onun korunabildiği ölçüde başarılı olunacağı belirtilmektedir. Her ne kadar engellilik yaşlılıkta sıkça rastlanılan bir durumken, aktif ve yaşama katılabilen yaşlı bireylerin çokluğu da toplum için olumlu potansiyeller barındırmaktadır. Bundan dolayı yerel yönetimler sağlıklı yaşlılar için sosyal aktivite olanakları ve gönüllülük fırsatları üretmelidir. Zira aktif yaşlıların gönüllü faaliyetlerinde bulunmaları ve deneyimlerini aktarmaları onların yaşam doyumuna katkı sağlarken; diğer taraftan da böylesi bir çalışmanın sosyal fayda anlamında bir değeri bulunmaktadır. Örneğin yaşlılar yerel yönetimler sayesinde giderek daha aktif olmakta, kent konseyleri gibi organizasyonlarda yer almaktadır. Ayrıca belediyelerin yaşlılara yönelik sosyal hizmetler sağlaması onların daha fazla ekonomik ve sosyal yaşam döngüsünün içerisine çekecektir.

Bu araştırmada dört ilçede bulunan toplam beş yaşlı yaşam merkezi tesislerinde yapılan gözlem ve görüşmeler neticesinde çıkarılan en önemli sonuçlardan biri; bu tarz tesisler, kentte yaşayan özellikle *aktif yaşlıların* sosyal yaşama ve kamusal alana dâhil olabilmeleri adına *fazladan* alternatifler üretmesidir. Ayrıca bu tarz sosyal tesisi olmayan altı farklı ilçede yapılan görüşmelerde, yaşlılara yönelik özellikle onların bir özne oldukları bilincinin zayıf olduğu, onların sadece rehabilite edilecek bireyler olarak görüldüğü söylenebilir. Diğer taraftan yaşlıların büyük kısmını oluşturan aktif ve sağlıklı yaşlılar için kent belediyelerinde çok sınırlı hizmetler bulunmaktadır. Demografik dönüşümle birlikte yaşlıların toplumdaki oranlarının artması, onların kentsel yaşamı paylaşma isteklerini de artırmaktadır. Kentte yaşlı nüfus arttıkça onların ihtiyaç çeşitliliği artmakta ve istekleri de sadece kısmi günlük problemlerin çözümleriyle sınırlı kalmamaktadır. Öte yandan bu durum kentte yaşlılar açısından uygun olmayan yaşam koşullarının ortaya çıkardığı bir çatışma alanı da doğurabilmektedir.

“Yaşlı ve Aile İlişkilerinde Modernleşemedik...”

Bu araştırmadan elde edilen temel sonuçlardan birisi, kentleşmenin sebebi olan modernleşmeyi ülkemizde tam olarak kavrayamadığımız gerçeğidir. Bu durum, yerel

yönetimlerin yaşlılarla ilgili hizmetlerinde oldukça belirgin bir şekilde görülmektedir. Kentleşmeyle birlikte yaşlıların ailede içindeki geleneksel pozisyonunun değişimi tam olarak anlaşılamamıştır. Yerel yönetimlerin yaşlılara hizmet verdiği noktada kimi zaman, “Bu yaşlının ailesi, çocukları ya da komşuları nerede?” *işsel sorusu* hizmet sağlayıcılarının zihinlerinden geçmektedir. Diğer taraftan aile bireyleri dışındaki yerel yönetimlerin hizmet sağlayıcılarına yönelik olarak, “*Elin yabancı* olan personel neden bakım yapacakmış; aile bakamıyor mu?” gibi *serzenişler* temelde yine bu bakış açısını özetleyen bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Batılı anlamda kentsel alanlardaki tüm hizmetlerde olduğu gibi yaşlı bakımında da profesyonel birimler birincil rol üstlenmektedirler. Bu bağlamda yerel yönetimlerin yaşlılara hizmetleri doğrultusundan hareketle modernleşme deneyimine bakacak olursak, “Batılılaşma tecrübesi bizde kadük kaldı!” ya da “Tam da modernleşemedik...” sonucuna ulaşılabilmektedir. Bu duruma güzel ve yerinde bir örnek olarak aile bireylerinin yaşlıyı huzurevine bırakmaya içinin *tam da* elvermiyor olması Batılı anlamda modern aile olamadığımızın bir göstergesi olarak okunabilir. Bu durum kente doğudan göçle gelmiş ve dini motivasyonu yüksek ailelerde daha fazla görülmektedir.

Modern olamamanın diğer bir göstergesi ise hizmet veren belediye personeli ile hizmet alan yaşlılar arasında yaşanan ilişkilerde ortaya çıkmaktadır. Yerel yönetimlerde yaşlılara hizmet sunan görevliler, bu hizmetleri çoğunlukla kendi yaşam tecrübesiyle özdeşim kurarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda hizmet verenler yaşlıları kendi yakınlarıyla özdeşleştirmekte ve böylece birincil ilişkiler geliştirebilmektedir. Batı’da bu tarz hizmetler daha fazla robotik ve formel bir şekilde veriliyorken, Türkiye şartlarında hizmet verenlerde bu süreç, kendi yaşam örneklikleriyle birlikte değerlendirme eğilimi baskın olmaktadır. Örneğin, yaşlıların yerel yönetimden resim atölyesi kurmaya dönük isteklerine karşılık bir yerel yönetim, imkânları elverişli olmadığından olumsuz cevap vermekte ve hizmet veren belediye görevlisi tam da bu noktada ilgili yaşlı birey *sanki* kendi yakınıymış gibi özdeşimi kurarak bu duruma üzülebilmektedir.

Kentsel ilişkilerde özellikle İstanbul’da Doğu ve Karadeniz bölgelerinden gelen ailelerde yaşlının geleneksel anlamda sahip olduğu konum korunmaya çalışıldığı ve bazı dini motivasyonlarla bazı ailelerde yaşlıya hürmet devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Bu durum kendi içerisinde belirli oran ve bağlamlarda imkânları/özgünlükleri barındıran Türkiye’nin kentlileşme tecrübesinin birçok noktada olduğu gibi yaşlı bakımında da bazı farklı ve yeni yollar ve fırsatlar barındırdığının bir işaretidir. Yaşlıya, geleneksel olarak gerek kültürel miras gereği gerek dini motivasyonlar üzerinden onunla ilgilenmeyi bir insanlık ödevi gören pozisyonun avantajından yararlanmak gerekmektedir. Geleneksel atmosfer içerisinde yaşlıya “*İnsanız; tabii ki ilgilenileceğiz!*” anlayışı ile “profesyonel” bazı süreçlerin bir arada bulunması esasında bir tezat olarak karşımızda durmaktadır. İstanbul kentinde göçle gelen ailelerde belirli bir dönem geleneksel olanın muhafazası ve zamanla dağılımı söz konusu olmaktadır. Özellikle Doğulu ailelerde geleneksel ilişkilerin devam ettirildiği görülmektedir. Yaşlı bakım ve ihtiyaçlarını karşılama da sorun çözücü boyutlarının değerlendirilmesi adına bu tarz geleneksel dokuların bozulmadan devamlılığını destekleyici anlayışın geliştirilmesi gerekmektedir. Yerel yönetimlerin hizmet planlamalarında bu durum göz önüne alınmalıdır.

Yaşlı bakımında “Biz tam da kentlileşemedik...” şeklinde özetlenebilecek bir durum yaşanmakta, ancak giderek artan ilgi ve faaliyet çeşitliliği de dikkat çekmektedir. Yaşlı yaşam merkezleri kent belediyelerinde mahalle düzeyinde giderek yaygınlaşmaktadır. Bu durum yerel yönetimlerin kentte aktif yaşayan yaşlıların potansiyellerini gelecekte daha fazla kullanabileceklerini göstermektedir. Bu merkezlerin yaygınlaşması ise şüphesiz yaşlıların yaşam doyumlarını arttırarak kentin aktörü olma özelliklerini güçlendirecektir.

Katılımcıların bazılarına göre belediyelerin yapısal özelliklerinden dolayı yaşlıların belediyelerden talepleri çok fazla olmaktadır. Bu talepler daha çok kentte yaşayan yaşlılarda aktif olmalarını arttırıcı talepler olurken yoksul ve göçle gelmiş kesimlerde ise daha çok yardım, bakım vb. ekonomik olarak güç yetiremediği konularda desteklenmeleri şeklinde olmaktadır. Diğer taraftan yerel yönetimlerde birim amir katılımcılardan bazıları, yerel yönetimlerin hizmetlerinin yaşlıların “ikinci bahar”

denilen yaşam dönemlerini rahat ve huzurlu bir şekilde geçirmeleri adına hizmetlerini arttırılması gerektiğini belirtmektedirler. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin araştırmacılardan gelecek önerilere açık oldukları söylenebilir.

Türkiye nüfusunun giderek yaşlandığını düşünürsek yerel yönetimlerin bu duruma hazırlıklı olmaları gerektiğinin altı çizilmelidir. Bu açıdan yapılacak planlamaların, imardan çevre düzenlemesine kadar tüm alanlarda yaşlıların ihtiyaç ve beklentileri düşünülerek yapılması gerekmektedir. Bu noktada yerel yönetimlerin yaşlılarla ilgili duyarlılıklarının, hâlihazırdaki nüfus içerisinde yaşlı oranı fazla olan yerel yönetimlerde daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Diğer taraftan görece genç nüfusa sahip ilçe yerel yönetimlerde ise “sıranın yaşlılara geldiğini” belirtilerek bu farkındalığın yeni geliştiği söylenmektedir.

A. Yerel Yönetimlere Öneriler

- Yerel yönetimlerle ilgili geliştirilen önerilerin başında, öncelikle aktif yaşlılara aktivite çeşitliliği sağlaması adına daha çok sosyal yaşam mekanları açılması olabilir. Zira bu mekanlar aracılığıyla yaşlıların deneyimlerinden yararlanma adına imkanlar ve alternatifler sunabilmektedir. Araştırmada bu merkezlerin kentte yaşayan yaşlıların sosyal, kültürel faaliyetlerinin çeşitlenmesinde önemli işlevleri tespit edilmiştir.
- Ayrıca yerel yönetimlerin bahsedilen mekanları yaygınlaştırıp, yaşlıların gönüllü olabilecekleri imkânları kolaylaştırması da önemlidir. Kentte yaşlıların gönüllü olabilmelerinde yapısal engellerin başında, organizasyon eksikliği söylenebilir. Bu bağlamda yaşlı yaşam merkezleri bu eksikliği bir derece kapatabilir.
- Araştırmada kentte yaşayan yaşlıların önemli problemleri arasında, mikro ve makro mekanlardaki imar sorunları görülmüştür. Bu doğrultuda yerel yönetimlere diğer bir öneri binalardan başlayarak kamusal alanların yaşlıların özelliklerine göre düzenlenmesidir. Özellikle kamusal alanlardaki tuvalet, oturak, yol, kaldırım gibi donatıların yaşlıların ihtiyaçlara uygunluğuna göre dizayn edilmelidir. Ayrıca TOKİ benzeri kamunun toplu konut üreticileri, yaşlıların rahatını ve ihtiyaçlarını önceleyen ayrıca yakınlarında birinci derecede

akrabalarının oturabilmesini kolaylaştıran konutlar üretmesi önemli bir ihtiyaçtır. Yerel yönetimler konut üretiminde ya da izin verme anlamında bu gerçekliği göz önünde bulundurmaları. Bu bağlamda yaşlıların özel alan ve kamusal alan ihtiyaçları düşünülerek konut ve kentsel donatılar planlanmasında yerel yönetimler sorumluluk üstlenmelidir.

- Araştırmada katılımcıların büyük bir bölümü kentlerdeki yaşlı yalnızlığının artışına dikkat çekmektedirler. Bu doğrultuda özellikle yalnız yaşayan yaşlılar kamusal anlamda desteklenmesinde yerel yönetimlerin daha fazla sorumluluk almaları önerilebilir. Örneğin düşerim korkusuyla dışarı çıkamayan yaşlılara destek olacak gönüllüler ve haftalık periyotlarda refakatçilik hizmeti projelendirilebilir.
- Son bir öneri olarak, yaşlıların ekonomik düzeylerine bakılmaksızın yerel yönetimlerin bakım, temizlik ve yemek hizmeti gibi sosyal destekler yaygınlaştırılmalıdır. Zira yaşlının ekonomik anlamda varlıklı olması bu hizmetlere ihtiyacını ortadan kaldırmamaktadır. Özellikle bu desteklerde yoksunluk yaşayan yaşlılar bu hizmetleri güvenilir bir kaynaktan kaliteli bir şekilde alabilirler. Bu hizmetler başka kaynaklarda elde etme beraberinde bazen istismar da doğurabilmektedir. Bundan dolayı kimi varlıklı yaşlılar çevresindekilere güvenemediklerinden dolayı, bu hizmetlerin bir kısmını kendi imkanlarıyla temin etmekten çekinebilmektedirler.

B. Araştırma Önerileri

Bahsedilen önerilere ilave olarak bazı araştırma konuları söylenebilir. Öncelikle genel olarak yaşlanan bir nüfus olduğumuz göz önüne alındığında, ileride karşılaşacağımız çeşitli sorunlarla baş edebilme ve bu duruma hazırlıklı olma adına araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda özellikle yaşlı nüfus oranının fazla olduğu ilçeler yaşlılık meselelerinde yapılacak bilimsel araştırmalarda işbirliğine hazır olduklarını belirtmişlerdir. Bu anlamda yerel yönetim ve akademini işbirliği içerisinde yaşlıların kentsel pozisyonlarının araştırıldığı mikro çalışmalara

ihtiyaç bulunmaktadır. Yerel yönetim bünyesinde çalışan yaşlılarla ilgili bir birim amiri katılımcı, yapılacak çalışmalara destek olacaklarını belirtmiştir:

“Bu alanda yapacağınız çalışmaya biz her türlü desteği sağlarız, bu alanda yapacağınız çalışmada buradan [bu ilçeden] her türlü doneyi de bulabilirsiniz.” (P16, FATİH)

Araştırmalar için İstanbul gibi dünya kentine sahip olmak önemli bir fırsattır (Tekeli, 2013: 1). Özellikle İstanbul’un merkez ilçelerinde giderek artan oranda yaşlı nüfus bu anlamda metropollerde yaşayan yaşlıların durumlarını araştırma açısından zengin veri kaynağına sahip olduğunu “buradan her türlü doneyi(veriyi) bulabilirsiniz” ifadesinden çıkartılabilir. Ayrıca bu araştırma kentte yaşayan yaşlılarla ilgili yapılacak nicel ve nitel araştırmalar ışık tutabilmeyi arzulamaktadır.

Kentte yaşlılarla ilgili araştırmalarda öncelikle yaşlılığı kendi içerisinde yaşlı ve ileri yaşlı şeklinde evrelere ayırarak incelemek faydalı olabilir. Bu, *yaşlı kuşağın* sosyal, sağlık ve ekonomik farklılıklarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda yaşlıları en azından 65-80 yaş aralığında olanlarla, 80 ve üstü yaş aralığında olanları ayrı kategorilerde değerlendirilmesi önerilebilir.

- Araştırmada kentli yaşlı olmayı belirleyen bir ölçek geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu ölçekle aslında kentte yaşayan yaşlıların homojen bir grup olmadığına ve kente göçle gelmiş ancak kentsel yaşama tümüyle adapte ol(a)mamış bir yaşlı grubunun varlığına dikkat çekilmektedir. Ayrıca bu ölçek kentli yaşlıların tutum, beklenti ve ihtiyaçlarını belirleyebilme de kolaylık sağlayacaktır.
- Yaşlı yaşam merkezlerinin yaşlıların sosyalleşmelerine katkıları detaylı incelenmesi gerekmektedir. Zira bu mekanlar son yıllarda giderek yaygınlaşma eğilimi göstermekte ve buraların kurumsal kimlikleri şekillenme aşamasındadır.
- Diğer bir araştırma ise ileri yaşlı ve yalnız yaşayan yaşlılarla kapıcılar arasındaki ilişkiler, sosyal kültürel boyutlarıyla çalışılabilir. Kapıcısı olan apartmanlarda, yaşlı ve kapıcılar arasındaki ilişki sembolik etkileşimcilik

perspektifiyle incelenebilir. Burada birincil ilişki düzeyi, güven ve istismar gibi meselelere bakılabilir.

- Benzer şekilde yaşlılara *yabancı bakıcı olgusu* da incelenebilir. Zira yaşlı bakımında giderek artan bu olgunun, sosyokültürel bağlamda incelenmesi gerekmektedir. Yaşlı ve ailesinin yabancı uyruklu yaşlı bakıcı modelinin memnuniyet, zorunluluk ve tercih ekseninde değerlendirilmesi gerekebilir. Bunun gelecekteki yaşlı bakımında çözüm/çözumsuzlük bağlamında ele alınmalıdır.
- Araştırmada kentte yaşayan yaşlıların emeklilik sonrası kaybolan statülerini telafi adına bazı stratejiler geliştirdikleri görülmüştür. Bu bağlamda özellikle subay, emniyet görevlileri ve akademisyen emeklilerinin kurdukları derneklerin, kentlerde yaşlıların emeklilik sonrası bu statülerinin yeniden üretime katkısı incelenebilir.
- Ayrıca Cami, Cem evi gibi dini ve kültürel derneklerin kentte yaşlılık, yaşlı yalnızlığı ve yoksulluğuyla mücadelede etkinlikleri, yaşlıların sosyalleşmelerine katkıları incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Achenbaum, W. Andrew, Weiland, Steven, Haber, Carole: **Key Words in Sociocultural Gerontology**, New York, Springer Pub Co., 1996.
- Adıgüzel, Yusuf: **Göç Sosyolojisi**, Ankara, Nobel, 2016.
- Akarsu, Serkan: “Sosyal Belediyecilik Zeytinburnu Belediyesi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Aydın Üniversitesi, 2014.
- Akbaş Metin, Müzeyyen Çiğdem : “Türkiye’de Evde Yaşlı Bakımı Ve Kurumda Yaşlı Bakımının Maliyet-Etkinlik Analizi”, Yüksek Lisans Tezi, Antalya, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Akçay, Cengiz: **Yaşlılık: Kavramlar ve Kuramlar**. 2. Baskı İstanbul, Kriter Yayınlar, 2011.
- Akış, Aslı Gözde: “Evde Bakım Parasının Evde Yaşlı Bakım Sürecine Etkisinin Bourdieu’cü Bir Yaklaşımla İncelenmesi: Antalya Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Antalya, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Akkaya, Sema: “Marmaris’te Yaşayan Yaşlı Nüfusta Karşılaşılan Sorunlar Ve Günlük Yaşam Aktiviteleri”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Akyıldız, Nihal Arda: “İnsan-Mekân İlişkisi Bağlamında ‘Yaşlı Dostu’ Mekânlar”, Doktora Tezi, Ankara, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Politika Anabilim Dalı, 2016.

- Altan, Reyhan Beyza “Yaşlı Bireyin Toplumsal Mekan Üretimi: Bankalar ve Eczaneler”, **8. Ulusal Yaşlılık Kongresi Yerinde Yaşlanma**, Ankara, Sonçağ Yayıncılık, 2015, s. 96-102.
- Andrews, Gavin J., Phillips, David R.: **Ageing And Place: Perspectives, Policy, Practice**, London; New York, Routledge, 2005.
- Arat, Yavuz: “Kentsel Mekanda Yaşlı Devinimi; Zafer Alanı Konya Örneği”, **IV. Ulusal Yaşlılık Kongresi**, (Ed.) Velittin Kalıncara, Galip Akın, Ankara, Gazi Kitabevi, 2007 s. 335–344.
- Arun, Özgür: “Çağdaş Türkiye’de Yaşlılık ve Eşitsizlik [Ageing and Inequality in Contemporary Turkey]”, **Mediterranean Journal of Humanities**, 2016, 6(2), 29-48.
- Arun, Özgür, & Çakıroğlu-Çevik, Aylin: “Quality of Life in an Ageing Society: A Comparative Analysis of Age Cohorts in Turkey”, **Zeitschrift für Gerontologie und Geriatri**, 2013, 46(8), 734-739.
- Arun, Özgür, Elmas, Çağrı: “Yaşlılıkta Ayrım: Çağdaş Türkiye’de Yerel Yönetimleri Bekleyen Zorluklar”, **Sosyoloji Dergisi**, 2016 36(2), 351-372.
- Atchley, Robert, C: “Continuity Theory, Self, and Social Structure”, **The Self and Society in Aging Processes**, (Ed.) Carol, D., Ryff, Victor W. Marshall, New York, Springer Pub., 1999, s. 94–121.

- Aysan, Mehmet, Fatih: “Sosyal Politika’da Yeni Eğilimler ve Yerel Yönetimler”, **Kentleşme ve Sosyal Politikalar**, (Ed.) Murat Şentürk, Ömer Miraç Yaman, Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Yayınları. İstanbul, İlbey Matbaa, 2013, s.17–45.
- Aysan, Mehmet, Fatih: "Welfare Regimes: The Welfare of the Old in Comparative Perspective", Electronic Thesis and Dissertation Repository. Paper 196., 2011.
- Aysan, Mehmet, Fatih, Aysan, Ümmügülsüm: “Who Cares?: Elderly Care in Turkey”, Long Term Care, **Economia & Lavar**, 3/2016, ss. 33-46
- Baran, Aylin, Görgün: **Yaşlı ve Aile İlişkileri Araştırması: Ankara Örneği**, Ankara, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2005.
- Beki, Abdülhakim: “Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları: Ümraniye Belediyesi Örneği”, Doktora Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Bond, John, Gregorio Rodriguez, Cabrero: “Health and Dependency in Later Life”, **Ageing in Society: European Perspectives on Gerontology**, (Ed.) John Bond, Sheila Peace, Freya Dittmann-Kohli, Gerben Westerhof, 3rd ed., Los Angeles, Sage, 2007, s. 113–141.
- Canatan, Ayşe: “Yaşlılıkta Sosyal İlişkiler ve Kuşaklar Arası Etkileşim”, **Yaşlılık Sosyolojisi**, (Ed.) Harun Ceylan, Ankara, Nobel Kitap, 2016, s. 139-155

Canpolat, Şebnem:

“Türkiye’de Nüfusun Yaşlanması: Yaşlı Nüfusun Mevcut Ve Gelecekteki Birlikte Yaşama Örüntüsü”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2008.

Ceylan, Harun:

“Refah Devleti perspektifinden Yerel Yönetimler ve Demografik Yaşlanma: Esenler Üzerine Bir İnceleme”, **Kentleşme ve Sosyal Politikalar**, (Ed.), Murat Şentürk, Ömer Miraç Yaman, İstanbul, İlbey Matbaa, 2013, s. 101–128.

Ceylan, Harun:

“İsveç refah devletinde bakım hizmeti alan yaşlıların yaşam algıları”, Doktora Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Ceylan, Harun,
Ayar, Merve,
Günel, Zela:

“Küresel ve Yerel Perspektiften Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar ve Uygulamalar”, **İstanbul’da Yaşlanmak İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durum Araştırması**, (Ed.) Murat Şentürk ve Harun Ceylan, İstanbul, Açılım Kitap, 2015, s. 61–106.

Ceylan, Harun,
Kurtkapan, Hamza,
Turan, Büşra:

“Literatür: Türkiye’de Yaşlıların Yaşam Durumları”, **İstanbul’da Yaşlanmak İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durum Araştırması**, (Ed.) Murat Şentürk ve Harun Ceylan, İstanbul, Açılım Kitap, 2015, s. 35–60.

Cockerham, William C.:

This Aging Society, Englewood Cliffs, N.J, Prentice Hall, 1991.

Coulon, Alain:

Etnometodoloji, Çev. Tathıcan, Ümit, İstanbul, Küre Yayınları, 2010.

- Cowgill, Donald O.: “A Teory of Aging in Cross-Cultural Perspective”, **Aging and Modernization**, (Ed.) Donald O. Cowgill, Lowell Don Holmes, New York: Appleton-Century-Crofts. 1972.
- Cowgill, Donald O.: **Aging Around the World**. Belmont, Calif, Wadsworth Pub. Co., 1986.
- Cumming, E., Henry, W. E.: **Growing Old, The Process Of Disengagement**, New York, Basic Books, 1961
- Çağlar, Türken: “Türkiye Ve Almanya'da Karşılaştırmalı Yaşlı Bakım Model Ve Uygulamaları”, Doktora Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Danış, Didem: “Kentsel Dönüşümün Arka Planı”, (Çevrimiçi) [http://www.hyd.org.tr/attachments/article/126/kentsel donuşum](http://www.hyd.org.tr/attachments/article/126/kentsel_donu%C5%9Fum), 25 Aralık 2016.
- Danış, Didem, Aksoy, Ceren: “Küreselleşme ve Kent”, **Küreselleşme ve Demokrasi: Küreselleşmenin Farklı Yüzleri**, (Ed.) Özgür Adadağ, Cemil Yıldızcan, Ankara, Dipnot Yayınları 2011, s. 131–174.
- Dervişoğu, Efnan: **Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları**, İstanbul, Örgün Yay., 2010.
- Dönümcü, Şadiye: “Yaşlı ve sosyal hizmetler”, **Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi** 1 (52): 2006 s. 42–46.

Dörter, Seher, Sinem: “Huzurevinde Ya Da Yerinde Yaşlanmayı Tercih Eden Yaşlı Bireylerde Yaşadıkları Çevre İle Yaşam Kalitesi Arasındaki”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2014.

DPT: **Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı**, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, 2007

Duman, Betül & Coşkun, İsmail: “Kentsel Dönüşüm: Temel Meseleler Üzerine”, **Neden Nasıl ve Kim İçin Kentsel Dönüşüm**, İstanbul, Litera Yayıncılık, 2015 s. 21-53

Dülger, Hatice Nazlı: “Yaş Dostu Kent Kriterleri: Bir İdeal Tip”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Politika Anabilim Dalı, 2015.

Erkan, Ekin Nihal: **Şehir Kavramlarının Yolculuğu**, İstanbul, İdeal Kültür Yayıncılık, 2014.

Erkan, Rüstem: **Kentleşme Ve Sosyal Değişme**, 3.baskı, Ankara, Bilim Adamı Yayınları, 2010.

Erol, Pelin Önder: “Sosyolojik Perspektiften Demografik Yaşlanma: Toplumsal, Ekonomik Ve Politik Alanlarda Yaşlı Failliği”, Doktora Tezi, İzmir, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011

Estes, Carroll L.: **Social Policy & Aging: A Critical Perspective**, Thousand Oaks, Calif, Sage Publications, 2001.

- EYH: **Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı**, Ankara, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2013
- EYH: “Türkiye’de Yaşlılara Hizmet Veren Kuruluşlar” Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi) eyh.aile.gov.tr/uygulamalar, Ankara, 2014
- Foner, Anne: “Age Stratification and Age Conflict in Political Life”, **The Sociology of Aging: Selected Readings**, (Ed.) Robert C. Atchley, Mildred M. Seltzer, Belmont, Calif, Wadsworth Pub. Co., 1976. s. 191–205.
- Funk, Laura: **Sociological Perspectives on Aging**, Ontario, Oxford University Press, 2016.
- Gitmez, Şengül: “Yaşlıların Farklı Kentsel Koşullarda Yaşam Uyumları, Tutum Ve Davranışları: Sosyal Antropolojik Açıdan Değerlendirme” Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Antropoloji Anabilim Dalı, 2000.
- Gratton, Brian: **Urban Elders: Family, Work and Welfare Among Boston’s Aged, 1890-1950**, Philadelphia, Temple University Press, 1986.
- Günel, Zela: “Dünya’da Aile Dostu Kent Örnekleri”, **Aile Dostu Kentler Etüt Araştırması**, (Ed.) Murat Şentürk, Ankara, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2015, s. 69–82.

Gürbüz, Seraceddin: “Evde Yaşayan Yaşlı Bireylerin Yaşam Kalitesinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2011.

İstif, Sümeyye: “İstanbul Kentinin Mekansal Gelişimi, Çekmeköy- Ömerli Yerleşmesinin Yeni Kentleşme Akımı Kapsamında İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2009.

Kalaycıoğlu, Sibel: **Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri**, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi, 2003.

Kalınkara, Velittin: **Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi**, Ankara, Nobel Yayın, 2011.

Kalınkara, Velittin: “Yerinde Yaşlanma: Yaşlıların Konut ve Yakın Çevresinden Beklentileri Üzerine Nitel Bir Çalışma”, **8. Ulusal Yaşlılık Kongresi Yerinde Yaşlanma**, Ankara, Sonçağ Yayıncılık, 2015, s. 55–65.

Kalınkara, Velittin, Arpacı, Fatma: “Yerinde Yaşlanma”, **VII. Ulusal Yaşlılık Kongresi**, Karabük, 2013.

Kaya, Erol: **Kentleşme ve Kentlileşme**, (Ed.) Yalçın Akdoğan, İstanbul, İlke Yayıncılık, 2003a.

Kaya, Erol: **Yerel Yönetimler Reformu ve Belediyelerde Yeniden Yapılanma**, (Ed.) Yalçın Akdoğan, İstanbul, İlke Yayıncılık, 2003b.

- Kıray, Mübeccel: **Kentleşme Yazıları**, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 1998.
- Kolb, Patricia J.: **Understanding Aging and Diversity: Theories and Concepts**, New York, Routledge, 2014.
- Konak, Akın, Çiğdem, Yasemin: “Yaşlılık Olgusu: Sivas Huzurevi Örneği”, **Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi** 29 (1): 2005, s. 23–63.
- Köse, Neşe, Nilgün, Çorpan, Erkan: “Yaşlıların Kentsel Yaşama Katılımında Kentsel Tasarımın Etkisi: Esenler Örneği”, **Herkes İçin Dost Kentler İstanbul Esenler İlçesi Üzerine Değerlendirmeler**, (Ed.) Hatice Ataç, İstanbul, İlbey Matbaa, 2015, s. 147–191.
- Kurtkapan, Hamza: “Emekli Dernekleri ve Yaşlıların Toplumsal Hayata Katılmaları: İstanbul Örneği”, **6. International Social and Applied Gerontology Symposium**, Antalya, Antalya Üniversitesi Gerontoloji Bölümü, 2014.
- Kurtuluş, Hatice: “Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye’nin Kentleşme Deneyimi”, **Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları**, (Ed.) Efnan Dervişoğlu, İstanbul, Örgün, 2010, s. 177–225.
- Kümbetoğlu, Belkıs: **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, 3. bas. İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2012.

Kütük, Abdullah,
Aközer, Mehmet,
Baran, Aylin, Görgün,
Kalaycı, Ahmet Rasim:

Türkiye’de Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentiler, Ankara, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2011.

Layder, Derek:

Sosyal Teoriye Giriş. 3. Baskı, Çev., Ümit Tatlıcan, İstanbul, Küre Yayınları, 2010.

Longino, Charles; F.,
Cary, S. Kart:

“Explicating activity theory: A formal replication”, **Journal of Gerontology**, 37 (6), 1982, s.713–722.

Macnicol, John:

Age Discrimination: an Historical and Contemporary Analysis, Cambridge, Cambridge University, 2006.

Marcoen, Alfons,
Peter G. Coleman,
Ann O’Hanlon:

“Psychological Ageing”, **Ageing in Society: European Perspectives on Gerontology**, (Ed.) John Bond, Sheila Peace, Freya Dittmann-Kohli,, Gerben Westerhof, 3rd ed., Los Angeles, Sage, 2007, s. 39–67.

Marvasti, Amir B.:

Qualitative Research in Sociology: An Introduction, Thousand Oaks, Sage Publications, 2004.

Moody, Harry R.,
Sasser, Jennifer, R.:

Aging: Concepts and Controversies, 7th ed. Los Angeles, Sage, 2012.

Morgan, Leslie A.,
Kunkel, Suzanne:

Aging: Society and the Life Course, 3rd ed. New York, Springer, 2007.

Mutlu, Zekeriya:

“Yaşlı Bireylerde Yaşam Tatmini Ve Sosyal Destek İlişkisinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2012.

- OECD: “Fertility Rates (indicator)”, (Çevrimiçi) <https://data.oecd.org/pop/fertility-rates.htm>. Ocak 2017.
- Otrar, Mustafa, Kurtkapan, Hamza: “Nicel Araştırma: İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durumu”, **İstanbul’da Yaşlanmak İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durum Araştırması**, (Ed.) Murat Şentürk, Harun Ceylan, 128–229. İstanbul, Açılım Kitap, 2015.
- Öz, Selek, Cihan: “Sosyal Belediyecilik Bağlamında Evde Bakım Hizmetleri (İstanbul, Ankara ve Kocaeli Büyükşehir Belediyeleri Örnekleri)”, Doktora Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, 2010.
- Özbay, Ferhunde: “Demografik Dönüşüm Sürecinde İktidar, Kadın ve Aile”, **Başka Bir aile anlayışı Mümkün mü? (Bildiri)**, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, 2013, s. 106–112.
- Özbay, Ferhunde: **Aile, Kent ve Nüfus: Düünden Bugüne**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.
- Özdal, Simge: “Kentleşme Sürecinde Kentsel Tasarımın Değişen Rolü ve Yeni Kentleşme Akımı İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2010.
- Özservet, Yasemin, Çakırer: “Aile Dostu Kent İçin Kavramsal Analiz”, **Aile Dostu Kentler Etüt Araştırması**, (Ed.) Murat Şentürk, Ankara, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2015, s. 53–68.
- Palmore, Erdman, Ballagh: **Ageism: Negative and Positive**, New York, Springer Pub. Co., 1990.

- Philipson, Chris: "Ageing and Urban Society: Growing Old in the Century of the City", **Handbook of Social Gerontology**, (Ed.) Dale Dannefer, Chris Phillipson. Los Angeles, Sage, 2010.
- Phillips, David R.,
Oi-Ling, Siu,
Cheng, Kevin H. C.: "Ageing and the urban environment", **Ageing and place: perspectives, policy, practice**, (Ed.) Gavin J. Andrews, David R. Phillips, London; New York, Routledge, 2005.
- Phillipson, Chris,
Baars, Jan: "Social Teory and Social Ageing", **Ageing in Society: European Perspectives on Gerontology**, (Ed.) John Bond, Sheila Peace, Freya Dittmann-Kohli,, Gerben Westerhof, 3rd edision, Los Angeles: Sage, 2007, s. 68–84.
- Pınarcıoğlu, Nihal, Şirin,
Kınbak, Ayşegül,
Şiriner, Makbule: "Kent Kuramları", **Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları**, (Ed.) Efnan Dervişoğlu, İstanbul, Örgün Yayınevi, 2010, s.71–102.
- Powell, Jason, L.: **Social Theory and Aging**. Lanham, Rowman & Littlefield Publishers, 2006.
- Quadagno, Jill, S.: **Aging and The Life Course: An Introduction To Social Gerontology**. Sixth edition, New York, McGraw-Hill, 2014.
- Riley, Matilda, White: "Social Gerontology and the Age Strafication of Society", **The sociology of Aging: Selected Readings**, (Ed.) Robert C. Atchley, Mildred M. Seltzer, Belmont, Calif, Wadsworth Pub. Co., 1976, s. 1976.

Riley, Matilda, White,
Foner, Anne:

Aging and Society, New York, Russell Sage
Foundation, 1968.

Smith, Allison E.:

**Ageing in Urban Neighbourhoods: Place
Attachment and Social Exclusion**, Ageing and
the Lifecourse. Portland, Policy, 2009.

Şentürk, Murat:

“İstanbul’da Göç, Yoksulluk ve Kentsel
Dönüşüm”, **Göç, Kentleşme ve Aidiyet
Ekseninde Esenler’i Anlamak**, (Ed.) Murat
Şentürk, İstanbul, İbey Matbaa, 2012, s. 133–155.

Şentürk, Murat:

“Sonuç ve Tartışma: Bir Yaşam Alanı Olarak
Kent ve İstanbul’da Yaşlanma”, **İstanbul’da
Yaşlanmak İstanbul’da Yaşlıların Mevcut
Durum Araştırması**, (Ed.) Murat Şentürk,
Harun Ceylan, İstanbul, Açılım Kitap, 2015, s.
282–340.

Şentürk, Murat:

“Yönetici Özeti”, **Aile Dostu Kentler Etüt
Araştırması**, (Ed.) Murat Şentürk, Ankara, T.C.
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve
Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2015a, s.
8-20

Şentürk, Murat:

“Türkiye’de Kentleşme Deneyimi ve Aile: Ev ve
Kamusal Mekanlarda Yaşanan Değişimler”, **Aile
Dostu Kentler Etüt Araştırması**, (Ed.) Murat
Şentürk, Ankara, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar
Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel
Müdürlüğü, 2015b, s. 33–44.

Şentürk, Murat:

“Türkiye Kentleşme Deneyimi ve Aile Dostu
Kent Kavramının İmkani”, **Aile Dostu Kentler
Etüt Araştırması**, (Ed.) Murat Şentürk, Ankara,
T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve
Toplum Hizmetleri Genel Md., 2015c, s. 82–139.

Şentürk, Murat,
Turan, Büşra:

“Aile Dostu Kentler Etüt Araştırması Giriş”, **Aile Dostu Kentler Etüt Araştırması**, (Ed.) Murat Şentürk, Ankara, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2015, s. 20–27.

Talen, Emily:

“The Social Goals Of New Urbanism”, **Housing Policy Debate**, 13 (1), 2002, 165-188.

Taşkesen, Canan,
Gönüllü:

“Türkiye’de Yaşlılık ve Evde Yaşlı Bakımı: Resmi Karar ve Uygulamaların Yerinde Tespiti (Isparta İli Araştırması)”, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Tatlıcan, Ümit:

Sosyoloji ve Sosyal Teori Yazıları. Bursa, Sentez Yayıncılık, 2011.

Tekeli, İlhan:

İstanbul’un Planlanmasının ve Gelişiminin Öyküsü, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 2013.

Tekeli, İlhan:

Kent, Kent Hakları, Kentleşme, Kentsel Dönüşüm, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 2015.

Timonen, Virpi:

Ageing Societies: a Comparative Introduction. Maidenhead, England, New York, Open University Press, 2008.

Tomambay, İlhan:

“Sosyal Bakımda Yeni Yaklaşım, Yeni Anlayış, Yeni Çözüm Modeli: Yaşam Destek Terkten Tele bakıma Bir Yolculuk”, **Modern Hayat ve Yaşlılık**, (Ed.) Harun Ceylan, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık. 2015, s. 131-176.

- Tufan, İsmail: **Modernleşen Türkiye’de Yaşlılık ve Yaşlanmak: Yaşlanmanın Sosyolojisi**, İstanbul, Anahtar Kitaplar, 2003.
- Tufan, İsmail: **Türkiye’de Yaşlılığın Yapısal Değişimi**, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2015
- Turner, Bryan S.: **Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi**, Çev. Ümit Tatlıcan, İstanbul, Sentez Yayıncılık, 2011.
- TÜİK: “Hayat Tabloları, 2013-2014”, (Çevrimiçi) [http://www.tuik.gov.tr/ PreHaberBultenleri](http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri) id: 18618, Ekim 2015.
- TÜİK: “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2015 Haber Bülteni”, (Çevrimiçi) [http://www.tuik.gov.tr/ PreHaber Bultenleri](http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri): 18618, Ocak2016.
- Türel, Güzin: “Kentsel Dönüşümde Yaşlı Barınması”, **IV. Ulusal Yaşlılık Kongresi**, (Ed.) Velittin Kalınkara, Galip Akın, Ankara, Gazi Kitapevi. 2007, s. 326–335.
- Uluocak, Şeref, Arslan, Cumhur, Bakar, Coşkun: **Çanakkale Yaşlı Atlası**, Çanakkale, Çanakkale Olay Gazetesi, 2013.
- UNDESA: “Population Division, World Population Prospects: The 2015 Revision”, (Çevrimiçi) [https://esa.un.org/unpd/wpp/ DataQuery/](https://esa.un.org/unpd/wpp/DataQuery/), 2015a.
- UNDESA: “World Population Ageing, 2015”, (Çevrimiçi) http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf, 2015b.

- United Nations: “Political Declaration and Madrid International Plan of Action on Ageing”, (Çevrimiçi) www.un.org/events/madrid_plan, New York, 2002
- United Nations: “Population And Vital Statistics Report, UN I Library: The 2014 Revision - Highlights”, Text. Statistical Papers (Ser. A), (Çevrimiçi) <http://www.un-ilibrary.org/human-settlements-and-urban-issues/world-urbanization-prospects>, 2014.
- Victor, Christina, R. **The Social Context of Ageing**, New York, Routledge, 2005.
- Victor, Cristina,
Bond, John,
Westerhof, Gerben, J.: “Researching Ageing”, **Ageing in Society: European Perspectives on Gerontology**, (Ed) John Bond, Sheila Peace, Freya Dittmann-Kohli, Gerben Westerhof, 3rd edition, Los Angeles, Sage, 2007, s.85–112
- Vincent, John, A.: **Inequality and Old Age**, London, UCL Press, 1995.
- Weeks, John, Robert: **Aging, Concepts And Social Issues**. Belmont, Calif, Wadsworth, 1984.
- Westerhof, Gerben, J.,
Emmanuelle, Tulle: “Meaning of Ageing and Old Age: Discursive Contexts, Social Attitudes and Personal Identities”, **Ageing in Society: European Perspectives on Gerontology**, (Ed.) John Bond, Sheila Peace, Freya Dittmann-Kohli, Gerben Westerhof, 3rd ed., Los Angeles, Sage, 2007. s. 235-254.
- WHO: **Global Age-Friendly Cities: a Guide**, Geneva, World Health Organization, 2007.

- World, Bank: “Life Expectancy at Birth, Total (Years)”, (Çevrimiçi) data.worldbank.org/indicator/sp, 2016
- Yapıcıoğlu, Arzu: “Modernleşme Süreci Ve Yaşlılık: İki Yerleşim Yerinde Modernitenin Yaşlılığa Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Muğla, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Yaylagül, Nilüfer, Korkmaz: “Yerinde Yaşlan(ama)ma: Kentsel Dönüşüm ve Yaşlılık”, **8. Ulusal Yaşlılık Kongresi Yerinde Yaşlanma**, Ankara, Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık, 2015, s. 66–73.
- Yıldırım, Ali, Şimşek, Hasan: **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 7. Baskı. Ankara, Seçkin, 2008.

EKLER

Ek 1. Katılımcı Listesi

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	İlçe	Mesleği
01, E, 40, BA, Psikolog	E	40	Maltepe	Şef/ Psikolog
02, E, 32, HS, SHU	E	32	Beşiktaş	Sosyal Hizmet Uzmanı
03, K, 30, HS, SHU	K	30	Beşiktaş	Sosyal Hizmet Uzmanı
04, K, 28, HS, SHU	K	30	Beşiktaş	Sosyal Hizmet Uzmanı
05, K, 28, HS, Psikolog	K	28	Beşiktaş	Psikolog
06, K, 45, BA, Doktor	K	45	Beşiktaş	Şef/ Doktor
07, K, 27, HS, Sosyolog	K	27	Kadıköy	Sosyolog
08, K, 34, , HS, SHU	K	34	Kadıköy	Sosyal Hiz. Uzm.
09, E, 57, BA, Müdür	E	57	Kadıköy	Müdür
10, K, 45, BA, Sosyolog	K	45	Şişli	Sosyolog/ Şef
11, E, 41, HS, SHU	E	41	Şişli	Sosyal Hizmet Uzmanı
12, E, 55, BA, Emekli	E	55	Şişli	Lokal Sorumlusu
13, E, 45, BA, Müdür	E	45	Üsküdar	Müdür.
14, K, 60, BA, Emekli	K	60	Üsküdar	Müdür
15, E, 45, BA, Müdür	E	45	Eyüp	Müdür
16, E, 45, BA, Müdür	E	45	Fatih	Müdür
17, K, 50, BA, Doktor	K	50	Beylikdüzü	Lokal Sorumlusu

18, K, 40, HS, Halkla İlişkiler	K	40	Bağcılar	Halkla İlişkiler Uzmanı
19, K, 35, HS, Hemşire	K	35	Maltepe	Hemşire
20, E, 40, BA, Müdür	E	40	Şişli	Müdür/ Avukat
21, K, 32, BA, SHU	K	32	Eyüp	Sosyal Hizmet Uzmanı
22, E, 60, BA, Doktor	E	60	Bakırköy	Müdür
23, K, 40, HS, Hemşire	K	40	Maltepe	Hemşire
24, K, 42, HS, Hemşire	K	42	Maltepe	Hemşire
25, K, 42, BA, Müdür	K	42	Ümraniye	Müdür/Avukat
26, K, 45, HS, SHU	K	45	Ümraniye	Sosyal Hizmet Uzmanı
27, K, 65, G, Emekli	K	65	Kadıköy	Emekli
28, E, 65, G, Emekli	E	65	Kadıköy	Emekli
29, E, 68, G, Emekli	E	68	Kadıköy	Emekli
30, E, 68, G, Emekli	E	68	Kadıköy	Emekli

Ek 2: Yerel Yönetimlerin Sosyal Belediyecilik Kapsamında Görevleri

a) Çocuk yuvası ve kreş açma hizmetleri

b) Okul öncesi eğitim kurumları açma hizmetleri

c) Kadınlara ve çocuklara konuk evleri açma hizmetleri

d)	Gıda bankacılığı hizmetleri
e)	Devlete ait okulların bakım onarım temizlik hizmetleri
f)	Misafirhane hizmetleri
g)	Öğrencilere ve spor kulüplerine malzeme ve yer temini
h)	Nikah işlemi hizmetleri
ı)	Yaşlılara huzurevi açma hizmetleri*
j)	Ucuz konut üretme hizmetleri*
k)	Aşevi açma hizmetleri*
l)	Sağlık hizmetleri**
m)	Engellilere için ulaşım olanakları geliştirme hizmetleri**
n)	Meslek kazandırma kursları organize etme hizmetleri ^{18**}
o)	Kültür merkezlerinin malzemelerini temin etme hizmetleri***
p)	Kültür, sanat ve spor tesisleri açma hizmetleri***
r)	Turizm, tanıtım ve gezi hizmetleri***
s)	Park, bahçe ve piknik alanları oluşturma hizmetleri***

Kaynaklar: Beki, Abdülhakim, “Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları: Ümraniye Belediyesi Örneği”, Doktora Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008. Öz, Selek, Cihan: “Sosyal Belediyecilik Bağlamında Evde Bakım Hizmetleri (İstanbul, Ankara ve Kocaeli Büyükşehir Belediyeleri Örnekleri)”, Doktora Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, 2010.

¹⁸ Bu hizmette, özellikle yaşlı bakımı ve hasta bakım eğitimleri önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

ÖZGEÇMİŞ

Hamza Kurtkapan, 10.03.1978’de Muş’ta dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Muş’ta tamamlayan Kurtkapan, 1995 yılında Çubuk Sağlık Meslek Lisesinden mezun oldu. 2000 yılında Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde lisans eğitimin tamamlamıştır. Yüksek Lisans eğitimin 2009 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyoloji Anabilim dalında “Adana Halkevi Görüşler Dergisinin Türkiye Modernleşmesi Açısından İncelenmesi” başlıklı teziyle tamamladı. 2012 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde Doktora Programına kayıt oldu. Modernleşme, Kentleşme, Aile, Yaşlılık Sosyolojisi konularında çalışmaları bulunmaktadır. 2010-2012 yılları arasında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde araştırma görevlisi olarak çalıştı. 2012 yılından itibaren 2547 sayılı kanunun 35. Maddesiyle İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde görevlendirilmiştir. Temmuz 2015-Haziran 2016 tarihleri arasında Kanada’da Western Ontario Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde misafir araştırmacı olarak bulunmuştur. İstanbul’da ikamet etmekte olan yazar Aslı hanımla evli ve İngilizce bilmektedir.